$6.00

ב"ה

לוח יומי
הלכה למעשה

לחודש תשרי תשפ"ו

חלק שני

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לזכות
הרה"ת ר' **יהודה ליב** שי' וזוגתו מרת **חנה** שתחי'
בניהם ובנותיהם:
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא, מרים מושקא
ובת־שבע שיחיו

מרזוב

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לעילוי נשמת
מרת **צבי'** בת הרה"ח ר' **שלום ישעי'** ז"ל **גופין** נפטרה י"ג מנחם־אב תשפ"ה ת.נ.צ.ב.ה.
ויהי רצון שתיכף ומיד יקויים היעוד "הקיצו ורננו שוכני עפר" והיא בתוכם
ע"י ולזכות בעלה הרה"ח ר' **גבריאל** ומשפחתו שיחיו **גופין**

לעילוי נשמת
ר' **לייב** ע"ה בן ר' **שמשון** ע"ה
וואלף
נלב"ע ט"ו אלול ה'תשפ"ה
ע"י ולזכות בנו ר' **דניאל** וזוגתו **ידידה**
ומשפחתם שיחיו **וואלף**

לזכות
הרה"ת **צבי מרדכי** וזוגתו **שלומית**
ומשפחתם שיחיו **גודמאן**

לזכות
החתן התמים **נתן יהושע** שי' **סטאליק**
והכלה מרת **חי' מושקא** שתחי' **סארקין**
לרגל בואם בקשרי השידוכין בשעטו"מ
יהי רצון שיזכו לבנות בנין עדי עד,
מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לעילוי נשמת
ר' **אברהם** ע"ה בן ר' אליהו ע"ה
מיכאלשוולי
נלב"ע כ"ה אלול ה'תשע"ט

לעילוי נשמת
אסתר בת גוהרה ז"ל
ועלקה בת דוב יהודה ז"ל

לזכות
הרה"ח ר' **משה זאב** וזוגתו מרת **רבקה**
(ולשנת הצלחה – לרגל יום הולדתה
בי"ד תשרי)
ובתם **שרה גאלדא** (ולשנת הצלחה –
בכ"ה תשרי)
שיחיו **באלינסקי**

לזכות
הרה"ח הרה"ת הרב **צבי הירש** שי' בן
גיטל לאה לרגל יום הולדתו
כ"ג תשרי – שמחת תורה
לשנת הצלחה
ולזכות זוגתו **טויבא בתשבע** תחי'
בת הינדא ומשפחתם שיחיו
להצלחה בכל ובשורות טובות
תמיד כל הימים

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל **daytodayguide@gmail.com**

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות
www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב
www.asktherav.com
תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי
הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים

לחודש תשרי ה'תשפ"ו

חלק שני

ערב חג הסוכות - כ"ו תשרי

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ

הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, **שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב,** שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאו"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו,** מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

כמה פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה ..... **ו**
רצפה / נוי סוכה / מבצע סוכה

פרטי דינים בקשר לרכישת ארבעת המינים ..... **ט**
אתרוג / לולב / ערבות / הדסים / כבוש

יום שני, י"ד תשרי, ערב חג הסוכות ..... **יב**
הכנת הלולב / הכנת הסוכה

ליל שלישי, ליל א' דחג הסוכות ..... **טז**
איסור הוצאה ביום טוב / המותר והאסור בתוך הסוכה / אושפיזין / דיני ישיבה בסוכה

יום שלישי, יום א' דחג הסוכות ..... **כה**
נטילת לולב / תפילת שחרית / סעודת יום־טוב

רחיצה ביו"ט ..... **לה**
מים חמין / מים צוננים / סבון / מקוה

ליל רביעי, ליל ב' דחג הסוכות ..... **לח**
ערבית / קידוש

יום רביעי, ב' דחג הסוכות ..... **מ**
תפילת שחרית / סעודת יום־טוב / מוצאי יום טוב

חול המועד ..... **מ**
סוכה ניידת / שמירת ארבעת המינים

יום חמישי, י"ז תשרי, א' דחול המועד ..... **מד**

יום ועש"ק, ח"י תשרי, ב' דחול המועד ..... **מה**
עירוב חצרות

ליל שבת קודש, י"ט תשרי, ג' דחול המועד ..... **מז**

יום שבת קודש, שבת חול המועד סוכות, י"ט תשרי, ג' דחול המועד ..... **מט**
מוצאי שבת

ליל שני, כ"א תשרי, ה' דחול המועד – ליל הושענא רבה ..... **נג**

יום שני, כ"א תשרי, יום הושענא רבה ..... **נו**
הכנות לחג

ליל שלישי, כ"ב תשרי, ליל שמיני עצרת ..... **סג**
סעודת יום טוב

יום שלישי, כ"ב תשרי, יום שמיני עצרת ..... **עג**

ליל רביעי, כ"ג תשרי, ליל שמחת תורה ..... **עח**
ערבית / סעודת יו"ט

יום רביעי, כ"ג תשרי, יום שמחת תורה ..... **פב**

יום חמישי, כ"ד תשרי, אסרו חג ..... **פז**

שבת קודש, כ"ו תשרי, שבת בראשית, שבת מברכים חשון ..... **פט**

יום שבת קודש, כ"ו תשרי ..... **צ**
מוצאי שבת קודש

הלכתא למשיחא – נספח ..... **צא**

מילואים ..... **צב**

קיצור דיני שכחה וטעות – טבלא ..... **קה**

מקורות וציונים להטבלא ..... **קיח**

מורה שיעור ללימוד רמב"ם היומי ..... **קבג**

פתח דבר

על־פי בקשת רבים, מגישים אנו – מטעם הבד"צ – קיצור עיקרי הלכות ומנהגים לחודש תשרי חלק ב' הבעל"ט השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יום־יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך אדה"ז. מטה אפרים. ספר המנהגים־חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוט.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' א'סא יש לכתוב 1061), ואז בעזה"י תמצא את מבוקשך. עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל** שי' **ראטנברג**.

לפרטים נוספים באופן העריכה – ראה בפתח דבר ללוח תשרי ח"א.

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת־מה – ולא לחכות לרגע האחרון[1].

מערכת "לוח יומי"

ו' תשרי תשפ"ו

ברוקלין נ. י.

1) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

כמה פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה

אף שמעיקר הדין יכול לאכול בסוכתו של חבירו, מה טוב שישתדלו שתהא לכל אחד סוכה משלו[2]. ומפני מצב הפרנסה הדחוק דרוב בני ישראל – נהגו בכמה מקומות שיש סוכה אחת לכמה וכמה משפחות.

מיקום הסוכה: אין לעשות סוכה בקרקע של חבירו שלא מדעתו וכן בקרקע של רבים כגון ברחוב העיר וכיוצא בו מקום שהרבים עוברים שם. וכן במקום שסוכתו גורמת לנזקי שכנים כגון שמאפיל על חלונות חבירו [ויש שכתבו ללמד זכות על המקילים לעשות סוכות בקרקע של רשות הרבים בכמה אופנים (ראה בהערה[3]), וכמובן – שגם להמקילים, זהו רק בתנאי שאינו מפריע לעוברים ושבים (ואינו סותם כל דרך הרבים)]. עבר ועשה שם סוכה אין לברך עליה.

כל סוכה שאינו יכול לאכול ולשתות ולטייל ולישן בה בנחת בלא שום צער אינה נקראת דירה כלל. עשה סוכה במקום שידוע לו שיצטער אחר כך, כגון שעשה ברחוב[4] שאי אפשר לו לישן שם בנחת מחמת מורא הגנבים והליסטים הרי זו סוכה פסולה, ואינו יוצא בה אפילו באכילה, אבל מי שאינו מתיירא לנפשו לישן שם בלילה אע"פ שמתיירא שלא יגנבו כלי תשמישו שבסוכה הרי זו כשרה[5].

אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בסוכה שאינה עשויה אלא לצל בלבד, אבל אם היא עשויה גם לדירה דהיינו לדור בה בקביעות ולא להסתופף בצלה בלבד, או שעשויה גם לאוצר, או שאר תשמיש שצריך לעשותו במקום צנוע, או שהיא עשויה גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר, כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית[6].

הדפנות

בונים הדפנות לפני הסכך[7].

נהגו עכשיו לעשות מחיצות שלימות כי אין הכל בקיאין בדין המחיצות. ומנהגנו לעשות ארבע דפנות[8].

אין נכון לעשות הדפנות [ואפילו מחיצה אחת] מיריעות, אפילו קשרן [כי לפעמים מתנדנדות באמצע[9],

---

2) דמכיון שתשבו כעין תדורו, צריך להיות לכל אחד סוכה בפני עצמו, בדוגמת מה שכל השנה דר בדירה שלו. ובפרט שגם עשייתו הסוכה היא מצוה [שמברכין עליה שהחיינו, אלא שנפטרת בשהחיינו שבקידוש], ומצוה בו יותר מבשלוחו.

ולהעיר (נוסף להנעתק לעיל ובפנים מלקו"ש וכו') שיש שפי' בדעת הראשונים (ס' הפרדס לרש"י סי' קפז וס' האורה סצ"ו. ועוד) שמדינא צ"ל סוכה לכאו"א – ראה ביפ"ל ח"ג סתרכ"ה סק"א. סי' בית השואבה ס"א. כה"ח סתרכ"ה סק"ז. אולם, אין הכרח גמור להעמיס כוונה זו בדבריהם. אבל להעיר מדעת הגאונים (שבה"ל סדר חגה"ס סשמ"ז. רי"ץ גיאות הל' סוכה. שע"ת סת"ט. ועוד) שאא"פ לצאת יד"ח (לגמרי) בסוכת בייהכ"נ. ואכ"מ.

3) כשקיבלו – או יכולים לקבל – רשות משר העיר (כיון שעיקר הטעם משום גוים שאינם מוחלים), בשטח המצומצם שלפני ביתו שחייב משום דינא דמלכותא בעניני נזיקין וכו'. ועוד ועיקר, כדלקמן, באופן שאינו מפריע לבני רה"ר והוא בצדי רה"ר.

4) ולכתחלה אין לעשות ברחוב, כמו שנתבאר.

5) ראה בסוף הקובץ במילואים (א).

6) וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' י'תתקעח, בנוגע סוכות העשויות למצוה.

7) ובדיעבד – יש לנענע הסכך קצת. אבל אם כבר נכנס החג יש לסמוך על המקילים (ראה מג"א סתרל"ה סק"ד. ברכ"י סק"ב. ערוה"ש ס"ה. וכ"מ קצת בחי' הצ"צ (שבסו"ס פס"ד ח"ג כו, ג. במהדו"ח – בחי' עהש"ס ח"ב) סוכה רפ"א, עיי"ש).

ועוד להעיר, שלכמה דעות בב' דפנות סגי (כ"מ בט"ז שם. וכ"ה בחי' הצ"צ שם. וראה שד"ח סוכה ס"ב סק"ב. וש"נ. ובפמ"ג במ"ז שם סק"ה ר"ל להכשיר במחיצה א' לחוד. אבל עיי"ש בחי' הצ"צ).

ובדפנות שזזות ברוח (ראה להלן) יש להקל אף כשלא עשה מחיצות קנים או חבלים ("מחיצות לבוד") לפני הסיכוך, שבד"כ יש עכ"פ טפח אחד שאינו מתנדנד, וסגי בטפח דופן שנעשה לפני הסיכוך (וא"צ דוקא טפח סמוך לסכך. ואכ"מ).

8) ראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

9) בשיעור הנדנוד לפסול – ידוע שיש שחידשו שהוא רק באופן שהמחיצה נפסלת שמתנדנדת ג"ט ויצא מדין לבוד. וראה פמ"ג סשס"ב א"א סקכ"א (לענין לחי המתנדנד) עד"ז [וראה שו"ת מגדל צופים ח"א סי"ט שוצה לדחות]. וכעי"ז כבר כתב בתוס"ש סשס"ג סק"ט. וראה גם כה"ח (לענייננו) סתר"ל סקע"ג. ולהעיר מל' הקרית ספר סוכה פ"ד.

אבל סתימת הראשונים והאחרונים שלא חילקו בדבר משמע (כ"כ כמה אחרונים לדייק. וראה גם שו"ת אבן ישראל ח"ט על משנ"ב סתר"ל סקמ"ח. הליכות שלמה מועדים פ"א ס"ז. ועיי"ש מש"כ לבאר באו"א. וצ"ע) דבכל גווני מיפסל, כיון שבמתנדנד אינו בגדר מחיצה (וראה שו"ת משכנות יעקב סי' קכג ד"ה וכן. ובספרו קהלת יעקב לסוכה כד, ב. שו"ת בנין עולם או"ח סי"ג. ומש"כ להוכיח מפיה"מ

ואפילו קשרן] בטוב[10], כי לפעמים מתנתק מבלי שישים לב, וממילא דינן כמחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה. והרוצה לעשות סוכה בסדינים, טוב שישים מחיצות של קנים במשך עשרה טפחים מהקרקע, עם ריוח פחות משלשה טפחים בין כל קנה וקנה[11]. ולכתחילה יזהר לתקן קנים בכל ד' הדפנות, או לעשות מחיצות של "לבוד" בשתי וגם בערב[12].

גוד אסיק ולבוד: גם כשאין הדפנות מגיעות לגג הסוכה כשרה, לפי שאומרים בזה גוד אסיק מחיצות אלו, והרי הם כאילו מגיעות לגג. ובלבד שיהא הגג מכוון כנגדן ממש, אבל אם אינו מכוון ממש, אפילו יש אויר רק פחות מג' טפחים, י"א שהסוכה פסולה, שאם אינו מכוון צריך לומר גוד אסיק ולבוד במקום אחד, וכולי האי לא אמרינן. ויש להחמיר לכתחלה כסברא זו, להיות הסכך מכוון ממש.

נכון שעכ"פ חלק הסיכוך יעשה בעצמו[13].

טוב ליזהר לכתחילה שלא לסכך ע"י אשה או גוי. וכל שכן ע"י קטן (שי"א שפסול לסכך). בדיעבד, אם סיכך ע"י קטן, ראוי שינענע הסכך לשם צל[14]. ובכל אופן, אחרי הסיכוך יש לחדש בה דבר לשם החג, דהיינו שיניח סכך חדש לשם החג ואפילו אין בסכך המחודש אלא טפח על טפח מרובע או שאורך החידוש הולך על פני כל אורך הסוכה או לרוחב הסוכה. ואם רוצה הקטן לסייע קצת בהנחת הסכך, יכול לעשות כן באופנים מסויימים – ראה בהערה[15].

"אין מסככין אלא בדבר שהוא צומח מן הארץ והוא תלוש מן הקרקע ואינו מקבל טומאה". יש המדקדקים להשתמש בענפי אילן דוקא (ובפרט ענפי דקל) [ונתנו טעם לדבר, שסוכה בגימטריא אילן], אך כמובן שע"פ הלכה אינו מוכרח[16], וכן גם בנוגע למחצלאות – הכשרים – שאין בהם שום חשש[17].

להיזהר שהסכך יהא עמיד ברוח מצויה[18] במשך כל ימי החג[19] (ונוגע במיוחד במחצלאות שאינן

להרמב"ם – כבר העירו שהיא הוספת המעתיק, ולא נמצא בל' ערבי במקורו). ומכיון שמדובר בספק ביטול מ"ע דאורייתא, אא"פ להקל. וראה בארוכה שו"ת יבי"א ח"ט סנ"ט.

אמנם, עכצ"ל דבנדנוד פורתא באמצע לא איכפת לן, שכן בקשרן בטוב הוא רק חשש לכתחילה דזימנין דמינתקי, ולא פסול גמור, אף שלא ימלט שמנתנדנדת קצת. וצ"ל שנדנוד מועט ביותר במקומה לא איכפת לן, כל שאינו ניכר שהמחיצה הולכת ובאה, או שברובו עומד סגי. וראה גם שו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"מ. ובכללות הענין, ודיוקי ל' הראשונים וכו' וליקוט דעת האחרונים – ראה בארוכה מקראי קודש הררי סוכות פ"ג סל"ו. וש"נ.

10) ולכאורה בקשרם ע"י אזיקונים מלמעלה ומלמטה אין לחוש כיון שאא"פ שיתנתקו. וראה בתוס"ש סשט"ו סק"ו עד"ז.

11) ראה בסוף הקובץ במילואים (ג).

12) שי"א דלא מהני אא"כ עושה ד' דפנות שלימים של לבוד, אבל בעושה רק ג' דפנות לא מהני מחיצות אלו מד"ס, כיון שהם מחיצות גרועות. ואפי' אם ב' הדפנות הם שלימים רק מחיצה ג' עשוי' בענין זה לא מהני, ויש להחמיר כסברא זו.

13) וכן מעשה רב (מפי השמועה). ולהעיר מר"ד משיחת ש"פ בלק תשל"א שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ אע"פ שאגד הלולב בעצמו, לא סיכך בעצמו מחמת הדין שפרנס על הציבור אסור במלאכה. והוא דלא כשע"ת סתרכ"ה ועוד. אבל כן מוכח בכ"מ – ראה גם הנסמן בבירור הלכה זילבר חו"מ סתכ"ז.

14) נת' בארוכה אצלנו בקובץ "באתרא דרב" חוברת ז'.

15) אם הסכך שסיכך הגדול צלתה מרובה מחמתה, וגם מרובה הרבה מהסכך שסיכך הקטן. ובתנאי שהסכך שמסכך הקטן חמתה מרובה מצלתה, או שיש כ"כ הרבה סכך שסיכך הגדול שאם ינטל מהסכך שסיכך הגדול כשיעור הסכך שמסכך הקטן תהא הסוכה צלתה מרובה מחמתה (ע"פ שו"ע אדה"ז סתרכ"ו ס"ה ואילך). ועוד אופן: כשסכך שמסכך הקטן אינו מעורב עם הסכך שמסכך הגדול אלא כל אחד ואחד מונח על הסוכה בפני עצמו זה בצד זה, שאז א"צ רוב בסכך שמסכך הגדול כנגד סכך שמסכך הקטן אלא אפילו מחצה על מחצה הסוכה כשירה, והוא שלא יהי' ארבעה טפחים במקום אחד מסכך שמסכך הקטן. בסוכה גדולה או שלשה טפחים בסוכה קטנה (שם ס"ח. שם סתרל"א ס"י).

16) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'שכ.

17) ראה שם סי' א'רכז.

18) ויש שהרחיקו לכת (ראה שו"ת בצה"ח ח"ה סמ"ג. ועוד) לחשוש (עפ"ד המג"א סתר"ל סקט"ז **בנוגע לדפנות**, וכ"ה בשו"ע אדה"ז קו"א סנ"ה סק"ג. וראה שו"ע אדה"ז סשט"ו ס"ג ממג"א שם סק"ג) בדבר השכיח טובא, בסוכה העומדת בחצר ומוקפת בכתלי הבתים שמסביב, ולולא הבתים היו רוחות מפילות הסכך (ועד"ז בסוכות שבמרפסות של בנינים גבוהים, ומחמת קירות הבנין שמלמעלה נמנע הרוח), שצריך לשער חוזק הסכך כאילו עומד במקום פרוץ. ולפ"ז מהנכון לחזק הסכך הדק היטב שלא ינוע ברוח כלל. איברא שאי"ז מוכרח – ראה חזון אבי סוכה ע' פג. שו"ת פלגי מים ליפשיץ ח"ב סל"א. ובסגנון פשוט, שבדפנות שאני שאינה בגדר מחיצה, אבל בסכך ה"ט שאינה ראוי' אפי' לדירת עראי, משא"כ כשעומדת ברוח מצוי' במקומה. וה"ה שאין לחשוש אם הסכך נע ונד קצת (כבדפנות – ראה בהערה לעיל), ורק כשנופל לגמרי.

19) ואם אינה עמידה מצד עצמה במשך כל החג – יש לחשוש גם בשעת עמידתה משום סוכה שאינה ראוי' לשבעה (כמפורש ברייטב"א

עומדות ברוח מצויה[20] ולכן יש להוסיף עליהם סכך או להניח עליהם קורות עץ). אין לחזק[21] את הסכך בדבר המקבל טומאה (כ'אזיקונים' מפלסטיק וכדומה[22]. ניתן להשתמש בקורות עץ או לקשור בחוטים המיוחדים לשם כך, הכשרים לסיכוך). חשוב להדגיש שאין חשש במה שהסכך נוגע בברזל, ומספיק שעיקר עמידת הסכך אינו מחמת דבר המקבל טומאה. בדיעבד שהעמידו הסכך בדבר המקבל טומאה מותר לישב שם אפילו לכתחילה.

במענה לשאלת רבים: בנוגע להתמצאה לסדר סכך ממחצלאות של במבוק באופן שהגשמים אינם יורדים לתוכה, מצד אופן הנחת הקנים, וסמכו (בין השאר) על שיטות הראשונים להכשיר בכגון דא – ראה בהערה[23].

מנהג רבותינו נשיאינו שהיו מרבים בסכך והדגישו הדבר גם באמירה בדיבור, שהיו אומרים שיוסיפו עוד סכך ועוד סכך מבלי לדאוג לכך שצריך שיהיו כוכבים נראים מתוכה. ובודאי מצאו עצה שיוכלו גם לראות הכוכבים, ובפשטות – עי"ז שלוקחים מקל ותוחבים אותו בעובי הסכך, וככל שירבה הסכך יעשה בו נקב קטן עכ"פ שדרכו יוכלו לראות הכוכבים.

הפסק אויר בסכך: ריוח אויר בסכך של שלש טפחים בין באמצע בין מן הצד לפעמים פוסל את כל הסוכה[24]. ובכל אופן, אין לשבת תחתיו. אם יש הפסק אויר פחות משלש טפחים הסוכה כשירה, אבל אין יושבים תחתיו אם האויר הולך על פני כל הסוכה או שיש בו כדי לעמוד בו ראשו או רובו (אבל בלא זה מותר, שהרי אין סוכה שאין בה נקבים נקבים).

סכך פסול: בסוכה גדולה[25], אם הוא באמצע פוסל בארבעה טפחים, אבל פחות מארבע טפחים הסוכה כשירה ומותר לישון תחתיו. אבל אם הוא מן הצד אינו פוסל אלא בארבע אמות, אבל פחות מארבע אמות כשירה[26], אבל אין ישנים תחתיו כל זמן שיש בו ארבעה טפחים.

סוכה קטנה: אפילו אם הסוכה גדולה הרבה, אם במקום אחד יש קרן אחד משוך לפנים שאין בו שבעה על שבעה טפחים אסור לישב שם, כיון שהמקום צר לו לשבת שם.

מי שהיה ראשו ורובו (או אפילו כולו) בסוכה, ושולחנו בתוך ביתו או חוץ לסוכה ואכל הרי זה אסור[27] וכאילו לא אכל בסוכה, עד שיהיה שולחנו בתוך הסוכה, גזירה שמא ימשך אחר שולחנו,

---

סוכה כג, א. ואכ"מ).

20) ולהעיר בדבר השכיח, שכשהמחצלת עפה ברוח והוחזרה ע"י הרוח, יתכן לפעמים חשש פסול, שהסוכה נעשית מאלי', וצריך לחזור ולהניחה לשם צל (ראה שו"ת שבה"ל ח"י סי' ק סק"א. ועוד). וכבר העירו עפ"ז בנוגע לעלים שנפלו ע"י הרוח אם פוסל סכך שמתחתיו כסכך פסול כיון שלא נעשה לשם צל. וראה בארוכה דברות מנחם פוקס סוכה ס"י-יב. ומשם תדרשנו.

21) שגם קשירה בגדר מעמיד, כפשוט, ראה מג"א סתרכ"ט סק"ט, שו"ע אדה"ז סתרכ"ט סי"ג. ודלא כמי שטעה בזה.

22) ובשעת הדחק, כשאא"פ בע"א, או כשיש חשש שבלא"ה לא יהא הסכך עמיד – יש להקל מכו"כ טעמים. ולא גרע מבדיעבד. וראה גם בארוכה בס' ללקוט שושנים בחבוט ח"ג שרש ג שאסף איש טהור כמה צדדי קולא בנדו"ז.

23) הנה לשון אדה"ז (בשו"ע סתרל"א ס"ה) "אם הי' הסכך מעובה כל כך עד שאין המטר יכול לירד לתוכה פסולה, לפי שאין נקראת סוכה אלא אם כן אינה מגינה אלא מן הצל בלבד אבל אם מגינה גם מן המטר אין נקראת סוכה אלא כמין בית היא זו", ומדבריו משמע שפסולה מדאורייתא. (וראה פת"ז סתרל"א ס"ג. סתרל"ה ס"א מש"כ לחלק בזה). ועוד ועיקר (גם את"ל ולחלק באופן שהמבנה רעוע ומה שאין הגשמים יורדים היא מסיבה חיצונית (כמ"ש חלק מהמתירים)), שלדעת אדה"ז (סתרכ"ו ס"א) "אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בסוכה שאינה עשוי' אלא לצל בלבד וכו' אבל אם היא וכו' עשוי' גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר כל שאינה עשוי' לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית". וראה גם שו"ע אדה"ז סתרכ"ט ס"י. וראה שו"ת אבנ"ז או"ח סתע"ד. פת"ז שם. (ודלא כמ"ש בקובץ תשובות או"ח סס"א). וראה בלקוטי שיחות (חל"ב ע' 142) בדעת אדה"ז "שזהו תנאי בכל סוכה, ועד שכוונת עשייתה צ"ל אך ורק לשם "צל בלבד", בלי תערובת של כוונה אחרת וכו' אפילו שתהי' גם "למחסה ולמסתור מזרם וממטר" וכו' אין זה אחד מתנאי הסוכה אלא זהו גדרה של סוכה".

24) ראה פרטי דינים בשו"ע או"ח סתרל"ב ס"ב ובנו"כ.

25) שיש בה יותר על הסכך פסול שבעה טפחים על שבעה טפחים סכך כשר.

אבל בסוכה קטנה שאין בה שיעור שבעה על שבעה טפחים סכך כשר, פוסל בין באמצע בין מן הצד בשלשה טפחים. אבל בפחות משלשה כשרה וישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור.

26) שאומרים דופן עקומה, שרואים כאילו הכותל נעקם, וייחשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל.

ודוקא בסוכה שהדפנות מגיעות לסכך. ויש חולקים ואומרים שאפילו אין הדפנות מגיעות לסכך נמי אמרינן דופן עקומה. ויש להחמיר. ואם מן הדפנות עד הסכך הוא פחות מג' טפחים יש להקל שאומרים לבוד ודופן עקומה.

27) וגם באכילת פירות יש להחמיר. וכן הנשים שאין להן לברך כשישלחנן בתוך הבית, לפי שתיקנו בגדר מצות סוכה שיהא רק כשישלחנו בתוך הסוכה.

(ובפרט להדעות שתיקנו שלא יצא מדאורייתא. ולא פלוג. ומתאים גם בדיוק והוספת ל' הרמב"ם "עד שיהי' שלחנו בתוך הסוכה", דמאי

ואפילו בסוכה גדולה. וכן הדין גם אם שולחנו נמצא תחת סכך פסול [כגון תחת הבליטה מהגג או תחת גגון שע"ג חלק מהסכך]. ואם מקצת שולחנו עומד בסוכה מותר (וי"א שצריך שיהא רוב שולחנו בסוכה). ואם אין לו שולחן לא בסוכה ולא בבית רק הפת בידו ואוכל מפתו שבידו, או שאינו לוקח מהמאכלים הערוכים על השולחן מבחוץ, יצא ידי חובתו.

רצפה

אין מנהגנו לעשות רצפה מיוחדת לסוכה, אלא אם סוכתו ממוקמת בגינה, שהרי טוב שלא לאכול כלל בגינה בשבת ובחג אם ישתמש שם עם מים מפני שבקושי יוכל ליזהר שלא יפול שם מעט מים [ויגרום לצמיחה].

נוי סוכה

אין מנהגנו בנוי סוכה. מדיני נוי סוכה (להמניחים) – אסור להסתפק מהם כל ימי החג, ואפילו אם נפלו מהסוכה, ואסורין גם בטלטול בשבת ויו"ט שהרי אינן ראוים לכלום כל ימי החג. יש ליזהר שלא להרחיק נויי הסוכה מן הסכך ארבעה טפחים[28].

מבצע סוכה

> בשיחת י"ג תשרי תשל"ז: וואס דער סיכום הענין בפשטות אין אותיות פשוטות איז, אז מבצע סוכה דארף באשטיין אין דערויף אז ער זאל זיך משתדל זיין – סיי בנוגע צו לילה הראשונה, סיי בנוגע צו אלע שבעת ימי הסוכות, און אויך בנוגע צו יום השמיני אין יו"ט שני של גלויות – אז אלע אידן ארום אים זאלן עסן אין א סוכה. אויב זיי האבן א סוכה משלהם, דארף ער זען אז זיי זאלן נוצן די סוכה אויף אכו"ש, און אויב מאיזה סיבה שתהי' האבן זיי ניט קיין סוכה משלהם, זאל ער זען אז זיי זאלן עסן בסוכתו אדער בסוכת חבירו אדער בסוכת ביהכ"נ וכו'.

פרטי דינים בקשר לרכישת ארבעת המינים

לוודא שהד' מינים כשרים בתכלית (והאתרוג אין עליו חשש מורכב) וגם מהודרים[29], **ולקנותן רק ממוחזקים ליר"ש**. אין לסמוך על מכתבי המלצה שפג תוקפן או כשהממליץ אינו בר־סמכא, כפשוט. אין לקנות ד' מינים (וערבות בכללם) מקטן עבור יום הראשון ויום השני של חג.

קטן היודע לנענע כדינו אביו חייב לקנות לו לולב כדי לחנכו במצות. ואף שרבים אין נוהגים כן – בזמנינו שד' מינים מצויים בשפע, כדאי לקנות ארבעת המינים כשרים כהלכתם לבנים היודעים לנענע, החייבים מדין חינוך. ולפחות שבכל בית יהיה סט של ד' מינים מיוחד לילדים[30]. והדבר נוגע במיוחד ליום הראשון ויום השני של חג [כדלקמן].

אתרוג

מברכים על אתרוג מקאלאברי.

בנטיעת שתילי אתרוגי קלברה באה"ק ת"ו, אינו בדומה לאתרוגי קלבריה עצמן, ורק שסר בזה הענין דהרכבה.

קמ"ל בהוספה זו. וי"ל כנ"ל. וכ"כ בשירת המועדים סוכות קרויזר ס"י. וכעין ראי' מעובדא דר"י החורני במשנה (סוכה כח, א) שא"ל זקני ב"ש לא קיימת מצות סוכה מימיך, אף שבודאי אכל פירות. ועוד שבכ"מ גרסו "שחלה" (ראה תוד"ה דאמר – סוכה ג, א. אבל ראה ערוה"נ שם), וחולה פטור מהסוכה. (אבל בבאר אברהם להגר"א אבלי ברכות יא, א (ע' קט) מפרש "א"כ היית נוהג" כשהיית בריא "לא קיימת וכו'". וכ"כ לפרש בברכת ראש ברכות שם (בדפי הספר – ט, ד). מנחת שמואל מדולהינוב ברכות שם (בדפי הספר –מג, ד). קהלת יצחק (רייטבארד) עה"ת פ' אמור בפרחי ניסן קד, א. נטעי חמד ווייס עירובין יג, ב (ע' קצב). גם יל"ד דחולה שאני שבעצם חייב. ודוחק). ועוד, שגם באשה שאין חשש שאם תימשך שתבטל מצות סוכה, מ"מ יש לחוש שברכתה לבטלה. אלא שאין הכרח שתיקנו בדבר).

ויש מאחרוני זמננו שכתבו להקל בזה.

28) באופן מדידת ד' טפחים – לרוב האחרונים מודדים מתחילת הנוי, שכל שתחילתו תוך ד' טפחים אף שמשתלשל למטה כשר. וראה הגהות איש מצליח סוסי' תרכז ושו"ת שערי יושר חנני' ח"ב ס"ע שהוכיחו כן מד' הראשונים. (אבל ילה"ע משיטת גדולי הרבנים שבמאירי סוכה י, ב. וכ"ה בשיטת ריב"ב שם. ויל"ד, דהיינו רק לשיטתם בפ' הגמ').

29) פרטי דינים נמצאים בשו"ע אדה"ז סימן תרמה־ט.

30) שקטן שהגיע לעונת הפעוטות יכול להקנות מדרבנן ומהני לחינוך קטנים שהוא גם מדרבנן. וראה עוד מזה להלן ביום א' של חג.

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יצטרכו לפעמים לצאת לחוץ לארץ, ולדוגמא - להביא אתרוג מקלבריה. ובפרט שיצטרכו ריבוי אתרוגים בשביל ריבוי בני ישראל מכל הדורות. ובודאי לא יסתפקו באתרוג של הקהל, אלא לכאו"א יהי' אתרוג משלו[31].

מראה האתרוג צ"ל גענה"ל (כמראה שעוה)[32].

חזזית ושינוי מראה: פסולי חזזית[33] הם רק אם כשנראים לעין כשאוחז האתרוג בידו[34] ולא שיהא צריך להשים עין עיונו עליהם עד שיראם. וכן כל שינוי מראה אינו פוסל אלא אם כן נראה לרוב בני אדם בהשקפה ראשונה[35]. אין החזזית ושינוי מראה פוסלים אלא אם כן נולדו מעצמות האתרוג[36].

חסר: חסר מגוף האתרוג[37] אפילו משהו, כשניכר ונראה שיש בו בגומא זו חסרון מגוף בשר האתרוג, הרי זה פסול ביום הראשון[38] (וביום השני בחוץ לארץ – מספק). אבל כל שאין ברור לנו שיש חסרון מגוף האתרוג יש לסמוך על הסברא שכל שאין הנקב מפולש ואין בו כאיסר אע"פ שיש בו חסרון אינו פסול, אא"כ ברור לנו שהגיע הנקב עד חדרי הזרע.

לולב

לוקחין לולב שאין עליו כפופין (הנק' כפתורים – קנעפלאך).

---

31) ר"ד ש"פ נח תשמ"ט.

32) ואם התחיל להצהיב קצת מן הדין כשר. אבל הרבה פוסקים מחמירים שצ"ל צהוב לגמרי (דס"ל שהפסול מחמת הדר ולא מחמת חסרון בגמר פרי. ויש החוששים גם משום גמר פרי, שרק בהצהיב כולו או רוב הניכר ה"ז גמר פרי, שגמר הפרי הוא בסיום ההבשלה). ויש שכתבו שבעל נפש יחוש לכך. ובס' המנהגים חב"ד ע' 65 משמע קצת שכך מנהגנו להחמיר בזה. (אלא ששם נזכר רק גוף הענין שצ"ל גענהל, ובא לשלול דעת המקובלים ש"מדקדקין שיהי' מקצתו גרין").

ואפשר להצהיבו ע"י תפוחים (ודלא כמחמירים בזה. וי"א מפי השמועה במעשה רב שהקפיד בזה. ואיני יודע אם בר סמכא היא. ואם כנים הדברים, יתכן שלא רצה בהם מטעמים אחרים. וק"ל), והיינו להניחו בקופסה, ובתוך הקופסה יניח ליד האתרוג תפוח שיש לו ריח, שהריח גורם להצהבת האתרוג, וישאיר אותם סגורים בקופסה כשלשה ימים מבלי לפותחה (ובמקומות לחים וחמים – בערך כיום וחצי), ויזהר שלא להצהיב האתרוג יותר מדי, שזה גורם לנפילת העוקץ. גם לא יצהיב האתרוג זמן רב לפני החג, שאם מצהיבו כחודש יותר לפני החג יהא מראהו בחג בצבע כתום.

33) מין שחין, שתופש בגוף קליפה העבה של האתרוג (בבשר ירוק שבו אבל א"צ שיגיע עד הלבן), כמו שחין שע"ג עור האדם שתופש ג"כ בבשר, משא"כ כשהוא רק איזה שינוי ע"ג העור לבד ואינו נוגע כלל בבשר שאינו ענין לשחין (חי' הצ"צ סוכה פ"ג מ"ו).

שחור שאמרו שדינו כדין חזזית אין אלו הנקודות השחורות המצויות כיום, אלא היינו שחלק מבשר האתרוג גופו שחור הוא. ומה שיש לחוש בנקודות השחורות הוא רק משום שינוי מראה.

34) לברך עליו, ראה מנחת פתים בהגהותיו למג"א סתרמ"ה סקט"ז. והיינו שהוא מרחוק, וגם אין כוונתו לבדוק אלא ראי' בעלמא – ראה הערה הבאה.

35) ותרתי קאמר ולקולא, שפוסל א) רק אם נראה מיד בהשקפה ראשונה ללא הסתכלות ועיון, וב) רק אם ניכר מרחוק כשאוחזו בידו. ופוסל רק כשנראה להדיא לרוב בני אדם. אבל נקודה בעלמא לית לן בה אפילו ממראות הפסולות.

36) ולכן אם מחמת שעוקצים אותו קוצים נעשו בו מקומות אדומים כשר. ולכן, שינוי מראה הנקרא בלעטלך (בלעטל, בלאט פלעק) הנגרם כתוצאה מחיכוכים באתרוג בעודו גדל על העץ (אם מחמת חיכוך ב' ענפים זה בזה, או חיכוך בעלים או באתרוג אחר), לאו כלום הוא, ששינוי מראה אינו אלא מה שנעשה שינוי מעצמותו. [וענין אחר הוא באותן חזזית שקורין בלא"ט מו"ל, שכנראה הם כמו חזזית ושחין בתוך האתרוג, ולא רק בעור, שיש להכשיר מטעם אחר, אפילו יש בהן ממשות שמקומן ניכר במישוש היד שהן נבוהין מהאתרוג, לפי שהן נחשבין ג"כ מראה אתרוג, מאחר שרגילות הוא להיות כך בהרבה אתרוגים אין זה שינוי גדול. ועפ"ז, כתבו לצדד להתיר בנקודות השחורות והחומות המצויות ברוב האתרוגים, שבודאי רגילים בו, והוא בגדר מכת מדינה]. ומ"מ מהודר יותר אתרוג נקי ומפואר.

נקודות שאפשר להסירן אינן מגוף האתרוג. וגם כשבמציאות אי אפשר להסירן מחמת שהם במקום עמוק, או שנדבקו היטב, הרי הן דבר זר ואינן פוסלות.

אבל בנקלף ונשתנה מראהו פסול שנחשב קלקול בגופו.

37) אם החסרון בגוף הפרי בבשר האתרוג, שהוא הלבן שבאתרוג, והוא הקליפה העבה, אבל אין הקליפה הדקה (המקפת את העבה ויש בה טעם חריפות כשאוכלים אותה) בכלל הבשר. ואם נחסר רק מהירוק כשר.

38) אבל י"א להחמיר גם בשאר הימים לכתחילה משום התנאה לפניו במצות (שו"ת תורת חסד או"ח סל"ו סק"ב ע"פ תמים דעים להראב"ד סרל"ג. מקראי קודש ח"ב סכ"ו ע"פ מאירי סוכה לו, ב, ממדת חסידות. וראה גם מגן אבות למאירי ע' קמא. ולכאורה כ"ה לדעות הראשונים שהוא משום הדר, שעכ"פ אינו מהודר. ולכאו' כ"מ בשו"ת תרוה"ד סנ"ב (שהב"ד בחלקם ברמ"א סתרמ"ט ס"ה), ממש"כ שנראה ומוסבר לכל שאין מום גדול באתרוג ממה שהוא שבור ומחוסר, וה"ט שכשר משום דשיירי מצוה הוא ובא מן הכשר. וכבר העירו שברמב"ם נכלל בהדי הפסולים מחמת מומים. ובכה"ח סתרמ"ט סקע"ו שאפשר שכ"ה ע"פ הסוד שצריך שיהי' שלם כל שבעה. ולהעיר משו"ת כפי אהרן ח"ב או"ח סוסי"א. והא דר"ח מטביל בה ונפיק בה – ראה מאירי שם, שהרבה אתרוגים היו לפניו, ושלא נאמר ד"ז אלא לחסידים שהי' לולב ואתרוג בידם כל היום, וכשהי' מברך עליו בשלם הי' מברך. ובערוה"נ שם איפכא, שכבר נחסר לפנ"ז, ולא היו לו מינים אחרים שלמים. ובספרו בכור"י סתרמ"ט סקל"ט, שלא חתך לכתחילה ע"מ לצאת בו רק שסבר שיקבל אח"כ אתרוג שלם).

ומ"מ, נראה פשוט שאין טעם להחמיר רק בניכר ונראה חסרונו להדיא, וכל שהוא פחות מכאיסר, לית לן בה.

לכתחלה מצוה מן המובחר לחזר אחר לולב שלא נחלק עלה העליון שלו כלל אלא הוא כפול מראשו עד מקום שעלין יוצאין משם.

מנהגנו להקפיד לכתחילה לבחור לולב שכל עלי הלולב דבוקים לגמרי וצמודים עם השדרה, ומחוברים בקליפה אדומה שבראש הלולב הנקרא "מאך", קארע" או פאסט", באופן שנראה כל ראש הלולב כאילו עץ אחד בלי שום פירוד[39]. והרוצה לבדוק העלה העליון שבלולב יזהר שלא להפריד העלים זה מזה אלא יכול לבדוק אותו בראיה בעלמא, וכל שרואה שם דיבוק ע"י דבר אדום וכיוצא לא יגע בו כדי שלא להפריד העלים הדבוקים.

לולב היבש פסול. ופירוש לולב היבש – כשיבשה רוב שדרתו או רוב עליו[40], ושיעור היבשות – כשכלה כל מראה ירקות שבו והלבינו פניו.

לולב שאין שני עלי התיומת, העלה העליון האמצעי שכפול לשנים, מסתיימים בשוה, ועלה אחד גבוה מחבירו, כשר. ורק אם מתחלת ברייתו אינו כפול ברוב ארכו[41] – הרי זה פסול ביום הראשון (וביום השני בחוץ לארץ מספק)

ערבות

הערבות האמריקאיות כשרות למהדרין ללא כל פקפוק[42].

הדסים

לכתחילה מצוה לחזר אחר הדס שכולו עבות, דהיינו שכל הקינים של העלים היוצאים בכל אורך שלשה טפחים, יש בכל קן וקן שלשה עלים, כלומר שיוצאין שלשה עלים (או יותר) סמוכים זה לזה בעיגול אחד שאין אחד מהם נמוך מחבירו[43]. ונכון[44] שיהיו העלים חופים[45] את עצו, דהיינו שראש כל עלה יגיע למעלה מעוקצה של העלה שלמעלה[46].

---

39) ראה עוד מזה להלן בלוח לחוה"מ בדיני שמירת הד' מינים.

40) ואם יבשה רק העלה העליון האמצעי, כשר (אא"כ ביבישות גמורה שנפרך בקלות, ונראה לעין, שיש מחמירים).

41) כ"ה בשו"ע אדה"ז סתרמ"ה ס"ט לגבי רוב העלין למ"ד הכי. ומסתימת לשונו, משמע שכ"ה גם למ"ד בס"י דקאי רק אעלה העליון האמצעי. ומש"כ בסי"א לגבי מצוה מן המובחר לחזר אחר לולב שכפול "מראשו עד מקום שעליו יוצאים משם" – קאי לענין נחלק. וי"ל שכשכפול מראשו צ"ל כולו סתום, ותו לא. ואף שבשו"ע רבינו מוכח בכ"מ דדין נחלק וסליק בחד הוצא כי הדדי נינהו (עיין היטב בלשונו בס"י) – מ"מ לא מצינו לשום ראשון שיסבור שדין סליק בחד הוצא בתיומת הוא במשהו, ככנחלק (ובנחלק הטעם משום שדרכו ליפתח כולו ע"י הנענועים משא"כ בסליק בחד הוצא). ומ"ד שפסול נחלק במשהו – וס"ל דסליק בחד הוצא קאי אתיומת – איהו לא ס"ל פסול משהו. והדעות שפוסלים במשהו בנחלק – אינהו ס"ל דחד הוצא הוא משום הדר.

וקצת ראי', מהשקו"ט בפוסקים בנקטם אחד משני עלי התיומת אם הוא בכלל נקטם ראשו, ול"כ לפסול משום סליק בחד הוצא.

אבל באמת יותר נראה בדעת אדה"ז שכמו שבנחלק התיומת כתב ששיעורו בכל ארכו (אף שלגבי נחלקו רוב העלין כתב שהוא ברוב ארכן), הה"נ לענין סליק בחד הוצא, דלמ"ד שהוא ברוב עלין הוא ברוב ארכן, אבל למ"ד שהוא בתיומת הוא רק אם הוא עד השדרה. וה"ט, דלא שוו בשיעורייהו, לפי שאינם שוים בגדר הפסול, שלגבי תיומת הוא מדין לקיחה תמה, ואילו לגבי רוב העלים הוא מדין הדר. ולפ"ז מתפרש "ואם לא הי' כפול מתחילת ברייתו" שאינו כפול כלל, ושהפסול דסליק בחד הוצא הוא רק בכל התיומת. אלא שהדברים אינם מוכרחים לגמרי. ולכן סתמנו כבפנים. ומה גם שגם בנחלקה התיומת יש שר"ל בדעת אדה"ז במש"כ "בנחלק בכל ארכו" דאפשר שהכוונה לרוב, שהרי סיים עלה בסי"א "אבל אם לא נחלק אלא מקצתו כשר" ומשמע דרובו ככולו. (אבל אינו עיקר. ובפרט שבס"י הוסיף וכתב "דהיינו מראשו עד מקום שעלין יוצאין משם").

וגם למי שכתב להחמיר בדבר – הוא רק כשההבדל ניכר היטב, אבל כשאינו ניכר לעין אינו בכלל. ויש שכתבו להחמיר לכתחילה כשיש הבדל ביניהם בשיעור טפח.

וכשאחד העלים בתיומת רחב מחבירו, אם העלה הצר מכסה רוב העלה הרחב, וגם אם מכסה רוב רוחבו של עלה הרחב רק ברוב ארכו, והיינו שבמיעוט אורך התיומת מכסה העלה הצר רק מיעוט הרוחב, כשר.

42) וראה שו"ת באתרא דרב סי' א'ריד.

43) אע"פ שאין כל השלשה עלים יוצאין מעוקץ אחד, כיון שהן דבוקין זה בזה ועומדין בשוה בעיגול אחד.

וא"צ לבדוק בשרשי העלים אם יש מרחק משהו, אלא על העלים מבחוץ אם נראים שוים. (ויש המחמירים שהכל תלוי בשרשי העלים, ושצריך שיהא קו הנפגש בין שרשי עלה א' לעלה ב' וכן בין עלה ב' לעלה ג'. אבל א"צ שיהא קו הנפגש בין ג' השרשים, גם בין עלה א' לעלה ג'. וראה בדחיית דבריהם בס' ארבעת המינים המהודרים בנספח לסט"ז. וראה גם ירחון האוצר תשרי תשפ"ו).

44) בקיצור שו"ע סי' קלו ס"ב: "וצריכין". אבל ראה להלן בהערה.

45) ואם העלים ראויים לכסות רוב העץ אלא שתלויים למטה – כשר.

46) שאם הקינים עומדים סמוכים זה לזה, וגם העלים עומדים זקופים, עד שכמעט נתכסה כל העץ אז הוא נאה ביותר, אבל אינו מעכב רק שהעלים יעמדו בעיגול אחד, ואפילו העלים נוטים למטה והקינים רחוקים זה מזה עד שאין עליו חופים את עצו, מכל מקום כשר. וי"א שהוא לעיכובא (וכ"ה בס' הבהיר, נדפס בהשמטות לזח"א רסז, ב, שאם אין ענפיו חופין את רובו אינו כלום). ובדעת אדה"ז (אף שהעתיק

גם הדסים שעליהם גדולים ביותר כשרים לכתחילה[47].

אין מוסיפין על שתי ערבות אבל מוסיפים על ג' הדסים[48], ולפחות עוד ג' הדסים, וכל המרבה הרי זה משובח[49].

כבוש

אתרוג הכבוש – שנשרה מעת לעת במים או בשאר משקים – פסול. ויש מחמירים גם בשאר המינים. ולכן ראוי שלא להשהות אגודת הלולב במים ליותר מ24 שעות, באם לא נשאר כשיעור (4 טפחים בלולב, 3 טפחים בהדסים וערבות) מחוץ למים. והרבה מקילים לעטפם במטלית רטובה, אפילו כשהיא בגדר טופח על מנת להטפיח (ואכ"מ).

כדאי לרשום את השם על נרתיק הלולב (על מדבקה וכיו"ב) שלא יוחלף עם מישהו אחר.

אין מדקדקים לשלם בעד ארבעת המינים קודם החג דוקא.

עוד פרטים בנוגע לארבעת המינים – ראה להלן בלוח בחול המועד בדיני שמירת ארבעת המינים.

יום שני, י"ד תשרי, ערב חג הסוכות

להכין חלות עגולות (להנוהגים בחלות עגולות עד (וכולל) הושענא רבה).

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה[50].

לפזר מעות לעניים ולהרבות בצדקה בערב סוכות[51]. [וכן בכל ימי חוה"מ[52]. לספק צרכי החג בהרחבה לעניים.

הלכתא למשיחא: הנהגת נתינת צדקה בערב סוכות תהי' גם לעתיד[53].

כתב הרמב"ם (והובא בשו"ע ובשו"ע אדה"ז): "כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו . . ושמחה כזו קלון היא להם . ."

כל שמונת [תשעת] ימי החג חייב אדם להיות שמח וטוב לבב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה. כיצד משמחן? הקטנים נותן להם קליות ואגוזים[54] הנשים קונה להן[55] בגדים ותכשיטים[56] כפי ממונו. [ואנשים כדלקמן ביום א' דחג הסוכות].

ברסי' תרמו דרשת הגמ') אין הכרח שמעכב. ובשו"ת דברי נחמי' סמ"ח ועוד כתבו שענפיו מחופים היינו רק הגדרת המין, ושכן מפורש ברי"ו נ"ח ח"ג. (וראה חי' הגרא"מ הורוויץ סוכה לב, ב בדעת ס' הבהיר. ובכל אופן, אי"ז לדינא. וי"ל בפשיטות, דאיהו נמי קאי על המין. ובכלל, יש שכתבו שיותר נראה שצ"ל "חופין את עצו", וא"כ יותר מתפרש דקאי על המין. וגם אפשר לדחוק בלשון ס' הבהיר, שכוונתו שאם אינם חופים אין בכך כלום).

47) גם בשהוא כשני צפרני אגודל (ראה לקו"ש חל"ז ע' 207). וכש"כ כשהוא רק יותר מכצפורן אגודל (ראה בארוכה בס' ארבעת המינים המהודרים סי"ז ובנספח לשם).

48) וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תשצד.

49) למספר ההדסים – ראה שו"ת באתרא דרב יא'ר.

50) ושקו"ט בכ"מ בנוגע לתרומת דם ובדיקת דם שבזמנינו. ואכ"מ.

51) וברי‌בוי שיחות קודש נזכר עד"ז, ושמובא גם בדא"ח (סידור עם דא"ח רנז, א. ועוד. וראה גם סד"ה ציון במשפט בלקו"ת פ' דברים), אף שלא ראינו כן אצל רבותינו נשיאינו. (אבל להעיר שבשיחת שבת חוהמ"ס תשכ"ד הובא בקשר לזה שרב אחא ברי' דרבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומי' דרב כהנא).

52) ראה שיחת י"ג תשרי תשל"ז (ע"ד הצחות. וראה ר"ד בעת הסעודות ליל א' דחגה"ס תשל"א). וכן בכל הימים בין יוהכ"פ לסוכות – שיחת י"ג תשרי תשמ"ה.

53) שיחת שחוהמ"ס תשכ"ד.

54) ובסה"ש תשמ"ח (ח"א ע' 317 הע' 120)) מעיר מל' הרמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ח: קליות ואגוזים ומגדנות. ועיי"ש עוד (הע' 119) [לענין חג הפסח]: ופשיטא – לא לרגוז עליהם, ח"ו, היתכן שכשאשר מדברים אודות ענינים הכי נעלים, יצי"מ כו' זקוקים הם ל"קליות ואגוזים"?! אלא, לכל לראש, יש לשמחם לפי מעמדם ומצבם, ואח"כ **יסביר** להם ענייני יצי"מ וכו'.

55) דיוק הלשון "קונה להן" ולא שהן לובשות בגדים חדשים – אף שפשוט שהשמחה היא מהלבישה (ולא מהקני') – י"ל, דאשה בעלה משמחה (וראה כס"מ ולח"מ ריש הל' חגיגה. אבל ראה רי"ק ולח"מ מעה"ק פי"ד הי"ד. וראה שיחת ש"פ נח תשמ"ה. לקו"ש חי"ז ע' 237. חי"ט ע' 368 הע' 51. חל"ג ע' 66 הע' 37. שיחת ו' תשרי תשכ"ח. וכבר העירו מרמב"ם ע"ז פי"ב ה"ג. פיה"מ קדושין פ"א מ"ז. ולגי' הרמב"ם

הלכתא למשיחא: מצות ערבה הלכה למשה מסיני. שלוחי בית דין יורדים למוצא (מקום למטה מירושלים) וקוטפים ענפי ערבה בנות 11 אמה.

מצוה על האדם לגלח בערב יום־טוב, שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול[57] [ומפני טעם זה אסרו לגלח ב(חול ה)מועד].

חייב אדם לטהר עצמו ברגל, והיינו לטבול במקוה בערב הרגל. ויכוון בשעת טבילה שהוא טובל לכבוד הרגל ולהמשיך עליו קדושת היום בשמחה ובטוב לבב. ואף מי שאינו טובל בכל ערב שבת, חייב לטבול עצמו בכל ערב הרגל. [וכמובן שזה כולל גם כן טהרה רוחנית. ובשיחת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע[58]: "האם הפירוש של "לטהר עצמו" הוא בבגדים חדשים? הלא הכוונה של "לטהר עצמו" היא טהרת כוחות הנפש, טהרת המחשבה דיבור ומעשה"].

הלכתא למשיחא: כתב הרמב"ם[59]: כל ישראל מוזהרים להיות טהורים כל רגל מפני שהם נכונים להכנס למקדש לאכול קדשים.

טומאת עמי הארץ ברגל כטהרה היא חשובה, שכל ישראל חברים הם ברגלים וכליהם כולם ואוכליהם ומשקיהן טהורים ברגל, מפני שהכל מטהרים עצמם ועולים לרגל, לפיכך הן נאמנים כל ימות הרגל[60].

אסור לאכול[61] פת או מזונות משעה עשירית (לערך **3:37** אחה"צ) כדי שיאכל כזית פת בסוכה לתיאבון. גם משאר מינים לא יאכל אלא מעט ולא ימלא כריסו מהם.

הכנת הלולב

מהדרין[62] לאגוד הלולב בסוכה ובערב יום טוב [=היום]. המהדרים – מאגדים בעצמם[63].

מכינים חמש טבעות מעלי לולב[64] לפני שמתחילים לאגוד את הלולב.

(בסהמ"צ דלקמן) בפסחים קט, א: חייב אדם לשמח בניו ובנותיו – משמע שבאשתו היא עצמה חייבת. ולהעיר מפסקי רבינו אשתרוק דבלנש לפרק ערבי פסחים (נדפס מכת"י בקובץ ישורון גל' מ – ניסן תשע"ט): וחייב ג"כ לשמח הבנים **בשמחתו**]. וראה שיחת ב' דחגה"ס תשי"ב. ע"פ ויקהל תשמ"א. נשא תשמ"ג. ולהעיר מסה"ש תש"נ ח"ב ע' 403 הע' 138. וראיתי למי שר"ל, שלכו"ע תרתי חיובי איכא, חובת הבעל לשמח אשתו מדין ושמחת אתה וביתך (ראה סוכה כז, א), ונוסף לזה חובתה בשמחת עצמה מדין ושמחת בחגך. ואכ"מ).

ומש"כ בכ"מ (סהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. חינוך מ' תפח. ועוד) ללבוש בגדים חדשים – התם קאי על חובת הבעל בשמחת עצמו (ולהעיר שבסהמ"צ וחינוך כ' בנוגע לנשים "חילוק מיני מתיקה"), וכבגמ' פסחים עא, א שמשמחו בכסות נקי'. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ז, שבגדי יו"ט הוא מדין שמחה.

אבל באר"ח ה' חוה"מ סל"ד: נשים שמחות בבגדי צבעונין. וי"ל.

56) בירושלמי פסחים פ"י ה"א: נשים בראוי להן כגון מסנין וצוצלין. וראה קה"ע ופנ"מ שם, דמסנין היינו מנעלים. ובפי' הפנ"מ מציין לכתובות סד, ב (במשנה): מנעלים ממועד למועד. ופירש"י: מנעלים חדשים לכל שלשת רגלים. ושם (בגמ') סה, ב: ניתבינהו ניהלה במועד כי היכי דניהוי לה שמחה בגוייהו. וראה מהר"ם שיף שם. ובאגודה פסחים פ"י שלכה"פ יקנה מנעלים. וכ"ה במהרי"ל הל' יו"ט, הובא בא"ר סי' תקכט. וראה חכמ"ש שם. ולהעיר משיחת ר"ח שבט תשמ"א (מסרט הקלטה): "משמחה מיט נעלים און שמלות ובגדים יפים איז דאס א מ"ע מה"ת".

[ולכאו' מקום לומר, שאינו חייב לקנות בגדים חדשים בכל רגל ממש, כ"א שיהיו בגדים מיוחדים ליו"ט, ויפין יותר משל חול ושל שבת, ולכל היותר – שיהא חידושן ניכר, וכבבגדים מגוהצים לבני א"י. וקמ"ל שגם כשאין ידו משגת לבגדים מיוחדים ליו"ט, יוצא יד"ח במנעלים חדשים, אף שבלא"ה צריך לקנותם כמ"פ בשנה, כיון שמתקלקלות במקום הרים, כבגמ' כתובות שם. ואכ"מ].

57) שו"ע אדה"ז סי' תקכט.

58) אחש"פ תש"א – הנחה נדפסה בתשורה גראדאן–ריניץ שבט תשע"ח.

59) הובא ונתבאר בלקו"ש חל"ב פ' שמיני באורך.

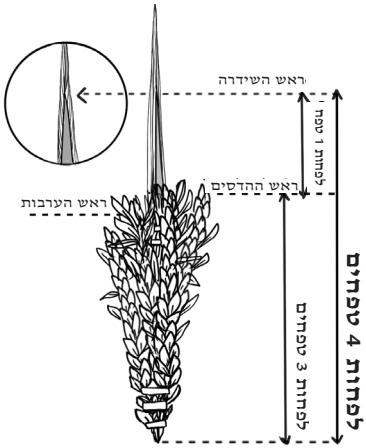
60) רמב"ם מטמאי מו"מ פי"א ה"ט – ממשנה וגמ' חגיגה כו, א. ונת' בלקו"ש חל"ז ע' 20 ואילך.

61) מותר לאכול בסוכה בערב החג ואין חשש בל תוסיף (או נראה כמוסיף) אם סוכתו ערוכה עליו, וכוונתו רק מחמת מזג האויר או העדר מקום אחר מתאים – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יז'כט.

62) ונת' בד"ה נשא את ראש תשמ"א שזהו ענין "לעשות סוכה", התחלת עשיית הסוכה לדידה, כיון שהוא דבר שרגילים לעשותו בבית. ועיי"ש שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע סיפר [סה"ש תש"ד ע' 13] שאביו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע חינך אותו כשהי' בגיל טף שיעמוד על ידו ויאחזו הלולב ומיניו וכו'.

63) להעיר משיחת ש"פ בלק תשל"א.

64) יש מחמירים שלא להשתמש בעלים מלולב שהשתמשו בו למצוה עבור האגד, עכ"פ לא ללולב אחר. וראה דע"ת סתרנ"א ס"א. חיים וברכה אות ח. וגם במקו"ח רסי' תרסד משמע שההיתר רק לאותו לולב. ולהעיר ממאירי סוכה לז, ב: שאסור לדעת המתירים בהדס ובערבה בקטיטת ראש לעשות מאחת שתים כדי להשתמש בשתים. אבל למעשה נהגו להקל, וכל שנהגו הו"ל כהתנו כבמקו"ח שם. ולדעת אדה"ז סתרמ"ט ס"כ היותר מהשיעור לא הוקצה למצוה.

להסיר מכשול: כשמסדרים הלולב צריכים לוודא **שהשדרה** של הלולב תהיה גבוהה מהדסים וערבות[65] לפחות טפח (בין 8 ל9 ס״מ / 3–3.5 אינצ׳). הרבה נכשלים בזה, ולכן צריך להיזהר לחתוך **מלמטה**[66] את ההדסים והערבות (לא יותר מדאי, כדי שישאר שיעור ג׳ טפחים), בכדי ששדרת הלולב עצמה תבלוט טפח מעליהם[67] (השדרה מסתיימת במקום שאין עוד עלים היוצאים ממנה, אלא היא הופכת להיות העלה האמצעי). כמו כן, אין לעשות קשר בטפח העליון של שדרת הלולב[68].

אופן האיגוד: ג׳ הדסים – אחד בימין שדרת הלולב, וא׳ בשמאלו, וא׳ באמצע השדרה נוטה קצת לימין. ההדסים הנוספים מתחלקים גם כן״ל. שני בדי ערבות – א׳ לימין וא׳ לשמאל. [והערבות קרובות יותר ללולב מההדסים]. על הלולב עצמו עושים שתי כריכות. משתדלים ששתי הכריכות תהיינה מכוסות בההדסים וערבות. גם כריכה העליונה, מקצתה על כל פנים. מדייקים שקצותיהם התחתונים של הלולב ההדסים והערבות יהיו מונחים בשוה זה ליד זה ושהלולב לא יבלוט מלמטה. נוסף על שתי כריכות הנ״ל [**ולאחרי** כריכות הנ״ל] – אוגד הלולב ההדסים והערבות ביחד על ידי שלש כריכות. שלש כריכות אלו הן במשך טפח אחד. – נמצא סך־הכל חמש כריכות[69]. נוהגים להגביה ההדס בתוך האיגוד למעלה מן הערבה מעט. ומשתדלים שהערבות לא יראו כל כך.

הכנת הסוכה

לסדר את כיסוי הניילון לסוכה בצורה שיהא מותר לכסות את הסוכה ביום טוב, לעת ירידת גשמים. מותר לפרוס את הניילון על גבי הסכך בשבת ויום טוב, אם הוא באופן שלא יהא חלל

65) ולכאורה צ״ל טפח מעל ראש העלה העליון ולא מהעץ. וכן עולה מפמ״ג סתר״נ במ״ז סק״א (אף ששיעור ג״ט שבהדסים וערבות הוא בעץ עצמו – ראה פמ״ג שם. וכ״כ בערוה״ש שם ס״א. שפ״א סוכה לב, ב. וכ״כ כבר בריטב״א סוכה כט, ב ד״ה נקטם, הובא במשנ״ב שם סק״א. ודלא כבכור״י שם סק״א).

66) וצריך ליזהר מאוד כשהבדים של ערבה ארוכים יותר מדאי ורוצה לקצצם שלא יקצצם בראשם אלא למטה במקום שהן מתחברים להענף.

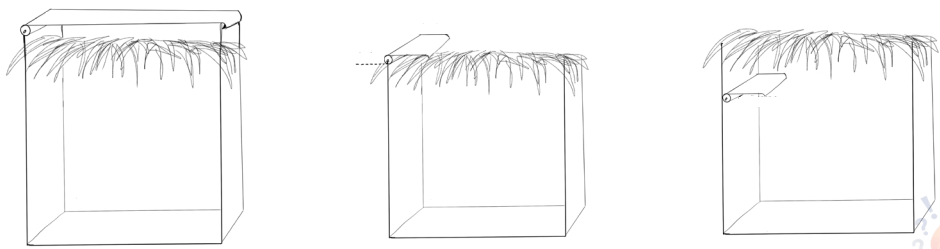
67) ופשטות ד׳ הפוסקים שזהו לעיכובא, גם כש(אפי׳ חלק מ)ההדסים והערבות ארוכים משיעור ג״ט. וכפס״ד השו״ע ואדה״ז סתר״נ ס״ב. וראה כה״ח סתר״נ סק״ט. החיים והברכה ס״ק קמא (אלא שלדעתו עיקר ד״ז לחומרא לחוש לדעת הר״ן. אבל אנן לא קייל״ן הכי).

וגם כשאין תחתית הדסים והערבות שוים עם הלולב ולכן אין שדרת הלולב עולה טפח אף שמצ״ע ארוכה מהם בטפח (כ״ה ע״פ הטעם שבגמ׳ כדי לנענע. וכ״מ ברבינו מנוח לולב פ״ז ה״ח. וכ״כ בגור ארי׳ (גרמון) שם).

ולאידך גיסא, יל״ע אם מועיל מה שמוריד ההדסים והערבות למטה מתחתית הלולב שהרי י״ב כדי לנענע. אבל להטעם שהלולב צ״ל מצ״ע גבוה יותר (ראה פירש״י סוכה לב, ב ד״ה עד שיהא ובמפרשים שם. רבינו מנוח שם), לכאו׳ אי״מ. וכ״מ קצת ברבינו מנוח שם (במכ״ש מזה שאי״מ גם כשלקחם שלא באגודה. וראה יצחק ירנן על מאה שערים לרי״צ גיאות (ע׳ קלב) להחמיר גם בנטלם זאח״ז).

68) ראה שו״ע אדה״ז סתרנ״א סי״א: וצריך ליזהר מאד שיהא שדרו של לולב יוצא למעלה מאגד העליון טפח כדי נענוע. ולשונו צ״ב קצת במה שדימה לסתר״נ לענין טפח למעלה מהדסים וערבות. וי״ל. ואכ״מ). א״ר שם סק״ו. פמ״ג במ״ז סק״א. בכור״י סק״י. מקו״ח סתר״נ. וראה מנחת פתים סתרנ״א.

69) נת׳ בסה״ש תרצ״ט ע׳ 298. לקו״ש ח״ד ע׳ 1368.

טפח בין הניילון לסכך. אבל אם יש חלל טפח בין הניילון לסכך, או באם הניילון נפרס **מתחת** לסכך אפילו אין חלל טפח ביניהם, **אסור**. ורק אם היה הניילון פרוס כבר טפח (לא כולל החלק המגולל) מבעוד יום, מותר לו להמשיך לפרוס הניילון בחג.

הלכתא למשיחא: סוכה בעזרה עבור אכילת לחמי תודה וכיו"ב, וכן בכלל בנוגע שאר ענייניהם (משא"כ אכילת קדשי קדשים וחולין) - ראה בהערה[70].

במקום צורך גדול, מותר להפעיל מכשיר בייביסיטר מערב יום טוב בחדר התינוק, שיוכלו לשמוע בשעה שיושבים בסוכה אם התינוק בוכה. ויש ליזהר בשבת וחג לא לדבר כששוהים בחדר התינוק או לכסות את הרמקול[71].

י"א שאין לכסות השולחן במפה בשבת ויום טוב בבית כי אם בסוכה. אבל אין המנהג כן. ולדידן שמנהגנו לכסות כל השולחנות אף על פי שאין אוכלים עליהם אין קפידא לכסות השולחן שבבית גם בחג הסוכות, ואדרבה הוא כבוד שבת ויום טוב. וכשאשתו ובנותיו אוכלים בבית ולא בסוכה ודאי צריכין לכסות השלחן בבית במפה.

צדקה: צדקה עבור שני ימי החג.

ימשמש בבגדיו עם חשיכה (שלא יהיה בהם דבר מוקצה)[72].

הכנת אש לנרות: אין מוציאין אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט[73]. לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש־מאש להדלקת הנרות לליל ב' דחג הסוכות.

אסור לחמם נר ביו"ט כדי להדביקו במנורה, ולכן יכין הנרות עבור ליל ב' של יו"ט מערב יו"ט.

מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו **מעט** מים או שמן בכוסית **בערב יו"ט** [ומותר לעשות כן, ואין חשש[74] גרם כיבוי בנותן מעט מים[75]] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן בליל ב' דיום טוב.

המדליקים בפתיל צף, אם צריך להכין נקב יעשו כן לפני החג עבור שני הלילות של חג.

נר נשמה ליארצייט שחל ביום טוב, עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקם ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)[76].

תזכורת: להדליק תאורת החשמל בסוכה לפני החג. המשתמשים בשעון־שבת, יכוונו אותו לשני ימי החג.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד־חמצני) פעיל.

סדר הדלקת נרות[77]**:**

באם הדבר אפשרי (מבחינה בטיחותית, מזג האוויר וכו') מדליקים ומברכים בסוכה[78] (מקום

70) שקו"ט באג"ק ח"ב ע' ח. וראה הנסמן בירחון האוצר גל' כ בארוכה.

71) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ב'תשלג.

72) ראה שו"ע אדה"ז קו"א לסרנ"ב סקי"ד.

73) שו"ע אדה"ז סתקנ"ב ס"א.

74) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרסה.

75) אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי. וביו"ט חמור טפי שהרי מדליק הנרות ביו"ט גופא. וראה שוע"ר סי' תקיד ס"ט ושם קו"א סק"ג.
וראה שו"ת מראה יחזקאל או"ח ס"ז.

76) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

77) הלכתא למשיחא: לענין תקיעות בערב יו"ט – ראה להלן הושענא רבא בהערה.

78) המנורה בשעה שהיא דולקת צריכה להיות בתוך הסוכה (אא"כ בנר של חרס). אם הסוכה קטנה בענין שיש לחוש שמא יתקרב הנר

האכילה) ודי בנר אחד או ב' נרות.

הדלקת נרות בשעה **6:11** (18 דקות לפני השקיעה[79]).

מדליקין הנרות בסוכה (כנ"ל) לפני הברכה כבשבת, ואח"כ מברכים שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום טוב, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טעתה בהברכה או שכחה "שהחיינו" – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אם איחרו את הזמן, ניתן להדליק גם בחג, מאש דולקת.

קרוב לכניסת החג נכון לבדוק שוב את מצב הסוכה וכשרותה (באם יש גג – 'שלאק' – מעל הסוכה יש לוודא שהוא פתוח וכו').

ליל שלישי, ליל א' דחג הסוכות

ערבית: מעריב לשלש רגלים. אומרים בנוסח התפלה ובקידוש: "את יום חג הסוכות הזה ואת יום טוב מקרא קודש הזה זמן שמחתנו וכו'". דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מאחלים איש לרעהו: גוט יום טוב.

> בכמה שיחות קודש ע"ד איחולי "גוט יום טוב" ג' פעמים ובקול. ובשיחת ליל א' דחגה"ס תשמ"ח שבכל פעם מגביהים הקול יותר (ע"ד המנהג באמירת כל נדרי)[80].

> ובר"ד משיחת ליל א' דחגה"ס תש"נ (שחל בשבת) בברכה לאורחים בביקור בסוכה: נוסף על ההכרזה "גוט שבת גוט יום טוב" שהיתה בבית הכנסת, הרי כשנכנסים לסוכה, מקום חדש, עם היותה בצדו של בית הכנסת, ראוי להכריז עוד הפעם, ולכן לא אמתין אלא אכריז בעצמי, "גוט שבת גוט יום טוב, גוט שבת גוט יום טוב, גוט שבת גוט יום טוב".

אם לא הספיק לומר קידוש לבנה, יקדשנו הלילה[81].

איסור הוצאה ביום טוב

למרות שמותר להוציא מרשות לרשות בחג, אין בזה היתר גורף. מותר רק לטלטל חפצים שיש בהם צורך קצת בו ביום. דבר שזקוקים אליו רק למחרת, אסור להוציאו מרשות לרשות ביו"ט. וכן אסור להוציא לצורך גוי.

מותר להוליך סידורים לבית הכנסת כשצריך לקרות בהם בו ביום. וכשם שמותר להוליכן כך מותר להחזירן לביתו[82]. אבל אם יש לו מקום משומר בבית הכנסת, אסור[83]. ואם צריך לו בביתו לומר שירות ותשבחות בו ביום, מותר בכל אופן.

מותר להחזיר הלולב מבית הכנסת לביתו, אפילו יש לו מקום משומר בבית הכנסת, בכדי שיטלו אשתו ובניו בביתו, אלא אם כן יש לו לולב אחר בבית. וכמובן, מותר להוציא הלולב במשך היום לרשות הרבים עבור מבצע ד' מינים. וגם בבין השמשות, כיון שראוי למצוה (ללא ברכה).

לדופני הסוכה או להסכך ותאחז בהם האור ותישרף סוכתו צריך להניחה חוץ לסוכה (אפילו היא של זהב). ויעמידנה אצל חלון הבית שיאיר לו לתוך הסוכה.

79) מט"א סתרכ"ה סל"ג. ועוד. וראה שיחת ליל ערב שבועות תש"מ. לקו"ש חכ"ד ע' 297 הע' 69.

80) עיי"ש בפרטיות.

81) ואם אפשר, יקדים קידוש לבנה לפני תפלת ערבית. ואומר כל הנוסח עם הפסוקים וכו' – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'רצט.

82) אף על פי שבחזרה זו אין בה צורך יו"ט כלל, שהרי אינו מחזירן אלא כדי שלא יגנבו ויאבדו, והתירו לו חכמים להחזירן כדי שלא ימנע מלהוליכם מחמת שיתיירא שלא יוכל להחזירן.

83) במג"א סתקי"ח סק"ב שאם מונחים שם מימים רבים אסור. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"א שינה וכתב, שאם הוליכן לשם קודם יום טוב (וכעי"ז הוא בל' הט"ז סק"א) אסור להחזירן לביתו ביו"ט, ומבאר, דל"ש להתיר סופו משום תחילתו בכגון דא, לפי שבשביל זה לא ימנע מלהוליכו קודם יו"ט שהרי אפשר להחזירו קודם יו"ט. ומזה מובן, שגם בקביעות שנה זו, שיום ראשון של יו"ט חל בשבת, והוליכן לשם קודם יום טוב, כיון שהוליכו לצורך יו"ט, ולא לצורך עיו"ט, שייך להתיר סופו משום תחילתו, שסו"ס שייך שימנע מלהביאו ונמצא מכשילן לעת"ל (אף שלמעשה הביאו בעיו"ט, למרות שידע שיתכן וייגנב או ייאבד בשבת. וי"ע). וכ"מ בשו"ע אדה"ז סתצ"ז סל"א וסתצ"ט ס"ה, שבאופן שאין לו שהות לעשות בעיו"ט מותר. ודון מינה ואוקי באתרין.

כמו כן[84], מותר להוציא טלית מביתו לבית הכנסת, וכן גם להחזירה לביתו, אא"כ יכול להצניעה בבית הכנסת שלא יגנבו משם. אבל, י"א[85] שביו"ט בעת שיוצאים מבית הכנסת, שאין בו צורך עוד היום, וכיון שאפשר ללובשו דרך מלבוש, א"כ אין בו שום צורך ליטלו ביד, על כן בודאי מהראוי לכל בעל נפש להחמיר על עצמו שלא לישא ביד. ויש המדקדקים[86] גם בהליכה לבית הכנסת, שלא לטלטל ביד רק דרך מלבוש[87].

יש אומרים שאין להוציא מחזיק מפתחות בחג, באם לא כל המפתחות נצרכים לצורך שימוש בו ביום[88].

במענה לשאלת רבים: להוציא האשפה מביתו ביו"ט – באופן שאין חשש משום מוקצה[89] – הנה, יש שכתבו להחמיר שאסור להוציא ביו"ט כשמטרת ההוצאה רק בכדי לסלק החפץ ממקומו. ולדינא יש להקל כשהריח מפריע, או כשצריך למקומו להכניס עוד זבל. אמנם, בנמצא כבר בחצירו שאינו קובע שם ישיבתו וכל שכן אם רוצה להוציאו לרחוב בכדי שיאספוהו עובדי העיריה למחרת אסור[90].

מותר לחתוך ירקות המפיגים טעם דק דק ביו"ט ואפילו בסכין המיוחד לכך[91].

המותר והאסור בתוך הסוכה

כדרך שהוא דר כל השנה בביתו הזקיקתו תורה להניח דירתו ולדור כאן בסוכה. כל שבעת הימים אדם עושה ביתו עראי וסוכתו קבע. כיצד היו לו מצעות נאות[92] וכלים נאים מעלן לסוכה, וכן כל כלי שתיה הצריכים לו יהיו עמו בסוכה[93].

---

84) ראה ערוה"ש סתקי"ח ס"ו. ועוד.

85) ראה תשובת מהר"ש ענגיל, הועתק בשו"ת משנה שכיר ח"ב סי' קלח.

וצ"ע, דלאו ריישא סיפא, שבריש דבריו כתב "בעת שיוצאין מביהכ"נ אסור לשאת את הטלית בידו", ואילו בסיומו כתב רק ש"מהראוי לכל בעל נפש להחמיר". ונראה ברור, שפתח דבריו קאי רק אעיקר דין הוצאה שלא לצורך מצ"ע, ובשו"ת משנה שכיר לא הועתקו דבריו בדיוק. ואכן, מצאתי שכ"ה בתשובה מכת"י שנדפסה בהירדן חו' א ס"ב. קובץ כרם שלמה אלול תשמ"ג. וראה גם הלכות המועדים (גרוסמן) פ"ה ס"י.

[ולהעיר מראבי"ה ביצה סתשל"ח שמה שמותר לשלוח תפלין וכלים שאינם תפורים היינו רק דרך מלבוש].

גם לפעמים יש לחוש משום הכנה. וראה שו"ת חיי הלוי ח"ג סכ"ח.

86) להעיר מרשימות דברים חיטריק (בהוצאת תשס"ט – ע' 184): אחד מאברכי אנ"ש הלך ביום טוב להתפלל, ובידו נשא את טליתו. ואמר לו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ: עס פאסט דאס פאר שמואל יעקב'ן, אבער ניט פאר דיר צו טראגן דעם טלית אום יו"ט. וכעי"ז ברשימת הרמ"ז ע"ה גרינגלאס, באהלי ליובאוויטש ח"ב ע' 63 (צויין שם). ומשמע, שאינו איסור מן הדין.

ולהעיר מכעי"ז בר"ד בעת הסעודה ליל ב' דר"ה תש"ל (המלך במסיבו ח"ב ע' יז. ובשינויים תורת מנחם תש"ל ע' 5).

87) לכאורה יש להעיר משו"ע אדה"ז סתמ"ו ס"ה בנוגע לשריפת חמץ ביו"ט, שאף שמלאכת השריפה הותרה לצורך אכילה אין אומרים שמתוך שהותרה לצורך אכילה הותרה לצורך מצוה כיון שמן התורה אפשר לקיים המצוה בלא חילול יו"ט. ונת' בארוכה בקו"א שם. (וראה עד"ז בהגהות רעק"א למג"א שם סק"ב. שאג"א ספ"ג ד"ה והנה). וראה עפ"ז בשו"ת ארץ צבי סי' סו ד"ה והנה מתחלה. חידושי ארץ צבי ביצה יב, א ד"ה ואמר (נדפסו בקובץ מקבצאל חו' ג – כד, ב). ראשית בכורים בכורות ט, ב ד"ה ועי' דוגמא (במהדו"ח – ע' קה). חקרי הלכות לשו"ע אדה"ז שם. קובץ כינוס תורה חו' ב (להנ"ל) ע' יג. ולכאורה התם קאי רק בשריפה לצורך מצוה, שאי"ב צורך היום מצ"ע רק מחמת המצוה, והרי אפשר באו"א (ראה בארוכה בקו"א שם) משא"כ בשאר צורך היום דלא אישתמיט בשום מקום דמהדרינן אהיתרא. וראה בארוכה שו"ת ויברך דוד ח"א סי' ס ד"ה ויותר. יו"ט כהלכתו פ"ג ס"ט ובהערות. שם במילואים סל"ז. דברי חפץ לעדערער ס"ו סק"ט. דרכי יוסף ביצה (ליברמן) סכ"ג סק"ג. קובץ העו"ב ש"פ וישב תשע"ט.

ובחוט שני יו"ט ע' עא שהוצאת בגדים שהם לכבוד בעלמא ולא להנאת הגוף, לא חשיבא הנאה להתיר מלאכה משום מתוך לרמב"ן (בתוה"א, והועתק בחידושי רמב"ן ביצה ו, א, דל"ש מתוך שהותרה אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש, דומה לאכילה כגון מדורה להתחמם כנגדה וכו', ובעינן נמי הנאה דגוף ממש דומה לאכילה, לאפוקי תפירת בגדים ללובשן דלאו הנאה הנכנסת לגופו של אדם כגון אכילה היא. ובחוט שני שם כתב להגי' "לאפוקי הוצאת בגדים". ונדחק שם, שבעשוי לחימום והנאת הגוף גם לרמב"ן שרי. וראה אבני המקום קולדצקי ביצה ח"א סי' קנז סק"ג), ושיש לחוש לדבריו. אבל טלית אינה בכלל, שה"ז צורך מצוה. וכ"כ שם בהמשך. (לאידך, להסברא הנ"ל שבצורך מצוה חמיר טפי דמהדרינן אהיתרא, גרע טלית משאר בגדים, אלא שבטלית איכא גם גדר מלבוש. אבל להעיר מתוד"ה ועל ביצה כז, ב (נת' בלקו"ש חי"ט ע' 193)).

88) ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ב סק"ג. משנ"ה ח"ז סע"ו. שש"כ פי"ט הע' יד.

89) כיון שהוא גרף של רעי וכו'. ואכ"מ.

90) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כא'תקסט.

91) ויש שהצריכו שינוי. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא'תתעט.

92) ונהגו שגם בבית מכסין השולחן ומציעים מצעות נאות לכבוד החג, ואפילו בחוה"מ מכסין השולחן.

93) כדרך שהן עמו בביתו בכל השנה.

כלים שמשהים בהם קמח והעריבות וכלים של מים אינם צריכים להיות בסוכה[94]. כלי אכילה לאחר אכילה כגון קדירות[95] וקערות שאחר האכילה הן מאוסין צריך להוציאן מן הסוכה[96]. וכן דלי או כד ששואבים בו מים לא יכניסם לתוך הסוכה[97]. וכן לא יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה[98] כגון[99] שטיפת קדירות וקערות[100]. אבל מותר לשטוף כלי השתיה כגון כוסות וצנצנות בסוכה. כללו של דבר, כל שאינו עושה בחדר שאוכל בו כל השנה לא יעשה בסוכה, וכן כל דבר שלא היה משהה בביתו בחדר הנאה שבו, לא ישהה דבר זה בהסוכה.

אין מנהגנו לנשק את הסוכה בכניסה וביציאה.

מותר לכנוס ולישב בסוכת חבירו בשעה שאין בעל הסוכה שם בסוכתו. אמנם במצב שנראה שבעל הסוכה מקפיד על הכניסה (כגון שיש שם קישוטים נאים או שצריך לעבור דרך חדרי הבית וכדומה) אסור להיכנס לשם. ואם נכנס שם לא יברך.

אושפיזין

אין מנהגנו **לומר** נוסח ההזמנה לאושפיזין שבכמה סידורים[101]. וטוב לקבוע שיחה נאה בדברי

---

94) שאף בכל השנה אין דברים אלו רגילים להיות עמו בבית דירתו אלא בית יש להם בלבדם.

95) והעולם נזהרים שלא להכניס קדרות אף קודם אכילה. ובמקום שאין דרך לערות מקדרה לאכילה בחדר שאוכלים בו, אסור להכניס קדרות גם לפני האכילה. וכן מי שנוהג שגם בביתו אינו מביא קדרה לחדר האכילה רק בחדר אחר, ולחדר האכילה מביא בקערה – יעשה כן גם בסוכה (ראה פמ"ג סתרל"ט בא"א סק"ג. מקו"ח ס"א. בכור"י סקי"א).

96) ואין צריך להוציאם עד שיגמור סעודתו. ומותר לפנותם בסוף היום ואין חשש הכנה מיום טוב לחבירו או לחול, כיון שנעשה רק מחמת כבוד הסוכה כעת. (ויש שכתבו ללמד זכות על מנהג העולם שאין נזהרים להוציא הקערות לאחר אכילה, שכיון שגם בביתו לפעמים מניחים אותם בחדר אינו נחשב ביזוי כ"כ, שהכל הולך אחר הרגילות. אבל במג"א סתרל"ט סק"א ואדה"ז ס"ב משמע דלא ס"ל הכי).

97) והאתרוג והלולב מצוה שיעמדו בסוכה אף אם הלולב עומד בכלי במים. כלי מיחם וקומקום חשמלי במקום שדרך להשאירם בחדרי אוכל מכובדים, מותר להכניס לסוכה.

98) ואם יש דופן עקומה סמוך לסכך, נכון להחמיר גם שם אא"כ הוא מכוסה באופן שאינו נראה בסוכה.

וראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

99) אין להשתין בסוכה (ויש מקילים במקום צורך גדול). וכן אין לשחוט, להחליף חיתולים (ויכסה הקטנים שלא יהיו ערומים בסוכה), להכניס פלטה או כירה חשמלית, לעשות מנגל, או להכניס פח אשפה. אבל מותר להכניס הפח בשעה שמנקים את הסוכה ולהוציאו מיד אחר כך. אבל אין להעביר את האשפה דרך הסוכה כדי להביאו לחצר (כ"מ מבכור"י שבהערה הקודמת), אא"כ אי אפשר באופן אחר. ומותר להפיח בסוכה. (ויש שכתב שטוב שלא ליטול ידיים בסוכה. ואין המנהג כן. וגם לדבריו, בכיור שהמים יוצאים מיד חוץ לסוכה שאני. ויש שהקפידו לא לירוק בסוכה. אלא שגם בביהכ"נ מותר. וכן המנהג. ובשו"ת לב חיים ח"ג סי' קמ, וכן בספרו מל"ח ס"כ סכ"ד, כתב שלא לשטוח בגדים השרויים במים כדי לנגבם. ובסוכה י, ב, דמנימין עבדי' דרב אשי איטמישא ליה כתונתא במיא ושטחי' אמטללתא (וראה פמ"ג סתר"ל במ"ז סק"ג) – התם הוא ע"ג הסכך, וחוץ לסוכה. ויש שכתב שלא ליתן מנעלים בסוכה).

משחקי ילדים שרגילים לשחק בהם גם בסלון מותר להכניס לסוכה (וראה להלן בפנים בנוגע לקדושת הסוכה). אבל משחקים שמקפידים שלא להכניסם לחדרים מכובדים (כגון אופניים) אין להכניס לסוכה.

והנה, יש מאחרוני זמננו שכתבו להחמיר שלא לעשות קפנדריא בסוכה (ע"פ דברי הרי"ץ גיאת במאה שערים הל' סוכה ע' עב). והועתק בכמה ספרי מלקטים. וכבר נתברר שהדבר בטעות, ושאין בזה שום חשש.

(והתם קאתי עלה מדין ביטול מחיצה שכשיש ב' דפנות וטפח ועובר דרך צוה"פ נראה כמבטל המחיצה. וגם בזה כתב בשם רה"ג שהוא רק מנהג להחמיר. והוא עצמו סובר שאין לחוש. אבל לא משום קפנדריא. ומפורש הוא שם ע' צב, עייש"ה. וכן מוכח שם ע' עג. ולהעיר, שלדברי רס"ג שהובא שם ע' עג, הביאו במשנ"ב סתר"ל סקכ"ח, וכ"ה גם בסידור רס"ג ע' רלג, שצ"ל סתומה מג' רוחותי' ולא יהא פתוח רק מקום הפתח בלבד – הרי ל"ש במציאות שתהא קפנדיא. וכ"ה בפמ"ג סוסי' תרמג שהסוכה לפני הבית ונכנסים מסוכה לבית. ויש מהמלקטים שהביאו בשם הפמ"ג שאין לעשות קפנדריא. ואיפכא הוא. אמנם, בסוכה שלפני פתח הבית שאני שאינו עושה לקצר דרכו אלא להיכנס ולצאת מביתו. ולמעשה, כיון שדין הסוכה כביתו, וכעין תדורו, אין טעם להחמיר. ובברכות סג, א שבביתו קפיד איניש אקפנדריא – היינו מאנשים שאינם בני ביתו שלא יעברו דרך ביתו לקצר דרכם. ואף למש"כ בספרים שהיא כמעט כקדושת ביהכ"נ – פשוט שאין הכוונה להשוות לכל מילי. והרי טעם איסור קפנדריא בביהכ"נ לפי שאין ליכנס שם אלא לדבר מצוה, משא"כ בסוכה אדרבה מקיים בשעת מעשה ישיבה בסוכה. וגם אם הטעם בביהכ"נ משום ביזיון, שאני בסוכה שמותר אפילו לאכול ולישן. וכן מותר לנשק בניו או לעשן בסוכה (ודלא כמי שכתב להחמיר גם בזה). ובכלל, כל דיני ק"ר בביהכ"נ הם מחמת הקדושה, אבל בסוכה איסור תשמיש בזוי הוא שלא יהיו מצוות בזויות. וגם בביהכ"נ, אם הי' הדרך עובר קודם שנבנה בית הכנסת מותר).

100) כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו.

101) בטעם מנהגנו – ראה סה"ש תש"ח ע' 168 בשם הצ"צ: אז זיי זיינען דא איז נאכוואס דארף מען זאגן?! אז מען זעט זיי ניט – דארף מען זאגן, זיי צו פארבעטן, אבער אז מען זעט זיי – איז נאכוואס דארף מען זאגן?! הוד כ"ק רבינו הזקן – האט זיי יע געזעגן. ער האט מיר [הצ"צ] געפרעגט: דו זעסט זיי? האב איך גענטפערט: ניין. ואמר רבינו הזקן: אה, אז מען דערהערט ווי מען זעט, זעט מען. [וראה שם המשך הסיפור שאדה"ז נתן ידיו על ראש הצ"צ, ושהצ"צ לא סיים יותר]. ועוד שם, שכשסיים הרז"א לספר לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע עד"ז, אמר אדמו"ר מוהרש"ב: דעד זיידע – הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק צ"צ – האט געזען און האט אונז מנחיל געווען. ונתבאר שם, שפי' "זעען" – ראיית השכל, השגת המהות.

ובשיחות קודש נתבאר, דהיינו בדיבור דוקא, אבל הענין קיים ברוחניות בתקפו, והרי לומדים אודות זה, וגם רבותינו נשיאינו דיברו כמה

תורה מענין האושפיזין דבר יום ביומו. נהגו להזכיר בסוכה את הבעש"ט, המגיד וכו'. [=האושפיזין החסידיים, כדלקמן].

סדר האושפיזין: אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, דוד. (ולדעה אחת ע"פ הזהר[102]: אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה, אהרן, דוד). אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע גילה שבנוסף לאושפיזין הכלליים ישנם גם אושפיזין חסידיים: הבעש"ט, המגיד ממעזריטש, אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, אדמו"ר הצמח צדק, אדמו"ר מהר"ש, אדמו"ר מהרש"ב. בכמה שיחות נוסף שבשמיני עצרת הוא האושפיז של שלמה המלך (ע"פ הזהר) ואדמו"ר מהוריי"צ נ"ע. בשמחת תורה – מתגלה שייכותם של האושפיזין "לעיני כל ישראל". בשיחת ליל ד' דחג הסוכות תשנ"ב נאמר אופן נוסף, ששבעת האושפיזין הנ"ל מתחילין מאדמו"ר הזקן.

בראש האושפיזין: אברהם אבינו והבעש"ט.

בביאורי הזהר[103]: לענין הסוכה שיהי' האדם אושפזיכן לאושפיזין עילאין זהו ע"י שיעשה תשובה על פגם הברית כו'.

באגרת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע[104]: הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע באחת משיחותיו הקדושות ברבים באחת הועידות בשמחת בית השואבה תרנ"ט הואיל לבאר כי רבותינו הבעש"ט והרב המגיד ממעזריטש והוד כ"ק רבינו הזקן והוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים לדורותיהם הן המה די חב"ד חסידישע אושפיזין און זיי – הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים – גייען מיט אין דעם גלות בירור'דיקן קאראהאד מיט יעדער חסיד וואס געפינט זיך אין דעם ווייטסטן ווינקעל וועלט.

האכילה בסוכה צריכה להיות בשעה שהוא כבר לילה ממש. ואם אירע שהשלימו ערבית מבעוד יום צריך להמתין עם הקידוש עד שיהיה לילה ממש[105].

בקידוש: נוסח אתקינו ליו"ט. בורא פרי הגפן, מקדש וישראל והזמנים, לישב בסוכה[106] (ומביטים בסכך), שהחיינו. [ברכה זו עולה גם למצות ישיבה בסוכה. וכן לעשיית הסוכה[107], וא"צ לכוון על עשיית הסוכה שאין מקום לכוונה על מה שהי' כבר, וגם שעשיית הסוכה טפילה למצות ישיבה בסוכה שהיא עיקר המצוה[108]]. טעה בקידוש או בברכת לישב בסוכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אשה המקדשת ובירכה "שהחיינו" בהדלקת נרות, לא תברך שוב "שהחיינו" בעת הקידוש[109]. טעתה ובירכה עוד הפעם – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

פעמים אודות האושפיזין, ובמיוחד נשיא דורנו, וציוה לפרסם וכו'. ובר"ד משיחת ליל ה' דחה"ס תנש"א, בטעם הזכרת האושפיזין (בשיחה) ע"ד "להזכיר זכות אבות" שבחברון.

ובגוף הענין – ראה בסוף הקובץ במילואים (ה).

102) ח"א רסא, סע"א. שם ח"ג שא, סע"ב.

103) להצ"צ פ' אמור ע' תלז.

104) ח"ט ע' תמב ואילך.

105) ראה הנסמן להלן בדין ברכת שהחיינו לנשים בקידוש אחרי שבירכו בהדלקת נרות.

106) וכתב השל"ה (מס' סוכה) שראוי לומר ברכת לישב בסוכה בקול ובמשיכה ובניגון, שינגן אותה כשאר ברכות של קידוש, דלמה יגרע, ואדרבה היא עדיפא וכו'.

107) וגם אם הסוכה אינה שלו, יכול לברך שהחיינו שם ועולה לו גם למצות עשיית סוכה. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתרמ"א ס"ב בסופו (אף דהתם קאי אמצות ישיבת סוכה).

108) ראה אג"ק חט"ו ע' מ.

109) ראה בסוף הקובץ במילואים (ו).

וכ"ה גם כשמקדשת בסוכה שיוצאת בשהחיינו בשעת הדלקת הנרות בסוכה [או באיש המדליק שטעה ואמר שהחיינו בהדלקה בסוכה], אף שעדיין לא הגיע זמנה, וע"ד שהחיינו בעת עשיית הסוכה. (וכמו בשהחיינו בקידוש בסוכה בליל א' בעת הגשמים, דמהני גם למ"ד שפטור מהסוכה. וכן כשבירך שהחיינו כשהמכסה פרוס על הסכך (בכור"י סתרל"ט סקמ"ט. והארכנו בדיני שכחה וטעות שבסוף הלוח). וראה בסוף הקובץ במילואים (ז).

בנוגע לעניית אמן ע"י הנשים על שהחיינו (כיון שבירכו כבר בשעת הדלקת נרות) – נהוג עלמא לענות אמן. ואף שכמה אחרונים כתבו לחוש משום הפסק, ולכאורה נכון לחוש לדבריהם – כבר כתבו בכ"מ ליישב המנהג. וגם אנן בעניותין, יש לנו אריכות דברים במק"א מזה. ואכ"מ.

באם אפשר, נכון לסדר מקום נטילת ידים בסמיכות להסוכה, מצד ההפסק בין קידוש לסעודה [וכשאי אפשר, בהליכה לצורך הסעודה, יש להקל שאינו הפסק[110]]. וגם בחול המועד – מצד ההפסק בין נטילת ידים להמוציא[111].

הלילה[112] יש חובה[113] **מן התורה** לאכול[114] בסוכה פת בשיעור כזית[115] (בזמן של ׳אכילת פרס׳. כמה דעות בזה, ולמיחש מיבעי לשמועה שהוא 3 דקות[116]). ויזהר לאכלו **קודם חצות לילה (12:43)**. ובנוסף לכך, חייב לאכול עוד פת, וכבכל סעודת יום טוב שחובה לאכול יותר מכביצה[117].

---

110) ראה משנ״ב סרע״ג סקי״ד. קצוה״ש ספ״א בבדה״ש סק״י. אבל ראה תהל״ד סק״א. ולהעיר מתוד״ה רב אשי – פסחים קד, ב. וראה שו״ע אדה״ז סתע״ג סכ״ה. וכמה חילוקים בדבר: כשרואה מקומו הראשון (שו״ע אדה״ז סרע״ג ס״ב), כשאויר החצר מפסיק בין הסוכה לבית, כשמחיצות הבית מפסיקות וכו׳ (שו״ע אדה״ז שם ס״ה). ואכ״מ.

111) ואף שההליכה אינה חשובה הפסק כיון שהיא צורך הסעודה, לכתחילה צריך ליטול ידיו סמוך למקום הסעודה אם אפשר – שו״ע אדה״ז סקס״ו ס״א. לשיעור הילוך כ״ב אמה – ראה בקצוה״ש סל״ז בבדה״ש סק״א (כ–14 שניות). ופורתא לא דק. אבל ראה צל״ח ברכות ט, ב – ד״ה היכי מצי. כה״ח סקכ״ח סקמ״ז. ואכ״מ.

112) בנוגע לשמחת יו״ט – ראה להלן בסעודת היום.

בנוגע לשמחת יו״ט בלילה – כ״מ ברשב״ם ותוס׳ פסחים קח, ב ד״ה ידי, וראה שו״ת שאג״א סס״ח באריכות – הובא בהגש״פ עם לקו״ט ד״ה מצה. וראה גם שיחת שמחת ביה״ש ושבת חוהמ״ס תשי״ט. אבל ראה שע״ת סי׳ תקכט סק״ה שהוכיח ממג״א סי׳ תקמו סק״ד (ועיי״ש בחמ״מ). שו״ת אבנ״ז או״ח סי׳ תכג. ועוד. וראה גם שיחת ליל שמח״ת תשכ״ד. ולקמן בסעודת היום נזכר מנהג לשתות יין בכל סעודה.

[ושקו״ט בזה לענין חובת אכילת בשר בלילה (ונוגע לחגה״ש, שיש שנהגו בחלב) – ראה דרכ״ת ספ״ט סקי״ט. אבל להעיר משפ״א סוכה מח, א דבחדא מינייהו – ביום או בלילה – סגי].

113) ונשים פטורות גם בליל ראשון (כ״ה בפשטות הגמרא סוכה כח, א וקדושין לד, ב. (וראה אור הגנוז לתל׳ הרשב״א קדושין שם. לבוש סתר״מ ס״א. המקנה קדושין שם). וכ״כ בפי׳ הרע״ב סוכה פ״ב מ״ח. פמ״ג סתרל״ט במ״ז סק״י. סתר״מ במ״ז סק״א (וראה בארוכה בביאור דבריו קובץ מורי תשרי תשע״א ע׳ קכד ואילך). וראה שם סתרל״ז בא״א סוסק״א. בכור״י סתר״מ סק״א. מרומי שדה סוכה כא, ב. וכן עולה משו״ת רעק״א ס״א (לגבי יעו״י שהזכיר רק ליל א׳ דפסח. וראה בהשמטות לשם. וראה שו״ת כסא שלמה מאזוז או״ח סנ״ז ד״ה ואני). וראה מש״כ בזה במט״א סתרכ״ה באלף למטה סקצ״ח, ומשה״ק עליו בשו״ת משנה שכיר או״ח סקפ״ב. וכיון לחלק מדבריו בקובץ תפארת ישראל רוזין חו׳ יז ע׳ 22 ואילך, עייש״ב. וכ״ה גם לסברת מהרש״ל ודעמי׳ שחיוב ליל א׳ הוא דין באכילה ולא משום מצות סוכה. וכמה אופנים בביאור הענין. וראה הערת המהדיר לתוס׳ הרא״ש קדושין לד, ב. ועוד להעיר מקיצור הל׳ מועדים דבליצקי פ״ב הע׳ יג, שר״ל שקיבלו ע״ע רק מצות סוכה ולא מצות ליל א׳. וראה זה פלא בשירי מנחה שימאנדל (לתל׳ החת״ס) שבת קלא, ב, שלאחביי חייבות בליל א׳).

וכמה אופנים בטעם שאינן חייבות מחמת אף הן היו באותו הנס (דעננ הכבוד או דסוכות ממש), אם להדעות דשייך רק בדרבנן (או כשחייבות גם במ״ע מה״ת בשעת מעשה (כבד׳ כוסות)), או רק כשעיקר הנס על ידן, או רק בנס דהצלה מסכנה ממש, או שהלמ״מ להדיא לפטור. ועוד למ״ד סוכות ממש, דל״ש בנשים דלאו בנות מלאכה או לאו בנות כיבוש – ראה בכ״ז בהנסמן באנצ״ת ערך ישיבת סוכה ע׳ פח ואילך. נופת צופים (קוק) סוכה ס״ג. קובץ דגל ירושלים חו ה ע׳ קלה ואילך).

ומסתבר שאם אוכלים מברכים רק ביותר מכביצה (ראה שו״ת חקי חיים ח״ח סצ״ג. אגודת ישראל זלוטניק ח״ב פי״ג הע׳ יט. זכר שמעון (דרשן) ס״ז. ארח המועדים ע׳ רעג. וכ״ה בשם הגריש״א בגל׳ עומקא דפרשה עחגה״ס תשע״ח ע׳ 8).

114) בלע – ללא לעיסה – יצא. ואעפ״כ יש לו לחזור ולאכול ע״י לעיסה (סידור עמודי שמים דיני ליל א סי״א. מט״א סתרכ״ה סנ״ב, עיי״ש טעמו באלף למטה). ולא העתקתי מש״כ שם לבלוע כאחד – שאפי׳ במצה מצינו שלא נהגו כן (ראה א״ר סתע״ה סק״ב וסק״ז. ובכ״מ), וחומרא יתירה היא. ואף שכ״ה גם **בכל** אכילות שבתורה (ראה שו״ע אדה״ז סתע״ה סי״ד – לענין מרור. שם סכ״א – לענין ב׳ הכזיתים שבכורך. ואפי׳ בפרוסת המוציא בכל השנה – שם סי׳ קסז ס״ד), ולא רק במצה – למעשה אין המנהג כן בכל הנ״ל (זולת לענין ד׳ כוסות – ראה הגש״פ עם לקו״ט ד״ה בפסח שותה). ובסידור אדה״ז בהגש״פ לא הובא כלל. (וגם לענין המוציא – כתב אדה״ז שם שהמנהג שא״צ אפי׳ לחלק שיעור כזית, והשמיט סו״ד המג״א שם סק״ז להחמיר לכתחילה). ובימינו יתכן דלאו דרך אכילה היא. וראה גם חי׳ חת״ס חולין קג, ב – עד״ז. ובכל אופן, הרי אינו מעכב כלל, וכל שלא הורגלו באכילה כזו אין מקום להחמיר.

וי״ל דאדרבה היא הנותנת, שכיון שמדין אכילה בכלל קאתינן עלה, ולא מצד גדר מצות אכילת מצה מצ״ע – אי״ז שייך לנדו״ד, דל״ש לילפותא דט״ו ט״ו, כיון שאינה מגדרי מצות מצה. וכש״כ אם נאמר, שכזית בליל א׳ אינה מצוה דאכילה כ״א מחובת דיור בסוכה, והאכילה היא רק בכדי לקבוע אופן הדיור בסוכה (כדלקמן בהערות). ועוד ועיקר, שגם את״ל שיש כאן חובת ״אכילה״ בסוכה, ה״ט שצ״ל בליעה בב״א לפי שכ״ה גדר אכילה בתורה (שכ״מ בפירש״י חולין קג, ב ד״ה מהו, הובא לעניננו במג״א סתע״ה סק״ד. וראה מחה״ש שם. ובמקראי קודש פסח ח״ב סמ״ו כתב בבי׳ הענין שלכתחילה צ״ל כפשטו׳ דקרא), ובנדו״ד ל״כ אכילה בקרא. ועוד, שחובת אכילת כזית בסוכה אי״ז מצוה בהחפצא דהלחם דהנאכל, כ״א המצוה היא במעשה האכילה בעצמה, ושיעור כזית בכדא״פ הוא רק לפי שכך צורת ואופן האכילה. (ולפ״ז, א״ש גם לפמש״כ בשו״ת חת״ס יו״ד סוסי׳ רצז, דנקט בגדר בליעה בב״א דמדין שיעור קאתינן עלה, שכשמחלקו ה״ז כח״ש (אלא שבדיעבד יוצא ע״י צירוף), ולא מחמת גדר ושם אכילה – שבנדו״ז השיעור אינו בהחפצא דהפת).

115) ויוצא ידי חובה ומברך לישב בסוכה בכזית (אבל בשאר הסעודות מברך רק באוכל יותר מכביצה).

116) והיינו, זמן הבליעה ולא הלעיסה. והארכנו בלוח לחגה״פ.

117) וצריך שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס, והזיתים תכופים זל״ז. (ראה גם סדר נט״י לסעודה סי״ח. שו״ת צ״צ שעה״מ ס״ט ובמהדו״ח – או״ח סי׳ קח. קצוה״ש סל״ה בבדה״ש סק״ה והועתק בתורת מנחם לסדר נט״י שם. שם ספ״ב בבדה״ש סק״י. ודחה שם מש״כ במט״א סתרכ״ה סנ״ב שצריך לאכול כל הכביצה בכדא״פ (וכ״כ בככוונ״י סתרל״ט סקי״ג. כה״ח סקנ״א), אף שכ״כ הוא בעצמו לאחמ״כ בספרו שיעו״ת ס״ג סקי״ט בסופו (ע׳ קפו). וכבר הקשו שאאפ״ל שצ״ל אכילת כביצה בכדא״פ, וכדמוכח ביומא פ, ב. וגם העירו, דלכאורה לאו דרך אכילה הוא, וקרוב לאכילה גסה היא היא, ובעינן כעין תדורו וליכא. וראה ראשית בכורים לג, א. שלמי מועד להגרשז״א ע׳ קיט. ועוד).

צריך כל אדם לכוון[118] בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים[119] מצות הקב"ה שציונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים[120]. ובליל ראשון – יכוון גם לקיים מצות אכילה בליל ראשון[121]. בליל זה, אם אכל בלא כוונה לקיים מצות סוכה[122] יחזור ויאכל בכוונה[123].

גם אם יורדים גשמים, הלילה חובה לקדש בסוכה ולברך לישב בסוכה ושהחיינו, ולאכול כזית פת בסוכה[124]. ומנהג חסידים ואנשי מעשה להמשיך ולאכול בסוכה גם בשעת ירידת גשמים. והרוצה לעקור לביתו יברך ברכת המזון לפני כן, אלא אם כן היה בדעתו לגמור הסעודה בבית ולאכול שם פת בשעה שבירך המוציא. פסק הגשם, צריך לחזור ולאכול בסוכה כזית פת (ואין לברך שוב לישב בסוכה).

יש מחמירים שבאם נראה שהגשם עומד להיפסק, צריך להמתין כשעה או שתים, אבל לא ימתין עד אחר חצות.

תלמידי הבעש"ט דור אחר דור נהגו לישב בסוכה **בכל ז' ימי החג** גם אם ירדו גשמים. גם בשעת ירידת גשמים שע"פ דין מותר לאכול בבית, נמנע אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מלאכול חוץ לסוכה. בשנת תרצ"ג היה גשם שוטף יותר משיעור דשולחן ערוך[125] ואדמו"ר מוהריי"צ נ"ע אמר: לישב בסוכה צריך לברך. וכן עשה. וכן היה מעשה רב בהתוועדות בשנת תשכ"ז[126].

כשיורד גשם, מותר לפתוח הגגון (או מכסה) שעל הסוכה, אף שעל ידי הפתיחה יפלו מים על הדשא והצמחים, כשאין כוונתו להצמיח, ובתנאי שהמים נופלים תחילה על הבטון ואחר כך על הדשא, או כשירדו כבר גשמים שם (או שהשקו הצמחים מבעוד יום), וריבוי המים מפסידים הצמחים[127].

---

118) ואינו מקיים מצות ישיבה בסוכה ללא כוונה (שאי"ז מידי דאכילה, שהמצוה בשאר הימים בישיבה, זולת להסברא שבמצוה קיומית ושאפשר ליפטר מצוות אצ"כ – ראה פמ"ג ס"ד במ"ז סקט"ו. אבל בר"ה כח, ב משמע שמצ"כ גם בסוכה. ואכ"מ).

ולהעיר מהסברא באחרונים (ראה בכיו"ב) מנ"ח מ' שכה סק"י. משנ"ב סי' ס בבה"ל ס"ד ד"ה וי"א. שערי יושר ש"ג סי"ט. שו"ת בית שערים או"ח סרל"ו. מנח"ש קמא ס"א. חזו"ע סוכות ע' צח) שבאוכל בלא כוונה, כיון שלא קיים המצוה (וראה לקמן בהע' לגבי ליל ראשון), ה"ז גם כאוכל חוץ לסוכה. אמנם מקום לומר, שלהאומרים (ראה מנ"ח שם. אתוון דאורייתא כלל יא – בדעתו) שהמצוה היא רק בהשלילה שאם יאכל לא יאכל חוץ לסוכה (כל' אדה"ז סתרל"ט סי"ז. והארכנו במק"א) ל"ש חובת כוונה, וגם ללא כוונה לא עבר על מ"ע. אלא, שבליל ראשון שאני, שהמצוה היא בהחיוב.

119) ועניין מיוחד במצוה זו, לא רק זכרון אלא גם ידיעה, "למען ידעו" – ראה אג"ק ח"ד ע' יד.

120) בכמה אחרונים שיש חיוב לכוון בשעת קיום מצות ישיבת סוכה גם שהיא זכר לענני הכבוד. אבל ראה לקו"ש חל"ב ע' 146 בדעת אדה"ז, שדוחק לומר שכוונתו שיכוון בעת ישיבתו או בעת עשיית הסוכה שהיא זכר לענני הכבוד, דהול"ל כן בפירוש. אלא שהוא דין בעצם החפצא דהסוכה שחייבים לעשות סוכות העשויות לצל, כיון שהיא זכר לענני הכבוד שהקיפם בהם לצל, אבל אינו ענין של כוונת המצוה. וראה שם ע' 141 בדעת המחבר.

121) מורה באצבע להחיד"א ס"ט סר"צ. שמחת הרגל (להנ"ל) שבהע' הבאה. מט"א סתרכ"ה סנ"ג.

122) אבל הכוונה דזכר ליציאת מ"מ אינה מעכבת – ראה בהערה הבאה.

123) ראה בסוף הקובץ במילואים (ח).

124) ואין לישב בסוכה תחת מטרי' ואפילו בחול המועד – ראה שו"ת באתרא דרב סי' כד'רג. וש"נ.

125) ראה שו"ע אדה"ז סתרל"ט סכ"א־כב.

126) וראה סה"ש תש"ד ע' 23.

וכבר הובא לעיל דעת רי"ו (תולדות אדם וחוה נכ"ב ח"ב) שמברך בעת הפטור כנשים המברכות על מעשהזמ"ג. והובא בא"ר סתרל"ט סקכ"ו לענין גשמים. (וגם מלשון רי"ו משמע שענין כללי הוא ולא רק בחתן. אבל ראה נשמ"א כלל קמז סק"ב). וראה מקו"ח סתר"מ בקיצור הלכות לס"ג לגבי חש בראשו במחמיר ומברך.

אמנם, לדינא קיי"ן שאינו מברך לישב בסוכה (ראה שו"ע אדה"ז סתרל"ט סי"ז), דל"ד לטלית שאולה ומעשהזמ"ג (ראה ברכ"י ביו"ד סס"א במח"ב סקט"ז. שם סשל"ג סק"א), אא"כ מטעם שבאמת אינו מצטער בדבר (ראה בית מועד וחסל"א בהגהותיו ללבוש סתר"מ סק"ג, הב"ד בברכ"י סתרל"ט סק"ח. ועד"ז הוא בחכמת שלמה שם (אבל רק לגבי ליל א'). וכ"כ בשו"ת מהרש"ג ח"ב סל"ו. וכבר העירו מסוכה כה, ב, לענין אבל, דמשמע שגם במצטער אי מייתבא דעתי' חייב. ואינו סותר לדין הנ"ל, דהתם קאי ביושב בסוכה מחמת החשש דרמיא עלי' חובה בליל ב', ומשו"ה מספק אינו מברך, ולא כשמגלה דעתו שאינו מצטער, ואדרבה – צער אצלו לצאת ולא ינצל מהצער בבית, ראה פי' עצי עדן בספ"ב דסוכה. **ועוד**.

והארכנו בשו"ת באתרא דרב סי' מ'תשצג, קחנו משם.

ובאמת, אפשר שהנפסק שאינו מברך לישב בסוכה אינו מדין ברכה לבטלה אלא מדין ברכה שא"צ, וכדיוק לשון הלבוש סתרל"ט ס"ד, ראה מזה בקובץ היכל הבעש"ט דלקמן). וראה בארוכה הנסמן בס' פני אברהם שפירא ס"ב. קובץ היכל הבעש"ט גל' לט ע' קז ואילך ובהשלמות להנ"ל (י"ל בפ"ע).

127) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב יז'נט.

כמו כן, מותר להעמיד קופסה על צידה ולהניח האוכל בתוך הקופסה, ואין בזה חשש בניית אוהל[128]. אבל אסור לפתוח שולחן אחר ולהניחו על גבי שולחן האכילה[129].

ביום טוב דחג הסוכות טובלים פרוסת המוציא בדבש[130].

הרגילות היא שהשומעים את הקידוש אינם מכוונים לצאת ידי חובה בברכת לישב בסוכה של המקדש, ועל כן מברכים בעצמם ברכת לישב בסוכה על פרוסת המוציא[131]. ונוהגים העולם לברך ברכת לישב בסוכה **אחר** ברכת המוציא. וגם הנשים נוהגות כן, ואין חשש הפסק. בירך לישב בסוכה בקידוש, וטעה ובירך עוד הפעם אחר ברכת המוציא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נשים פטורות מן הסוכה ואם ירצו לישב בסוכה ולברך הרשות בידן, ומקבלות שכר[132]. מצוה על האיש שיושב בסוכה לישב עם אשתו ובני ביתו. נשים השומעות קידוש בסוכה ואחר כך הולכות לבית לאכול, יזהרו שתיכף אחר קידוש יאכלו כזית פת[133] בסוכה, משום קידוש במקום סעודה[134].

בברכת המזון: יעלה ויבוא. הרחמן הוא ינחילנו (ליו"ט), הרחמן הוא יקים (לסוכות). טעה או שכח יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח לברך לישב בסוכה עד שגמר סעודתו יברך אח"כ בעודו בסוכה.

דבורים בסוכה: כל שאינו מזיק הגוף אלא שמצערו בלבד[135], כגון צירעה וזבוב ויתושים ופרעושים וכיוצא בהם, אסור לצודם. אבל אם הוא עוקצו כבר, מותר ליטלו בשעת עקיצתו ולהשליכו. וכן אם עוקצתו צירעה וכיוצא בה, מותר ליטלה בידו ולהשליכה אם אי אפשר להפריחה. ואם הוא על בגדיו, אם הוא בענין שאין לחוש שיעקצנו, שהוא על בגד העליון מבחוץ, אסור לתפסו שם, אבל מותר להפילו מעליו ע"י ניעור. ואם הוא על חלוקו, אפילו הוא מעל חלוקו מבחוץ, כיון שהחלוק הוא סמוך לבשר ואפשר שיבא הפרעוש משם לבשר ויעקצנו, אם הוא לבוש בבתי שוקים וקשה לו להפיל הפרעוש אם לא יטלנו ביד תחלה, הסומך להקל לצוד הפרעוש לא הפסיד. אבל אם אפשר לו בקלות להפילו מעליו בלי נטילה ביד, יש לעשות כן, אפילו אם הוא על חלוקו מבפנים.

וכל זה לענין צידת הפרעוש, אבל להרגו אסור לדברי הכל, אפילו הוא על בשרו ועוקצו[136].

---

128) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יז'רסה.

129) הן מצד דיני בניית אוהל והן מצד דיני ישיבה בסוכה – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לא'מח.

130) ראה בסוף הקובץ במילואים (ט).

131) ולמרות מש"כ אדה"ז בסדרי"ג ס"ו. ונתבאר בארוכה בכינוס־תורה דאסרו חג סוכות תשע"ג, וי"ל בע"ה בגליון "באתרא דרב". ובכלל, התם מיירי שכולם אכלו ולא בישיבה גרידא. ועוד להעיר מדיוק ל' אדה"ז שהביא דוגמא זו דישיבה בסוכה אחת בפ"ע ולא כללה עם שאר הדוגמאות. ולהעיר שבשו"ת מלמד להועיל ח"א סכ"ד הבין בדעת אדה"ז שאם רצו כאו"א מברך לעצמו לישב בסוכה.

ואף שאפשר להוציאם בברכת לישב בסוכה, וגם לנשים כשמברך לעצמו (ראה מג"א סתר"מ סק"א) – אולי טעם המברכים בעצמם (נוסף לזה שרוצים לברך בעצמם בברכה הבאה מזמן לזמן), לפי שאין שותים כשיעור מכוס הקידוש (ובפרט למנהגנו שגם ביום מברכים לישב בסוכה בקידוש, והיינו שסיבת הברכה מחמת ששתיית יין היא בגדר קביעות הסעודה, אף שגם המקדש א"צ לשתות רביעית), וממילא ל"ש לומר שהיא התחלת הסעודה, ובפרט שרגיל שיוצאים אח"כ ליטול ידים ולא קבעו עצמם עדיין בסעודה – ראה בארוכה קובץ בית אהרן וישראל גל' קפז.

132) ובתנאי שאוכלת כשיעור – יותר מכביצה – בסוכה, ויכולה להמשיך שאר הסעודה בבית (ודלא כברכת הבית שנ"ב סכ"ז ובשע"ב לשם, והב"ד בקצה המטה סתר"ה סקצ"ו, שצריכה לגמור הסעודה בסוכה, ואל"כ אסורה לברך. וכ"כ גם במשנת יעקב סתר"מ ס"א. אבל מוכח מדבריו שבאוכלת כשיעור בסוכה סגי. וראה שו"ת רבבות אפרים ח"ד סרמ"ח. שמועות משה סתר"מ סק"א. שו"ת מנחת דוד סע"ו ואילך. ועוד).

133) או כזית מחמשת המינים שמברכים עליהם בורא מיני מזונות, או רביעית יין.

134) שכשאויר החצר מפסיק בין הסוכה לבית אינו מועיל מה שהי' דעתה מתחילה לאכול בבית, וצריכה לחזור ולקדש. וגם כשאינו כן, לכתחילה טוב שלא לעשות כן.

135) ואם הצירעה או הדבורה נמצאות בקירבת אדם שידוע שהוא רגיש לארס שלהן ועקיצתן מסכנת אותו מותר לצודן.

136) ויש שדנו להתיר להורגן ביו"ט (משא"כ בשבת) במקום צורך היום. אבל לא לצודן. ולמעשה יש להחמיר.

(וכבר כ"כ בס' הנייר הל' שבת ע' כא שמותר כיון שהוא צורך הנאת גופו, אלא שסיים ש"החסיד הי' אוסר כמו בשבת". ובביאור סברת המקילים, משום מתוך שהותרה שחיטה לצורך אכילה הותרה שלא לצורך כל שיש בו צורך היום קצת. אלא שיש להנדז בזה טובא, דנוסף להדעות דלא אמרינן מתוך רק בהוצאה ובהבערה, וגם שבכ"מ מוכח שצורך היום היינו צורך חיובי ולא הסרת דבר המונע (ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כא'תקסטו), וגם דל"א מתוך מאו"נ למכשיריו, ועוד שכמ"פ אפשר מעיו"ט, וגם שיכול לצאת מהסוכה (ומן הדין פטור מסוכה במצערו), ובמכ"ש מכיבוי שהותר רק כשישרף ביתו ולא יהי' לו מקום לאכול, וגם יכול להבריחן, עוד זאת ועיקר, שבהריגה

דיני ישיבה בסוכה

מברכים לישב בסוכה רק על פת או תבשיל מחמשת מיני דגן יותר מכביצה. הנכנס לסוכה אחרת – שלא בירך בה היום לישב בסוכה על אכילה[137] – מברך לישב בסוכה גם על טיול בסוכה[138]. מי שלא אכל בסעודה, לא ישתה יין כי יש שאלה על ברכת לישב בסוכה בשתיית יין. ונכון שלא לקבוע עצמו בשתיה רק בסוכה שאכל בה היום ובירך לישב בסוכה[139].

גם האוכל בעמידה מברך[140] לישב בסוכה[141].

יצא מן הסוכה לאחרי האכילה ולא חזר עד לאחר שעה ושתים[142], או אפילו חזר לאלתר אלא שבשעה שיצא היה דעתו לשהות הרבה חוץ לסוכה, מברך שוב לישב בסוכה על אכילה האחרונה בסוכה.

מותר למי שכבר בירך לישב בסוכה לברך שוב עבור אחרים שאינם יודעים לברך בעצמם. אבל לא יחזור ויברך כדי להוציא את הנשים[143]. ובשביל קטנים כבן חמש או כבן שש, כל חד לפום חורפיה, מותר לברך להם, אף על פי שהוא כבר יצא[144].

היה יושב ואוכל וירדו גשמים ופרס הגגון על הסוכה, ושוב פסקו הגשמים, ופתח את הגגון, אינו חוזר ומברך לישב בסוכה.

קטן שאינו צריך לאמו, דהיינו בן 6 שנה (ובקטן חכם וחריף – בן 5 שנה), חייב בסוכה. ואם אוכל חוץ לסוכה [מאכלים המחוייבים בסוכה], אביו חייב לגעור בו ולמחות בידו ולהכניסו בסוכה. [בנוגע לאמו – ראה בהערה[145]].

בספר המנהגים חב"ד: המהדרים – גם מים אין שותים חוץ לסוכה[146].

סוכה שאינה מרוצפת אסור לטאטא אותה בשבת וחג משום אשוויי גומות [אבל במרוצף אין לגזור משום שאינו מרוצף[147], בימינו שרוב בתי העיר מרוצפים. ואף גם במקום שהחצרות אינן מרוצפות, והסוכה היא בחצר – הרי הסוכה אינה בגדר חצר, כ"א בכלל בית[148]].

עובר גם על מלאכת צידה (ראה ראבי"ה סי' קצד. מנחת סולת על המנ"ח מ' לב סקכ"ח (ע"פ הירושלמי שבת פ"ז ה"ב). או"ש שבת פי"א ה"א. וראה שו"ת מנח"ש תנינא סי' ס סקכ"ח. שלמי ניסן עמ"ס שבת ע' קצה. ולהעיר ממשנ"ב סשט"ז בבה"ל לס"ב סד"ה או חולה. לאידך, יש לצדד קצת, שהוא משאצל"ג, ואין במינו ניצוד, ואינו מחוסר צידה, ובמקום צער. אלא שמפורש בהל' שבת שאסור להרוג פרעוש גם בעוקצו). ועוד סברא דל"ש מתוך כשד"ז גופא ל"ש שיהא לצורך או"נ (ראה ספר יהושע או"ח סט"ז. מהר"ש ענגיל ח"ה סכ"ג. מקום בינה על בינה לעתים יו"ט פ"א סק"ד. והאריך בשו"ת דברי אור ח"א סמ"ו סקי"ב ואילך). ויש שדן מצד מוקצה, שהוא בגדר השתמשות במוקצה ואסור, כשחיטת מדבריות דל"א מתוך (הליכות אבן ישראל ע' רסג. ולהעיר שאדה"ז סתצ"ח ס"ה סתם לאיסור, ול"כ שלרמ"א סתצ"ה ס"ד שפסק להתיר מוקצה ביו"ט מותר לשחוט מדבריות, ודלא כמשנ"ב סתצ"ח סקטו"ז). וקצת ראי' משו"ת הרדב"ז ח"ב סתשכ"ז שמותר להרוג זבובים בחוה"מ, והובא בברכ"י סתקל"ג סק"ב ובמשנ"ב סק"כ וכה"ח סק"ט ועוד. ומשמע קצת שביו"ט אסור. ויל"ד. ובשם הגרמ"פ (מסורת משה ח"ג ע' קמה) שלמדות הטענה להיתר, ד"ז הי' צ"ל נזכר בספרים).

137) שאם אכל בה "ברכת לישב בסוכה שבירך על אכילת שחרית היא פוטרת את השתיה של כל היום וכן היא פוטרת את השינה וטיול בסוכה כל היום שאין צריך לברך עליהם (ש)אפילו יצא חוץ לסוכתו אחר האכילה והפסיק הרבה בין האכילה להשתיה ושינה וטיול וכו' ואפילו שותה וישן ומטייל קודם האכילה אין צריך לברך" (שו"ע אדה"ז סתרל"ט סי"ב. ובאמת, מפורש כן כבר בראשונים – ראה רא"ש ברכות פ"א סי"ג. רשב"א ברכות יא, א. תוס' ר"י שירלאון ברכות שם).

138) בגדר טיול בסוכה – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' טז'תקסא. ושנ"ת.

139) בנוגע ברכת לישב בסוכה על היין ראה בסוף הקובץ במילואים (י).

140) כמפורש ברא"ש סוכה פ"ד ס"ג. רמב"ן פסחים ז, א. וה"ט, שאין מצוה כלל לישב ממש, שתשבו הוא לשון תתעכבו.

141) ולכתחילה ישב עכ"פ עד שיאכל יותר מכביצה (בכור"י סתרמ"ג סק"ד). ובכלל, לכתחילה אין ראוי לאכול ולשתות מעומד.

142) ותלוי באורך סעודתו ע"ד הרגיל – ראה אג"ק ח"ג ע' רכג. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' לח'רלו.

143) שכיון שאין הנשים חייבות בברכה זו הרי זו ברכה לבטלה.

144) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לא'קמו.

145) אף שאמו "אינה חייבת לחנכו במצות והרי היא אצלו ככל אדם" (שו"ע אדה"ז סתר"מ ס"ד), מכל מקום, מובא בנוגע **לדין זה** (ספר השיחות תש"נ ח"ב ע' 455. ועד"ז **בכ"מ**), ש"נוסף לכך שהחינוך והנהגת הבנים והבנות (ובפרט הקטנים והקטנות) בפועל ממש תלוי' במדה רבה ועיקרית בהדרכת האם, עקרת הבית, ובדרך ממילא נעשה עיקר החינוך על ידה, הרי, ידוע מ"ש השל"ה ש"הנשים מצוות על תוכחת בניהם כמו האב ויותר מהם מטעם שהם פנויות ומצויות יותר בבית כו'". ולא עוד אלא שיש יתרון בהחינוך והתוכחה דנשים לגבי אנשים". וראה גם הלכות ת"ת לאדה"ז פ"א קו"א סק"א.

146) כמובן, במקום שאפשר. וראה שו"ת באתרא דרב סי' א'רעג.

147) כ"מ בפמ"ג סתרמ"ג במ"ז סק"ד.

148) ובנוגע לחלק החצר שמחוץ להסוכה – ראה שש"כ פכ"ג הע' י. וראה חוט שני פי"א ע' צו שנסתפק.

מצות ישיבה בסוכה שיהיה אוכל ושותה וישן (אפילו שינת עראי) ויטייל ודר בסוכה כל שבעת הימים בין ביום בין בלילה כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. צריך לקרות וללמוד בסוכה אלא אם כן לומד בבית המדרש. והכל לפי הענין. עכשיו נהגו העולם להקל בשינה שאין ישנים בסוכה רק המדקדקים במצות. ומנהג חב"ד שאין ישנים בסוכה, ונתבאר באריכות בלקו"ש חכ"ט בשיחה לחג הסוכות.

המתפלל אם יש לו מנוחה בסוכה שיוכל להתפלל שם בכוונה צריך לכנוס לסוכה ולהתפלל[149]. ואם אפשר לו לילך לבית הכנסת ילך ויתפלל בציבור[150].

כתבו בספרים ששבעה צדיקים באים ויושבים בסוכה, ועל כן צריך לשבת בה באימה וביראה בבושה וענוה. ויזהר מאד שלא לכעוס בסוכה, שכל זה בזיון לסוכה וקדושתה, וצריך לישב בה בדרך ארץ כמו שיושב בפלטין של מלך. וראוי ונכון שלא לשוח שום שיחה בטילה בסוכה רק בדברי תורה וקדושה, ומכל שכן בשעת הסעודה, ולא בדברים של הבלי הבלים[151], וכל שכן שיהא זהיר מלדבר שם לשון הרע ורכילות ושאר דיבורים האסורים, כי מצות סוכה קדושה גדולה היא[152]. אבל אם צריך לספר עם חבירו יספר עמו בסוכה, שבישיבתו שם אף בעת דיבורו מקיים מצוה.

שמחת החג מתחילה מליל ראשון דחג הסוכות.

> בספר השיחות תש"ד[153]: אין יאר תרנ"א האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק פארבראכט די ערשטע נאכט אין סוכה זייער לאנג ביים טיש און אויך נאכ'ן בענטשן איז מען געבליבן פארברענגען א לאנגע צייט און מ'האט געזומען א סך משקה. ארויסגייענדיג פון סוכה האט די באבע הרבנית רבקה נ"ע געפרעגט, וואס איז די מער, פארוואס איז מען געזעסען אזוי שפעט אין סוכה, האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געענטפערט: מארגען ביינאכט איז דאך שמחת בית השואבה קען מען דאך אריינפאלן ווי א יון אין סוכה, דערפאר האט מען היינט פארבראכט צו מאכען א הכנה אויף מארגען. וענתה כבוד אמי זקנתי הרבנית נ"ע: דער שוועור – הכוונה על אדמו"ר הצ"צ – האט אמאל געזאגט, אז א יון איז א הויכע מדריגה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט דאן אנגעהויבן לערנען דעם ווארט, יון איז א הויכע מדריגה. אויב א יון מיט א ו"ו איז דאס גאר ניט קיין מדריגה, נאר די כוונה איז "יבן" מיט א ב' און אין הבנה איז דאך דא כמה מדריגות זו למעלה מזו און דאס איז דער פירוש פון דעם ווארט "א יבן אין סוכה". הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז דאן צוריקגעגאנגען אין סוכה און פארבראכט ביז 3 פארטאג אין דעם ביאור פון דעם ענין אז די מדריגה אין הבנה איז נאך אלץ קיין הבנה, און די מדריגה איז נאך אויך ניט קיין הבנה וכו'.

הלכתא למשיחא: החליל [שמחת בית השואבה עם כלי שיר וכו'] אינה דוחה שבת ויום טוב. אלא, שבשיחת ערב חג הסוכות ה'תשנ"ב נאמר, שלאחרי הגאולה האמיתית והשלימה לא ייכים אז כל ענייני גזירות וכיו"ב, וממילא עורכים שמחת בית השואבה מיד בלילה הראשון[154].

שמחת בית השואבה[155] מתחילה בזמן הגלות בכמה ענינים מיד עם שטורעם כבר מליל הראשון[156].

---

149) שהרי בשאר ימות השנה כשאינו מתפלל בבית הכנסת הוא נכנס לביתו ומתפלל.

150) ראה שו"ת באתרא דרב סי' לא'קפח.

151) וכתב במטה אפרים סוסי' תרכה: אבל מי שהוא יושב ודומם לגמרי אין לו שכר טוב בשביל זה כי זה גורם בטול מצות שמחת יום טוב שעל ידי זה בני ביתו הם יושבים ודוממים כאבלים ומנודים ומצטערים כי פה להם ולא ידברו. ואם הם המדברים והוא כאלם לא יפתח פיו דומה לאבל בין החתנים והרבה חשו חכמים למניעת שמחת יום טוב. וגם כי אין לו לעלות במעלות ומדות של חסידות אם אינו מאנשי השם בענין שהוא נראה כגבר יהיר, אלא יאחז מדה כמדתו הכל לפי מה שהוא אדם, ועל כיוצא בזה אמרו כל השם ארחותיו זוכה ומקבל פני השכינה.

152) ובכמה ספרים הזהירו שנכון להימנע מלהכניס לתוכה גוי, וכשבא לסוכה, לא ירבה עמו בדברים בתוך הסוכה, אלא ימשכנו החוצה שלא יתעכב במקום קדוש, ומכל שכן שלא לאכול ולשתות עמו בצל קדוש חניית סוכה. אמנם, בבא לנקות הסוכה אין קפידא, והוא לכבוד הסוכה, ואין הכוונה לכבד הגוי. ואדרבה. ופשוט, שכשיש גוי בסוכה, אין למנוע עצמו מלישב בסוכה ולקיים מצות סוכה.

153) ע' 12.

154) ועד"ז בשיחת ש"פ האזינו (התוועדות ב) תנש"א (ושם, גם לגבי זמן בית ראשון. וכ"ה לגבי בית ראשון בכ"מ – ראה לקו"ש חכ"ד ע' 247 הע' 17. שם ע' 251 הע' 43. שיחת שמחת בית השואבה תשט"ו . ר"ד דסעודת יום א' דחה"ס תשכ"ח. ליל א' דחה"ס תשמ"ט. ועוד). ולהעיר מהשקו"ט עד"ז בנוגע לתק"ש לעת"ל בר"ה שחל בשבת. **ואכ"מ.**

155) בנוגע השתתפות בשמחת בית השואבה לאבל – מותר להשתתף אבל לא לרקוד. ובחוה"מ כשיש כלי זמר – מותר להשתתף רק אם מניעתו תתפרש כאבלות בפרהסיא – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יא'שנג. וש"נ.

156) כ"ה בכו"כ שיחות קודש. ולהעיר מארץ צבי מועדים סוכות תרפ"ח.

כל ימי החג מתוועדים בשמחת בית השואבה ובריקודים. שמחת בית השואבה ברחובה של עיר [ההנהגה הנ"ל החלה בשנת תשמ"א. ומני אז התחיל כ"ק אד"ש בההנהגה דאמירת שיחה בכל לילה מלילות החג].

בתורת שלום[157]: כמו שבר"ה ויוהכ"פ והימים שביניהם הנה כאו"א מישראל הוא טרוד בעבודה וכו' כן בחג הסוכות צריך להיות טרוד בשמחה מען דארף זיין כסדר פריילעך און אין דעם דארף מען זיין פארנומען.

יום שלישי, יום א' דחג הסוכות

תקופת תשרי: בשעה 9:00 בבוקר[158] .

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:49**.

הלכתא למשיחא: בכל יום מימי החג, עם שחר יוצאים הכהנים והעם לשאוב מים ממעיין השילוח בצלוחית של זהב המכילה שלשה לוגים (כחצי ליטר). לאחר השאיבה, מגיעים לשער המים בבית המקדש, תוקעים ומריעים ותוקעים. ומנסך המים על גבי המזבח.

נטילת לולב

בשיחת שמח"ת תרפ"ט[159]: אמר שינגנו וירקדו וישחקו הנערים, אַז מען זאָל ווערן אַ טפח העכער פון דער ערד. ושאל אחד איך הוא? והשיב כ"ק אדמו"ר: ע"י עבודה כמו בהנחת תפילין וכדומה, לחכות על קיום המצוות, אתרוג לקום בבוקר בהשכמה, והיינו ע"י עבודה בפועל נעשים טפח העכער. ושאל השואל האם ע"י זה נעשים אַ טפח העכער הלא אין מרגישים את זה? והשיב: ישנם ענינים שבאים בהרגש אח"כ, לא בעת שרוצה להרגיש, רק שנרגש ממילא אח"כ.

משכימין ומקדימין לקיים מצות לולב. ובפרט לפעם הראשונה. זמן נטילת לולב רק אחרי נץ החמה (היום: **6:59**. בימים הבאים מתאחר מעט, ובהוש"ר: **7:06**). קודם נטילת לולב אסור לאכול[160], ונוהגים שלא לטעום ושלא לשתות כלל. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לא אכל לפני נטילת לולב (ביום הראשון) בהיותו בגיל 3 שנה.

מצות נטילת לולב בסוכה הוא מצוה מן המובחר. ולפיכך בבוקר קודם שיתפלל בעודו בסוכה יברך על הלולב[161].

בנוגע לשמועה ע"ד אכילת מזונות מיד לאחר נטילת לולב בכדי לברך ברכת "לישב בסוכה" – ראה בהערה[162].

157) שיחת א' דחוהמ"ס עדר"ת (ע' 264).

158) התקופות נזכרו בהקדמה ללוח "היום יום" וכן בלוח כולל חב"ד. לפרטי דינים: "ראה ב"י או"ח סו"ס תנה. רמ"א שם ס"א (שו"ע אדה"ז שם סט"ו–טז. סר"ו סי"ד). יו"ד סקט"ז ס"ה. ובכ"מ" – נסמנו בלקוטי שיחות חט"ז ע' 98 הערה 33. חכ"א ע' 233 הערה 33. וראה לקו"ש חט"ז ע' 577.

159) סה"ש תרפ"ט ע' 45. ועיי"ש עוד.

160) ובפרטיות: סעודת קבע אסור מן הדין חצי שעה קודם עלות השחר. והמנהג שלא לטעום – מקום להקל בו ולנהוג איסור רק מנץ החמה.

161) ולהעיר, שבשיחת שמחת ביה"ש תשכ"ד (חלקה הוגה ונדפס בלקוטי שיחות חכ"ב שיחה ב' לפ' אמור) נזכרה סברא שכשיורדים גשמים, נכון לחכות (עד חצות היום, 12:43) בכדי לקיים מצוה מן המובחר ליטול לולב בסוכה שלא בשעת הגשמים, כיון שהנטילה בסוכה היא שלימות ("מצוה מן המובחר") במצות נטילת לולב. ובפשטות, קאי התם ע"פ עיקר הדין שפטור מהסוכה ואין לברך לישב בסוכה וכו'.

162) שקו"ט בזה בקובצי הערות אנ"ש והתמימים, ובשנת תש"מ כתב א' הרבנים סברא כזו **ע"ד עצמו**. והתפרסמה בדפוס לראשונה בשם כ"ק אד"ש בשנת תשמ"ז (ברשימת מנהגים והנהגות שבראשה הבהרה ע"ד סמכות השמועות). ונתברר שמקור הדברים בדברי הרי"מ ע"ה דברוסקין (בהמשך לשיחה הנז' בשנת תשכ"ד). ומפי השמועה שהציע דבריו בזה בעת הסעודות דימי שמע"צ ושמח"ת תשכ"ד, ושכ"ק אד"ש הביע איזשהו הסכמה לדבר, ושבכינוס תורה שהתקיים בבית חיינו לאחמ"כ באסרו חג הסוכות פלפל הרב הנ"ל בחכמה בענין זה (במה שהברכה נאמרת אחרי עשיית המצוה). וילע"ע, ובפרט שהדברים מחודשים. וד"ל.

[ולהעיר, את"ל שנטילת לולב בסוכה היא גם מצד מצות סוכה (ראה בלקו"ש שם בארוכה. ושם: איז מוכח אז ער מיינט (ניט א דין אין סוכה, נאר) א דין ומצוה מן המובחר אין מצות נטילת לולב. ובהמשך הענין: אויב נטילת לולב איז (בלויז) א מצוה מן המובחר אין מצות סוכה . . אבער אויב דאס איז (אויך) א מצוה מן המובחר אין נטילת לולב. ועוד שם: ניט בלויז א דין אין "בעין תדורו" פון א סוכה), ממש"כ רבינו מנוח (סוכה פ"ו ה"ט): "כיון דמקריא ומתניא בעי סוכה בעי ברוכי לישב בסוכה, והיינו דאמרינן לישב בסוכה ולא לאכול בסוכה, משום דלישב בסוכה שייכא בכולהו דאיתנהו בכללא לאכול ולישון ולקרות ולטייל, ונקוט כללא דכיילנא לעיל בידך, דכל מידי דבעי בסוכה בעי ברוכי". אמנם, בנוטלו בסוכתו – לא גרע מטיול ושינה וכו' שנפטר בברכת "לישב בסוכה" שעל האכילה במשך היום (משא"כ בנוטל

מצות עשה מן התורה ליטול ד' מינים ביום הראשון של חג (בשאר הימים מצוה מן התורה רק במקדש. והתקינו חכמים שיהא לולב ניטל בכל מקום זכר למקדש). וצריכים הד' מינים להיות "לכם" – משלכם, ואינו יוצא בלולב שאול. כשנותנים הד' מינים לאחר לברך נכון לאמור בפירוש שהוא במתנה על מנת להחזיר, ובפרט ביום הראשון[163]. באם לא החזירו לא יצא ידי חובתו. גם בלא אמר כן, אפילו ביום הראשון, יוצא המקבל ידי חובתו, באם החזירו אחר כך[164].

לולב בסוכה אחרת (שבביהכ"נ או בסוכת חבירו). ובפרט שרגיל שלאחרי נטילת לולב שוהה שם משך זמן, ונחית לשקו"ט מצד טיול בסוכת חבירו. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' טז'תקסא בגדר טיול בסוכה. ואכ"מ). ויש לחלק בפשיטות, שהרי אי"ז מדינא, כ"א מצוה מן המובחר, ו"מן הדין" ה"ז צ"ל "אחר התפלה קודם ההלל" ובביהכ"נ, וממילא אין לו לברך (ללא דין טיול) מחמת גוף הנטילה בסוכה (למרות מש"כ במשנ"ב סתרל"ט בשעה"צ סקצ"ג בנכנס לגבות חובו או שאר עסק, שאין מקום לברך לפי שאין נפק"מ אצלו בין אם הוא סוכה או בית או חוץ, ומשמע שבנכנס מחמת שרוצה בדוקא להיות בסוכה כבנטילת לולב יברך – שהרי בשו"ע אדה"ז סתרל"ט סט"ו מפורש שבנכנס לאכול מאכלים שמותר לאוכלן חוץ לסוכה אינו מברך, אף שנכנס בכדי לאכול בסוכה דוקא, והה"נ בנטילת לולב שאינה מחוייבת להיות בסוכה. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לא'קמג). אמנם, בר"ד משיחה הנ"ל להדיא שהוא מעיקר הדין, ובמכ"ש מאכו"ש וטיול וכו', והכוונה בל' "מצוה מן המובחר" – להוסיף שהוא **גם** שלימות במצות נטילת לולב, וכנ"ל מלקו"ש עד"ז. ועיי"ש בלקו"ש בהע' 21. ועצ"ב).

163) מש"כ "ובפרט" – היינו שגם בשאר הימים נכון לומר כן. והיינו להידור שיהא "לכם" גם בשאר הימים. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יז'קמה. וש"נ. ושם, שא"צ לומר כן בנותן ד' מינים לאחר עבור הנענועים בהלל, אף שיש מקום להחמיר למי שירצה.

בנוגע לנשים – שקו"ט בכ"מ (ראה בתהל"ד סי"ד סק"ז (שיוצאת בשאול. אבל ראה שו"ת רבינו יעקב מליסא ס"א. והארכנו בשו"ת באתרא דרב סי' טז'תקמט). בכור"ז סתרנ"ז סק"ה (שצ"ל ע"מ שאין לבעלה רשות). הליכות שלמה תשרי פי"א ס"י. מוע"ז ח"ו סמ"ה (שאין מקפידין בזה)). אבל באג"ק כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מכ"ז אלול תרפ"ט לזוגתו (נדפס בבית משיח עחה"ס תשס"ו) להקפיד בכך. וידוע שכ"ק אד"ש קנה סט בפ"ע להרבנית.

164) ואחר שיצא בו המקבל צריך לחזור וליתנו במתנה לבעלים, כדי שיהי' של בעלים. ואפילו החזיר המקבל בסתם – כמפרש דמי ויוצא, ואומדנא דמוכח הוא. ואינו צריך לפרש, דמן הסתם דעתו להחזיר במתנה גמורה כדי שיצא ידי חובתו, והרי כבר בירך עליו. ורק במחזיר שלא לשם מתנה לא מהני. (ראה משנ"ב סתרנ"ח בשעה"צ סקכ"ה. חי' ר' מאיר שמחה סוכה מא, ב – ע' רמא. וראה ערך לחם למהריק"ש. הגהות מהר"י אזולאי על הטור. אבל ראה מחה"ש סק"ו בדעת המג"א. פמ"ג שם בא"א סקי"ב. ובכה"ח סקמ"ז שאינו לעכובא. וכפה"נ כוונתו שלפרש בפיו אינו מעכב). ויתר על כן, גם אם אינו יודע שצריך ליתנו במתנה וחשב שהוא אצלו קנין לזמן או כשאול (הליכות שלמה פי"א בדבר הלכה סקי"א. קובץ הלכות קמינצקי פל"ח סק"ה).

וצריך שיקנהו הבעלים (בקנין הגבהה, שיגביהנו עכ"פ טפח, או בקנין חצר, להביאו לתוך ביתו או לתוך כליו, כתיק הלולב והאתרוג, וכדומה). ואין המנהג כן.

וכבר כתבו ליישב, שמה שצריך להחזירו במתנה היינו לתועלת המקבל שיקיים תנאו, וכל שנתנו לו שיהא שלו סגי (ראה שו"ת מנחת ברוך דלקמן. קובץ הלכות שם סק"ו). ומצד הבעלים, הרי יקנהו כשיקחנו למצוה.

והנה נחלקו אם הוא לתועלת הבעלים או לתועלת המקבל. (בפשטות הוא רק לתועלת המקבל, שיתקיים התנאי. וראה נתה"מ סרמ"ה סק"ה. חזו"א נשים סע"ד סקי"ח ד"ה ומש"כ. ובכ"מ. אבל פשטות ל' הרמ"א סתרנ"ח ס"ה שהוא לתועלת הבעלים. וראה מה שביארו כן בדבריו בשו"ת מנחת ברוך סצ"ד ד"ה ובעיקר. המאיר לעולם סי"ח ד"ה ומה. קה"י ב"ב סל"ה. ובעורוה"ש סי"ג דמיירי כשלא אמר הנותן להדיא שהוא מעמ"ל רק בסתמא. וראה גם שו"ת כפי אהרן ח"ב אה"ע ס"א. אבל בכ"מ הקשו על הרמ"א וכתבו להגי' או לפרש באו"א – ראה מאורי אש בכתנות אור פ' אמור. הגהות הגר"י בכרך לרמ"א. משנ"ב סק"כ. עץ השדה קכג, א).

אמנם, לפ"ז, כשמקנה לכמה אנשים, ובא הראשון והניחו במקומו, ובא אח"כ אחר ורוצה ליטול, צריכים הבעלים לזכות בו מקודם ע"י אחד מדרכי קנין, ואח"כ יכולים ליתן במתנה לאחר. (ואין לומר, דכשהחזירו הראשון למקומו גם אם לא זכו בו הבעלים ה"ז הפקר, ומי שנוטלו זוכה בו מן ההפקר – דזה אינו, דאזלינן בתר אומדנא דדאי לא הקנו אותו הבעלים על מנת להפקירו – ראה בכור"י סקט"ז).

אבל, מנהג העולם שאין מקפידים בזה, ומניחים על השולחן לפני הבעלים. ובשלמא כשהבעלים חוזר ולוקח לשם מצוה יש ליישב להדעות שקנינו ונטילתו באים כאחד (שקונה בקנין יד אם הוא באופן שכל ד' המינים נמצאים בתוך חלל ידו (או באויר שלמעלה מחלל ידו), ואינו בולט חוץ לחלל היד, ועכ"פ רובו בידו, ואפשר גם במקצתו בידו אם מה שמחוץ לידו הוא בשוה עם מה שבידו (ראה שו"ת צ"צ אה"ע ח"ב סש"ד. וראה בענינו בשד"ח אס"ד מערכת ד' מינים ס"ג סק"ו). וכן בקנין הגבהה, ובפרט להדעות שככשמקבלו מאחר והאתרוג כבר מוגבה מהקרקע, סגי בהגבהה כל שהיא, או שא"צ להגבי' כלל שאחיזתו חשובה כהגבהה. אבל בט"ז או"ח סשס"ו סק"ו והב"ד בשו"ע אדה"ז שם סי"ב שצריך גם בכגון דא להגבי' טפח). אבל כשנותן לכמה אנשים בזה אחר זה מאי איכא למימר.

ואולי סומכים על קנין ד"א, אף בביהכ"נ (כמו בגט, כמ"ש בשו"ת הריב"ש סר"ה, והב"ד לדינא בב"ש אה"ע ס"ל סק"ט, ושם גם לענין קדושין, דרגילות הוא לעשותו בביהכ"נ. ודון מינה לענין לולב, שג"ז רגיל בביהכ"נ. ובפרט לפמש"כ באבנ"מ שם סק"ט, בטעם הריב"ש משום שהוא לצורך מצוה. וי"ל דעדיף מגו"ק, ראה עצי ארזים אה"ע שם סק"י, אדרבה שקנין ד"א מועיל בביהכ"נ רק במו"מ ולא בגו"ק. אבל באבנ"מ כתב בהיפך, שאינו מועיל לענין מו"מ, שהוא כחצר השותפין. ובנדו"ד, תרתי לטיבותא, שהוא גם לצורך מצוה וגם מו"מ).

וח"א שליט"א כתב ללמד זכות (נוסף להדעות דלא ס"ל שצריך קנין (וכ"מ בכמה ראשונים. וראה גם קצוה"ח סרמ"א סק"ד. אבנ"מ סכ"ח סק"ג. שו"ת שבה"ל ח"ו סמ"ד), והמחבר השמיט כל עיקר ד"ז. וראה כה"ח סקמ"ז), שכדין עושים, דאומדנא הוא דניחא לי' לאדם שיקיימו מצוה בלולב שלו, ונותנו באופן שיועיל ע"פ דין שיצא בו המקבל, וגם שיחזור אליו כדין. ועכשיו שרואה שהחזירו לו על השולחן (ובדרך כלל כך ניחא לי' טפי, ולא שיטרידוהו כמה פעמים ליקח מידו ולהחזיר בידו דוקא), והזוכים בלולב מסלקים עצמם מהלולב, ומצדם הוי הפקר. ואע"פ שלא נתקיים התנאי עמ"ל, נעשה זה כמוחל על תנאו, ומעתה נקרא ביד המקבל מתנה גמורה, והבעלים שזוכים מן ההפקר נקרא שלכם. והתנאי עמ"ל הוא רק בכדי להגן על הבעלים, שיחזור להם הלולב, אבל לאחר שחזר שוב אינם צריכים לתנאי כלל. וראה בשד"ח שם שהביא משו"ת רמ"ץ ח"א או"ח ס"כ סקכ"ב, דהיכא דידעינן ברוצה להקנות לחברו בלב שלם יש מקום לומר דלא בעינן שום קנין.

וראה בשו"ת עין יעקב סאלאווייציק ס"ה ללמד זכות במה שאין מקפידין במעמ"ל שהמקבל יעשה קנין. ולפמש"כ שם, מתיישב גם מה שאין מקפידין שהנותן יקנה שוב אח"כ.

לא יתן ארבעת המינים ביום ראשון לקטן קודם שיצא בו מפני שהקטן אינו מקנה לאחרים מן התורה ונמצא שאם החזירו לו אינו מוחזר. ולא יתננו לקטן גם אחרי שיצא בו, לחוש לסברא ששאול פסול ביום טוב שני[165] (שיש לחוש לסברא שצריך לנהוג בו מחמת הספק כל החומרות של יום טוב ראשון). ויש מהאחרונים שכתב שלא ליתן לקטן גם אחרי שיצא בו, שמא יזדמן לו אחר שלא יצא. ונוגע בפרט להמשתמשים בלולב שלהם במבצע ד' מינים במשך היום. ואם נתנו לקטן, י"א שנוטלו בלא ברכה. ואם אפשר, יקח מחבירו לולב ומיניו כשרים במתנה על מנת להחזיר ויברך עליו, ואח"כ יטול את שלו ויאמר בו הלל עם הציבור.

ובאם יש לקטנים מגיל שש ומעלה סט מיוחד, מקנים זה לזה[166]. בלית ברירה, כשאין להם סט משלהם, אם האב תופס עם התינוק בשעת נטילת לולב, שפיר דמי[167]. וראה בהערה[168]. בהיות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בגיל 3 שנה אחז כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע עמו ובירך עמו ביום הראשון.

בשעת נטילה יהי' שדרת הלולב כנגד פניו, וכל המינים דרך גדילתן. באתרוג – עוקצו למטה נקרא דרך גדילתו. יזהר שראש הלולב לא יפגע בדפנות או בסכך.

מברכים שתי ברכות: "על נטילת לולב" ו"שהחיינו". לפני ברכה ראשונה נוטל הלולב[169] בלבד בימינו (ואיטר יד – בשמאל). והאתרוג מונח מוכן לנטילה לפניו. מתחילין ברכת שהחיינו – כשהלולב בידו אחת והאתרוג בידו השנית[170]. בסיום הברכה – מחברין אותם. במקום סיום הלולב והדס וערבה יחבר האתרוג עם הלולב. והלולב מחברו לשליש העליון של האתרוג, אשר אוחזו באלכסון קצת. הברכה והנטילה – בעמידה. ובדיעבד אם בירך ועשה המצוה מיושב יצא.

לא בירך קודם הנטילה מברך גם אחר כך כל זמן שלא גמר הנענועים[171]. וכן הדין בשכח לברך

165) כ"כ בפמ"ג סתרנ"ח בא"א סק"ח. שם סקי"ב. ונגררו אחריו בכ"מ.
וראה בסוף הקובץ במילואים (יא).

166) שמדרבנן משהגיעו לעונת הפעוטות מתנתם מתנה, וכיון שכל חיוב הקטנים מדרבנן מהני קנין דרבנן לזה (אא"כ להאומרים שאינו מקנה גם מדרבנן דליכא בזה משום כדי חייו, ראה בהערה הקודמת, או מחמת הסברא שקטן שיש לו אב אינו מקנה, ראה שם). גם להעיר, שבלא"ה, בכל קטן שקונה בדעת אחרת מקנה י"א שהוא רק מדרבנן, והיאך יוצא גם באביו קונה לו לולב. אבל ראה שו"ע אדה"ז הפקר ס"ח). ולא נהירא למימר שצריך להרגילו באופן שמקיים המצוה מה"ת דוקא. ועדיף מלולב השאול. אבל ראה שו"ת שבה"ל ח"ג ס"ו.

167) ובנוגע לבנות – ראה מה שהארכנו בשו"ת באתרא דרב סי' טז'תקמט, שגם בבנות המנהג ליתן להן לברך על השאול.

168) אבל לכמה דעות (מג"א א"ר פמ"ג ועוד) אינו יוצא בזה יד"ח חינוך (בשאול). ואכ"מ. וראה הלכה יומית אות תשכה. ושם הארכנו. אלא שביו"ט שני יש מקום להקל בזה (ראה ברכ"י סתרנ"ז סק"ב).

169) כמדומה שהמנהג הפשוט ליטול לולב תחילה בכל פעם, גם כשאינו נוטל לברכה, ולסלק האתרוג תחילה תמיד. וכן ראינו במעשה רב. (ודלא כי"א שכשנוטל בידיו שלא לצורך המצוה נוטל אתרוג תחילה – ראה מג"א סתרנ"א סק"ח וסקי"ב ובנו"כ, ובארוכה ביד אפרים שם). ובנוגע לסלק מידיו – נחלקו אם להמנהג בפועל ליטול לולב תחילה, יש לסלק מידיו הלולב תחילה. וכשנותן לאחר – יניח האתרוג מידו על השולחן ויתן הלולב לחבירו.

170) י"א שלפני ברכת שהחיינו נוטל האתרוג ומחברו לולב (סידור יעב"ץ. ועוד – הובא בבכור"י סתרמ"ד סק"א). והרבה חלקו עליהם לפי שגם שהחיינו צ"ל עובר לעשייתן (ראה בכור"י שם. חיים וברכה אות רלב. שם אות שו). ובטעם מנהגם – נראה שהרי לכמה דעות אפילו הנענוע הוא לפני שהחיינו – ראה מג"א סתרמ"ד, ועוד, הובא להלן בהערה אצלנו. והרי הוא עכ"פ לפני הנענוע. וראה קובץ בית אהרן וישראל גל' קמה ע' ואילך. ונראה שרצו להסמיך ברכת המצוה למעשה המצוה כמה שאפשר, שלא להפסיק ביניהם. וראה בארוכה קובץ מורי' תשרי תשע"ד ע' רה ואילך. אלול תשע"ה ע' רג ואילך. וגם ע"ד הסוד, כשמברך שהחיינו תחילה נעשה פירוד בין המשכת המקיפין דל"מ דצלם הנכנסין בברכת על נטילת לולב לכניסת הפנימי דצ' דצלם הנכנס בקיום מעשה המצוה (ראה מש"כ ליישב בשו"ת ויישב הים ח"ג סכ"ו סק"ה). וכיון שאין אוחזים אותם ביחד ה"ז עדיין עובר לעשייתן (ראה ר"ד ליל א' דחגה"ס תש"ל. וראה טור ברקת סתרנ"א סק"ה). ועוד ראיתי למי שכתב לבאר, שכיון שהשהחיינו הוא לפטור גם עשיית הלולב (ראה סוכה מו, א. תשו' רש"י שסנ"ה. מחז"ו שסע"ד. שבה"ל תשס"ו. מרדכי סוכה סתשס"ט. רא"ש סוכה פ"ד ס"ב. מג"א סתרס"ב סק"א. סתרמ"ב סק"א) לכן צריך שיהא הלולב והאתרוג בידו, כמו שבברכת שהחיינו על הסוכה מברך בתוך הסוכה. ולהעיר מהנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע באו"א קצת בסה"ש תרצ"ג ע' 82.

171) נחלקו בזה רבוותא אם אפשר לברך גם אחרי גמר הנענועים. ותלוי בתי' התוס' (פסחים ז, ב. סוכה לט, ב. וגם שקו"ט אם כוונתם לנענועים שבהלל דוקא, אף שכך לשונם בפסחים – ראה שו"ת שאג"א סכ"ו). וסב"ל. וכ"מ דעת המג"א סתרנ"א סקי"א ובפמ"ג שם. חיי"א כלל קמח סי"א. משנ"ב שם סקכ"ו ובשעה"צ סקל"ב. וראה שו"ת בית שערים או"ח סשנ"א. ובהנהות לבו"ש למג"א שם נסתפק בעשה מקצת הנענועים. ולכאו' כל שלא עשה מוליך ומביא מעלה ומוריד לא גמר מצותו.

ומצינו במחז"ו מהדורת גולדשמידט הל' סוכות סע"ג (מכת"י): שאין אנו מברכין כי אם לאחר ההלל. אמנם, פשוט שא"א להעמיד הדברים כפשוטם, שכך עשו לכתחילה. וראה בהערת המהדיר מה שנדחק בזה, ופי' שהיו נוטלין ד' מינים של הקהל אחרי הלל (וכדלקמן). ושבקי' דאיהו דחיק ומוקים אנפשי'.

ואף שיש שצידדו להתיר לברך אפילו כל שלא גמר ההושענות (ראה בכור"י סתרנ"א סק"כ) – תליא בפלוגתא, וסב"ל. ועוד, שגם לדידהו היינו במנהג שבירכו קודם הלל ועדיין לא הניחו מידם (ואף שמנהג אשכנז לומר הושענות אחר מוסף – ראה בבכור"י גופא בסי' תרס סק"א שהעיקר לדינא לומר אחר הלל). ואכן י"א שכל שלא הניחו מידו מברך כל היום משום שיירי מצוה וחיבוב מצוה, או שמצות לולב כל היום

שהחיינו[172]. ואם לא בירך שהחיינו ביום הראשון מברך למחר בשעת נטילה[173].

נטל וראה שחסר או פסול אחד מהמינים[174], או שאחד המינים מהופך, נוטל שוב בלא ברכה[175]. ואף שאין צריך ליטול אלא אותו מין בלבד, מכל מקום מצוה מן המובחר ליטול הד' מינים בבת אחת. ואם שח והפסיק בינתיים, או הסיח דעתו, מברך[176] על אותו המין שהיה חסר, פסול או מהופך (ולדוגמא, שאם היו הערבות[177] פסולות מברך "על נטילת ערבה")[178]. ואם זה ביום הראשון, צריך לברך עוד פעם שהחיינו[179] בשביל אותו מין שהיה חסר או פסול[180].

ועוסק במצוה הוא (ראה בתי' בתרא בתוס' סוכה שם. שבה"ל ססש"ו. ריבב"ן בגנזי ראשונים ס"ע רסז. חי' רבינו דוד פסחים ז, ב. ערוה"ש סתרנ"א סי"ג. וצ"ע בבכור"י שגם הביא מאנשי ירושלים, ומ"מ הגביל הדבר רק עד אחרי הושענות). וראה ברייטב"א פסחים ז, ב: בשסילקו מידו וכבר יצא בהגבהתו לגמרי מן התורה כשחוזר ונוטלו ומברך נמצא שאין הברכה באה על מצות התורה כלל אלא על נענוע שאינו אלא שיורי מצוה מדבריהם. (אמנם, יל"ד דהתם מיירי לכתחילה). ולהעיר מכעי"ז בכה"ח סתקפ"ה סקל"ט.

172) שגם שהחיינו צריך לברך עובר לעשייתן – ראה שו"ע סתרנ"ג ס"ה. לבוש סתרמ"ד ס"א. מג"א סתרמ"ד. בכור"י שם סק"ב (אף שיש חולקים, כבמנהג פוזנא שהביא בלבוש ומג"א שם. וכ"ה ברי"ץ גיאת הל' לולב. אר"ח סוסי' כד. ובלבוש העתיק ממנו באו"א. וראה א"ר שם סק"ו. וראה שו"ת תשב"ץ ח"ב סר"ד וסרי"א). ואף שבנ"ח יכול לברך שהחיינו גם אח"כ כ"ז שהנרות דולקות, שאני התם דלא גרע מברכת הרואה – ראה אצלנו בלוח לחנוכה בהערות לקיצור דיני שכחה וטעות.

וראה בא"א מבוטשאטש סתרנ"א ס"ה שלכתחילה בנזכר אחר נטילת לולב לפני הנענועים שלא בירך שהחיינו עדיף שיברך שהחיינו ביום ב' קודם הנטילה. אבל שאר האחרונים לא חילקו בין ברכת לולב לשהחיינו. וגם בא"א נשאר בצ"ע. ולכאורה ס"ל לכולהו דל"ש מברכת על נטילת לולב שמברך כל שלא גמר הנענועים. ואדרבה, עדיף מינה, שי"א שבשהחיינו א"צ שיהא עובר לעשייתן (ובלבוש ומג"א לא דחו מנהג הנ"ל מכל וכל). ועוד, דלא גרע משהחיינו על פרי חדש, כשלא גמר אכילה ראשונה. ותו, שהרי י"א שלא לברך בכה"ג שהחיינו ביום ב', כבהערה הבאה (אף שאין דבריהם עיקר). ועוד, שביום ב' אזדא לה המצוה מדאורייתא, משא"כ במברך לפני נענועים אכתי קאי למפרע אמצוה של תורה – ראה שו"ת שאג"א שם לגבי ברכת לולב. וכצ"ל להסברא שבהערה הקודמת שמברך מחמת מנהג אנשי ירושלים, אף שבודאי לא תיקנו ברכה עלה, אלא שכל שמצוה מן המובחר עדיין לפניו חלה למפרע אתחילת ועיקר המצוה של תורה.

173) כ"ה להדיא לגבי חנוכה בטושו"ע או"ח סתרע"ו ס"א. ולענין לולב – בלבוש סתרמ"ד ס"א. מג"א שם סק"א. חיי"א כלל קמח ס"י. משנ"ב סתרמ"ד סק"ג. שם סתרנ"א סקכ"ט (בשם חיי"א).

וראה בסוף הקובץ במילואים (יב).

174) ומצוי בערבות כשנשרו רוב העלים. ואם נשארה הדס או ערבה אחת כשרה – אינו מברך שוב. (ודלא כשו"ת בית דוד סתנ"ה. ובמשנ"ב שם סתרנ"א סק"ג הביא לברך, ויציין לברכ"י בשם כנה"ג ובית דוד. וצ"ע, שבשו"ת כנה"ג או"ח סמ"ז קאי בהדס, ולא מיירי מערבה כלל. ובהדס פסק שלא יברך. וכן בברכ"י סק"ב הציב ציון למש"כ בסק"ט שלא לברך. וראה השלמה לשו"ע אדה"ז לבעל דברי נחמי' סתרנ"א בקו"א סק"ג. חזו"ע סוכות ע' של. הלכות חג בחג ע' רסז).

ואם נקטם ראשם של כל ההדסים או הערבות, אינו מברך שוב אם הוא שלא ביום הראשון. וגם ביום הראשון, בהדס שאין הקטימה ניכרת שעליו הנשארים חופים את מקום הקטימה, אינו מברך.

175) כדעת המג"א סתרנ"א סקכ"ה. ובפמ"ג שם שסב"ל. וכ"פ בשע"ת סקכ"ג. מל"ח פכ"ג ס"ק קסא. **ועוד.** וראה גם בכה"ח ס"ק קכג מכמה אחרונים שפסקו כך. (אבל במשנ"ב סקנ"ו הכריע כהאומרים לברך. וראה בשעה"צ סקע"ד).

176) ראה בסוף הקובץ במילואים (יג).

177) ובאתרוג – על נטילת אתרוג (לבוש וט"ז ועוד). ובהדס – על נטילת הדס (כ"ה בלבוש, ט"ז, באה"ט, הלק"ט, ברכת הבית, כה"ח ועוד. ובדרה"ח ומשנ"ב – נטילת עץ עבות. ובכ"מ כתבו ליישב בטעם המשנ"ב שהדס כולל גם הדס שוטה. אבל להעיר מסוכה לב, ב שנקרא הדס שוטה ולא הדס סתם. וכ"ה ברמב"ם לולב פ"ז ה"א ובטושו"ע (ודאדה"ז) סתרמ"ו ס"ג (ס"ב). וראה עץ השדה סתרנ"א סק"ל. ועוד).

178) ואם לא היו ברשותו (אפילו לא במקום רחוק) מינים כשרים בשעה שבירך ואחר כך הביאו לו צריך לברך על ארבעתם יחד פעם שניה על נטילת לולב, שכיון שלא היו מצוים אצלו ברשותו לא יצא גם על הלולב. ואם היה זה ביום ראשון צריך לברך גם שהחיינו פעם שניה (ראה שו"ע סתרנ"א סי"ב. ובכוונת הרמ"א שם – במג"א סקכ"ד. וכ"כ בנדו"ד בדרה"ח דין הנענועים ס"ו פסק ע"פ הא"ר סקל"ו. וכ"פ במשנ"ב סקנ"ו. ובשעה"צ שם סקע"ה כתב דנראה שאף המג"א מודה בזה. ומש"כ בדרה"ח שם "דלא כמג"א" – נראה דקאי אריש, בהיו בביתו שמברך על המין הנחסר. וק"ל).

179) בהפסיק בדיבור נמי חוזר ומברך שהחיינו, ובמכ"ש מסברת רבינו משולם שחוזר ומברך שהחיינו בנתחלף לו החפץ. וכ"ה להדיא בפמ"ג בא"א סקכ"ה.

וראה בסוף הקובץ במילואים (יד).

180) אבל אינו מברך שהחיינו על מין שהיה מהופך – ראה חיים וברכה אות מב, ושהסכים עמו מהרש"ם. (וטעמו, דלא גרע משעת עשיי', עיי"ש. אבל בלשון הא"ר סקל"ה, הובא במשנ"ב סקנ"ו, משמע דכולהו כי הדדי נינהו. וכ"ה בחיי"א כלל קמח ס"ד. בכור"י סקמ"ד. ובחיים וברכה השיג על הא"ר וחיי"א. וכן העיר בזה בשו"ת משנה שכיר סי' קפא. ומדברינו נראה שכתב לחלוק גם בחסר ופסול. והוא תמוה, שמפורש הפכו ברבינו משולם, והרי לא השיגוהו הפוסקים בפרט זה. והעיר בדבריו בברכת הזמן שילוני ס"ו ס"ד סק"ב. ועיי"ש עוד בעיקר הראיות שבחיים וברכה.

ולכאורה צ"ע בדעת המשנ"ב דמאי שנא ממש"כ המשנ"ב בעצמו סוסי' תרלט במצא שגג הסוכה מכוסה שאינו חוזר ומברך שהחיינו דלא גרע ממי שבירך בשעת עשיי'. ואכן בלשון המשנ"ב מצינו רק לברך שהחיינו שוב בשביל המין שנחסר ולא כתב להדיא בגוונא דמהופך. ודוחק קצת. גם אפ"ל שבנמצא מהופך ליכא גם אגד. וראה מש"כ בנס להתנוסס סמ"ב – ע' 162 ואילך. ובשם הגריש"א – שו"ת אבני ישפה ח"ה סצ"ו סק"ב. ובשם הגרח"ק – הלכות המצויות בברכות ע' רכה. שלמי תודה חנוכה ע' רל. ולמעשה, סב"ל.

ועוד כתב שם בחיים וברכה, שגם בברכה על נטילת אותו מין שהי' מהופך למאן דסבר הכי, דזה דוקא אם כבר הניח הלולב ומיניו מידו שהסיח דעתו שסבר שכבר יצא י"ח ואח"כ ראה שאיזה מין הי' מהופך, אבל באם עוד הד' מינים בידו רק אחר שנענע בהם ראה שההדס

אם נטל הלולב ומיניו עם האתרוג בידו האחת לא יצא ידי חובתו. ויש חולקין ואומרים שיצא ידי חובתו מן התורה. ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה[181] ואם בירך ונטל שניהם בידו אחת יחזור ויטלם בשתי ידיו בלא ברכה, דספק ברכות להקל ושמא יצא בברכה הראשונה.

צריך ליטול הלולב ומיניו בידו הימנית ואתרוג בידו השמאלית [ואיטר יד נוטל הלולב בשמאל כל אדם והאתרוג בימין של כל אדם], ואם היפך יצא ידי חובתו. ומכל מקום טוב לחזור וליטול כדינו בלא ברכה.

מצוה מדברי סופרים לנענע בלולב וכן בהלל[182]. לאחר סיום ברכת שהחיינו, מנענע לקצוות העולם. מוליך ומביא למי שארבע רוחות שלו וכדי לעצור רוחות רעות. מעלה ומוריד למי שהשמים וארץ שלו, וכדי לעצור טללים רעים. מנענענים סך הכל ח"י נענועים – שלש פעמים לכל אחד מהששה קצוות, שבכל צד שינענע יעשה ג' הולכות וג' הובאות, דהיינו הולכה והובאה[183] ג' פעמים. ובסדר זה: דרום וצפון מזרח מעלה מטה ומערב. ולא שיהפך ח"ו ראש הלולב למטה אלא שההולכה תהיה לצד מטה, וההובאה לצד מעלה, ההיפך מאופן הנענועים ב"מעלה" (וכן בכל הנענועים יהיה ראש הלולב לצד מעלה אלא שהולכה תהיה לאותו צד שמנענע).

מנהגנו: דרום וצפון – **לקרן** דרומית מזרחית, **קרן** צפונית מזרחית. למזרח – **לאמצע** המזרח. למעלה – בהובאה מורידים תחילה מעט "המשכה בעולם", ואח"כ מביאים אל החזה. למטה – מעלים תחילה מעט "העלאת העולם", ואח"כ מביאים אל החזה. מערב – שתי פעמים הראשונות **לקרן** מערבית דרומית. בפעם השלישית – **לאמצע** מערב.כל זה (י"ז נענועים), בכלים. בנענוע האחרון – אור. יחוד שכינה במערב. [עוד מכוונות הנענועים – נתבאר בדא"ח].

במשך כל הנענועים האתרוג מכוסה בידו לבד בנענוע האחרון שמגלהו קצת. בעת הנענועים, בכל הובאה, צריך להגיע עד החזה, שיגע סוף הלולב ומיניו והאתרוג לחזה שלו ממש, מקום שמכים באמירת אשמנו. מנהג רבותינו שלאחר כל הולכה היו מנענעים את הלולב ורק לאחרי זה עשו את ההובאה. ויזהר שלא יגע ראש הלולב בכותל רק שיהיה חלל בינתיים.

נשים מברכות על נטילת לולב ומנענעות לכל הפחות נענוע כלשהו. בנוגע לשאר הנענועים בהולכה והובאה וכו'[184], שיש הנוהגות להדר בזה – לא מצאנו הוראה מפורשת לכאן או לכאן[185].

או הערבה מהופך יהפך אותו מין וינענע מחדש וא"צ לכו"ע לחזור ולברך כי הברכה שמקודם עולה לו כעת. וראה מזה בקובץ בית אהרן וישראל גל' רל. וראה שם ובגל' הקודם בכללות הענין).

181) ואפשר שיש להחמיר גם ביו"ט שני. ואולי גם בשאר הימים, דכל דתקון כעין דאורייתא תקון.

182) ראה בהערות להלן בגדר נענוע בשעת הלל. ונת' בדרשה לשבת שובה תשע"ט.

183) בט"ז סתרנ"א סקי"א: וצריך שכשיעשה ההבאה יקריב אליו עד סמוך ללבו כי במה שחוזר ומביא אליו עד שיעור שהי' לפניו בשעה שהתחיל לעשות ההולכה לא נחשב להבאה בפני עצמה כי אינה רק חזרה של הולכה. וראה בפמ"ג במ"ז שם. משנ"ב סקמ"ז ובשעה"צ שם. ולא ראינו נוהגים כן.

[ולכאורה די שעושה כך בהולכה והבאה הראשונה שמכיון שנוהגים לקרב להחזה נמצא שנתקרב יותר ממה שהי' לפנ"ז. אלא שגם בזה לא ראינו כן במעשה רב בהנהגת כ"ק אד"ש, כיון שגם לפני הולכה ראשונה הלולב כנגד החזה. ובלא"ה, לא די בכך, שלפ"ז יוצא שבשאר הנענועים לרוחות אחרות אינו כן, כיון שהלולב נמצא כבר כנגד החזה אחרי הנענועים לרוח הראשון].

ויותר נראה שכ"ז רק לדעת הספרדים שהביא שם. ועוד ששאר הפוסקים ל"כ כט"ז. ומזה שסתמו שבכל נענוע יש להביא הלולב כנגד החזה אף שבזה מבטלים חומרת הט"ז מוכח דלא חשו לה. ועוי"ל, שהט"ז כ"כ רק למנהג שמחזיק הלולב בעת ההולכה לפני גופו, ולכן בהבאה צריך להקריבו יותר עד סמוך ללבו, אבל למנהג דידן שבעת ההולכה נמצא הלולב אצל החזה, צ"ל שהתחלת ההולכה נחשבת רק אח"כ כשהלולב רחוק קצת הימנו, שהמקום שאצל לבו אינו בגדר מקום הולכה (כי צריך להרחיקו מגופו תחילה בכדי שיוכל להתחיל ההולכה), ובעת ההבאה אכן מקריבו יותר עד החזה (שמקום זה בגדר מקום הבאה, שבזה שמקריבו כנגד החזה ניכרת ההבאה יותר. וא"צ להפסיק בין הזזת הלולב מהחזה למקום תחילת ההולכה). וק"ל.

184) ש"מצוה כהלכתה" (עכ"פ – מדרבנן. וי"א מדאורייתא – ראה שד"ח מערכת נון כלל מז. שו"ת זכר שמחה סע"ג. כתבי ר' יחיאל ח"א ס"ח ואילך. ועוד) שיוליך ויביא, והנענועים שייכים לגוף המצוה (ראה מכתבי תורה סקנ"ד), שהמצוה לא נגמרה לגמרי עד אחרי הנענועים, אלא שהם שירי מצוה ואינם מעכבים.

185) והנה בט"ז סתרנ"ח סק"ו: "כיון דאמרינן מוליך ומביא לעצור רוחות וטללים רעים א"כ גם היא נהנית מזה" – יל"פ שגם הנשים מנענעות. וכ"מ קצת שפי' הברכ"י (שם סק"י) בדבריו. אבל ראה בפמ"ג במ"ז שפי' באו"א. אבל גם לפירושו אין להוכיח משם. ובמאורי אור (ח"ג סט, א) מוכח שחלק מהנשים בזמנו הקפידו לנענע כדין. וראה גם שו"ת מבשר טוב ח"ב סנ"ט. תשוה"נ ח"א סשפ"ה. ח"ב סשי"ד. ולהעיר דלהסברא שנענועים הם משום שמחה, ה"ז שייך לנשים כאנשים. ומש"כ באיזהו מקומן שכיון שהוא מאני דקרבא אין לאשה להשתמש בזה – תמוה ביותר מכו"כ טעמים. אבל ראה עץ השדה סתרנ"ח סקי"א (שלא ראה ולא שמע. אבל לא ראינו אינו ראי', ובפרט בדבר הנעשה בצינעא). שו"ת להורות נתן חי"ג סוסי' נג. וראה שו"ת רב פעלים ח"א קונט' סוד ישרים סי"ב (ע"ד הקבלה שנענועים

טוב להימנע מלהריח באתרוג של מצוה כל החג כדי להנצל מספק ברכה. ההדס מן הדין אסור להריח בו כל החג.

יאחוז הלולב בידו כשנכנס מביתו לבית הכנסת, וכן יחזירו לביתו, כדי לחבב המצוה[186]. וכן נוהגין שמוליכין הלולב בבוקר בעצמו לבית הכנסת וכן מחזיר לביתו בעצמו[187].

איגוד הלולב ביום טוב: מותר לכרוך הלולב והדסים וערבות בטבעות מוכנות כבר מערב יום טוב, ויעשה האיגוד ע"י כריכה, והיינו סיבוב העלה ותחיבת ראש העלה לתוך הכריכה ללא שום קשר. אבל אסור להכין טבעות ביום טוב באופן הרגיל, שמשלב העלים זה בזה ומהדקה בחוזק שעשוי להתקיים. ומותר רק ליקח עלה ולעשות עניבה או תחיבה. ומותר גם לתלוש עלים מהלולב ביום טוב (אלא שאין לתלוש מלולב שנטלו כבר למצוה, גם בחול המועד, לפי שהוקצה למצותו). ואם אינו מתקיים כך, ישתמש בגומי.

תפילת שחרית

שחרית לשלוש רגלים. אחר התפלה קודם ההלל יש לברך על הלולב, למי שלא הספיק לברך בבוקר.

מצוה מדברי סופרים מתקנת הנביאים בכל שלש רגלים לגמור **ההלל** ביום ולברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל. בסוכות, מצות עשה מדברי סופרים לגמור ההלל – הלל שלם – כל שמונת ימי החג לפי שכל יום הוא חלוק בקרבנותיו מיום חבירו ומיום טוב הראשון והרי כל יום הוא כמועד בפני עצמו.

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע[188].

מצוה מן המובחר **לקרותו עם הציבור**[189] מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ. אם בא בבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית, ראה באגרות קודש כ"ק אד"ש[190]. וזלה"ק: "אודות אמירת הלל לפני התפלה – הוראה בפירוש לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאינו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחרי גמר הצבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הצבור ולאמר הלל עמהם".

כופלין הודו לה' אחר כל אחד מהג' פסוקים יאמר נא, וגם כשמתפללים ביחיד. השליח ציבור מקריא הודו ג' וכל המתפללים[191] עונין אחריו הודו ג' יאמר[192] ג'. וחוזר הש"ץ ומקריא: יאמר

ממשיכים הארה מז"א לנוקבא. ואף שעדיין שייך הענין ע"ד הפשט – "לא יאות להון . . בהולכה והובאה אל החזה". ולכאו' היינו מצד צניעות, ובמקום דל"ש האי טעמא, אין למנוע). וכבר העירו משו"ת נחלת שבעה סל"ד (ע"פ מהרי"ל): יש להן לדקדק לעשות המצוה כתקנה. ויש לחלק.

186) אם אין לו מקום משומר בבית הכנסת. ואפילו יש לו מקום משומר בבית הכנסת, בכדי שיטלו אשתו ובניו בביתו, אלא אם כן יש לו לולב אחר בבית. וכמובן, מותר להוציא הלולב במשך היום לרשות הרבים עבור מבצע ד' מינים.

187) ראה רמ"א רסי' תרנב. פמ"ג במ"ז שם סק"ב. משנ"ב סק"ו. ולהעיר משיעורי הגרישו"א ברכות מב, ב. והאר עינינו (פרידליס) ע' של.

188) היינו לקדיש – אמן יהא שמי' רבא וכו' יתברך ואמן על דאמירן בעלמא. לברכו – ברוך ה' המבורך וכו'. לקדושה – קדוש, ברוך וימלוך. בחזרת הש"צ – אמן על הא־ל הקדוש ואמן על שומע תפלה, ותיבות מודים אנחנו לך. בעליה לתורה – לעלות אם קראוהו אבל לא יאמר עם החזן. וכן לקרוא ההפטרה אם הוא המפטיר. ולקרוא בתורה כשאין בעל קריאה אחר. לענות לעולה ברוך ה' המבורך ואמן על ברכות התורה. וכן אמן על ברכות ההפטרה. נשיאת כפים – אמן על הפסוקים שאומרים הכהנים. וברכות ברק ורעם. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לט'תתקד.

189) וברמב"ן עה"פ מקראי קודש (אמור כג, ג) "כי מצוה היא על ישראל להקבץ בבית האלקים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל". וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יח'רכח. שם סי' לז'רצה.

190) חי"ז ע' סז.

191) ולא הש"ץ. ודלא כמשמעות ס' המנהגים ע' 41 (ונגרדו אח"ז בכ"מ). וראה קובץ העו"ב גל' תשצב. גל' תתיט. קובץ שערי אור ע' 149.

וכבפנים, כ"ה גם בס' המנהגים בכת"י במנהגי ר"ח בהערה (צילום נדפס בס' בחדרי תורתך ח"ג ע' 76), ומשום מה נשמט בדפוס (שם ע' 36).

אבל בשאר הפעמים המנהג שהש"ץ אומר הודו תחילה. וראה קובץ העו"ב גל' תתרפח. אבל להעיר מיומן ליל א' דפסח תשכ"ז (נדפס בתשורה פרידמן–מונדשיין אדר"ח מרחשון תשע"ט ע' 17). וראה גם הליכות שלמה פסח פ"א סי"ב.

192) צריך לשמוע "יאמר נא ישראל וגו' יאמרו נא בית אהרן וגו' יאמרו נא יראי ה' וגו'" מפי הש"ץ, ואם לא שמע לא יצא. ומ"מ, אף

גו', ועונין אחריו: הודו גו' יאמרו גו' וכן ביאמרו, אנא ה' (ד' פעמים). – אחרי הפסוקים יאמרו גו' – אומרים: הודו גו' כל"ח.

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא, ויחזור למקום שטעה, ואם כבר גמר, יחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה[193]. אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים[194] עם ברכת יהללוך, חוזר ומברך[195].

כל היום כשר לקריאת ההלל שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים[196].

בספר המנהגים־חב"ד: בשעת אמירת הלל אוחזים הלולב ולנענועים מצרפים אליו גם את האתרוג.

מי שאין לו ד' מינים, עדיף שיתפלל הלל עם הציבור מלומר ביחידות ולנענע בשעת הלל[197].

מנענעים 4 פעמים בהלל: 1. הודו לה' שבתחילה. 2. אנא ה' הושיעא נא. 3. בכופלו אנא ה' הושיעא נא. 4. הודו הראשון אשר לבסוף. בירך על הלולב אחר התפלה בבית הכנסת [או בסוכה] ינענע רק 3 פעמים בהלל: 1, 2, 4.

יחלק הנענועים לפי התיבות שבהודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, וכן באנא ה' הושיעה נא. ולא ינענע בשעה שאומר השם. ואם כן, בהודו יעשה בכל תיבה נענוע אחד, ובאנא – בכל תיבה שני נענועים. ושם השם שייך ללפניו ["הודו לה'", "אנא ה'"], ולא לאחריו. והמנהג, שהנענוע עושה **אחר** אמירת התיבה [או התיבות] ולא בשעת אמירת התיבה.

הושענות תיכף אחר הלל קודם קדיש שלם. פותחים ארון הקודש ומוציאים (מי שאין לו ד' מינים או אבל ר"ל) ס"ת ועומד אתו ליד הבימה. משאירים את ארון הקודש פתוח עד לסיום ההושענות. כשאין ס"ת אפשר להקיף הבימה גם בלי ס"ת[198].

שיוכלו הצבור לצאת במה ששומעין מפי הש"ץ, טוב יותר שיאמרו בעצמם בנחת (שלא בקול), שלפעמים אינו מכוון (ראה מג"א ומחה"ש סתכ"ב סק"ח. משנ"ב סק"כ).

[ומה שהקהל אומר פסוקי יאמר נא ויאמרו גו' לפני הש"צ, לפי שאינם מדין עניית ראשי פרקים, שהמנהג היום שהעני' היא רק בפסוק הודו, ואמירת פסוקים הנ"ל היא רק מחשש שלא שמע או לא כיוון, כנ"ל].

193) המקורות ושקו"ט בזה – וראה בסוף הקובץ במילואים (טו).

194) אבל אם לא סיים אינו חוזר ומברך. ואין לומר שברכתו על חצי הלל לא עלתה לו להלל שלם. וראה מעדני כהן ויגש תשפ"ד.

195) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כה'רנ. ושנ"ת.

196) בלא ברכה, כמו בשופר לולב ומגילה בביה"ש. ואדרבה, הלל גרע טפי דכתיב בה ממזרח שמש עד מבואו (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס"א. ושם, שצ"ל דוקא מהנה"ח ולא מעלוה"ש מה"ט. ועפ"ז, הה"נ שצ"ל רק "עד מבואו" ולא אח"כ. וראה כעיו"ז בשו"ת דברי יציב או"ח סי' קי ד"ה וראיתי לגבי לאו דלא תבוא עליו השמש. וצ"ע, שפשטות המשנה מגילה כ, ב שכולן משעלה עה"ש יצא, וקאי אכולהו גם אהלל. גם במגילה קיל"ן (שו"ע או"ח סתרפ"ז ס"א) שבקרא מעלוה"ש יצא, ובפשטות – היינו אף למ"ד (שם יד, א) דקרייתא זו הלילא). ובפרט לדעת אדה"ז בסידורו שהכריע כשיטת הגאונים. וראה בסדר הכנסת שבת לענין תפלת מנחה. וי"ל דשאני תפלה דרחמי נינהו. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו.

197) כ"ה להדיא בלקט יושר ע' 147. (והתם מירי בגוונא שלכל הקהל יש שאר המינים ולא האתרוג. והה"נ בענייננו. ואין טעם וסברא לחלק).

וראה בסוף הקובץ במילואים (טז).

198) ראה בכה"ח סי' תרס סק"ב שהעיקר הבימה שהוא במקום מזבח (עיי"ש סק"א) ולא הס"ת. וכ"כ בבא"ח פ' האזינו ש"א סט"ו (הובא בכה"ח שם). ואכן, בדברי הגאונים (אוצה"ג סי' קמט ואילך) ובכמה ראשונים נז' רק הבימה ולא הס"ת. (ויתכן לפרש שכוונתם עם הס"ת, וקיצרו בלשונם). וכן אפשר לדייק מסידור רש"י סרכ"ה. וכן מורה ל' הלבוש שם ס"ב. ועוד. ולהעיר מל' היראים: להקיף בכ"י את הארון או דבר אחר זכר למקדש. ושו"מ אריכות מזה בשו"ת אבני לוי ח"א סל"ו. וש"נ.

ועצ"ע אם יש מקום להקיף מסביב לס"ת ללא בימה (ראה בהגהות מנהגים טירנא מנהג של סוכות אות רט: דעיקר הסיבוב אינו אלא לסבב ס"ת שעל הבימה. ויל"ד. והכוונה כמ"ש במהרי"ל סדר תפלות של סוכות עד"ז. אבל במהרי"ל שם שביחיד א"צ להקיף שאין מוציאין ס"ת, שלדוגמת מזבח אנו מוציאין ס"ת. ומ' שזהו העיקר. ועדיין י"ל) שכן בכ"מ נז' רק ס"ת (ראה במדרש (ילקוט תהלים רמז תשג. שוח"ט הוצאת באבער יז, ה. שם כו, ה) הובא בשבה"ל סדר חגה"ס סשס"ט, וראבי"ה סתרצ"ב וברוקח הל' סוכות סרכ"א. ועוד. וראה שע"ת תשוה"ג סל"א. שו"ת הר"י מיגאש סמ"ט שנז' רק ס"ת. וראה ביהגר"א רסי' תרס). אבל, בבכור"י סי' תרס סק"ב ר"ל שגם בבימה אין מקום להקיף ללא ס"ת. וכ"כ בשו"ת לב חיים ח"ב סי' קכה. וראה בארוכה נר ציון סוכות פ"ח סס"א ואילך. וש"נ ועיי"ש שהוכיח גם מכתהאריז"ל שנז' ס"ת, ולפלא על הבא"ח וכה"ח שלא הרגישו בזה. אולם, אין הכרח דל"ש הקפה ללא ס"ת. ולאידך, ילה"ע משעה"כ (ג, ד) בכניסה לביהכ"נ להקיף התיבה ז' פ, ומיירי ללא ס"ת. והבוחר יבחר.

באמירת הושענות אומרים למען אמתך (הושענות ליום א'). מדייקים לעשות היקף שלם. מסיימים אותו באמירת אות "ת". מנהגנו שהש"ץ אמירתו בקול רם מתחיל מאות "ס" או "ע". באותן האותיות שאומרן הש"ץ בקול רם אומרים תיבת "הושענא" הן בראש והן בסוף. בהשאר – רק פעם אחת. אני והו הושיעא נא. כהושעת אלים וכו' עד אין עוד. (הפסוקים כי אמרתי גו', לך זרוע גו' – אומרים רק בהושענא רבה).

בשנת האבילות אין מקיפים הבימה בארבעת המינים [ויכבד מי שאין לו לולב ואתרוג שיקיף הוא][199].

בשעת אמירת הושענות צריך ליטול הלולב מימין והאתרוג בשמאל (ובאיטר יד – להיפך)[200].

לאחר הושענות – קדיש שלם, שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום.

פתיחת הארון: אומרים י"ג מדות פעם אחת ו"רבונו של עולם"[201].

מוציאין שני ספרי תורה וקורין בספר תורה ראשון – חמשה גברי בפרשת אמור שור או כשב. אחרי גמר הקריאה, מניח ס"ת השני על הבימה[202] [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, [שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה]. המפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פנחס ובחמשה עשר יום וגו'. הגבהה וגלילה לס"ת השני. הפטרה. טעה בברכת ההפטורה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ב"מי שבירך" לחולה אומרים בנוסח של שבת אבל אומרים "יו"ט הוא מלזעוק"[203].

אשרי. יהללו.

מוסף לשלש רגלים. משך כל יום דחג הסוכות אומרים פסוקי מוסף המיוחדים לאותו יום.

טעה בתפילת מוסף – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: בבית המקדש מקריבים היום 13 פרים, 2 אילים, 14 כבשים וכולם עולות. ושעיר לחטאת. בכל יום מימי החג הקריבו כנ"ל, אלא שהפרים פוחתים מדי יום. ביום השני - 12 פרים. בשלישי - 11 פרים וכו'. [וזהו, בנוסף לקרבנות[204] הפרטיים שעל כל אחד להביא ביום הראשון של חג:

199) ונת' בדרשה לש"ש תשע"ט.

200) ושקו"ט בפי' דברי אדה"ז (סתרנ"א סי"ג) בזה, אם הכוונה שלא ליטול ביד א', או שלא לעשות להיפך, לולב בשמאל. ואכ"מ. בגוף ההנהגה באם מקום ליטלם בב"א ביד ימינו בעת ההושענות – ראה יפה ללב ח"ב קו"א סתרנ"א ס"ה (קטו, ד). חיים וברכה אות קפו. והנ"ל הבינו כן גם בד' המג"א (ואדה"ז) שאין ליטלם ביד א' בשעת ההושענות – אף שלדין יש תשובה מדיוק ל' אדה"ז (שם ס"א) בכ"ז. וכ"כ לעורר ע"ז בבא"ח הא"ז סי"ד. מעורר ישנים אות קכב. וראה גם יפה ללב ח"ב סתר"ס ס"ג. ועיי"ש בישוב אלו שאין מקפידים ע"ז כיון שצריך להחזיק הסידור יעו"ש (וכן נמסר שנהג החיד"א – לקט הקציר סל"ג סכ"ד). ועי"כ בבכורי יעקב סתרנ"א סקי"א. ובמנהגי וורמייזא שהשמש אוחז הסידור עבור החזן. וברוקח סרכ"א (ועוד) כתב להדיא בשם הירושלמי שבשעת הושענות כל ישראל נוטלים לולביהן בידיהם ימנית ואתרוגיהן בשמאלית. ומ' שכ"ה הסדר בדוקא. וע"ד הקבלה שהאתרוג צ"ל בשמאל דוקא – י"ל שכ"ה גם בהושענות. וראה בשעה"כ להאריז"ל דרושי סוכות, שמשמעות רהיטת לשונו בהשקפה ראשונה משמע ג"כ כן. וזלה"ק: בזמן ההקפה אין צורך לנענע הלולב כי הוא בסוד אור המקיף הנגלה וא"צ לנענעו. גם צריך שלא להפריד כלל את האתרוג מן הלולב אלא ב' ידיו סמוכות זו לזו ומתדבקין יחד הלולב והאתרוג וגם בעת הנענוע תכוין בעת הובאת וכו'. וכן מעשה רב, כמעט בכל השנים כולם, לולב בימיני ואתרוג (גדול ביותר) בשמאל, וללא סידור, ואמירת ההושענות בע"פ. ולהעיר שיש מקום לומר שההידור בזה עדיף על ההידור ליטול לולב דייקא בימין, שהרי בהיפוך הידים קיילן"ן שיצא יד"ח (בנוגע לנטילת לולב) ולא הביא אדה"ז דעה חולקת (רק ש"טוב" לחזור וליטלן), אבל בנטילה בב"א הביא ב' דעות ולא הכריע, ואם עשה כן, צריך לחזור וליטול. ואף שיש מקום לומר כנ"ל שבהושענות שאני (שרק בדבר של תורה יש להחמיר בכגון דא, כדיוק הל' בס"א), מ"מ, אין סברא לומר שדוקא הענין דלולב בימין גובר על הענין דב' ידים (שהרי אי"ז שייך להגדר שדבר שבמצווה צ"ל בימין, וכמפורש במג"א). לאידך, מקום לומר, שה"ט דלולב בימין מצד ריבוי המצוות וא"כ ה"ה והוא הטעם בעת ההושענות משא"כ השלילה דבב"א הוא דין בנטילה דייקא. ועוד יל"ע בזה. וגם צ"ב בנוגע לההצמדה כנגד החזה – באם עדיף מההידור דב' ידים או דלולב בימין. ואכ"מ כעת.

201) ב"רבונו של עולם" אומרים "לי עבדך בן אמתך (פלוני בן פלונית)" כנוסח בסידור תורה אור.

202) מימיני לס"ת הראשון – כן המנהג בכ"מ. וראה הנסמן בלוח לשבת ר"ח מנ"א אשתקד. וראה עוד שם בשאר הפרטים דלקמן.

203) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כח'קלד.

204) כולל נסכים – ראה מנחות צ, ב. רמב"ם מעה"ק פ"ב ה"ג. ונזכר שם רק עולת ראי' ושלמי חגיגה. אבל מלשון הגמרא כל הבא

עולת ראיה[205] (אלא שבפועל לא דייקו להקריבם ביום טוב ראשון), שלמי חגיגה, ושלמי שמחה (שחיוב הקרבתו פעם אחת במשך החג - כתשלומין ליום הראשון)].

כל שבעת הימים החליל מכה לפני המזבח.

בחנוכת בית השלישי יקריב הנשיא קרבנות (7 פרים 7 אילים לעולה ושעיר לחטאת) כמפורט ביחזקאל.

ברכת כהנים. אין הצבור עונים אמן עד שתכלה הברכה[206] מפי הכהנים[207]. עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה. יחזירו פניהם נגד פני הכהנים, ולא יחזירו פניהם אנה ואנה שנשיאת כפים אינה אלא פנים כנגד פנים. וצריך לשמוע ולכוון לברכתם.

כשאומרים תיבת יברכך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבוש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלום" וכשם... לטובה. כשאומרים "שלום" – אומרים "ותשמרני ותחנני ותרצני". אדיר במרום אומרים אחר ענית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

אחר הדוכן לא יאמרו יישר כח כהנים עד אחר כל הקדיש תתקבל. ולכן במקום שנוהגים לומר יישר כח נכון שלא ירדו הכהנים מן הדוכן עד אחר סיום הקדיש כדי שלא יתבטלו מעניית אמן. אומרים שש זכירות.

סעודת יום־טוב

קידוש: גם בקידוש היום מברכים לישב בסוכה אחר הקידוש (ולא אחר המוציא)[208].

אתקינו סעודתא (ליו"ט), אלה מועדי, בורא פרי הגפן. לישב בסוכה.

לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שנזכר אפילו שלא על הכוס[209]. אלא שצריך לברך תוך הסוכה כדי לפטור גם את הסוכה.

שמחת יום טוב: עיקר המצוה ברגל שיהי' שמח וטוב לב, וכל היום חייב בשמחה וטוב לב. ואינה שמחה פרטית אלא שמחה כללית שמחוייב לשמוח ביו"ט בכל מיני שמחה שיכולת בידו לשמוח. וכל שמחה הראויה לאדם וכל דבר המשמחו חייב אדם לעשות ברגל, בכל דבר שלבבו מוצא שמחה וקורת רוח באכילה ושתי' וטיול וכל דבר ששמחה היא לו. ואפילו אם כבר אכל ושתה ושמח בשמחת יו"ט כראוי, אעפ"כ כשעושה אח"כ דבר המביא לידי עצב אפילו על שעה קטנה[210]

במועדיכם משמע דקאי גם אשלמי שמחה. וכ"ה בהגהות הב"ח לפירש"י שם ד"ה ומאי. ותלוי בחילוקי גירסאות בפירש"י. ושקו"ט בכ"מ בטעם השמטת שלמי שמחה כאן (וכן בכ"מ). ויש שכתבו לפי שאפשר להקריבן קודם הרגל. ואכ"מ.

205) מן הבהמה – חגיגה ז, א ובפירש"י שם. אבל ראה רמב"ם ריש הל' חגיגה. וראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' שז.

206) היינו ברכת כהנים.

אבל על ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, עונים הציבור אמן גם לפני שכלתה ברכה מפי רוב הכהנים. ונוהגים בברכת כהנים שמברכים יחד ויש מקצר ויש מארין והעולם עונין אמן אחר ברכת כאו"א (מט"א סתרכ"ה באלף למטה סק"פ). ואם מסיימים כל אחד תוך כדי דיבור לחבירו, יענה אחר הראשון או האחרון ויעלה לכולם (ראה עד"ז שו"ת הלק"ט ח"ב סמ"ח. משנ"ב סנ"ה סק"ד).

ונכון שיסיימו כולם הברכה ביחד (לקט הקמח החדש סקכ"ח סקע"ב). וראה בארוכה בלוח לר"ה, קחנו משם.

207) ולא סגי ברוב כהנים וצ"ל כל הכהנים. הארכת הניגון מכלל הברכה היא, אא"כ מאריך הכהן הרבה, שאז יענה אמן מיד.

208) וגם במקדש על חמר מדינה. (הנה, בסה"ש תרצ"ט ע' 295 בטעם הדבר, שהיין עושה קביעות. וכ"מ בסה"ש תרצ"א ע' 142, ממש"כ שם, שבקידוש היום מברך לישב בסוכה "על היין". ולכאורה, תיבות הנ"ל מיותרות. וכן מפורש שם להדיא, לגבי הבדלה על השכר. אבל טובא יש לחלק. וראה לעיל ע"ד הסברא לברך בכ"פ על יין.

אבל בהיום יום ט"ו תשרי, וכן בלקוטי מנהגים שבסה"מ תש"ד ע' 59 ותשי"א ע' 73, ומשם לס' המנהגים ע' 67, הלשון הוא כבפנים. ומשמע בפשטות, שבכל גווני מברך בשעת קידוש. והוא כדעת הפמ"ג סתרמ"ג במ"ז סק"ג, שהקידוש התחלת הסעודה ומינכרא קביעותו. וכ"כ בשכנה"ג סוסי' תרסא, והובא בבאה"ט שם סק"א. וראה ס' המנהגים טירנא. מט"מ סתתקנ"א. לבוש סוסי' תרס. ברכ"י סתרמ"ג סק"ה. מאמ"ר שם סק"ה. ערוה"ש שם ס"ג. כף החיים סקי"ח. והנרשם בסה"ש תרצ"ט – הוא מהנחת השומעים. ואפשר, שהטעם שם לרווחא דמילתא. כן להעיר שאם מצד היין הרי רגיל ששותים פחות מרביעית).

209) ראה הנסמן בלוח לר"ה.

210) אבל להעיר מהעמק שאלה שאילתא סז סק"א: שאין מצות שמחת החג תמידית בלי הפסק אלא הוי כמו כל מצוה זמנית אכילת

מבטל בזה מ"ע של שמחת יו"ט[211].

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית[212]] **יין**[213] (כל יום – גם בחול המועד). אך אפשר לצאת ידי חובה בשתיית הרביעית מכוס הקידוש[214]. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע שתה רביעית יין בכל סעודה של יום טוב וחול המועד[215]. **והקטנים** נותן להם **קליות ואגוזים** [וכיו"ב] משום שמחת יום טוב.

שמחת יום טוב חייבים מדאורייתא ועם כל זה ודאי אין לבסומי כו' וכמו שכתב הרמב"ם גבי שמחת יום טוב לא ימשך ביין כו'.

מצות עונג יו"ט: צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וירבה בשר[216] ויין ומגדנות כפי יכלתו.

מצה ותק"ש שאינו אלא פעם אחד ה"נ מצוה לשמוח שעה א' ברגל. אמנם, התם קאי לענין אכילת בשר ושתיית יין (וראה גם שפ"א סוכה מח, א), ולא בעיקר החובה להיות שמח.

אמנם, בס' דברי שלום מסטראפקוב (ע' פט – במהדורת תשע"ג) בשם הגר"א הרחיק לכת (יתר על הנזכר בפנים), שהחיוב מוטל אקרקפתא דגברא בכל שמונת ימי החג להיות שמח וטוב לב בכל הימים ובכל הלילות בלי שום הפסק רגע ואסור להניח בכל אותו הזמן להעלות על לבנו שום מחשבות והרהור של דאגה בשום ענין שבעולם[ושזו היא המצוה היותר קשה בקיומה מכל מצוות התורה. והוא בסתירה לפיה"מ לרמב"ם אבות פ"ב מ"א ששמחת הרגל היא מצוה קלה.

211) ראה סהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. יראים סרכ"ז. ר"ן סוכה רפ"ד. שו"ת שאג"א סס"ח. חת"ס מו"ק ח, ב. שו"ת מנחת יהודה (לרי"ל בר"י הלוי, פיערקוב, תרפ"ח) או"ח ס"ה סק"ב. שו"ת שבה"ל ח"ה סס"ג סק"ג. ועכ"פ חייב בזה מדרבנן – כ"מ בתוד"ה עשה – מו"ק יד, ב.

ועצ"ע אם הדבר מתאים לגמרי לשיטת אדה"ז – ראה שו"ע אדה"ז סרמ"ב קו"א סק"ב. שם סתקכ"ט ס"ז, ונת' בלקו"ש ח"ג ע' 65 ואילך. ואכ"מ.

212) כ"ה להדיא בתו"א מגילת אסתר צט, א. ובכ"מ. וכבר העירו ממש"כ החינוך מ' לא: דפחות מזה השיעור אינו ראוי ולא יתעורר לב האדם עליו. [ומש"כ בשו"ת הרא"ש כלל כה ס"א – אינו שייך לדין שמחה, כפשוט]. ולהעיר מביצה ד, א דרב לא מוקי אמורא עלי' משום שכרות, ועכצ"ל שהוא ברביעית. וכן מוכח גם מקושיית מהרש"א שבהע' הבאה. וכ"מ בפסחים קח, ב ששתאן חי יצא משום שמחת יו"ט (ראה תוס' שם), ובפשטות היינו שגם בכוס אחד יצא (שהרי ד' הכוסות הם בהפסק). ולהעיר גם מיש"ש ביצה פ"ב ס"ה, שבזמן ביהמ"ק "הי' שותין בצמצום כפי צורך אכילה, או מזוג הרבה, ולא הי' שותין לרוות גופו (ראה רמב"ם אבל פ"ד ה"ו. שו"ע יו"ד סשע"ח ס"ח) כדי לשמוח ביו"ט, אבל עכשיו וכו' במה ישמח את עצמו אם לא שישתה וישכח רישי'". ובפשטות, ג"ז ברביעית ולא יותר, אלא שאינו בא לשרות רק לרווות. ואף שיין שבתוך הסעודה אינו משכר (ראה ירושלמי פסחים פ"י ה"ו. תוד"ה ויודע – תענית יז, א. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סצ"ו סק"א (ס"ב)) – אהני לי' במקצת עכ"פ, ויוצא יד"ח שמחה. וראה שו"ת הלק"ט ח"ב סי' קכה, "דאינו משכר דקאמר התם היינו דאינו טורדו כ"כ שלא יוכל לומר את ההלל אבל לא יבצר שאין דעתו צלולה". וכדמוכח מפירש"י ביצה שם, שהי' בתוך הסעודה. וכ"מ מזה שאינו נ"ב במנחה. וראה פירש"י ברכות כג, ב. ובכ"מ. ולענין עבודה – מנ"ח מ' קמב. שו"ת שאג"א סי"ח. אבל ראה סמ"ק סי' קלג והגהות ר"פ שם. וראה רדב"ז ביאמ"ק פ"א ה"ג. כה"ח סי' קכח ס"ק רכח].

213) בנוגע למיץ ענבים – ראה הלכה יומית אות תשלא ובמ"מ וציונים לשם בארוכה. ודון מינה ואוקי באתרין.

ובפשטות חייב בכך גם כשאינו ערב לו, כדמוכח מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. וראה גם יש"ש ביצה פ"ב ס"ה. ומש"כ בחדא"ג מהרש"א נדרים מט, ב ד"ה אלא קידושא, שבאינו ראוי לו (כר"י בר אילעי שהי' חוגר צדעיו) פטור משתיית יין – היינו כשמזיקו. ובכל אופן, יכול לשתות מיץ ענבים, כנ"ל.

214) ראה שיחת אחש"פ תשל"א. וכ"מ בתוד"ה ידי יין – פסחים קח, ב. [ולכאו' לא שנא משלמי שמחה שא"צ שיהא מהחולין ובא אף מהמעשר]. ועוד ענין מצד מצות עונג כדלקמן בפנים. ולהעיר משיחת יום ב' דחג"ס תשט"ז בתחילתה (שמנהג ישראל לשתות יין ביו"ט גם בתוך הסעודה משום שמחת יו"ט (ר"ד משיחת יום ב' דחג"ס הנ"ל. ולא רק משום עונג יו"ט, דלקמן). וראה שיחת שמחת ביה"ש תשי"ט. ר"ד בסעודה ליל א' דחה"ש תשכ"ו. ליל א' דחה"פ תשכ"ט.

215) ד"ה שיר השירים תשכ"ה.

216) בנוגע לאכילת בשר משום מצות שמחת יו"ט, שאינה חובה אבל מצוה (מדרבנן – ראה שיחת ש"פ האזינו תשל"ח. ר"ח שבט תשמ"א. ש"פ קדושים תשמ"א. ליל ד' דחגה"ס תשמ"ז), אם צ"ל בשר בהמה דוקא (ששקו"ט מזה באחרונים. ואכ"מ) – ראה שיחת ש"פ בשלח תשכ"ו. ש"פ בחוקותי תש"ל. ליל הושע"ר תשמ"ה. ר"ד בעת הסעודות ליל ב' דר"ה תשכ"ט.

ושיעורו בכזית – כ"ה בכ"מ (ראה נימוקי או"ח סתקכ"ט. דרכי חו"ש אות שצה ובהערה שם בשם בעל ד"ח מצאנז. (וראה סדר שנה האחרונה הע' לג). שו"ת רבבות אפרים ח"א סש"נ. וכ"ה להדיא בר"ד בעת הסעודה דיום שש"פ תש"ל. וכ"מ בביצה יא, א. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סתי"ג. וכ"ה לענין שלמי שמחה – צל"ח פסחים עא, א ד"ה ובן תימא. שפ"א ר"ה ה, א. ועוד. וי"א לאכול בשר לשובע (ראה פירש"י חגיגה ז, ב. וראה אבני המקום חגיגה סמ"ח. וי"ל, שזהו רק מצד אכילת קדשים), והיינו כביצה).

ויוצא ידי חובתו גם בבשר שני ימים ולילה אחד משחיטתו. (ראה הדעות בב"י או"ח סתקנ"ב. והעירו בזה בכ"מ לגבי שמחת יו"ט (וראה לענין עירוב תבשילין בכלבו הל' ע"ת סנ"ט ובאר"ח ס"ב) – ראה בכור שור חולין פג, א. שו"ת חו"י סי' קעח, הובא בפת"ש יו"ד ס"א סק"א. שו"מ תנינא ח"ב סוסי' י. שד"ח מערכת יו"ט ס"א סקי"ב. שם דברי חכמים סי' קל. והובא במנחת יו"ט סצ"ח סקע"ב. והנה, אף לדעת התוס' תענית ל, א וסמ"ק שהובא בב"י שם שמונים משעת השחיטה ולא משעת מליחתו, וגם לפרישה שם סק"א שגם אם הוא ללא מלח אחר ב' ימים פקעה מעלתו (ודלא כגבורת ארי תענית שם שכתב איפכא שללא מלח איכא שמחה גם אח"כ) – הרי כתבו התוס' שם, הביאו בב"י, שלדידן גם מליח זמן מרובה בכלל בשר המשמח. וכש"כ בימינו שנמצא במקרר ולא חלף והלך טעמו כלל. (אבל להעיר שבמהרש"ל על הטור שם, שאף אם אין שמחה מ"מ איכא עונג). ועוד, שגם בשהה במלחו ג' ימים יש קצת שמחה – ראה לבוש או"ח סתקנ"א ס"י. וגם י"ל דל"ד דין אכילת בשר בסעודה המפסקת (שהוא גם מחמת שנתבטלו קרבנות וממילא צ"ל דומה לשלמים) לדין שמחה באכילת בשר ביו"ט. וגם דין שמחה באונן ל"ד לשמחת יו"ט. ובכלל, עיקר השמחה בבשר היא מחמת הסעודה דלא מיקרי סעודה בלא אכילת

ברכת המזון כדאתמול.

הלכתא למשיחא: בזמן שבית המקדש קיים אוכלין בשר שלמים לשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות[217], שלדעת אדה"ז, ש"עיקר המצוה" דשמחת יום טוב (אצל אנשים) היא אכילת בשר שלמים[218], אין זו שמחה גשמית בלבד, אלא שמחה של **מצוה**, ושיש בה **קדושה** (אכילת קדשים)[219].

מצא סכין בירושלים ביום טוב שוחט בה מיד שחזקת כל הכלים ביום טוב טהורין[220].

לקיצור דיני אכילת קדשים, ראה בסוף הלוח.

מותר להחזיר לולב למים ביום־טוב[221], ואף להוסיף עליו מים [עד מחצה[222]], אבל לא להחליף את המים. ובשבת אסור גם להוסיף[223].

הלכתא למשיחא: זוקפים ערבה בצדי המזבח וראשיהם כפופים בצדי המזבח. וגוחות (מוטות) על המזבח אמה. הכהנים (וי"א גם זקני ירושלים שאינם כהנים) מקיפין את המזבח (בלולב או בערבה) פעם אחת, ואומרים: אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הושיעה נא. ובאים העם ולוקחים ממנה ונוטלים אותה[224].

רחיצה ביו"ט

מים חמין

מותר להחם מעט מים ביו"ט לרחוץ[225] בהם פניו ידיו ורגליו[226] ביו"ט, כשרוחץ חוץ למרחץ (אבל

בשר – ראה יש"ש ביצה ס"ה. מחה"ש סרמ"ט סק"ו. ילקוט הגרשוני שם סק"ב. עשרים גרה סי"ב).

217) חל"ג ע' 62 ואילך.

218) וידועה החקירה אם המצוה רק באכילה או גם בהקרבה. ולדעת הצל"ח – הובא שם הע' 35 – המצוה להקריב פעם א' בחג. ועוד מצוה באכילה במשך החג. [וכ"ה בשיחת אחש"פ תשכ"ד. אבל להעיר משיחת פורים תשכ"ה (בסרט הקלטה) שע"פ דין קרבים כבר מעיו"ט (וקאי רק אחגיגה ושמחה, כפשוט). ומשמע שם שמה שאצ"ל זביחה בשעת שמחה מהני גם למצות הקרבה, או דקאי כהסברא שיש רק מצות אכילה. והאריכו בדיוקים מראשונים לכאן ולכאן. ובכמה אחרונים מצינו שנקטו להדיא שיש גם מצות הקרבה – ראה בכ"ז ב"ח או"ח סי' תקכט (הובא שם ע' 64). צל"ח שם ופסחים עא, א. שו"ת חת"ס ח"ז סכ"ח. מנ"ח מצוה תפח. הגהות אמרי ברוך לטו"א חגיגה ו, ב. שפ"א ר"ה ה, א. חסדי דוד חגיגה פ"א ה"ה. ועוד. ולכאו' נ"ל לה"ר דתרוייהו איתנהו, מרמב"ם חגיגה פ"ב ה"ד, ממה שהצריך ב' הטעמים. ומצאתי בס' קול בן לוי ס"ג ד"ה ואת זה (בדפו"ח – קיג, א ואילך) שעמד בזה. וראה גם חת"ס שם. משנת יעבץ או"ח סמ"א סק"ו. ויל"ע במפתחות ברמב"ם פרנקל ואינו תח"י כעת. שוב עיינתי שם וראיתי שלא הביאו כלום זולת לד' קול לוי הנ"ל. ומ"מ י"ל שכיון שהמצוה שיהא בשר קרבן צ"ל ראוי לביאה. והרי אצ"ל זביחה בשעת שמחה. וא"ש גם הקושיא שקק"ל נאכלין בכל העיר (ראה מפתחות הנ"ל). ואכ"מ כעת].

219) עיי"ש באורך.

220) ראה בסוף הקובץ במילואים (יז).

221) והיינו שמותר אפי' להעמיד מלכתחילה אם המים מזומנים מבעו"י – ראה שו"ע אדה"ז שסל"ו סי"ח (והביאו במשנ"ב בשעה"צ סקמ"ח). וכ"מ בל' הרמ"א שם סי"א. וכ"כ בכפות תמרים סוכה בדעתו. וכ"כ הפמ"ג בא"א סקי"ג, ודייק כן מל' הרמ"א. וכן מוכח במקורו, במנהגי מהרי"ל הל' שבת סי"ט והל' לולב ס"ט. ודו"ק. וראה גם בבכו"י סתרנ"ד. ושו"מ אריכות מזה בס' כרם חמד (משיח) ח"א סכ"ה.

222) כ"כ במקו"ח סתרנ"ד. ערוה"ש שם ס"ב מד"ע. וצ"ע.

223) שו"ע אדה"ז סשל"ו סי"ח. וראה לקו"ש חכ"א ע' 385 (אג"ק מו' מנ"א תשמ"א) וכעי"ז באג"ק מב' מנ"א תשמ"א (נדפס באג"ק חל"ג ע' רכה. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' לז'קעד.

224) כ"כ הרמב"ם לולב פ"ז הכ"ב. ובכמה כת"י ל"ג לה. וראה רבינו מנוח שם. ושקו"ט מזה בכ"מ. וגם בזמן הזקיפה, הנטילה, וההקפה. ואכ"מ. וראה הנלקט בס' מנחת יוסף ברנשטיין פרק מצות ערבה.

225) וה"ה לענין רחיצת תינוק, שעכשיו בזמן הזה אף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים. אבל תינוק שדרך לרחצו בכל יום, מותר לרחוץ כל גופו בבת אחת אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט, שכיון שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו. ומכל מקום, אסור מן התורה להחם מים רבים בשביל רחיצת כל גופו, אלא אם כן מחמם לצורך שתי' או הדחת כלי אוכל נפש, או מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמציאות ימינו, אם פותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אחר כך את הטמפרטורה) מותר להמשיך לרחוץ כל הגוף.

226) ונחלקו הדעות במחמם מים לרחוץ שאר אברים, כל שאינו רוב גופו (וכ"ה בגזירת מרחצאות בשבת – אדה"ז שסכ"ו ס"א. ועדיין יל"ע בנוגע לאיסור חימום לרחיצה ביו"ט שהוא משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש. אבל כן מוכח ברשב"א שבת לט, ב, והביאו אדה"ז סתקי"א סוס"א "שכל אבר ואבר שהוא רוחץ הוא רוחץ בהיתר". וכן מוכרח בשו"ע יו"ד סי' קצט ס"ו. (ואף שלמחבר האיסור רק משום גזירת מרחצאות, הרי שתק לי' הרמ"א שם. ובפרט שהמקור מדברי הרא"ש הל' מקואות סל"ז, ואיהו ס"ל בשבת פ"ג ס"ח לאסור רחיצת כל גופו ביו"ט מה"ת. אבל בשו"ת משאת בנימין ס"ה, שהביא בש"ך שם סקי"ב, כנראה פי' ברא"ש באו"א – ראה שכנה"ג או"ח סשכ"ו בהגב"י סק"ב). והביא כל הדעות בכה"ח סתקי"א סקי"ד ובמשנ"ב בבה"ל ס"ב ד"ה אבל לא. ובמ"מ וציונים (אשכנזי) שם נסתפק בדעת אדה"ז, דשמא מש"כ אדה"ז שרוחץ בהיתר הוא רק לגבי האיסור מה"ת בחימום המים, ושמא רחיצה כשלעצמה אסורה והותרה רק בפניו יו"ר. וברשב"א כתב "שרחיצת כל גופו אבר אבר מותר דבר תורה משום דכיון דרחיצת אבר אחד צורך כל נפש ומותר לא חלקנו באברים שנאמר רגליו בלבד מותר אבל זרועו או שוקו אסור". והיינו שגם אבר אבר אינו שוה לכל נפש ומותר רק משום שלא חלקה התורה באברים. וראה קובץ יגדי"ת (נוא יארק) חוברת מה ע' קח).

בתוך המרחץ[227] אסור לרחוץ בחמין אפילו פניו ידיו ורגליו בלבד). אבל אסור[228] להחם מים רבים כדי לרחוץ בהם כל גופו. ואפילו מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו[229], אסור לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו הוחמו לצורך שתיה, ואפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא רוחצו אבר אבר, ואפילו חוץ למרחץ אסור.

אם המים הוחמו מערב יום טוב[230]: נוהגים להחמיר שלא לרחוץ כל גופו **בבת אחת** ואפילו כשרוחץ חוץ למרחץ[231]. ואין לשנות המנהג[232]. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר בחמים שהוחמו מערב יו"ט.

מים צוננים

נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו בצונן, וכן ביום טוב[233]. אבל מותר

ואם מחמם המים בשביל אברים המותרים לכו"ע כגון לרחיצת פניו, מותר לו לרחוץ שאר אברים כל שאינו רוב הגוף.

והנה ראיתי לח"א שכתב להתיר לרחוץ חצי גוף ולהסיח דעתו ושוב לרחוץ חצי השני. ואין לזה שום הבנה, שכל שבדעתו לרחוץ כל הגוף ה"ז כדין אבר אבר שאסור בחמין שהוחמו ביו"ט.

227) כגון במקוה וכיו"ב. ואפילו בביתו לא יעמוד מתחת למקלחת (שי"א שדינו כמרחץ. וכש"כ אם נאמר שהאיסור בתוך המרחץ אינו רק משום גזירת הבלנין, אלא מחשש שיבוא לרחוץ כל גופו – ראה משנ"ב סק"ט). ויש שכתבו לדייק בשו"ע אדה"ז שלשטוף – היינו מקלחת – מותר במרחץ. ודיוקא לא חזינא. וראה משנ"ב סי' תקיא סק"ט.

ומשמעות דברי אדה"ז בשולחנו שם ס"א ש"בתוך מרחץ אסור לרחוץ בחמין" דוקא, אבל רחיצה בצונן מותרת במרחץ. וכן הדין נותן שהרי טעם גזירת מרחצאות אינו אלא משום הבלנים שיהיו מחמין בשבת, וכל שאין מים חמין אין חשש.

וכ"ז בצנעה בביתו, אבל ברבים כגון במקוה, אין להתיר אפילו רחיצה בצונן, כפשוט.

228) ונחלקו ראשונים אם האיסור מה"ת או מדרבנן, ונפק"מ בנוגע מים שהוחמו מעיו"ט, כדלקמן, שאם האיסור מדרבנן לא גזרו במים שהוחמו מעיו"ט ברוחץ מחוץ למרחץ (וכדלקמן). ולדינא, אף שהעיקר כסברא שהוא איסור מדרבנן, כבר נהגו להחמיר כסברא שהוא איסור מה"ת. (ועוד נפק"מ, שלדעות שהוא מדרבנן מותר לרחוץ תינוק שדרך לרוחצו כל יום אפילו כל גופו בב"א אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט (שכיון שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו). אבל רק אם הוחמו לצורך שתי' או הדחת כלי אוכל נפש (או אם מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמציאות ימינו, שפותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אח"כ את הטמפרטורה)), שאסור להחם מים ביו"ט בשביל רחיצתו בלבד. אלא שלמעשה עכשיו בזמן הזה שאף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים, גם לדעות המקילות אסור לרחוץ כי כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו רוחצו אבר אבר. ולדעות המחמירות, אף תינוק שדרך לרוחצו כל יום אסור לרחוץ כל גופו אפילו בחמין שהוחמו מעיו"ט גזירה שמא יחם ביו"ט בשביל רחיצת כל גופו. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר במים שהחומו מעיו"ט, כמו לגדול).

229) ראה שו"ע אדה"ז שם במוסגר. ופשוט, שהכוונה שבאופן זה אין איסור מה"ת מחמת מלאכה שאינה שוה לכל נפש (וראה שו"ת ציץ הקדש ח"א סל"ו סק"ז), אבל עדיין אסור מדרבנן, וכמפורש לעיל שם בסברא הראשונה שאסור מדבריהם. וגם אם נאמר שלדעת התוס' האיסור רק משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש, וליכא לגזירת מרחצאות מצ"ע, דס"ל דלא גזרינן יו"ט אטו שבת (ראה שו"ת רעק"א סי"ז. חת"ס או"ח סי' קמו. בית מאיר יו"ד סי' קצז) – הרי אנן קייל"ן מעיקר הדין כסברא הראשונה שהאיסור מחמת גזירת מרחצאות, וממילא אסור גם בכה"ג. (ובציץ הקדש שם כתב כנ"ל מטעם אחר. וראה ציץ הקדש סל"ח).

230) וכמה מהאחרונים כתבו לצדד להחמיר שהמים שבבולע"ר דינם כהוחמו ביו"ט.

(ודעת כמה מהמקילים היא ע"פ סברת רעק"א למג"א בשש"ו סק"ד שבלא נעשה בשבת כלל והוחם מאליו דינו כהוחמו בע"ש, וס"ל שהה"נ כשנכנסים מים חדשים ומתחממים ואין כוונתו לכך. (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כא'רצד). אמנם, רעק"א כ"כ בטעם ההיתר לרחוץ בהמשיך מע"ש צוננים לתוך חמים שיתערבו. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"ג כתב בזה ש"מותר ג"כ לרחוץ אפילו כל גופו ביחד באמה זו כמו בשאר חמי טבריא", ומוכח שההיתר כיון שהוא כחמי טבריא דליכא בהו משום גזירת מרחצאות, ושוב אין הכרח לסברת רעק"א. וכן מוכרח במהדו"ב לסרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן. וראה העו"ב שם הע' 313. ובכ"מ כתבו להוכיח מראשונים דלא כרעק"א. ויש שכתבו לחלק בין נדו"ד למים שהוחמו מאליהם, דהו"ל מעשה אף שאין כוונתו לכך וה"ז פס"ר. ובלא"ה, י"א שנקרא כוונתו לכך שרוצה שיהיו לו עוד מים חמים. ויש שדנו מדין קמא קמא בטיל. ואכ"מ. וראה שו"ת להורות נתן ח"י סמ"ב סק"ג. אג"מ או"ח ח"ד סע"ה סק"א. אול"צ ח"ב שבת סל"ה. תשוה"נ ח"ב סר"א. שבה"ל ח"א סוסי' נח (אלא שחזר בו אח"כ ע"פ רעק"א הנ"ל – ראה שם ח"ג סל"ג סק"ג. ועוד)).

ולמעשה, אין להקל בכל אופן, כיון שלפעמים נשתמשו כבר במים חמים בהתחלת החג, ובשעה שבא להתקלח יוצאים מים חמים שהוחמו ביו"ט. ולכן כתבו אחרוני זמננו, שאין להקל שלא יבואו לידי מכשול, ויש להחמיר לדון בכל מים שבבויל"ע כדין מים שהוחמו ביו"ט. (ויש שחשו בדבר מטעם אחר שכשנכנסים מים חדשים הרי בישול מים אלו אינו בגדר או"נ ושוה לכ"ג, והו"ל כמכשירי או"נ, אף שלמעשה רוה"פ מתירים לו בפניו ידו"ר, וכן להדחת כלים, ולא חשו בדבר. ואכ"מ. ועוד יש לפקפק, שכיון שאין מתקלחים במים רותחים, הרי בפתיחת הברז והתאמתו לטמפרטורה הנכונה, מתערבים הצוננים עם החמים, ומבשל כעת המים ביו"ט. אלא שבזה איכא למיסבר להתיר מחמת הפגת צינה כבהערה הבאה, או"י איפכא שה"ז בגדר הפגת הרותחין ולא בישול הקרים, אלא שלפ"ז צריך לפתוח תחילה ברז מים החמים, מה שאינו שייך בד"כ כשיש רק ידית אחת).

231) נסתפקו אחרוני זמננו בנוגע לרחיצת כל הגוף בימינו אם אפ"ל שהיא בגדר "אינה שוה לכל נפש". וראה בארוכה אצלנו בלוח לשבועות אשתקד במילואים אות יג.

232) אמנם, מקום לומר שבמקום צער יש להקל כדעת הרמב"ם ולרחוץ כל גופו בבת אחת במים שהוחמו מעיו"ט חוץ למרחץ – ראה בארוכה בשו"ת דברי יציב ח"ז לקוטים והשמטות סל"ד. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כג'קצ. וש"נ.

233) ראה פמ"ג סתקי"א בא"א סק"ח. וכן מוכרח במג"א סי' קכח סק"ע ובמחה"ש שם. וכ"ה להדעות שאין לטבול גם ביו"ט כשאין בעלה

לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן[234]. המצטער בצער גדול[235], כגון שסובל מזיעה יותר מהרגיל, או פריחה וכיו"ב, מותר לו לרחוץ במים צוננים (או במים פושרים שהוחמו מערב יו"ט[236], כל שאינו מרגיש החמימות ואין דרך בני אדם לרחוץ בהן) ואפילו כל גופו. ויזהר שלא לסחוט שערו.

סבון

אסור להשתמש בסבון מוצק ביו"ט. אבל מותר להשתמש בסבון נוזלי[237] שלא במקום שיער (מחשש סחיטה[238]).

מקוה

כמו בשבת, גם ביו"ט לא ישב במקוה רק לטבול תיכף בכניסתו למקוה ולצאת מיד.

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (**3:37 לערך**), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. [ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה כך עד שקיעת החמה. לאחרי שקיעת החמה, צריך לקדש קידוש של הלילה. ואפילו אם התחיל לאכול ולשתות מבעוד יום צריך להפסיק כשיגיע בין השמשות. אבל אין צריך להפסיק סעודתו לגמרי ולברך ברכת המזון, אלא יקדש מיד ויגמור סעודתו. וצריך לפרוס מפה על השלחן לכסות הפת קודם שיקדש ואח"כ יסירנה. ואין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש זה. ונחלקו הפוסקים אם צריך לחזור ולברך המוציא וספק ברכות להקל. ומכל מקום כל בעל נפש יש לו ליזהר לכתחלה שלא לבא לידי כך ויפסיק סעודתו ויברך ברכת המזון קודם שיגיע זמן קידוש היום].

מבצע ד' מינים: בימי חג סוכות יוצאים עם הד' מינים ברחוב וכיו"ב מקומות שם נמצאים בני ובנות ישראל לזכותם במצוה זו.

לכתחילה יברך מי שיוצא כעת ידי חובתו. ומי שאינו יודע לברך, יכול אחר לברך עבורו גם אם כבר יצא ידי חובתו. אין לאנשים שכבר יצאו ידי חובתם לברך עבור נשים[239].

אין לברך על מצות לולב באם לבוש בכפפות[240].

לצאת מצות נטילת לולב צריך לאחוז[241] את הד' מינים ביד. ולפי כמה דעות צריך גם להגביה[242].

בעיר (להטעם שהוא משום המנהג שלא לרחוץ בצונן).

234) ואפילו כל גופו אבר אבר, ויזהר שלא יסחוט שערו.

235) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כג'קצ. וש"נ.

236) כדעת אדה"ז במהדו"ב סרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן שכל שהופשרו בשבת אסור, אפילו במי הנהר בקיץ, או בחורף כשעמדו קצת בבית (ע"פ טור יו"ד סי' קפח. ב"י ופרישה שם. אדה"ז שם סקי"ח. וראה העו"ב בשו"ע אדה"ז הלכות הטמנה בביאור המהדו"ב הע' 312 ואילך). וראה שו"ת מחזה אברהם סנ"ט ד"ה אך בגוף. תפארת צבי ס"ט.

לאידך, בהופשרו מע"ש משמע קצת בדברי אדה"ז שכל שאינו חם שהיס"ב הותר (ראה קצוה"ש דלקמן. העו"ב שם הע' 314. וראה גם משנ"ב שסכ"ו בשעה"צ סק"ח וסק"ט). אבל ראה קצוה"ש סי' קלג סק"א שמדברי האחרונים משמע שאפילו אין היס"ב מיקרי חמין. ובהכרח לומר כן, שהרי ברותחין (כשיעור שכריסו של תינוק נכוית) אא"פ לרחוץ (בית מאיר יו"ד סי' קצז). ולמעשה, יש להקל באופן שבפנים, שחום המים הוא רק להפיג צינתם.

וראה שו"ת חכ"צ ח"א סי"א. שו"ת זרע אמת סע"א ד"ה וכעת. פמ"ג סתקי"א במ"ז סק"ה. שו"ת רעק"א ח"א סי"ז ד"ה אולם יצא. חת"ס או"ח סי"ח ד"ה ומיהו. א"א מבוטשאטש שסכ"ו במהדו"ת. קיצור שו"ע סי' קסב סי"א. דע"ת סי' תקיא ד"ה ומ"ש. ערוה"ש שסכ"ו ס"ג וס"ו. תהל"ד סי' שכו סק"ג. שו"ת משנה שכיר מהדו"ת או"ח סי' קיח סק"י. אג"מ או"ח ח"א סי' קכו ד"ה ועיין בערוך השולחן. שם ח"ד סע"ד רחיצה סק"א. מנח"י ח"ד סמ"ד סקכ"ו. אול"צ ח"ב סל"ה ס"ג. תשוה"נ ח"ב סי' רא ד"ה ובעיקר. ואף שכמה מהנ"ל דרכו בשיטה אחרת בכל עיקר איסור רחיצה בפושרין, עכ"פ ללמד יצא בגדר פושרין כשהוחמו בע"ש. ועוד להעיר שגם לדידהו שבד"כ מתחממים המים קרים תחילה ואח"כ מתאים המידה שיהיו פושרין, נמצא שחימם תחילה ביו"ט מים לצורך רחיצת כל גופו. ויש להאריך. ואכ"מ.

237) יש המחמירים להוסיף מים (קודם יו"ט. ואפשר גם ביו"ט. ואין חשש משום מוליד ריח במים). אבל אם הסבון נוזלי ונשפך במהירות, מותר לכו"ע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ד'קטז.

238) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' לז'תתקפט.

239) וגם לא לומר עמה כל הברכה מלה במלה, כיון שאינה חייבת בברכה.

240) ראה הנסמן בשו"ת אתרא דרב סי' י'תשטו.

241) אם אוחז הד' מינים באופן שלא יפלו אפילו אחר אוחז עמו – לכמה דעות ה"ז אחיזה המועילה למצות נטילת לולב.

242) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לא'לו.

ביום הראשון (ויש להחמיר גם ביום השני) – מצוות צריכה כוונה, וצריך לידע שמקיים מצוה[243].

כל היום כשר לנטילת לולב מנץ החמה ועד צאת הכוכבים. אחר שקיעת החמה, נוטל ללא ברכה[244].

מותר לטלטל הלולב ומיניו בלילה.

מנחה: קרבנות, אשרי ובא לציון, תפלה לשלש רגלים. לדוד ה' אורי. עלינו.

אסור להכין שום דבר לצורך יום שני של חג עד צאת הכוכבים בשעה **7:09**. ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי אסור[245].

אין להוציא בשר וכדומה מהמקפיא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג[246]. כשמבשלים עבור יום הראשון, יש לוודא שהמאכלים מוכנים וראויים לאכילה – ויש שהות לאוכלם – בו ביום לפני שקיעת החמה (**6:27**).

יש מחמירים שלא לבשל בין השמשות, וכן לעשות שאר מלאכות, בשביל בין השמשות. ומעיקר הדין יש להקל. ובכל אופן, בדבר האסור מדרבנן, אין צריך להחמיר[247]. כמו כן, מותר בדבר שההנאה מהמלאכה היא מיד, וכן אפשר להתיר לצורך מצוה.

ונכון ליזהר עכ"פ, שההנאה תהא כשעדיין הוא בגדר בין השמשות, אבל אם הנאה תהא אחר כך, אחרי צאת הכוכבים, אפילו אם הוא לפני זמן הנקבע ליציאת השבת ויו"ט, אין להקל[248].

ליל רביעי, ליל ב' דחג הסוכות

הדלקת נרות (בסוכה, באם אפשר כנ"ל) **אחרי** השעה **7:09** מאש הדלוקה לפני החג. באם שכחו להשאיר אש דלוקה לפני החג, מותר לבקש מנכרי להדליק אש ביום טוב. (למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין סיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש).

אף שמותר לטלטל בחוץ נר של שמן, או נר פרפין שנהפך לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב רק אם הוא בכלי, ויזהרו שיהיו הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי' הרוח מנשב אז[249].

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום טוב, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טעתה בהברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אין לכבות הגפרור אלא יניחו ויכבה מאליו.

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז.

אסור לחמם נר ולדבקו בפמוט גזירה שמא ימרח (שישפשפנו להחליקו על פני שטח הפמוט). גם **אסור לחתוך שולי הנר** בכדי שיוכל לתוקעו בנקב הפמוט, משום איסור מחתך. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב, אף שהנר נשחק מעט ואין בזה משום מחתך.

---

243) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יז'נ.

244) וראה בארוכה אצלנו בלוח לפורים בנוגע לקריאת מגילה של יום הפורים בבין השמשות.

245) ראה בארוכה הנסמן בלוח לר"ה השתא הערה 238.

246) אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שראוי לאכילה בו ביום, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"כ). ובשבת לצורך יו"ט שלאחריו – צ"ל מבושל ג"כ. אבל ביו"ט לצורך שבת מותר אם הניח עירוב תבשילין (ראה שו"ע אדה"ז סי' תקג ס"ג. וראה קובץ העו"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

247) וכן בבין השמשות של מוצאי יו"ט שני שהוא מדרבנן.

248) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' מב'תקפה.

249) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרד. ושנ"ת.

אם הפמוט מלא בשיירי נרות, אף שמותר לנקות את הפמוט, ואין בזה משום תיקון כלי, וכן המשתמשים בנרונים בתוך כוסיות זכוכית, שמותר להם לנקות את הכוסית מדיסקית המתכת של הנרונים שנדבקה לתחתית כוסית־הזכוכית בכדי להניח במקומה נר חדש – מכל מקום, שיירי הנרות וכן הדיסקית שבנרונים, דינם כמוקצה ואסורים בטלטול[250]. ולכן, יניח מעט שמן בפמוט, ואז מותר לטלטלו, ויטלטלנו עד מקום האשפה, וישליך השיריים באופן ששיירי הנר יפלו ישר לאשפה. בנרונים, שהדיסקית נדבקת לתחתית הכוסית, ולא שייך להוציאם אלא ע"י כלי – אסור לנקותם ולגרם ע"י סכין, כיון שהסכין נעשה לו כיד ארוכה. והעצה לזה, להניח מעט שמן או מים בכוסית בערב יו"ט, שהדיסקית לא תידבק, ואז יכול ביום טוב לטלטל הכוסית כנ"ל עד מקום האשפה, וינער הכוסית באופן שהדיסקית תפול ישר לאשפה.

ערבית

מעריב כדאתמול.

קידוש

סדר הקידוש: אתקינו סעודתא (ליו"ט). בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, שהחיינו, לישב בסוכה.

גם הלילה חובה לאכול כזית פת בסוכה, אבל אין חובה **מן הדין** לאכול בסוכה בשעת הגשם. ומי שרוצה להחמיר על עצמו אינו צריך לקדש בסוכה אלא יקדש ויאכל כל סעודתו בתוך הבית ואחר האכילה יכנוס לסוכה ויאכל שם כזית ולא יברך לישב בסוכה. וכבר הובא לעיל ע"ד המנהג אצל חסידים ואנשי מעשה לישב בסוכה וכן לברך גם בעת הגשמים.

בראש האושפיזין: יצחק אבינו והמגיד ממעזריטש.

בברכת המזון: יעלה ויבוא. [דין השוכח – ראה בהערה].

הרחמן ליו"ט והרחמן לסוכות.

עיקר הענין דשמחת בית השואבה מתחיל הלילה.

בספר השיחות תש"ג[251] מובא פתגם אדמו"ר האמצעי, "בעת ער האט פארבריינגט שמחת בית השואבה אין גרויסן זאל. "אז דער אויבערשטער איז מזכה א נשמה פון א אידן, אז איינמאל אין זיבעציג יאר זאל ער זיין שמח בעת א שמחת בית השואבה, איז דאס כדאי" און האט אויסגעפירט "אז אמאל קען עס קומען בא א פשוט'ע ביסל משקה אן הכנה". איך האב אמאל געהערט א ביאור אויף דעם פון הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. זיבעציג יאר מיינט די ימי שנותינו בהם וגו' וואס דאס איז דער ענין הבירורים. א נשמה וואלט דאך כמה אלפים שנה ביז זי גייט אראפ אין א גוף און נאכדעם איז דא דער זמן ווען זי גייט צוריק ארויס פון גוף. איז אויב זי האט אויפצואווייזען, אז זי איז געווען שמח בשמחת בית השואבה איז דאס גענוג."

בסה"ש תש"א[252]: הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק איז שמחת בית השואבה תרמ"ח געזעסן עם הרה"ח ר' הענדל ור' אבא אין סוכה – בבית כבוד אמו הרבנית נ"ע – פארבראכט אין איינעם פון די אוועגטן, און האט געדעדט איבער דעם מעמד ומצב פון זקני החסידים הראשונים און זייערע הנהגות אין די ימי שמחה פון שמחת בית השואבה. אין יעדער דור האט מען אלץ מבאר און מסביר געווען דעם ענין פון שמחת בית השואבה, על יסוד המאמר דיונה בן אמיתי קיבל נבואתו בשמחת בית השואבה. מי האט געשעפט רוח הקודש מיט עמער, מיט טעפ, מיט פלעשער, מיט בוטלען, מיט גלעזער מיט קעלישקעס, יעדער לפי ערכו. עס איז געווען דריי עקרים: א) יעדער האט געשעפט מים חיים. ב) האט געלייגט די גרעסטע כחות מאכן די כלי ריין. ג) און מי האט מייקר געווען יעדער טראפן מים חיים און ב'טעם'ט זיך מיט דעם, וואס דער ב'טעם'ן מאכט א תשוקה אויף נאך און עס איז פועל אז די ארומיגע הויבן אויך אן וועלן און מאכן מיט די ליפן.

250) ראה הנסמן בלוח לר"ה.

251) ע' 2.

252) ע' 36.

יום רביעי, ב׳ דחג הסוכות

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:49**.

בבוקר: נטילת לולב כדאתמול, **ללא** שהחיינו. וכן בשאר ימי החג. לא יתננו גם היום לקטן קודם שיצא בו, לחוש לסברא ששאול פסול ביום טוב שני[253]. ויש מהאחרונים שכתב שלא ליתן לקטן גם אחרי שיצא בו, שמא יזדמן לו אחר שלא יצא. ונוגע בפרט להמשתמשים בלולב שלהם במבצע ד׳ מינים במשך היום. ואם נתנו לקטן, י״א שנוטלו בלא ברכה. ואם אפשר, יקח מחבירו לולב ומיניו כשרים במתנה על מנת להחזיר ויברך עליו, ואח״כ יטול את שלו ויאמר בו הלל עם הציבור.

תפילת שחרית

שחרית כדאתמול.

הושענות ליום ב׳. קריאת התורה כביום הראשון.

מוסף לשלש רגלים כדאתמול.

שש זכירות.

סעודת יום־טוב

קידוש סעודה וברכת המזון כדאתמול.

שכח לברך ״שהחיינו״ בקידוש ליל שני, אפילו בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שנזכר עד סוף היום.

במנחה: מנחה כדאתמול.

מוצאי יום טוב

מוצאי יום טוב בשעה **7:07**.

בתפלת ערבית: אתה חוננתנו, יעלה ויבא. קדיש שלם. עלינו.

שכח ולא אמר ״יעלה ויבא״ [וכן בכל ימי חול המועד] ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בהבדלה: המבדיל על הכוס צריך ליכנס לסוכה להבדיל שם שהרי בשאר ימות השנה נכנס לביתו להבדיל שם. נוסח ההבדלה כרגיל[254], רק ללא ברכת הבשמים והנר. ״המבדיל בין קדש לחול״ ולא ״בין קדש לקדש״. טעה ואמר ״המבדיל בין קדש לקדש״ ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בהבדלה על יין [דוקא] מברכים לישב בסוכה[255]. בנוגע ברכת לישב בסוכה בסעודת הערב שלאחרי הבדלה: אם יצא מן הסוכה לאחרי האכילה ולא חזר עד לאחר שעה ושתים, או אפילו חזר לאלתר אלא שבשעה שיצא היה דעתו לשהות הרבה חוץ לסוכה, מברך שוב לישב בסוכה על אכילה האחרונה בסוכה. עוד פרטי דינים להלן במוצאי שבת.

בראש האושפיזין: יעקב אבינו ואדמו״ר הזקן.

חול המועד

לטבול פרוסת המוציא בדבש: בחול המועד – מהיכי תיתא[256].

בברכת המזון: יעלה ויבוא. הרחמן לסוכות. ולא של יו״ט. דין הטועה או שוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

253) ראה בהערות לעיל ביום א׳ דסוכות.

254) מתחיל מהנה קל ישועתי – כן מנהגנו.

255) ראה בארוכה להלן בלוח למוצאי שבת.

256) ולהעיר ממעשה רב (ברבים) בהתוועדות ג׳ דחוהמ״ס תשל״ז לילדי של״ה, שטבל בדבש. וראה לקו״ש חי״ד ע׳ 372 בהערה.

שמחת יום טוב: האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית] יין[257] **בכל יום**[258]. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע שתה רביעית יין **בכל סעודה**. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים משום שמחת יום טוב.

בחול המועד אינו חייב לאכול פת אבל לכתחילה מצוה לאכול פת. גם בחול המועד – מצוה באכילת בשר משום שמחת יו"ט[259].

חול המועד חייב לכבדו במאכל ומשתה ובכסות נקיה כשאר ימי יום טוב, שלא ינהג בהן מנהג חול. ולובשים בגדי שבת ויום טוב[260]. והמבזה את המועדות (עושה בו מלאכה או שנוהג בו מנהג חול באכילה ושתיה) אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק וכו' וכאילו עובד וכו'.

דוגמאות למלאכות האסורות בחול המועד: פרקמטיא, קניות (שאינן לצורך המועד), תפירה, כביסה (חוץ מבגדי תינוקות המלכלכים בגדיהם תדיר), כתיבה (אלא אם צורך המועד. והמנהג לעשות בשינוי קל), הדפסה, נטילת צפרניים, ותספורת. הוצאה והבערה מותרים. אסור לבשל בכוונה בחול המועד בכמות גדולה בכדי שישאר ממנו אחר החג. כל שאסור לעשותו במועד אסור גם לומר לנכרי לעשותו.

גם מלאכות שאין בה טורח ושיהוי אסורות (לכמה דעות), אא"כ ה"ז לצורך המועד. באופן כללי הותרו רק המלאכות שהן מעשה הדיוט ולצורך המועד [אא"כ בצרכי אוכל נפש ועוד יוצאים מהכלל. ואכ"מ]. בהגדרת "מעשה הדיוט" ו"לצורך המועד" כמה פרטים וחילוקי דינים בזה[261]. ולהלן עיקרי הדברים: גם מלאכה שהתוצאה שלה היא אומנותית, מותרת אם היא מעשה הדיוט, והיינו שאינה דורשת אימון ידים וכיוון גדול. אבל כשהפעולה היא בגדר מעשה אומן אסורה גם כשנעשית ע"י מי שאינו אומן, וגם כשרוב בני אדם יודעים לעשותה. בכמה מקומות מצינו שדבר שאפשר בקל בלעדיו, או שאפשר לעשותו לאחר המועד, אינו בגדר צורך המועד[262].

בספר פלא יועץ[263]: "בענין חול המועד רבים עברו, ומחמת שהותרו איזה מלאכות יותר מיום טוב נעשו כל המלאכות כהיתר ואין מבקש לידע מהו אסור ומהו מותר . . והאיש הירא לנפשו ידרוש מעל ספר או מפי סופרים איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת ולא יעבור".

---

257) בנוגע למיץ ענבים – ראה הלכה יומית אות תשלא ובמ"מ וציונים לשם בארוכה. ודון מינה ואוקי באתרין.

ובפשטות חייב בכך גם כשאינו ערב לו, כדמוכח מסהמ"צ להרמב"ם מ"ע נד. וראה גם יש"ש ביצה פ"ב ס"ה. ומש"כ בחדא"ג מהרש"א נדרים מט, ב ד"ה אלא קידושא, שבאינו ראוי לו (כר"י בר אילעי שהי' חוגר צדעיו) פטור משתיית יין – היינו כשמזיקו. ובכל אופן, יכול לשתות מיץ ענבים, כנ"ל.

258) ובכ"מ העירו מדברי רש"י (עירובין מ, ב ד"ה מ"מ וסוכה מז, ב ד"ה מ"מ) שאין כוס של יין מצוי לאדם בחוה"מ. וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי. וראה קובץ תשובות ח"א סנ"ז (דקאי בזמן המקדש). משנ"ה ח"ז סע"ח. וראה בפני אפרים בומבאך או"ח סי' קפב דהיינו שחוץ מכוס ברהמ"ז אין להם יין אחר. והרי יוצא גם בכוס ש"ב. וראה בארוכה האוצר גל' יד. ואכ"מ כעת. ולהעיר שבכמה כת"י ל"ג הכי שם. גם י"ל שאינו מחוייב ללוות ולקנות יין. (ותלוי בהשקו"ט אם חייב בשמחה גם כשאין ידו משגת – ראה אצלנו בלוח לחגה"ש תשפ"ב בענין בגדי יו"ט). ועוי"ל ובהקדם, דמוכח בכ"מ דקייל"ן שבחוה"מ מותר להתענות מה"ת (ראה פמ"ג סתקע"ב בא"א סק"ג אלא שג"ז בפלוגתא תליא. וראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סשפ"ו), ואי בעי לא אכיל. והרי חייב מדאורייתא לשתות יין משום שמחה. (ובדוחק י"ל שיכול לשתות מבערב לפני התענית שביום. אלא שי"א שהחיוב גם ביום). וא"ש להדעות שבחוה"מ א"צ שיהא חציו לכם (ראה בעה"מ פסחים סח, ב). ובהכי ניחא גם בפירש"י הנ"ל דאתיא כדעות הנ"ל. אבל כשאינו עושה כולו לה' צריך לשתות יין. (ולהעיר מהשקו"ט במה שגם בליל הסדר אינו חוזר בשכח להזכיר פסח בברכת מעין שלש דאי בעי לא אכיל, אף שחייב בשתיית יין משום ד' כוסות. וליכא למימר דשאני ד' כוסות שאינו משום יו"ט – כדמוכח בתוס' סוכה כז, א ד"ה אי ובכמה ראשונים דס"ל שרק בליל א' דפסח וסוכות חוזר אף שהאכילה אינה מחמת דין יו"ט. וכן מהדעות שבשכח ר"ח בשבת ר"ח חוזר, אף שחובת האכילה מחמת שבת ולא ר"ח. וכן בשו"ת רעק"א ס"א שנשים אינן חוזרות רק בליל א' דפסח מחמת חובת מצה אף שאינה מדין יו"ט. איברא, שבד' כוסות אפשר בחמר מדינה ובמלא לוגמיו. משא"כ בחובת יין דחוה"מ משום שמחת יו"ט. ולכאו' צ"ל שבמעי"ג אין לחזור שמעיקרא נחלקו אם חייב בהזכרה). ולהעיר גם שבגמ' שם משמע שאילו הי' יין מצוי מברכים עליו שהחיינו, ומינה שבאמת חייב ביין, שהרי לא מסתבר שיש לסדר שהחיינו על הכוס בכוס של רשות.

259) ראה אר"ח הל' חוה"מ סל"ד. וכן מוכח מל' אדה"ז בשו"ע סי' תקכ"ט ס"ו–ז. וראה גם שו"ת בא"מ ח"ז ס"ג סק"ב. וראה שיחת הושע"ר תש"נ.

260) ראה מג"א סי' תקל סק"א. משנ"ב שם בשעה"צ סק"ד. נימוקי או"ח שם סק"ג. ולהעיר מר"ד ג' דחוהמ"ס תש"מ בהוספות לשיחות קודש.

261) ונתבאר בארוכה בכינוס תורה חוה"מ פסח תשע"ז.

262) ראה בסוף הקובץ במילואים (יח).

263) ערך חול המועד.

מבצע תורה: "כלום אסור לעשות מלאכה אלא כדי שיהיו אוכלים ושותים ושמחים ויגעים בתורה[264]".

אסור להסתפק מעצי הסכך והדפנות כל החג, ואפילו נפלה הסוכה. ואינם אסורים אלא להסתפק מהם, דהיינו שלא יטול מהן שום דבר, אפילו קיסם לחצוץ בו שיניו[265]. אבל מותר ליהנות מהן הנאה להשתמש בהם כל תשמיש, כל שאינו מפקיע מעליהם קדושת הסוכה[266], כגון[267] להניח עליהם חפציו[268].

סוכה ניידת

הרוצה לבנות סוכה ברכב, באמצעות דלתות הרכב (דהיינו שפותחים שתי דלתות, הקדמית והאחורית, והצד השני של הרכב מהווה דופן שלישי, או באמצעות שני מכוניות פתוחות אחד ליד השני, ובכל מכונית פתוחה דלת אחת), עליו לוודא פרטים אלו:

א. שחלל הסוכה הוא לפחות שבעה טפחים באורך ושבעה טפחים ברוחב.

ב. שגובה הדלתות עשרה טפחים מהקרקע.

ג. שאין ריוח שלושה טפחים או יותר מתחתית הדלת לקרקע. (וכדאי לחנות ליד המדרכה ולפתוח את הדלתות על המדרכה).

ד. שהדלתות פתוחות בצורה חזקה כך שלא ייסגרו לבד ברוח מצויה.

ה. לכתחילה אין להניח את הסכך ישר על הרכב משום "מעמיד בדבר המקבל טומאה". ויש להשים על הרכב קורות עץ לייסטים (וכדומה) ולהניח את הסכך עליהן.

ו. שהסכך קשור – לכתחילה בדבר שאינו מקבל טומאה – בצורה שלא יעוף ברוח מצויה.

ז. שאין ארבע אמות סכך פסול – גג הרכב – בין הקיר לסכך (מן הצד). ולא סכך פסול של ארבע טפחים באמצע הסוכה. אם הסוכה קטנה שיש בה רק שבעה על שבעה טפחים פוסל בין באמצע בין מן הצד בשלש טפחים.

ח. שהאוכל מונח על שולחן בתוך הסוכה (שמחוץ לרכב), או בידיו, ולא על המושב בתוך הרכב.

---

264) ירושלמי, מו"ק פ"ב ה"ג.

265) שהרי כשמפריד הקיסם מהסוכה מפקיע הוא מעליו קדושת הסוכה.

266) ודלא כשו"ת עונג יו"ט או"ח סמ"ט וס' החיים סתרל"ח ס"ט שאסור בכל הנאה שאינה בשעת המצוה לפי שחלה קדושת הגוף. וסותר לדברי כמה ראשונים.

וגם לדבריהם, בתשמישי דירה הותר לפי שלכך נתייחדה (ראה גם פמ"ג סתר"ל במ"ז סק"ג. בכור"י שם סק"ג. בני חיל סי"ז. ועוד). וראה שו"ת חבלים בנעימים או"ח סל"א. והאריכו בזה לענין ישיבת נשים וישיבה בעת הגשמים ועוד. וראה הנסמן בס' ויוסף אברהם לאנדא סי"א.

[ומש"כ בשו"ת שבה"ל ח"ז סנ"ח סק"ג לתלות בפלוגתא, ושלרמב"ן במלחמות (ביצה יז, א בדפי הרי"ף), אסור – קשה לדחות דברים מפורשים בראשונים מחמת דיוק. וי"ל בפשיטות, שמחמת תשבו כעין תדורו הותר בהנאות שאינן מפקיעין מקדושתה. וראה מנוחת שלום יפרח סוכה סי"ב סק"ג. וי"ל בסגנון אחר, דלא אקציי' להנאות דירה.

ולהעיר, שבכ"מ בשיחות קודש הובא מאוה"ת (סוכות ע' א'תשה. אמור ע' א'צז) ע"פ הרשב"א (בעבוה"ק ש"ב ס"ו. וראה רשב"א ביצה ל, ב) שהיא קדושת הגוף (וראה לקו"ש חי"ט ע' 357 הע' 26. חכ"ט ע' 496. חל"ב ע' 140 הע' 5). ולכאורה, לדינא נקטינן שאינה קדושת הגוף. וראה קובץ העו"ב חגה"ס תשנ"ט. וש"נ. וי"ל, שגם בקדושת חגיגה האיסור רק בהנאה של כילוי, דבקק"ל ליכא מעילה מה"ת (ראה גם שו"ת אבנ"ז סל"ד סקי"ח. להורות נתן ח"ז סמ"ט) – ראה הליכות יצחק בורדיאנסקי סוכה סי"א סק"ד. וראה פני הבית הירש סוכה במשנת הבית סכ"א סק"א.

ויש להוסיף, שברשב"א גופא בחידושיו שבת כב, א ד"ה אבא דכולהו, כתב להדיא שהאיסור בסוכה הוא כשיש ביטול מצוה כשמסתפק מהם וסותר את הסוכה. ועכצ"ל (ראה קונטרס תורת המועדים עטייה ס"ב בהע' ה), דאף דס"ל דאיכא קדושת הגוף כחגיגה, האי כדיני' והאי כדיני', שכמו שחלות הקדושה אינה ע"י הזמנה לחוד, ודלא כבחגיגה, וחלות הקדושה ע"י עשית הסוכה (שלרשב"א, ישיבה לחוד לא מהני), ה"נ ביטול עשיית הסוכה היא ביטול קדושתה.

ועיי"ש בשו"ת שבה"ל, בהא דסוכה י, ב, שבהערה הבאה, דקאי בסוכת גגב"ך. ולהעיר, שמאירי שם שהי' בערב סוכות. וראה באו"א בשו"ת בית אב סצ"ה].

267) ומותר לתלות כובע וחליפה על הסכך או על הדפנות, שאינו מפקיע קדושתה (ראה תוס' סוכה כב, ב סד"ה שתים. מ"מ סוכה פ"ד, הובא במג"א סתרכ"ח סק"ו).

וכן מותר להשען על דפנות הסוכה. ומותר לשטוח מגבת רטובה על הסכך שתתייבש. (ואין בו משום ביזוי מצוה (ראה פמ"ג סתר"ל במ"ז סק"ו, ע"פ סוכה י, א). אבל לא מבפנים (ראה לעיל בליל א' דסוכה בדיני המותר והאסור תוך הסוכה)).

268) ולהריח בהם אם הם עצי בשמים, וכל כיוצא בזה.

ט. שהסוכה נמצאת במקום שלא מפריע להילוך הרבים.

י. שהסוכה ראויה גם לשינה, דהיינו שאינו מפחד לישן שם בנחת בלילה ממורא הגנבים והליסטים.

יא. עליו להתנות שיוכל להשתמש ברכב לצרכים אחרים גם אחרי שסותר את הסוכה (כדלקמן).

[אפשר גם לבנות סוכה ברכב עם גג נפתח, וכמובן יש ליזהר בכל הפרטים האמורים].

מותר לעשות סוכה בחול המועד, ואפילו בפרהסיא. אבל רק במעשה הדיוט ולא במעשה אומן. ויש למעט בתפירה ובנין ככל האפשר[269].

נחלקו הפוסקים בנוגע לסתירת סוכה בחול המועד[270]. ובכל אופן, גם להמתירים (ודבריהם נראה עיקר), אסור להסתפק וליהנות מדפנות הסוכה[271]. ועפ"ז בסוכה ניידת שדפנות המשאית משמשים כדפנות הסוכה, אין לפרק את הסוכה באם לאחרי הפירוק ישמשו הדפנות לצרכים אחרים. והעצה היעוצה – אף שתנאי בד"כ אינו מועיל – להתנות מראש שאינה נאסרת בהנאה[272].

שמירת ארבעת המינים

המניחים הלולב במים, בחולו של מועד מצוה להחליף המים, משום הידור מצוה.

במשך ימי חול המועד מחליפין ההדסים והערבות, כולם או חלק מהם, אבל אין לוקחים בכל יום ערבה חדשה.

אתרוג שהיה לו פיטמא וניטלה פיטמתו[273], ונשאר משהו באתרוג מגולה במקום שהיה מכוסה בעובי מקצת הפטמא שניטלה, הרי זה פסול **בכל שבעת הימים**. אבל אם לא ניטל כלום מעובי הפיטמא במקום שהיא מחוברת לאתרוג[274], הרי זה כשר. ומכל מקום טוב לחוש במקום שאפשר, שאם יש לפניו שני אתרוגים שוים בנוי והידור ובאחד מהן ניטל רק השושנתא העליונה וכל הפיטמא קיימת, יקח אותו שיש בו השושנתא. אבל אם אותו שיש בו השושנתא אינו מהודר ומפואר כל כך כמו אותו שניטלה ממנו השושנתא – יקח את המהודר ואת המפואר יותר אף על פי שאין בו שושנתא.

ניטל העוקץ והוא העץ שהאתרוג תלוי בו באילן, אפילו ניטל העוקץ מעיקרו ולא נשאר ממנו

---

269) ואם אי אפשר לבנות רק במעשה אומן, מותר גם בזה, ואף בפרהסיא. ובתנאי שבניית הסוכה היא עבור דברים שמחוייב לעשותם בסוכה, ואין לו סוכה אחרת משלו, שבאופן זה צריך לבנות רק במעשה הדיוט.

270) מדין הוקצה למצותו (ובתוד"ה אבוהון – שבת כב, א שבמסתפק מעצי סוכה איכא משום ביטול מצוה. וראה מנחת פתים סתרל"ח ס"ב (נדפס בהשמטות שבסוף חלק אה"ע, ובמהדו"ח – הוא במקומו) לאסור להוציא נוי סוכה אפי' בחוה"מ משום ביטול מצוה, ופי' כן ברמ"א שם. וכש"כ בכגון דא. אבל עיי"ש שבשו"ע אדה"ז שם ס"ו ל"מ הכי), ביזוי מצוה, או שצ"ל עשוי' לשבעה – ראה עיקרי הד"ט או"ח ס"ב סקס"ח. שו"ת שו"מ מהדו"ג ס"ג סקכ"ח. פי' הגר"י פערלא לסהמ"צ לרס"ג עשין ו. שלחן הטהור סט"ו ס"א. שו"ת צי"א חי"ג סס"ח. להורות נתן ח"ז סמ"ז–מט. אבל לכאו' יל"פ בדעת רש"י סוכה מח, א ד"ה לא יתיר (שדנו בדעתו בכמה מהנ"ל) שאי"ז רק עצה טובה קמ"ל, אלא בגדר כל ז"י עושה סוכתו קבע. ולפ"ז ביש לו סוכה אחרת לית לן בה. ובכל אופן, בנדו"ז שנבנית ע"מ לסתור בחוה"מ, וכש"כ כשנבנתה בחוה"מ גופא, עדיף טפי.

אבל פשוט שאין סרך איסור משום מלאכה במועד (ראה שו"ע או"ח תקמ ס"א ובמג"א סק"ג), שאי"ב טורח (ראה שם ס"ב) ומלאכת הדיוט היא, וכמפורש במאמ"ר הובא במשנ"ב רסי' תרלז בבה"ל, אא"כ נאמר שאינו בכלל צורך המועד (ראה שש"כ פס"ז הע' קעז. ועיי"ש שנשאר בצע"ק. ותמיהני שלא הביאו המפורש בפרש"י שבת מה, א ד"ה עד מוצאי וד"ה ושוין, דליכא איסור סתירה), או בטורח טירחא מרובה. ולמעשה, בכל הפוסקים שתמו בנוגע סתירת סוכה בחוה"מ, ולא נחתו כלל לדיני מלאכה. ודוחק לומר דכולהו מיירי שצריך לעצים או צריך למקומו וכדומה. ובמקום חשש הפסד, בלא"ה אולי יש להתיר, ע"פ שו"ע סי' תקלח ס"א ואילך. ועוד יש לצרף שה"ז סתירת אהל עראי (לרוה"פ, ואכ"מ), ובד"כ גם שלא ע"מ לבנות.

אבל כשסותרו במועד בכדי למעט טרחתו לאחר המועד צע"ג להתיר – ראה גם תשובת בעל עמק התשובה (והשקו"ט מזה) בס' על הפרק (מכון אור ישראל) ח"ג ע' תתסה ואילך.

271) אבל אין בכלל זה כשמפרקה משום הפסד ממונו, שאי"ז בגדר הנאה, שלא אסרו אלא בהנאה מגוף הסוכה. וראה באהלה של תורה ח"ב ספ"ט. על הפרק שם.

272) ובשו"ע אדה"ז סתרל"ח סי"ד שבעשה סוכה בחוה"מ מהני תנאי. וראה שו"ת מנחת שלמה תנינא סנ"ד. צי"א חי"ג סס"א. מן המים (אייכנשטיין) ביצה סל"ד.

273) אפילו לא ניטל כל עובי הפטמא אלא מקצת העובי נשאר מחובר לאתרוג ומקצת העובי ניטל לגמרי מן האתרוג.

274) ואפילו ניטלה כל הפטמא ולא נשאר ממנה רק גובה משהו, בענין שמקצת ראש האתרוג הוא מכוסה בעובי פטמא משהו זו, שנשתייר כמו שהיה מכוסה בתחילה כשהפטמא היתה שלימה.

כלום באתרוג שאז נשאר מקומו גומא באתרוג[275], כשר בשאר הימים (חוץ מיום טוב ראשון, ומספק – גם ביום טוב שני).

נחלק עלה העליון האמצעי של הלולב, אפילו נחלק בכל אורכו, כשר בשאר הימים (חוץ מיום טוב ראשון, ומספק – גם ביום טוב שני[276]).

מצוה מן המובחר שלא ליטול לולב שרוב עליו[277] פרודים זה מזה[278], שמחמת שנעקרו מעט במקום חיבורם בשדרה נתפרדו זה מזה מעט[279]. אבל אם רוב עלי הלולב תלויים ואינן עולים עם השדרה אלא אם כן אוגדים אותם הרי לולב זה פסול מן התורה, ואפילו אם לא נעקרו העלים לגמרי מהשדרה אלא הן מחוברים עמו מעט, ואפילו אגד אותם עם השדרה.

נקטם ראש הלולב, היינו עלה העליון האמצעי שהוא גבוה מכל העלין, אפילו כל שהוא[280] פסול[281].

נסדק תיומת הלולב, היינו העלה העליון האמצעי, אפילו נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שנראו כשנים (כמין Y), כשר. וגם אם נסדקה השדרה תחת עלה זה העליון, דהיינו ממקום שעליה יוצאים ולמטה, ונתרחקו שני צידי הסדק זה מזה[282] עד שיראו כשנים, כשר בשאר הימים (חוץ מיום טוב ראשון, ומספק – גם ביום טוב שני).

הדס שבתחילה היה רובו עבות (=משולש) ואח"כ נשרו ממנו עלים, אם ברוב הקינים של אורך שיעור שלשה טפחים נשתייר בכל אחד ואחד מהם רוב שיעור עבות דהיינו שבכל אחד ואחד מהן נשתייר שני עלים שלמים שלא נשרו הרי זה כשר.

הדס שנקטם ראשו, דהיינו שנקטם ראש העץ עצמו שהעלים יוצאין ממנו, במקום שאפשר למצוא הדס אחר יש להחמיר כדברי האומרים שהוא פסול, אבל אם אי אפשר למצוא אחר מותר לברך עליו ולסמוך על הסברא שהדס שנקטם ראשו כשר.

ערבה שנקטם ראשה, דהיינו שנקטם ראש העץ עצמו שהעלים גדילים בו, פסולה.

נשרו רוב עלי הערבה – בשיעור ג' טפחים – פסולה וצריך להזהר מאד בדבר זה שלפעמים נושרים העלים על ידי תחיבתם לתוך הלולב וגם על ידי נענוע. לכתחילה אין ליקח ערבה שנעקרו מקצת עליה[283] אם אפשר לו בקל למצוא אחרת שלימה שלא נשרו עליה כלום.

אף על פי שכמשו רוב עלי הערבה או שהושחרו, כל שלא הגיעו לשיעור יבישות שהלבינו פניהם כשרה[284].

יום חמישי, י"ז תשרי, א' דחול המועד

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:49**.

275) אבל אם נשאר ממנו כל שהוא באתרוג בענין שנתמלאת כל רוחב הגומא דהיינו שלא ניטל כלום מעובי העוקץ במקום שהוא ממלא את הגומא הרי זה כשר אפילו ביום הראשון.

276) וראה לעיל בדיני רכישת ד' מינים בלוח לערב יו"ט.

277) ודוקא אם הוא בתוך שיעור הלולב שהוא ארבעה טפחים.

278) ופירוד מועט באופן שאינו ניכר, גם אם הוא ברוב העלים, הוא גם בכלל מצוה מן המובחר (כן מוכח בבכור"י סתרמ"ה סק"א).

והמדידה היא כשהלולב מונח בשכיבה, שלמצוה מן המובחר צריך להיות ניכר שהעלים שוכבים זה על גבי זה, או גם אם הוא כך בזמן הנענועים. אבל מה שנראים מפורדים קצת כשמחזיק הלולב זקוף, אין חשש. ומה גם שעיקר גדר נפרדו עליו היינו מחמת ששהה הלולב על הדקל עד שנתקשו עליו כעץ. אבל בלולבים טריים מה שלפעמים נראים פרודים מהשדרה, היינו מחמת רכות העלים שגמישים הם.

אמנם, מנהגנו – כנ"ל בלוח בערב סוכות – להקפיד לכתחילה לבחור לולב שכל עלי הלולב דבוקים לגמרי וצמודים עם השדרה, ומחוברים בקליפה אדומה שבראש הלולב הנקרא "מאך", קארע" או פאסט", באופן שנראה כל ראש הלולב כאילו עץ אחד בלי שום פירוד.

279) ואם נתקשו עליו כעץ ונתרחקו ונתפרדו מהשדרה עד שאי אפשר לכפותם ולאגדם עם השדרה ה"ז פסול. אבל אם לא נתקשו כ"כ אע"פ שכל זמן שאינם כפותים הן עומדים מפורדים ומרוחקים זה מזה אף על פי כן הוא כשר.

280) אם ניכר מבלי צורך לעיין היטב. ובספק אם נקטם – כשר. וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'תתעח.

281) ובשעת הדחק שאי אפשר למצוא לולב אחר יש לסמוך על הסברא שאינו פסול אא"כ נקטם רוב ארכו של עלה זה העליון, ומותר לברך על לולב שנקטם מיעוט של עלה העליון. אבל אם נקטם רובו אין לברך עליו אפילו בשעת הדחק.

282) כשפתוח הרבה, ובענין אינו יכול להתחבר.

283) בכל אורך השיעור של ג' טפחים. ואם ג"ט העליונים שבערבה מכוסים בעלים, לית לן בה.

284) ובפשטות, גם בזה מצוה מן המובחר להחליף.

בבוקר: נטילת לולב כדאתמול, **ללא** שהחיינו. וכן בשאר ימי החג.

שחרית: אין מניחים תפילין בחול המועד. שחרית לחול, יעלה ויבוא. הלל שלם, הושענות ליום ג' "אום אני חומה". קדיש תתקבל. שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום. קריאת התורה (1 ספר תורה. 4 עולים). חצי קדיש[285]. אשרי, ובא לציון. יהללו. חצי קדיש.

שינה בסדר קריאת התורה, כל שקראו העולים בקריאת היום, היינו ביום השני וביום השלישי, יצאו בדיעבד [וה"ה לשאר הימים]. אבל אם לא קראו כולם רק ביום אחד בלבד, בין שקראו ביום השני לבד בין שקראו ביום השלישי לבד, צריך לחזור ולקרות ולברך לפניה ולאחריה.

שכח ולא אמר יעלה ויבוא, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מוסף לשלש רגלים (בכל יום – פסוקים מיוחדים לאותו יום. טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח). "ומנחתם ונסכיהם" אחרי פסוקי כל יום ויום [וכן בכל ימי חול המועד].

שש זכירות.

תשלומין לברכת שהחיינו למי ששכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח ולא הבדיל במוצאי יום טוב, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יום ועש"ק, ח"י תשרי, ב' דחול המועד

בראש האושפיזין: משה רבינו ואדמו"ר האמצעי.

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:50**.

סדר התפלה – כדאתמול. הושענות ליום ד', "אדון המושיע".

הלכתא למשיחא: ממלא חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח ומניחה בלשכה עבור ניסוך המים של שבת.

הלכתא למשיחא: אין מוסיפים על 48 תקיעות במקדש. היום היו שם 48: בכל יום היו 21. ועוד 9 כבכל יום שיש קרבן מוסף. ו-12 נוספים כבכל יום מחג הסוכות. ו-6 כבכל ערב שבת[286].

עירוב חצרות

כשיש ב' בתים בחצר אסרו חכמים לטלטל מבתיהם לחצר. ואפילו מבית לבית שלא בדרך החצר. אבל התירו על ידי עירובי חצירות.

יש לסדר היום עירוב חצירות, עבור הטלטול מבית לחצר בשבת שבתוך החג, באם הסוכה ממקומת בתוך חצר המשותפת ליותר מבית אחד [וכן כשבדרך מהבית לסוכה נדרש לטלטל בתוך בנין מגורים המשותף לכמה בתים] (כמובן, רק באם לא נעשה העירוב, כנהוג, בערב פסח לכל שבתות השנה).

---

285) טעה ואמר קדיש אחרי שלישי, יאמר קדיש שוב אחרי רביעי – שו"ת באתרא דרב סי' לד'תתקצ. ונת' שם בארוכה (לגבי וחוה"מ פסח. ואתיא בק"ו. אמנם, לסברת האג"מ או"ח ח"א סי' קא יש קצת מקום לחלק. וראה ירושלים במועדי' חוה"מ ע' קכז בהערה.).

286) כשישראל בישובן – כ"ה בשו"ע (ודאדה"ז) או"ח סרנ"ו. ול' הרמב"ם (שבת פ"ה הי"ח) מדינות ועיירות של ישראל – משמע רק כשהן תח"י ישראל. ובמער"ק שם שגם בבבל תוקעין, באם העיירות של ישראל, וכדמוכח בשבת לה, ב. אבל בס' החילוקים בין אנשי מזרח ובני א"י (סנ"ד) שבני בבל אינן תוקעין. ואולי בזמנם הפסיקו בני בבל לתקוע.

ולהעיר שבתוס' סוכה נ, ב ד"ה דרבנן מ' שגם התקיעות להבטיל ממלאכה הן צורך מקדש שהתירום משום שבות במקדש, עייש"ה. ועוד להעיר שאי"ז רק בגדר הכרזה, כ"א דין תקיעות ממש, כשאר תקיעות שבמקדש, כדמוכח בתוס' ערכין י, א ד"ה אין שדנו בדיני הפסק.

בטעם שאין תוקעין בזמנינו – ראה כה"ח סרנ"ו סק"א בשם רוח חיים שם. שו"ת רשב"ץ או"ח סי' קלז. אורה ושמחה שבת פ"ה הי"ח. חי' ר' גדלי' שבת ס"א. חוט שני שבת פ"ט סק"א.

[בנוגע למספר שש תקיעות בחוה"מ שאין מניחין תפילין, ול"ש תקיעה לחלוץ תפילין – ראה שו"ת גידולי ציון הורוויץ ס"ד (ובהסכמה בראש הספר) ע"פ חי' הצ"צ לרי"ו (בפס"ד – שנו, ד).

עוד שקו"ט בכ"מ, בנוגע לערב יו"ט (משא"כ בע"ש וערב פסח), אם תוקעים גם להבטיל ממלאכה ולהבדיל בין קדש לחול, כבערב שבת (נוסף ל21 שבכל יום), וכן בנוגע לערב יו"ט האחרון, בין חוה"מ ליו"ט – ראה פירש"י חולין כו, ב ד"ה תקיעה. פיד"ח שבת קטו, א בשם רה"ג. פי' הרע"ב חולין פ"א מ"ז. ק"נ ביצה פ"ה סק"ו. שפ"א סוכה נד, ב. ועוד – נסמנו באוצר מפרשי התלמוד סוכה נג, ב. קובץ בית אהרן וישראל גל' צא. ושוב איקלע לידי שו"ת שיח יצחק ח"ב שי"ל ז"ע מכת"י, וראה שם סכ"ז מזה].

[הסוכה עצמה בחג אינה חשובה דירה לאסור[287]].

לפרטי הלכותיה – ראה הנסמן בהערה[288].

כפשוט, שצריך להיזהר שהמקום מוקף מחיצות כהלכה. כמו כן, באם יש גוי, או מחלל שבת בפרהסיא, או מי שאינו מודה בעירוב ח"ו, הגר בחצר, יש לסדר שכירות רשות ממנו[289].

וצריך לברך עליו בָּרוּךְ אַתָּה אֲ־דֹנָי אֱ־לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב.

ואומר: בְּדֵין יְהֵי שָׁרָא לָנָא לַאֲפוּקֵי וּלְעַיּוּלֵי וּלְטַלְטוּלֵי מִבַּיִת לְבַיִת וּמֵחָצֵר לְחָצֵר וּמִבַּיִת לְחָצֵר וּמֵחָצֵר לְבַיִת וּמֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בֵּין בְּשַׁבָּת זוּ וּבֵין בְּשָׁאָר שַׁבָּתוֹת הַשָּׁנָה לָנוּ וּלְכָל הַדָּרִים בְּשִׁכּוּנָה הַזֹּאת.

ואם אינו מבין בלשון ארמי, יאמר בלשון שמבין. התרגום ללשון הקודש: "בעירוב זה יהיה מותר לנו להוציא ולהכניס ולטלטל **וכו'**..."

ואימתי מברך? בשעה שמזכה לבני החצר, מפני שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן. ואם כבר זיכה לבני החצר, אעפ"כ היא עובר לעשייתן ועדיין יכול לברך עליו[290].

אופן הזיכוי: אחד מבני החצר נותן פת [והרבה נוהגים במצה שנשמרת] משלו [בשיעור כגרוגרות (=כשליש ביצה) לכל אחד מבני החצר [כלומר לכל בית[291]], ואם הם יותר מי"ח בעלי בתים, שיעורו מזון ב' סעודות, שהם י"ח גרוגרות, שהם כששה ביצים פת] בשביל כל בני החצר אפילו שלא בפניהם, ובלבד שיזכנו להם ע"י אחר [לכתחילה – על ידי גדול דוקא ולא על ידי בנו ובתו אפילו גדולים אם הם סמוכים על שולחנו] דהיינו שהאחר נוטלו בידו ומגביה טפח בשביל שיזכו בו כולם בהגבהה זו כאלו הגביהוהו בעצמן (ששלוחו של אדם כמותו, ואף שהם לא עשאוהו שליח, מכל מקום זכין לאדם שלא בפניו). וכשהוא מזכה צריך לזכות לכל בני החצר ולכל מי שיתוסף עליהם.

משכיר: בעל הבית שהשכיר בית לאחרים או שהשאילם (לזמן בענין שאינו יכול לסלקם תוך הזמן בעל כרחם) צריך לערב עמם ואסור לטלטל מביתו לבתיהם עד שיערבו.

ואם יש לו שם דברים שאסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או מקומם[292], נעשו כאורחים אצלו והם מותרים להוציא מבתיהם לחצר אע"פ שלא נתנו עירוב.

הדר עם גוי באותו חצר או בנין: הדר עם הנכרי בחצר ויש ב' ישראלים דרים בשני בתים הצריכים לערב יחד, אין עירובם מועיל עד שהנכרי ישכיר להם רשותו שבחצר[293].

---

287) וראה להלן בליל שבת חוה"מ דחה"ס ע"ד הוראת כ"ק הרה"ק רלוי"צ נ"ע שניאורסאהן.

288) ראה בשו"ע אדה"ז סשס"ו ואילך.

289) ראה בפרטיות בשו"ע אדה"ז סי' שפב.

290) מפני שכל שלא נכנס שבת עדיין לא קנה עירוב שקניית עירוב היא בין השמשות. ובפשטות, היינו בדיעבד (וד"ז תליא בפלוגתא בפי' ד' המג"א ואדה"ז אם לכתחילה אפשר לסמוך לברך אחר הזיכוי מטעם הנ"ל).

והנה, בסידור, בסדר עירוב תבשילין, הזיכוי הוא קודם הברכה. וכבר העיר מזה בקצוה"ש סי' קה בבדה"ש סקי"ז.

אבל כבר כתבו כמה אחרונים (בדעת השו"ע) שיש לחלק בפשיטות – ראה ערך ש"י סשצ"ה. פני אפרים בומבאך סתקכ"ז סי"ב. שו"ת דברי מלכיאל ח"ג ס"ו. קובץ בית ועד לחכמים שנה ד חו' ה–ו ע' ד. חמדת אברהם ח"ב ס"כ. והאריכו בזה בכ"מ. והרבו להקשות עמש"כ במשנ"ב סשס"ו בבה"ל סט"ו ד"ה בשעה. וראה קובץ העו"ב י"א ניסן תשע"ג. ואכ"מ. [וזהו נוסף לכך, וג"ז עיקר, שבהנהגת האריז"ל מצינו להדיא לברך קודם הזיכוי. ומש"כ במג"א סשס"ו סק"כ דקאי בע"ת – הנה, בכתהאריז"ל שלפנינו מוכח דקאי בע"ח, ממש"כ "בכל ע"ש". ויתירה מזו, מפורש בשעה"כ מנחת ע"ש דמיירי בע"ח. ומפורש יותר במ"ח מס' יום הששי פ"ו מ"ג. וכ"ה בסידורי האריז"ל לרש"ר ולר"א. וראה יד אהרן סשצ"ה. ברכ"י סשצ"ד. שע"ת סשצ"ד. ערוה"ש סשס"ו סכ"ה. נימוקי או"ח סק"א. כה"ח סשס"ו ס"ק קלד. כה"ח סתקכ"ז סקע"ז (וצ"ע שהרי הו"ע כתב בדעת האריז"ל דקאי בע"ח). ואיך שלא יהי', הרי בע"ת ברירא לן בסידור דעת אדה"ז לזכות תחילה].

והנה, לא נעלם ממני שכמה ראשונים (ראה אבודרהם הל' ברכות סדר ע"ח. אר"ח הל' עירובין. ועוד) כתבו להדיא לברך אחר הזיכוי, וכ"ד כמה אחרונים (וראה שו"ת מגידות סי' קנד ובפי' מגד יהודה שם. חלק לוי סי' קכד. וראה נחלת צבי סשס"ו סק"א. בני ציון ליכטמאן סקכ"ב). אבל אנן בדעת אדה"ז קיימינן השתא. ואין סיבה לנטות ממש"כ בשו"ע ללא ראי' ברורה. ובסידור שי"ל לאחרונה עם הוראות והדרכות כתבו לברך אחר הזיכוי. וטעמם נפלא ממני. אמנם, בקצוה"ש שם כתב ללמוד מסתימת רבינו בסידורו בנוגע לע"ח שדינו כע"ת. וצ"ע.

291) כ"מ בשו"ע אדה"ז שם. וכ"ה בפי' רבינו יהונתן עירובין פ, ב. רשב"א וריטב"א שם. מאירי שם. שלה"ג שם. ולהעיר שברמב"ם (עירובין פ"א ה"ט. הט"ז. הי"ז) משמע לחלק בין שיתופי מבואות לעירובי חצירות, שבעירובי חצירות הוא לכל בית. וראה תויו"ט עירובין פ"ז מ"ח. מלאכת שלמה שם. ולהעיר מכה"ח סשס"ח סקי"ד.

292) והיינו כשנמצאים שם חפצי בעה"ב שאין השוכר משתמש בהם כלל.

293) מפני שחששו חכמים שמא ילמדו הישראלים ממעשה הנכרי כשידורו בחצר אחת ובקשו עילה למנוע דירת הישראל עם הנכרי ולכן אמרו שאין עירוב מועיל במקום נכרי ואין ביטול רשות מועיל בנכרי עד שישכיר והנכרי לא ירצה להשכיר מפני שיחוש לכשפים ויקשה

אבל ישראל אחד הדר עם הנכרי בחצר אינו אוסר עליו[294].

אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת, כפשוט[295].

לא להשרות הלולב במים במשך כל המעת לעת דשבת קודש, אלא אם רק החלק התחתון שרוי במים ויש שיעור מלא שאינו כבוש במים.

מבצע ד' מינים. לזכור להצניע ארבעת המינים במקום משומר לפני כניסת שבת. הלולב ההדסים והערבות אסורים בטלטול בשבת מדין מוקצה[296], אבל האתרוג אינו מוקצה לפי שמותר להריח בו[297].

נטילת צפרנים: אף מי שנוטל צפרניו בכל ערב שבת ויו"ט, לא יטלן היום במספריים או בסכין כי אם בידיו ובשיניו. אם נטל צפרניו בערב יום טוב (או שנטלן צפרניו לפני הרגל, ובערב יום טוב לא הי' לו מה ליטול ושוב גדלו בחול המועד), מותר ליטלן היום[298].

מנחה: פתח אליהו (ואין אומרים הודו). ידיד נפש.

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשיכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת.

הדלקת נרות (בסוכה, באם אפשר כנ"ל) בשעה **6:04** (18 דקות לפני השקיעה) מאש הדלוקה לפני החג. מברכים ברכת להדליק נר של שבת קודש. טעתה בהברכה או ברכה "שהחיינו" – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ליל שבת קודש, י"ט תשרי, ג' דחול המועד

קבלת שבת: מתחילים מ"מזמור לדוד". בבואי בשלום אומרים "בשמחה ובצהלה" (אין אומרים "ברנה"). מזמור שיר. ה' מלך. כגוונא. ערבית של שבת. יעלה ויבוא.

שכח יעלה ויבוא, או טעה והתפלל תפלת יו"ט – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נהוג לאחל איש לרעהו: גוט שבת. ולהעיר משיחת ליל ו' דחגה"ס תשמ"ט שיש לפתוח בברכה,

---

בעיני הישראל דירתו עמו מפני איסור טלטול ויצא משם.

294) לפי שאינו מצוי שידור ישראל אחד עם נכרי בחצר מפני שיחוש לעצמו שמא יהרגנו כי הנכרים חשודים על שפיכת דמים לכן לא הוצרכו לאסור עליו הטלטול משום דירת הנכרי כדי שיצא משם.

295) וכמפורש גם בסה"ש תנש"א ח"א ע' 427 הערה 7. (וראה גם בכתי"ק שנתפרסם בקובץ יחי המלך גל' תרמג ע' 14: "הרי בעש"ק זה אינו כ"א בערב דסיום וכו'"). אבל להעיר משיחת יום ב' דחגה"ס תשמ"ו שיש שנהגו בזה.

296) וגם ביו"ט ראשון שחל בשבת (אף שהוא לפני זמן המצוה ולכאורה ל"ש הוקצה למצותו) – ראה פמ"ג סתרנ"ח במ"ז סק"ג. שם סש"ח בא"א סקי"ב. בכור"י סתרנ"ג סק"א. ערוה"ש סתרנ"ג ס"ד. ובלולב, בלא"ה גם לולא ההקצאה למצוה, ה"ה כאבן שאין עליו שם כלי והו"ל מוקצה מחמת גופו. ואדרבה, רק המצוה משוי לה לכלי. וכ"מ גם בכס"מ לולב פ"ז הכ"ה (לענין לולב שא"ר לכלום). וראה ט"ז סתרס"ה סק"א ובנו"כ שם. אבל רוה"פ חלקו על הט"ז. וראה בפמ"ג פתיחה להל' יו"ט ח"ב פ"ג. צפע"נ על הרמב"ם לולב פ"ז הכ"ה. ויש שביארו מחמת הסברא שקיום המצוה עדיין איכא בשבת (ראה דרוש וחדוש לרעק"א מערכה ח לענין שופר), אף דהזמנה לאו מילתא. וראה בארוכה לאיש שלום הירשמן לולב ע' קצח ואילך. שמעתתא דשבת מוקצה (עטרת שלמה) ע' שח ואילך.

297) ואף שטוב להימנע מלהריח באתרוג של מצוה כל החג כדי להנצל מספק ברכה (סדר ברכת הנהנין פי"א ה"ח) – הרי לדעת המג"א (סתרנ"ח סקכ"א. רסי' תרנג. וכ"ה בחי' הצ"צ קצח, ד) שלא בשעת נטילה מותר להריח בו (אבל ל"מ כן מסתימת הל' בסדר ברה"נ שם. וכדעת החולקים. ואכ"מ). וכש"כ בשבת שבתוך החג (מג"א שם. וכ"כ בא"ר שם סק"א, אף שלדעתו אינו מברך גם שלא בשעת מצותו. אבל בפמ"ג סתרנ"ג במ"ז סק"א שלדעת הט"ז גם בשבת אין להריח בו). ועוד ועיקר, שיכול לברך על פרי אחר ואח"כ להריח בו – ראה מג"א סתרנ"ח סק"א וט"ז שם סק"ד.

ומש"כ בשש"כ פכ"ב הע' סב (וראה ערוה"ש סש"ח סי"ז. וסותר למש"כ בסתרנ"ח ס"ו. שבילי דוד כללי מוקצה סכ"ט. ובאו"א באלף המגן סוסי' תרנא בהגה בשוה"ג. ולענין לולב שאינו פרי – פמ"ג סש"ח בא"א סקי"ב בשם התו"ש שם סקכ"ב. חיי"א כלל סו בנשמ"א סק"ב) – הנה, סתימת הפוסקים מוכיחה שאינו, שהרי גם בזמנם קפדי. ועוד, שמזה גופא שאינו מקפיד שלא להריח מוכח דל"ה ממח"כ. ועוד, שלדעת אדה"ז (סש"ח ס"ד) ל"ש מוקצה ממח"כ בכשמל"ה. [ובודאי ל"ש לומר דדינו ככשמל"א מחמת גזירת שמא יעבירנו, שהרי מלאכתו לאכילה ולהריח, וגם אם אינו עומד לאכילה מחמת איסור אכילה – עומד לריח שלא בשעת המצוה. ועד שי"א שבשעת המצוה גופא עבידא לריח, שיש להריח בו, ראה ב"ח או"ח סרט"ז ד"ה ופירשו. (ומש"כ במג"א שם סקכ"ב שהוא דרך דרש – היינו שבנוטלו למצוה אין לקיחתו לריח, שעיקרו למצוה, ומ"מ יש למנוע מחמת ספק ברכה, אבל בודאי הדרך כך להריח בו).

(וגם ל"ד לשופר שאין איסור שבות בנטילת אתרוג כשופר משום עובדין דחול). ובט"ז סתרנ"ח סק"ג (וראה הגהות חת"ס שש"ח למג"א סקע"ט) קאי בלולב דייקא. ולא מצינו בשום מקום למיסבר סברא שהאתרוג בגדר כשמל"א, וכדמוכח מזה שסתמו הדבר].

298) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'שלא.

הן "גוט שבת", והן "גוט מועד[299]".

בראש האושפיזין: אהרן הכהן ואדמו"ר הצמח צדק.

יש נזהרים שלא לקדש בשעה ראשונה של הלילה דהיינו בשעה שביעית אחר חצות היום, אלא לאחר שעה תוך הלילה. והכוונה לשעה בת ששים רגעים, וע"פ מה שראיתי נוהגין – שש שעות אחר חצות האמצעי. **בנוא יארק, היינו משעה 6:56 עד שעה 7:56[300] (שעון קיץ).**

אומרים שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא[301] – בלחש[310]. קידוש לשבת. לישב בסוכה.

הפת של עירובי חצרות [באם אין משתמשים בו לשאר שבתות השנה להתיר הטלטול] יש לבצוע עליו בשבת שחרית (ובחצאי־עיגול מוסיף אדה"ז: או בסעודת הלילה אם סועד משחשכה ודאי[303]) דהואיל ונעשית בו מצוה אחת יש לעשות בו ג"כ מצוה אחרת[304].

שכח ולא עשה עירובי חצרות, הורה כ"ק הרה"ק רלוי"צ נ"ע שניאורסאהן[305] שבאם כל בני החצר אוכלים בסוכה אחת בשבת, אין צורך בעירוב מפני שהם כאנשי בית אחד, והסוכה עצמה מערבת. כשאין אוכלים בסוכה אחת, יש לשאול רב מורה הוראה איך להתיר הטלטול[306].

לטבול פרוסת המוציא בדבש: גם בשבת חול המועד – מהיכי תיתא. ובמק"א מובא שאין טובלים. אבל בלקוטי שיחות מובא לטבול בסעודות דשבת ויו"ט.

---

299) ולהעיר שבשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא שגם האומרים "במה מדליקין" בכל שבת (ובסידור אדמו"ר הזקן לא הובא בכלל) – אין אומרים אותו ביו"ט (או בחוה"מ) שחל בשבת "כדי למהר בשמחת יו"ט".

300) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תתכד. ובכללות הענין שם, סי' ג'שנ.

301) ולכאורה, הכוונה לומר בלחש עד גמירא, עד "לסעדא בהדה". (וראה גם אצלנו בלוח לליל א' דר"ה שחל בשבת, אשתקד (תשפ"ד)). [**וביו"ט** שחל בשבת אומר אח"כ אתקינו ליו"ט בקול (ויש שכתב לדלג ולא לומר כלל נוסח אתקינו ליו"ט בקביעות שכזו). והארכנו מזה בלוח ליו"ט שחל בשבת].

וכבר העירו, שבהיום יום לליל שבת חוה"מ פסח וסוכות נשמט לגמרי אתקינו סעודתא לשבת. וכן גם בס' המנהגים ע' 28 (לגבי יו"ט שחל בשבת). וכ"ה גם בסה"ש תרצ"א ע' 143 וע' 151, ובהוצאות ראשונות דהיום יום לגבי ההוראה (דאז) שלא לאומרו. (אבל בספר המנהגים ע' 56 קאי בראש השנה, שאין אומרים נוסח אתקינו ליו"ט). ואמנם, נראה פשוט שהכוונה גם לאתקינו סעודתא שאחריו, ור"ל "דא היא סעודתא וכו'", שאין סברא לומר רק דא היא סעודתא ולא לומר אתקינו שלאחריו. [וראה בס' המנהגים ע' 28 בהעדה, שאינו מובן הכפל שהרי אומרים אותו תיכף עוה"פ, משא"כ בסעודה שני']. ולכאורה מוכח מתוכו, שהרי בהוצאות ראשונות דהיום יום ההוראה שלא לאומרו (וכן בסה"ש תרצ"א ע' 143 וע' 151) פשוט שגם אתקינו דשבת בכלל, אף שלא נתפרש בפרטיות. והה"נ בההוראה לאומרו בלחש. וגם אין מקום כלל לסברא לומר אתקינו דשבת בקול. ועוד, שההוראה לומר בלחש בהיום יום הובאה לגבי שבת חוה"מ, שבלא"ה אין אומרים אתקינו ליו"ט, וממילא אין טעם וסברא שלא לומר אתקינו דשבת. וראה בהערה למחר בקידוש היום.

[אבל יש שפי' בס' המנהגים הנ"ל, כפשטות משמעות הלשון, שר"ל לומר רק דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין בלחש. ומיד לאח"ז אתקינו ליו"ט בקול (שלא לומר ב"פ נוסח "אתקינו סעודתא"). אלא שאי"ז עולה יפה בל' שבהיום יום לגבי שבת חוה"מ, שלא נהגו בחוה"מ לומר אתקינו דיו"ט. ואינהו ס"ל, שאף שבהיום יום דקאי בחוה"מ לא מסתבר לפרש כך (כנ"ל), כצ"ל ביו"ט. ולדבריהם צ"ל, שגם בסעודת היום יש לדלג ולהשמיט בקטע אתקינו סעודתא לשבת, ולומר רק חלקו (דא היא וכו'). אבל בס' המנהגים ע' 57 נזכר לומר אתקינו דשבת בקידוש היום בלחש (וכן נדפס גם במחזור לר"ה הן בלילה והן ביום. אמנם, קאי בר"ה שבלא"ה א"א אתקינו ליו"ט). ולהעיר שבהוצאה ראשונה דשנת תש"ג (בההוראה שא"א כלל) נזכר בהיום יום דשבת חוהמ"פ גם ע"ד שבת ויו"ט, ובזה"ל: שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד דא היא סעודתא, ויתן לך – כל זה אין אומרים בשחוה"מ ושבת ויו"ט. ובהוצאה דשנת תשי"ז ואילך שנדפס שאומרים בלחש, נשמט ע"ד שבת ויו"ט. ומקום לפרש, שמה"ט הושמט דוקא בנוגע אמירה בלחש, שלענין העדר האמירה יו"ט וחוה"מ שוים, שא"א של שבת. אבל כשנתחדש לומר בלחש – ד"ז לא יכון בנוגע לשבת יו"ט, שבזה אומרים רק אתקינו דיו"ט, ולא של שבת כלל. אלא, שלפ"ז, גם בנוגע לקידושא רבה כצ"ל. ודלא כבס' המנהגים לומר אתקינו דשבת בלחש. והדרא קושיא לדוכתה. והעירני ח"א לפרש, שנשמט בגלל ויתן לך בלחש, שלא שייך ביו"ט. משא"כ בהוצאה הראשונה שנכתב שאין אומרים – וזה שייך גם ביו"ט. ומכיון שבמשנה אחרונה הזכיר ויתן לך בלחש, סתם ולא פירש]. והבוחר יבחר. (ולהעיר ממש"כ בס' דרכי חיים ושלום (מנהגי הרה"צ וכו' ממונקאטש) אות תקיד (ובכמה דפוסים נשמטו שם שורות אחדות. והכוונה מובנת)).

302) בלחש – כ"ה הלשון (לענין שבת חוה"מ) בהיום יום (הוצאת תשי"ז ואילך) י"ט ניסן וי"ז תשרי. וכ"ה בס' המנהגים ע' 28 (לגבי יו"ט שחל בשבת). וראה שם ע' 56 (לגבי ר"ה שחל בשבת). וכ"כ הריל"ג ע"ה בהערות וציונים לסידור עם דא"ח (בקידוש לר"ה, ובקידוש היום בשבת, משא"כ בהערות לקידוש ליל שבת). ובכ"מ. אבל בליקוטי מנהגים שבמחזור חב"ד ושבסוף קונטרס ר"ה תש"י (נדפס בסה"מ תש"י ע' 26 – לענין ליל ר"ה שחל בשבת): בלחישה. וראה למען ידעו (שוסטערמאן) ע' 97 שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע תיקן בכתי"ק וכתב: בלחישה. וכ"ה (לגבי סעודת היום דר"ה) בס' המנהגים גופא ע' 57 (כבמקורו בליקוטי מנהגים שם). ולא נתברר טעם השינוי מהכתי"ק.

303) וראה בלקוטי שיחות (דלקמן – בהערה 41 שם) טעם הספק בזה.

304) וראה בלקוטי שיחות חלק טז בשיחה ד לפרשת בשלח טעם החילוק בין עירובי חצרות לערובי תבשילין בענין זה.

305) וכ"ה במאירי ערובין עג, א. וראה צדיק למלך ח"ז ע' 240. וראה כת"י שנדפס באוצרות ליובאוויטש גל' כה, כ' מנ"א תשפ"א. והאריך בזה בס' נתיבים בהלכה ומנהג סמ"ה.

306) ראה בשערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר זצ"ל סקל"ה בקו"א.

בנוגע לזמירות לשבת, בשבת חול המועד – ראה בהערה[307].

בברכת המזון: רצה ואחר כך יעלה ויבוא. דין הטועה או שוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. הרחמן לשבת. ולסוכות. אין אומרים הרחמן של יו"ט.

הלכתא למשיחא: החליל [שמחת בית השואבה עם כלי שיר וכו'] אינה דוחה את השבת[308].

יום שבת קודש, שבת חול המועד סוכות, י"ט תשרי, ג' דחול המועד

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:50**.

אין נוטלים לולב בשבת. הלולב ההדסים והערבות הם מוקצים מחמת מצוה.

אסור להוסיף מים ללולב בשבת.

שחרית לשבת. יעלה ויבוא. הלל שלם. בשבת אין מקיפים וגם אין אומרים הושענות. קדיש תתקבל. שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום.

שכח יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין נוהגים בקריאת מגלת קהלת בציבור. ובלשון הרב: "מעולם לא נהגו כן בחב"ד ובעוד כו"כ [מקומות לקרוא מגלת רות בביהכ"נ] כלל. וגם לא שה"ש וקהלת. ולא שמעתי שילמדו (או יקראו) אותן ביחידות בבית וכיו"ב ביו"ט הנ"ל דוקא".

מוציאין שני ספרי תורה. וקוראים בספר תורה ראשון – שבעה קרואים בפרשת "ראה אתה אמר אלי". אחרי גמר הקריאה, מניח ס"ת השני על הבימה [כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתן מן המצוות], ואומר חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה][309]. המפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פינחס "וביום הרביעי. . וביום החמישי". הגבהה וגלילה לס"ת השני.

הפטרה: מפטירין במלחמת גוג ומגוג ("והי' ביום ההוא ביום בוא גוג") לפי שמלחמת גוג ומגוג עתידה להיות בתשרי. בהפטרה: והתגדלתי והתקדשתי – ע"פ קבלה, הדל"ת בחיריק ולא בפתח. חותמין בברכת ההפטורה "מקדש השבת וישראל והזמנים" לפי[310] שכל יום ויום מחול המועד סוכות הוא כמועד בפני עצמו[311], אבל אין מזכירין חג הסוכות בתוך הברכה. טעה בברכת

---

307) בנוגע לזמירות לשבת – אזמר בשבחין וכו' – בשבת חוה"מ, וכן ביו"ט שחל בשבת, לא שמענו מזה. וכמדומה ברור שלא נהגו בכך (והיינו גם הנוהגים לאומרם בכל שבת, ראה בס' המנהגים ע' 29 ובהערה). וכן גם המנהג בכ"מ. (וראה מט"א סתקפ"ג ס"א. אבל בקצה המטה פי' דקאי בר"ה דוקא. וראה בבא"ח ש"ב בראשית סל"א שחילק כך. אלא שכתב שגם בליל פסח א"א, ושאין לו טעם מספיק לחלק בין פסח לשאר יו"ט. אבל ראה אצלו בשו"ת רב פעלים ח"ד בסוד ישרים סי"ג. ובקצה המטה הביא מלקוטי מהרי"ח שאין המנהג כהמט"א. וראה שפתי צדיק לפסח אות עב בנוגע שבת חוה"מ. מנהגי קומרנא אות רפו).

לאידך, ראינו לפעמים מעשה רב, וברבים, לומר (בניגון) "בני היכלא" (נוסף להתוועדות דהשלמה ליוט"ש כבשבת שובה ושבת בראשית שלמחרת ר"ה ושמח"ת, גם) בהתוועדות דיו"ט שני כשחל בשבת (כן נהגו באחש"פ תנש"א. ונזכר בהערת המו"ל בסה"ש תנש"א ח"א ע' 466. וכן בשחוהמ"ס תשכ"ח). ואפשר שבס"ג שאני, שאינה שייכת מעיקרא ליו"ט – ראה זהר חי לזח"ג צד, ב. וילע"ע.

308) אבל ראה לעיל הלכתא למשיחא בליל א' דחג הסוכות.

309) מקורות והערות נמצאו בדיני יום ראשון דחג הסוכות.

310) נתבאר בשו"ת באתרא דרב סי' לח'תמה.

311) כ"ה בשו"ע אדה"ז סת"צ סט"ז.

ושקו"ט בדעת אדה"ז בזה – ראה בשעה"כ סכ"ה ס"ד שדעת אדה"ז בסידורו אינו כן, וגם שבשו"ע רבינו דפוס קאפוסט חסר, והיא הוספת המדפיסים בדפוס זיטאמיר. וראה בשביל חיים על דרה"ח להגרא"ח ע"ה נאה לספ"ד סי"ד (נדפס בסו"ס קצוה"ש ח"ג, ובהוספות לשעה"כ מהדורת תנש"א ואילך) שבסידור סתם אדה"ז.

אמנם, כ"ה להדיא בהגהות הסידור לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, בשם כ"ק אדמו"ר הצ"צ ואדמו"ר מהר"ש. ובס' המנהגים שם הע' 25 שהגהה זו לא היתה לנגד עיני מח"ס שעה"כ. וראה עד"ז באג"ק מכ"ז כסלו תשי"ד (נדפס לאחרונה בהוספה לשיחת י"ג תשרי תשל"ו שי"ל לקראת ימים הראשונים דחגה"ס תשפ"ג).

וכ"ה ההוראה למעשה בס' המנהגים ע' 68. וראה לוח התיקון לסידור תהלת ה' (נדפס בתשורה מחתונת זילברשטרום כ"ה שבט תשע"ז

ההפטורה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ביחיד, יש לומר גם את ההפטורה הקשורה עם פרשת השבוע, והיינו – ההפטורה לפרשת ברכה[312].

יקום פורקן. אין אומרים אב הרחמים.

מוסף לשלש רגלים, היינו אתה בחרתנו ומפני חטאינו כו', אלא שצריך להזכיר של שבת קודם ליום המאורע דהיינו שיאמר ותתן לנו ה' אלהינו וכו' את יום השבת הזה ואת יום חג הסוכות הזה כו' ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה כו' (וכולל פסוקי שבת "וביום השבת", ושל סוכות "וביום הרביעי", "וביום החמישי"). ישמחו במלכותך, וחותם "מקדש השבת וישראל והזמנים".

טעה בתפילת מוסף – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אומרים "ולקחת סולת"[313]. שש זכירות.

קידוש: גם בקידוש היום מברכים לישב בסוכה אחר הקידוש (ולא אחר המוציא). סדר הקידוש: בלוח כולל חב"ד נכתב שאומרים מזמור לדוד וכו' עד ויקדשהו בלחש[314]. אחר כך: סברי מרנן. בורא פרי הגפן. לישב בסוכה.

שיעור חומש היומי – משביעי עד סוף פ' ברכה, סוף כל חמשה חומשי תורה. "וע"פ[315] הכלל אז עושין שמחה לגמרה של תורה – ווי מ'טוט עס בשמחת תורה (וועז מ'פארענדיקט חמשה חומשי תורה) – איז מובן, אז ביום זה איז דא מעין השמחה פון שמחת תורה".

הלכתא למשיחא: שבת שבתוך החג חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים.

התמיד קרב בשבת שבתוך החג בשנים עשר כהנים (התמיד עצמו - בתשעה, ושנים בידם שני בזיכי לבונה של לחם הפנים, וביד אחד - צלוחית של מים).

כל שבעת הימים החליל מכה לפני המזבח. חליל זה דוחה שבת מפני שהוא חליל של קרבן וחליל של קרבן עבודה היא ודוחה את השבת.

בזמן הבית, אין מצות ערבה דוחה שבת. אבל יתכן שלעתיד לבוא כשיתבטלו כל עניני גזירות יקיימו מצות ערבה גם בשבת[316].

מנחה: ואני תפלתי כבכל שבת. קריאת התורה (פ' ברכה). מנחה של שבת, יעלה ויבוא. אין אומרים צדקתך.

מוצאי שבת

בראש האושפיזין: יוסף הצדיק ואדמו"ר מהר"ש.

ע' 49).

וראה מש"כ הגהות בעל פת"ע בסו"ס סדר התקיעות, נדפס גם בקובץ יגדי"ת ירות"ו גל' ה ע' 42, ונעתק בקיצור בהגהות לסידור רבינו הזקן פ"ט (הערות לשעה"כ) ס"מ. ועיי"ש במש"כ בעל שעה"כ שחסר בדפוס קאפוסט בשו"ע אדה"ז, שבודאי לא הוסיפו מדעתם. ובפסקי הסידור להגרא"ח ע"ה נאה סקס"ד, ונעתק גם בהגהות לסידור שם סמ"א, שכתבו המדפיסים דשו"ע אדה"ז שנמצא חרות על גליון מהמחבר, ומפורש שהוא מכתי"ק אדה"ז בעצמו.

ולהעיר ממעשה רב בשבת חוהמ"ס תשנ"ב, שחתם רק מקדש השבת (ראה קובץ העו"ב ויצא תשנ"ב ע' 34).

312) כ"ה בר"ד משיחת ליל הושע"ר תשמ"ה (מסרט הקלטה): "מנהג ישראל וואס נשיא דורנו האט ארויסגעגעבען, אז בשבת ראש חודש, אדער על דרך זה בשבת חול המועד, וכיוצא בזה, וואס בגלוי זאגט מען דאך מערניט ווי דער הפטורה פון חול המועד סוכות, אדער דער הפטורה פון ראש חודש [והיינו, הפטורה של] "מדי שבת בשבתו", בנוגע אבער פאר זיך זאל מען אויכעט זאגען די הפטורה פארבונדען מיט פרשת השבוע. אף על פי וואס די משנה זאגט אז מפסיקין – איז דאס אבער בנוגע צו קריאה בציבור מפני טירחת הציבור, וואס פאר א סיבה ס'זאל ניט זיין, בהנוגע אבער לעבודת כל אחד ואחד קען מען דאך זאגען ביידע זאכען".

ובדוחק י"ל דקאי רק להמנהג שאומרים שמו"ת גם בע"ש שחל בחוה"מ – ראה לעיל בלוח לע"ש בהערה.

313) ראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו.

314) ושם נתפרט: אומרים מזמור לדוד, אתקינו, ושמרו, אם תשיב, דא, זכור, על כן בלחש. (וכ"ה בספר המנהגים מנהגי ר"ה ע' 57 בהערה).

315) הבא לקמן – מסה"ש תש"נ ח"א ס"ע 47.

316) ולהעיר מהמענה בקשר עם שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח – נדפס בריש ס' מעייני הישועה הוצאה חדשה.

מוצאי שבת בשעה **7:02**.

בתפלת ערבית: אתה חוננתנו, יעלה ויבא. קדיש שלם. אין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש. אחרי קדיש שלם אומרים עלינו. שכח יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הבדלה: אם רוצה לסעוד תיכף להבדלה[317] צריך ליזהר שלא יביאו לחם לשלחן קודם הבדלה. ואם הביאו צריך לכסותו במפה עד אחר ההבדלה[318].

המבדיל על הכוס צריך ליכנס לסוכה להבדיל שם שהרי בשאר ימות השנה נכנס לביתו להבדיל שם.

נוסח ההבדלה כרגיל (עם נר ובשמים[319]). "המבדיל בין קדש לחול" ולא "בין קדש לקדש". טעה ואמר "המבדיל בין קדש לקדש" ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בהבדלה על יין [דוקא] מברכים לישב בסוכה[320].

---

317) אבל אם אינו רוצה לסעוד מיד אינו צריך לכסותו.

318) שלא יראה הפת בושתו, שהרי מן הדין היה צריך להקדים ברכת הלחם לברכת היין כשרוצה לאכול מיד, לפי שהוא מוקדם ליין בשבח ארץ ישראל בפסוק ארץ חטה ושעורה וגו', אלא שעכשיו אינו יכול להקדימו והרי זה בזיון לו, לכן יש לכסותו.

319) ע"ד חיוב בשמים במוצ"ש חוה"מ בכלל – כ"ה סתימת הפוסקים. ומפורש הוא במאירי פסחים קב, ב. וכן מוכח מהשקו"ט בראשונים בהדס של מצוה להבדלה בסוכות במוצ"ש (ראה אבודרהם סדר מוצ"ש. שו"ת הרשב"א סקס"ז – הובא בב"י סתרנ"ג. או"ז ח"ב הלכות חנוכה סשכ"ח. ועוד. וכ"ה בדה"ח פצ"ה ס"ב). וכ"כ במנהגי מהרא"ק סוכות סג"ה. וראה בארוכה בשו"ת עולת שמואל פלורנטין סי"ב. וברוח חיים סתק"ל סק"ב הביאו, וכתב שכך נהגו בכל תפוצות ישראל. וצ"ל שחיוב שמחת יו"ט בחוה"מ אינו משיב הנפש כ"כ כביו"ט. אבל להעיר שא"צ לחזר אחריהם כדרך שמחזרים אחר המצות. וראה גם שו"ת זהב שבא סט"ז למנהגם. ולהעיר גם מלשון שו"ת הרדב"ז ח"ב סתר"כ. וראה פסקי תשובות סתצ"א הע' 11. סרצ"ז הע' 9. שושנת יעקב רפפורט סכ"ה.

ובלוח יומי לימי הפסח הארכנו בענין חובת בשמים במוצ"ש חוה"מ.

320) וכן מעשה רב. (וראה סה"ש תרצ"א ע' 142. ושם: אלא שהי' בדעת – וכן הי' – לאכול אח"כ סעודת הערב. ובסה"ש תרצ"ג ע' 84: כיון שזהו יין, ואח"כ הרי נאכל מה שחייבים לברך ע"ז לישב, א"כ צריך שתברך, אבל בחשאי. אבל ראה בשו"ת אמרי הלכה ומנהג סי"ט, שבשנת תשל"א קיבל מענה בנוגע להנהגה שראה לאכול מזונות מיד אחר הבדלה בכלל (לסמוך הבדלה לסעודה), ובפרט בסוכות לסמוך ברכת לישב בסוכה לסעודה, האם טוב לנהוג כן – שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לא נהג כן, והרי מעשה רב. ואולי קאי רק אתחילתו בנוגע לכל הבדלה במשך השנה, או שהיו שינויים בזה). ולפי המסופר כן הורה גם בסוכה ב770. אלא ששם הוא בסוכה שלא אכל בה היום. אבל להעיר ממעשה רב וברבים לברך בהבדלה אחרי ההתוועדות ביום ב' דחה"ס (עד שנת תש"ל).

[וזאת למרות שלא יצאו כלל מהסוכה (רק למעריב, לפעמים). אמנם, נמצא תח"י הקלטה מההבדלה דמוצאי יו"ט תשכ"ג, ולא שומעים ברכת לישב בסוכה כלל, והוא פלאי. אבל נראה קצת שנחסר חלק מהקלטה. גם אפשר שהי' בחשאי כההוראה בסה"ש תרצ"ג שם, אף שכו"כ מעידים ששמעו בבירור ובקול. וראה יומן הרמיי"ה משנה הנ"ל). ואולי גם היו בזה שינויים.

ולהעיר מא"א מבוטשאטש סתרל"ט ס"ח: בסעודה ג' ביום א' דסוכות שחל בש"ק בירכתי לישב בסוכה כי בשחרית כיונתי להדיא שלא לפטור בברכה כי אם עד סעודה ג'. וראה שו"ת מנח"י ח"ט סי' קסג סק"א בנדו"ד ממש, כשסעדו ס"ג בסוכה שבחצר ביהכ"נ ואחרי ברהמ"ז עולים לביהכ"נ להתפלל מעריב וחוזרים לסוכה לעשות הבדלה, שכתב ע"פ א"א הנ"ל, שנכון לכוון בהדיא בברכה שבירך בסעודה הקודמת שלא לפטור בברכה רק עד שיצא להתפלל, אף שיחזור תיכף אחר התפילה לעשות הבדלה, ואז יכול לברך לישב בסוכה על הכוס של הבדלה. (וראה גם הליכות אבן ישראל פ"ל סכ"ג). ובב"ח סוסי' תרמג ס"ל יתר על כן, דאף אם לא יצא מן הסוכה כלל כל היום אפילו הכי כשחוזר וסועד חוזר ומברך לישב בסוכה, דכל אדם דעתו מן הסתם שלא תהא ברכת לישב בסוכה פוטרתו אלא עד שעה שיהא חוזר וסועד כי אז יחזור ויברך. אבל לדינא לא קיל"ן הכי. ובמג"א סתרל"ט סקי"ז הקשה על הב"ח דאטו מי שיש לו ציצית בבגדו ויכוון שלא יפטרנו בברכתו אלא עד חצות וכי יחזור ויברך בחצות, וכתב שיש לחוש לברכה לבטלה. ובאחרונים כתבו ליישב דעת הב"ח בכמה אנפי. (וגם הקשו שהמג"א עצמו א"ע למש"כ בסמ"ז סקי"ב דמהני כוונה בברכה כה"ג. ואכ"מ. וראה בכור"י סתרל"ט סקט"ז ובתוספת בכורים שם, בכיו"ב, לברך בשויו"ט באכילת פהב"כ אחרי קידוש היום, גם למ"ד שאין לברך על פהב"כ, שמסתמא אין מכוונים לצאת בסעודת הלילה אלא עד לשעת קידוש היום, וה"ט כיון שהלילה מפסיק). ועכ"פ, בכה"ג דאיכא כמה לטיבותא, שיצא בינתיים, וגם מכוון להדיא בהיפך כוונה שלא להוציא מה שיאכל אח"כ (ולא רק בסתמא כסברת הב"ח, ואף גם זאת, שאי"ז רק באופן שמכוון להוציא בברכתו רק מה שיאכל בסעודה זו, שי"א בדעת המג"א לחלק בכה"ג בין המכוון לפטור רק עד זמן מסויים למכוון בהיפך כוונה שלא לפטור אח"כ, ומיישבים עפ"ז הא דשו"ע או"ח סי' קעד ס"ב (שציין לזה בהגהות רעק"א למג"א). וראה הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יד'תתנז, ושם סי' כא'תשצא). וכש"כ כשגם הפסיק בתפלה, שבאותה שעה אינו יכול לאכול, וגם אסור לאכול לפני הבדלה (אף שבמתפלל באמצע סעודתו לדינא ל"ח הפסק. וגם בהגיע זמן הקידוש באמצע סעודתו ופורס מפה ומקדש, שנחלקו הדעות אי חשיב הפסק לברך המוציא עוד פעם – קיל"ן שלא לברך מספק, וכן הדין בהבדלה שאינו חוזר ומברך. אבל ראה במשנ"ב סתרל"ט סקמ"ז ובשעה"צ סקצ"א שנראה מדבריו דחזי לאצטרופי הדעות דתפלה הוי הפסק, וגם הדעות שמברך על כל אכילה בפ"ע, והדעות שעכ"פ ביציאה מועטת מברך), ואף גם זאת שהפסיק בדבר שלא רק שפטור מסוכה אלא שמצות תפלה דוקא חוץ לסוכה (משא"כ בשאר מילי, וכמספר עם חבירו שצ"ל בסוכה), אפשר דגם למג"א מהני.

ובאמת, המג"א עצמו כתב בסתרל"ט סקי"ז שבהולך אפילו באמצע הסעודה להתפלל וחוזר צריך לברך עוד פעם לישב בסוכה, אף דלדידי' צ"ל "יציאה גמורה לעשות ענייניו שלא לחזור לאלתר" (ונתקשו בכלל בהבנת דעת המג"א מאיזה טעם מברך שוב, ועוד שבציצית מפורש במג"א ס"ח סקי"ח דהליכה לביהכ"נ ל"ה הפסק – ראה חמד משה סתקפ"ט סק"ב. מחה"ש שם. שבילי דוד סתרל"ט סק"ה. ויש שו"ל דקאי בין סעודה לסעודה דוקא, ולהסברא שבכה"ג גם בהפסק מועט סגי (ראה בכור"י סק"מ). אבל במג"א לא נראה שחילק בדבר. ובשו"ע אדה"ז סט"ו מפורש שגם בזה צ"ל הפסק גמור דשעה ושתים). ולפמ"ג בא"א שם (וכ"ה במשנ"ב בשעה"צ שם) היינו אפילו בהפסיק

ברכה אחרונה: מעין שלש ("על הגפן"). אומרים "וזכרנו לטובה ביום חג הסוכות הזה". ויתן לך – בלחש.

המבדיל על היין[321] ורוצה לסעוד מיד: אם לא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה אחרי הבדלה[322], וגם אין בדעתו לברך ברכת המזון על הכוס, צריך לברך אחרי היין של הבדלה[323] על הגפן. שכח ולא בירך לפני הסעודה, ונזכר בתוך הסעודה קודם ברכת המזון – צריך לברך תחילה על הגפן, קודם ברכת המזון. אבל אם שכח ולא בירך על הגפן, ולא נזכר עד אחר ברכת המזון – לא יברך על הגפן אחרי ברכת המזון, שברכת המזון פוטרת על היין בדיעבד[324] . ואם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס – אין צריך לברך אחריו לפני הסעודה[325] .

> בשיחת ליל הושע"ר תשנ"ב (שחל במוצאי שבת): ובנוגע למעשה בפועל, כעת הולכים מיד לחגוג את שמחת בית השואבה. ואלו שלא עשו עדיין הבדלה יבדילו קודם, ומיד לאחר מכן ימשיכו בשמחת בית השואבה ביתר שאת וביתר עוז. ובמילא יצטרכו לשאול רב בנוגע לברכה אחרונה על היין, האם צריכים לברך תיכף מיד, או שמכיון שממשיכים מיד כסעודת שמחת בית השואבה, נפטר גם היין בברכת המזון שלאחרי הסעודה[326]. ובכל אופן, לכל הדעות ולכל המאמרים ולכל הפסקי דינים – הרי, עכשיו הוא הזמן, תיכף ומיד בזמן זה (בסיום יום השבת), שיבוא הזמן ד"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".

מלוה מלכה. [בשיחה הנ"ל: "סעודת שמחת בית השואבה"]. בנוגע ברכת לישב בסוכה בסעודת הערב שלאחרי הבדלה: אם יצא מן הסוכה לאחרי האכילה ולא חזר עד לאחר שעה ושתים, או אפילו חזר לאלתר אלא שבשעה שיצא היה דעתו לשהות הרבה חוץ לסוכה, מברך שוב לישב בסוכה על אכילה האחרונה בסוכה.

בברכת המזון: יעלה ויבוא. הרחמן לסוכות. ולא של יו"ט.

יום ראשון, כ' תשרי, ד' דחול המועד

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:51**.

להתפלל מנחה או מעריב (ומוכח דס"ל שאינו מחמת שינוי מקום לחוד). אלא דלדידי' אפשר שהשיעור הוא פחות מ"שעה או שתים". אבל אפשר לומר שהוא מחמת ההפסק בהליכה ובשינוי מקום ותפלה גם יחד, וס"ל שבתפלה שפיר ה"ז היסה"ד גמור (וכ"מ בהרצאת הדברים במג"א גופא. וראה גם בחיי"א כלל קמז סי"ד. והוא כדעת המג"א סי' קעח סקי"ג שצריך לחזור וליטול ידיו. וגם בשו"ע אדה"ז שם ס"ז שהכריע כשאר האחרונים שחלקו על המג"א בזה – משמע עכ"פ שבהולך לביהכ"נ ואינו מתפלל בביתו חייב ליטול ידיו עוד פעם (אף שלענין ברכת המוציא ל"ה הפסק). וכ"כ במשנ"ב שם סקמ"ז). אבל אדה"ז השמיט דברי מג"א הנ"ל בהולך לביהכ"נ. ואפשר שטעמו דסבר דמיירי דוקא ביציאה גמורה דשעה ושתים, וממילא הוא כבר בכלל דבריו שלפנ"ז.

ויש להוסיף תבלין, שמצות הבדלה היא חיוב מחודש דסוכה, שבסעודה שלפנ"ז אי בעי לא אכיל, משא"כ הבדלה שמחוייב בה. ודמי למקדש מבעו"י ובירך לישב בסוכה ושהחיינו שחוזר ומברך לישב בסוכה (ראה בכור"י סתרל"ט סקכ"ב), אף אם קיים מצות סוכה בזמן התופסת (ושקו"ט בזה – ראה הנסמן לעיל בדיני הדלקת נרות בסוכה בהערה לגבי ברכת שהחיינו שוב בקידוש), מחמת שאינו פוטרת חובת סוכה בלילה שמחוייב לאכול – ראה ברכת רפאל רובינשטיין סוכות סי"ד].

321) הבדיל על חמר מדינה, מברך ברכה אחרונה בכל אופן.

322) ואם בדעתו לשתות יין בתוך הסעודה, ואפילו אין בדעתו בפירוש לשתות יין אלא שדרכו לשתות יין בסעודה, וכגון בסוכות שמצוה לשתות יין משום שמחת יו"ט (שנחשב שדעתו לכך), והבדיל על שולחנו דהיינו סמוך לסעודה ובמקום סעודה, נחלקו הפוסקים בדבר אם צריך לברך על היין שבתוך הסעודה. ויש לחוש לכתחילה שכשמבדיל קודם שקובע עצמו לסעודה – יכוון בדעתו שלא לפטור בברכת בורא פרי הגפן היין שבתוך הסעודה. וצריך לברך ברכה אחרונה מיד, ואין לו לקבוע סעודה קודם שיברך ברכה אחרונה שמחוייב בה. ובדיעבד כשלא כיוון לכך א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה, שספק ברכות להקל. ואינו מברך על יין הבדלה ברכה אחרונה כלל (שנפטר בברכת המזון כמו היין שבתוך הסעודה ששניהם הן שתיה אחת כיון שנפטרו בברכה ראשונה אחת.

ואם הבדיל על שולחנו ממש, אחר שקבע עצמו לסעודה על השולחן, פוטר היין שבתוך הסעודה לדברי הכל, ואינו מברך ברכה אחרונה על היין לפני הסעודה. (כ"ז משו"ע אדה"ז סקע"ד ס"ח–ז ובקו"א שם. אבל בסדר ברה"נ השמיט ד"ז. ונתחבטו בזה בכ"מ. וכנראה נרמז לזה בשיחה דלקמן בפנים. ולמעשה, אם מכוון בדעתו כנ"ל יצא מכלל ספק, ולאידך, כשלא כיוון – למעשה אינו מברך משום סב"ל. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יד'תתנז בין השיטין בד"ה גם אפשר שהצבנו ציונים בדבר).

323) הואיל ואינו מתכוון לפתוח תאות המאכל אלא למצוה בלבד.

324) שנפטר בדיעבד בברכת הזן שבברכת המזון לפי שהיין סועד הלב ג"כ.

325) שנפטר בברכה אחרונה שמברך על הכוס של ברכת המזון.

326) ראה שו"ע אדה"ז שם. סדר ברכה"נ פ"ד ה"ח–ט. שם הי"ב.

סדר התפלה – כשאר ימי חול המועד. באמירת הושענות אומרים אומרים "אדם ובהמה" (הושענות ליום ה') וגם "אדמה מארר" (הושענות ליום ו'), אבל אין מקיפים אלא פ"א.

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת וזאת הברכה, בפעם השני'.

ליל שני, כ"א תשרי, ה' דחול המועד – ליל הושענא רבה[327]

בראש האושפיזין: דוד המלך וכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע[328].

בברכת המזון: יעלה ויבוא. הרחמן לסוכות. ולא של יו"ט.

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה. ונתבאר בשו"ע אדה"ז[329] שאף שב**ליל** ערב יום טוב יש להקל, בהושענא רבה שהוא ליל דין יש להחמיר. [ואף שיש מקום לומר שבדיקות דם אינן בגדר הקזת דם, וכבר האריכו אחרונים בזה – מ"מ, בהושענא רבה, שהוא יום דין, יש מקום להחמיר[330]].

לאמר איש לחבירו "גמר חתימה טבא", "פתקא טבא"' וכיוצא בזה – לא נהיגינן כן. אבל נזכר (הענין) **כמה** פעמים בשיחות קודש דליל הושענא רבה.

"איתא בזהר (שאומרים בליל הושענא רבה) "ביומא שביעאה דחג . . פתקין נפקין מבי מלכא" . . מובן שגם הושענא רבה הוא אותו ענין של ראש השנה . . שיום ערבה (הושענא רבה) הוא אותו ענין כמו יום תקיעה (ראש השנה) ובשניהם "ואותי גו' ידרושון"" – ראה בארוכה שיחת ליל שמחת תורה תשט"ז. (ועד"ז **בכ"מ**).

באור התורה:[331]: "יום הושענא רבה והיינו עשיית הכלי כדי להיות הקליטה בשמע"צ[332]". ובמקום אחר[333] מביא ממגלה עמוקות[334] בפי' הפסוק "ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה" שחמשים יום כמנין "לך" זהו מר"ח אלול עד הושענא רבה גמר החתימה הם ימי התשובה זהו "ויהפוך" כו' "גם את" ר"ת אלול תשרי "גם את" להפך מבחי' "גם את זה לעו"ז עשה אלקים".

בספר שערי תשובה לאדמו"ר האמצעי[335]: "וזהו בחי' החותם הניתן לאדם בהושענא רבה לשומרו מחיצונים כל השנה והוא המגין על אור וחיות הנשמה וגם על חיות הגוף לבלתי יוזק ממזיקים רעים בגשמיות בגופו ובממונו . . . אך ע"י החותם ניצל מכל מקטרג ברוחניות למעלה על חיי נשמתו ומקטריגים גשמיים למטה לחיי גופו ואדרבה יעזרו לאדם להכניע ולהפיל שונאיו הרוחניים וגשמיים (כמו ברצות הוי' דרכי איש גם אויביו כו' וקטיגור נעשה סניגור ונהפך השונא לאויב[336] כו')".

בכמה שיחות קודש[337] שיש להוסיף בשמחת בית השואבה[338] בריקודים וכלי זמר יותר מכל לילי החג, ועד להוספה שלא בערך, דכיון ש"מעלין בקודש", צריכה להיות שמחת בית השואבה דלילה זו באופן של הוספה לגבי כל הלילות שלפנ"ז. וענין זה מובן בפשטות, כי שמו של יום זה המתחיל כבר בלילה זו,

327) ע"ד ב' הנוסחאות "הושענא רבה" (בה"א – בלשון הקודש) או "רבא" (באל"ף – בלשון תרגום), ראה שיחת ליל הושע"ר תנש"א. בביאור מעלת הושענא רבה, להיותו שביעי, "כל השביעין חביבין" – ראה שיחת הושענא רבה תשמ"ז.

328) ולהעיר בנוגע להאושפיז דהושענא רבה, מאופן נוסף בחשבון שבעת האושפיזין (בשיחת ליל ד' דחג הסוכות תשנ"ב), ששבעת האושפיזין הנ"ל מתחילין מאדמו"ר הזקן. ועד"ז הוא ביומן משנת תשי"ז: היום [כ' תשרי] אחרי שחרית . . בזמן זה מסר הרחמ"א שי' חדקוב בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א: "היינט [כ' תשרי] איז דעם רבי'נס אושפיזא."

329) סתס"ח סכ"ב־כ"ג.

330) ועל דרך מה שהחמיר אדה"ז בשולחנו (או"ח תס"ח סכ"ג) לענין אחר עד"ז לגבי הושענא רבה מטעם זה.

331) חקת ע' א'תרמז (ע"פ הזהר).

332) וראה בשיחת ליל הושע"ר תשמ"ו בביאור הענין דהושענא־רבה כהכנה לשמיני עצרת, ושבו מתחיל כבר הקליטה דשמיני עצרת.

333) אוה"ת פ' תצא ע' תתקפ.

334) אופן קז

335) פג, ג.

336) כ"ה בפנים. ולכאורה צ"ל: לאוהב.

337) ראה שיחת ליל הושענא רבה תשמ"ב, תשמ"ג, תשמ"ה, תשמ"ח. ועוד.

338) בגוף הענין דשמחת ביה"ש בליל הושע"ר – בכ"מ נהגו שאין עושים שמחת ביה"ש בליל הושע"ר, אף שבמקדש החליל חמשה וששה. וכ"כ במנהגי הק"ק בית א־ל יכב"ץ בראש ס' דברי שלום להרא"ש מזרחי סצ"ב. דרכי חיים ושלום סתשפ"ט. ובמשמרת שלום סוס' מה כיון שצ"ל משנה תורה ותהלים. אבל בכ"מ שהגר"א עשה בליל הושע"ר, והובא גם במשמ"ש שם. וכ"ה בדרכי חיים במנהגי הרה"צ מצאנז סק"ח. ועוד שם במשמ"ש, שבביהכ"נ של אבוה"ק היו המדקדקים נוהגים לזמר ולרקוד בין ספר לספר שבתהילים בליל הו"ר לצאת שמחת בית השואבה.

"הושענא רבה", מדגיש את העילוי המיוחד דיום זה לגבי שאר ימי חגה"ס. וגודל העילוי דהוש"ר מודגש עוד יותר בתפלות הנוספות דיום זה. ובפרט ע"פ המבואר בזהר (וגם בנגלה דתורה) אודות גודל העילוי דהוש"ר, כולל המבואר בזהר שאומרים בתיקון דליל הוש"ר: "בההוא חדותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודייהו". לאידך גיסא הרי בלילה זו, ליל הושענא רבה, ישנם כמה ענינים נוספים מלבד הענין דשמחת בית השואבה, כמו תיקון ליל הושענא רבה, אמירת תהלים ויהי רצון כו', מאמרי זהר וכיו"ב. ומובן שענינים אלו דורשים משך זמן, ולא עוד אלא שיש לעשותם מתוך שימת לב וכוונה כו', ככל עניני העבודה שצריכים להיות "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". ומכיון שכן, הרי במשך הזמן שצריכים להקדיש לענינים המיוחדים דליל הוש"ר, שהם ענינים עיקריים בזמן זה, ענינים שהזמן גרמא אי אפשר לעסוק בשמחת בית השואבה (כולל אמירת השיחה בנוגע לשמחת בית השואבה) שהרי ע"פ הלכה אי אפשר לחשוב שתי מחשבות בבת אחת. ולכן בהכרח לומר, שבלילה זו יש נתינת כח מיוחדת לפעול את כל הענינים דשמחת בית השואבה, כולל ההוספה דלילה זו לגבי כל הלילות דחג הסוכות, באופן דמועט המחזיק את המרובה, כפי שמצינו בכמה עניני קדושה, היינו שמשך זמן מועט בכמות ביחס למשך הזמן דלילות שלפנ"ז מחזיק את המרובה, כל השטורעם דשמחת בית השואבה בלילות שלפנ"ז ובאופן של הוספה, מעלין בקודש. ולכן צריכים לנצל את הזמן המוגבל לשמחת בית השואבה, הן לפני אמירת משנה תורה, הן בין אמירת משנה תורה לאמירת תהלים (כי אמירת תהלים מתחילה לאחרי חצות, ולכן אפילו אלו שמאריכים באמירת משנה תורה עדיין ישאר להם זמן פנוי לשמחת בית השואבה בין אמירת משנה תורה לאמירת תהלים), והן לאחרי אמירת תהלים, ולהשתדל שאיכות השמחה, שמחה גדולה ביותר, תמלא ותשלים מה שחסר בכמות השעות המוקדשות לשמחה זו ביחס ללילות שלפנ"ז, ולא רק באופן של תשלומין, מילוי החסרון, אלא גם באופן של שלימות.

נוהגים כל ישראל להיות נעורים בליל ערבה [הושענא רבה] לעסוק בתורה, כמו שנדפס הסדר, לפי שבחג נדונין על המים שכל חיי האדם תלויים במים, והיום הוא יום האחרון של החג, והכל הולך אחר החתום.

קורין[339] תיקון ליל הושענא רבה: כל ספר משנה תורה [חומש דברים][340], ספר תהלים ומאמרי הזהר (נדפסו ב"תיקון")[341].

הטעם לקריאת משנה תורה נתבאר בכתבי האריז"ל,[342] לפי שאז הוא זמן החותם השני[343] וחותם זה הוא משנ"ה של הראשון, ומשנה תורה היא במלכות. ונתבאר שם, שהחותם הוא מן ג' מילואים של שם אהי[344], ועם ג' כוללים שלהם בגימטריא משנ"ה. וקוראים אותו קודם חצות, לפי ש"עיקר הדין נידון ונגמר בחצות הראשון של ליל הושענא רבה, ואז בעת חצות הלילה נגמר החותם להחתם במלכות שבה נגמר הדין". [ויש שכתבו לפי ששם עיקר אהבת ה' ויראתו.].

חומש דברים נאמר ביחיד – בסוכה[345], וקודם חצות. גם פרשת ברכה אומרים רק מקרא ורק פעם אחת.

---

339) גם הנשים – כ"כ בשו"ת רב פעלים (ח"א סוד ישרים ס"ט). וכמדומה, אין מנהג ברור אצלנו בזה. וכו"כ נוהגות רק באמירת תהלים. (ולהעיר ממש"כ שם בסו"ד, שהקפות של הושע"ר וחבטת הערבה עושין רק הזכרים. ואצלנו, גם הנשים עושות חבטת הערבה. ואולי כוונתו רק להקפת הבימה (שבגמר ההקפות חובטין הערבה).

340) עם טעמי המקרא (אם אינו מבלבל הכוונה) – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כח'שס.

341) ובשיחת ליל הושע"ר תשמ"ג (חלקו נעתק לעיל) נזכר גם אמירת יהי רצון וכו'.

342) שעה"כ ענין סוכות דרוש ו. ועוד.

343) חותם החיצון, במלכות, בסוד "חותם בתוך חותם", בהמשך לחתימה בנעילה דיו"כ, חותם הראשון, הפנימי, ביסוד, לאחרי סיום בנין המלכות בעשי"ת. והובא בכ"מ בדא"ח – ראה תורת חיים בשלח רלג, א. ונתבאר בדרוש מהצ"צ, בפלח הרמון ויקרא ע' רמ. וראה בסה"ש תורת שלום ע' 26.

344) בלי הפשוטים – ק"מ, קכ"ב, ק"ל.

345) מנהג כ"ק אד"ש – מפי השמועה. וכ"ה בכ"מ (מנהגי חת"ס פ"ח סט"ו. משמרת שלום סמ"ה בסופו (ע"פ סוד). שו"ת רב פעלים ח"א סוד ישרים ס"ט. וראה בח"י חגה"ס פ"ו במעלת לימוד ספר דברים בסוכה דוקא).

ובפשטות, כן צ"ל ע"פ דין, ש"כל שבעת הימים צריך לקרות וללמוד בתוך הסוכה" (אלא אם כן קורא ולומד בבית המדרש, או אם הוא מבין ומדקדק כשלומד, שיכול ללמוד חוץ לסוכה כדי שתהא דעתו מיושבת עליו. וכן בלומד מתוך ספרים הרבה, שאא"פ להכין להם מקום בסוכה בלא טורח רב ויש לו טורח רב לפנותם מסוכתו בעת האכילה ולחזור ולהכניסם בעת הלימוד) – ראה שו"ע אדה"ז סתרל"ט ס"ד, עיי"ש הפרטים. וראה א"א מבוטשאטש סתרל"ט ס"ט, להתיר קריאת משנה תורה בביהכ"נ, שה"ז בגדר מצטער להיות לבד בסוכה.

ולהעיר ממשמעות שיחת ליל הושע"ר תשמ"ט שלימוד משנה תורה הוא בביהכ"נ לפני אמירת תהילים, עיי"ש שבליל הושע"ר מחברים משנה תורה עם ספר תהילים ללא הפסק ביניהם. ובהמשך: אף שבכמה קהילות בישראל נוהגים להפסיק ביניהם באכילת תפוח מתוק בדבש. ושם: שבחב"ד שנזהרים ומחמירים ביותר שלא לטעום שום דבר מחוץ לסוכה נמנעים מקיום המנהג דאכילת תפוח בין משנה תורה לתהילים, מפני גודל הטירחא דצבורא שביציאה מביהכ"נ עם ספרי התהילים לסוכה כו'.

"ידוע אשר בלילה – החל מצאת הכוכבים עד אחרי חצות לילה – אין אומרים תהלים לבד מראש השנה, עשרת ימי תשובה, ויום הכיפורים והושענא רבה (והושענא רבה גופא – לאחרי חצות)."

אמירת התהלים בציבור מתחילים אחר חצות הלילה (חצות בשעה: **12:43**). ב–770 מתחילים בשעה 1.

אומרים תהלים בחגירת אבנט ואין מאריכין באמירתו.

אחר כל ספר מתהלים אומרים יהי רצון של הושענא רבה ויהי רצון שלאחר צאת הלבנה, אבל לא יהי רצון לשבת ויום טוב. בשנים האחרונות נהגו בבית חיינו – וכן נזכר בכמה שיחות – לומר גם יהי רצון לשבת ויו"ט[346]. והחיובים אומרים קדיש בין ספר לספר ובסוף[347].

ביהי רצון לליל הושענא רבה שאומרים בהושענא רבה אחרי ספרי התהלים, אחרי ספר ג' נכתב: "ספר מזונות ופרנסה טובה", אחרי ספר ד': "ספר ישרים ותמימים", ואחרי ספר ה': "ספר צדיקים". וכיון שבסידורנו לא נתקבלו שינויים אלו (באבינו מלכנו), הרי גם ביהי רצון צריך לתקן כן: "ספר פרנסה וכלכלה", "ספר זכויות", "ספר סליחה ומחילה"[348]. [ולהעיר[349] שבתהילים "יהל אור" נמצאים שינויים קלים בנוסח ה"יהי רצון" שלאחר צאת הלבנה[350]].

הגבאים מחלקים תפוחים מתוקים לכל הקהל האומרים תהלים. אכילת התפוח טבול בדבש – אחרי אמירת תהלים, בחזרתם לבתיהם, או מיד, באם אמירת התהילים נעשית בסוכה, או עכ"פ להחליט מיד ע"ד אכילתו בזמן שמותר לאכול חוץ לסוכה[351].

בליובאוויטש היו ניעורים בליל הושענא רבה. אחרי גמר התהלים ניעורים כל הלילה ועוסקים בלימוד התורה, איש איש במה שבוחר.

"אף על פי שאמרו שטוב להיות ניעור כל הלילה, מכל מקום אם רואה שחבלי שינה נופלים עליו,

---

346) ומ"מ, בזכרוני שהש"צ לא סיים בקול, וסיים בקול רק בסוף אמירת יה"ר האחרון שלאחר צאת הלבנה.

ולהלן מענה לח"א עד"ז:

א. הביטויים בשיחות הנ"ל היו די מפורשים, וכמה מהם שמעתי בעצמי בשעתו מפיו הקדוש, בלישנא דלא משתמע לתרי אנפי, באופן שלא הי' לנו שום ספק בכוונתו הקדושה. ולדוגמא: "ביה"ר שאומרים בליל הושע"ר". ואיני יודע מה כיוון כשכתב שאין בשיחות הנ"ל כדי לקבוע בוודאות.

ב. כו"כ עדי ראי' מסרו שראו במוחש שאומר היה"ר הנ"ל. ולהעיר, שאמר תהלים מתהלים יהל אור, ושם אפשר לראות בבירור. לאידך, בויזיאו משנת תשמ"ט נראה כמעט בבירור שאינו אומר יה"ר הנ"ל.

ג. ולכתבו "כמדומני שהרלוי"צ שפירא ז"ל (שהי' החזן לאמירת תהילים) הי' מסיים בקול את היה"ר שלאחר צאת הלבנה (ואולי אינני זוכר היטב)" – איני יודע מה עשה הש"ץ הרש"ז ע"ה שמערלינג וכו'. ומתי התפלל הרלוי"צ ע"ה שפירא בתור ש"ץ. אבל שמעתי ממו"ח שליט"א (הרחשד"ב שי' ליפסקער) שכן נהג מדי שנה בשנה בהיותו ש"ץ ב–770, אלא שלא סיימה בקול (כנ"ל). הוא לא קיבל שום הוראה לעשות כן אלא שנהג כך על יסוד השיחות המפורשות וההנהגה שראו – וגם הוא ראה – בגלוי.

ד. גם בזכרוני שכן נהגו – כל הקהל – בשנות הנוני"ם. וכ"ה ביומנים דאז.

ה. והעיקר, שאין ברצוני לקבוע מסמרות בזה, כ"א לספר דברים כהווייתן. והבוחר יבחר.

ו. כאן המקום להעיר, שכמה הנהגות דהושע"ר בפרט נשתנו במשך השנים (ולדוגמא: אמירת תהלים אחר חצות דוקא, חגירת אבנט בעת אמירתו, אמירת גוט יו"ט, הזכרת האיחול ד"א גוט קוויטעל" בהשיחות, אכילת תפוח מתוק בדבש, חלוקת לעקאח וכו'. ואכ"מ).

ולאחרונה – בקובץ הערות בתורת כ"ק אד"ש סוכות תשפ"ב – נתפרסמה שאלת הריל"ג בנושא. והמענה שנאמרה בע"פ לא הועתקה בשלימות, ואינו ברור לדידי ולדכוותי, וכנראה מהתוכן מוסב על ענין אחר לגמרי.

347) כפשוט. וכן המנהג פשוט. וכ"ה גם בשיחת ליל הושע"ר תשנ"ב. וכן מעשה רב בשנת תשכ"ה ותשמ"ט. ודלא כמי שנסתפק בזה.

348) ממכתב כ"ק אד"ש. אבל להעיר שבסרט הקלטה מהושע"ר תשמ"ט נשמע די ברור כבנוסח הרגיל. וכן בתהלים אהל יוסף יצחק לא תוקן.

349) כן להעיר שביה"ר ללילל הושע"ר שלאחרי ספר חמישי נדפס אצלנו "והאר פניך ונושעה" (שאינו כלה"כ תהלים פ, כ. והוא הרכבה מב' פסוקים – פסוק הנ"ל, ושם פסוק ח), ובתהלים יהל אור נדפס לנכון "האר" (ללא וי"ו).

350) בתהלים יהל אור: "ולכל אשר לי בבית ובשדה ולכל הנלוים אלינו לכל וכו' וסכנה ומכל מיני שבוש ומכל וכו' ומרעב ומשבי ומכל מאסר מבית הכלא ומדלות וכו' עלה שסדורו כך (אמ"י נצ"א כר"ע יי"ל אמ"ך רה"ג דו"ם עא"ע מנ"ל ככ"ה) ובשם (אל"ר) שתיטיב וכו'".

אבל להעיר שבסרט הקלטה ובויזיאו מהושע"ר תשמ"ט נראה ונשמע די ברור שאומר כנוסח שבתהלים אהל יוסף יצחק.

351) ע"פ שיחת ליל הושע"ר תשנ"ב.

ובשיחת ליל ה' דחה"ס תשמ"ט שבכמה קהילות נוהגין להפסיק בין משנה תורה לתהילים באכילת התפוח משא"כ בחב"ד, עיי"ש הטעם. וראה גם ר"ד משיחת ש"פ תולדות תשנ"ב.

[שקו"ט בזה בגליוני ההערות אם צריך ליטול ידים ללא ברכה כבכל דבר שטיבולו במשקה. וכ"מ קצת באגרות קודש ח"ג ע' רט. וכן בשיחת כ"ה אלול תנש"א –נעתק בלוח לליל א' דר"ח, ראה אצלנו שם בהערה].

וחושש פן לא יוכל עמוד בתפילה ועל כן שוכב לנוח מעט סמוך לעלות השחר כדי שיוכל עמוד ותהא דעתו מיושבת עליו בתפילה, למצוה תחשב לו, הכל הולך אחר החיתום להתפלל בזמנה ובכוונה שלימה ולהיות עינא פקיחא שלא יתנמנם בקריאת שמע ובעמידה ויצא שכרו בהפסדו."

אכילה: אסרו חכמים לאכול ולשתות לפני תפלת שחרית משהגיע זמן תפלה, היינו עלות השחר. אם אינו יכול לכוון דעתו בתפלתו עד שיאכל או שישתה, מותר לאכול ולשתות, אפילו עכשיו שאין מכוונים כל כך בתפלה. וידוע פתגם רבותינו נשיאינו בזה.

עוד איסור יש ע"פ קבלה משום תוספת כח בסטרא־אחרא, ונחלקו בזה אם זמן האיסור הוא גם כן משהגיע זמן התפילה, היינו עלות השחר, או לפניו מחצות הלילה ואילך. וגם לדברי האוסרים מותר באם עושה לרפואה, לכוון דעתו כיו"ב. לדברי הכל, אין איסור לאכול קודם שעלה עלות השחר אם לא ישן עדיין, או שישן פחות משיעור ששים נשימות[352].

קריאת שמע שעל המטה: "אין ליובאוויטש איז געווען נעכט, וואס מען האט קיין קריאת שמע שעל המטה ניט געלייענט . . ליל הושענא רבה. בכלל יעדע נאכט פלעגט זיך הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נוהג זיין אז עס פלעגט קומען חצות לילה, האט ער געלייענט קר"ש, אפילו וועז ער פלעגט אויף זיין שפעטער, נאר מען האט עס ניט באמערקט[353]. אין די נעכט וואס ער פלעגט ניט לייענען קיין קרשע"ה – כנ"ל – איז אמאל פלעגט ער ריידן אין דעם ענין פון קר"ש און אמאל אין דעם פירוש המלות פון קר"ש"[354].

כמובן, אם הולך לישון קודם עלות השחר קורא ק"ש המטה עם המפיל, כרגיל.

המדקדקים נוהגים לטבול עצמן במקוה קודם עלות השחר. הטבילה שייכת להושענא רבה ולא לתפלת שחרית. ולמעשה – **לא** נתפשט המנהג כן.

עלות השחר בשעה **5:45** (לחשבון 16.1 מעלות).

יום שני, כ"א תשרי, יום הושענא רבה

הכנה לתפלה: מה ששואל, **אם להתפלל בהשכמה כשניעור כל הלילה**, או לישון מעט מקודם כדי שיוכל להכון לקראת אלקיו – תלוי בזה עד כמה יכול להתחזק שלא תחטפנו שינה, הוראה לא שמעתי בזה, אבל, לפי דעתי כיון שיש כוונה בתפלה שהעדרה פוסל התפלה, הרי בכלל, טוב לאחוז בדרך השני, ובפרט חסידים ואנ"ש ששמעו או למדו בענין התפלה[355].

מה שכותב שיש ב' סברות במי שהי' ניעור כל הלילה אם להתפלל ואח"כ לילך לנוח או לישן קודם איזה שעות ואח"כ להתפלל, הנה אי אפשר ליתן כללים בזה כי זהו תלוי בצלילת הדעת של כל אחד ואחד, שיש ותפלתו תהי' מיושבת יותר אם יישן בינתים, ויש שאדרבה שאם יישן רק איזה שעות ולא כדי צרכו הרי תתבלבל תפלתו אח"כ, וכיון שמלתא אלבושייהו יקירא הנה שמעתי פעם מכ"ק מו"ח אדמו"ר אשר לפעמים כ"ק אביו אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בבקר אחרי ליל א שבועות ישן איזה משך זמן ואח"כ התפלל. אם הי' זה מנהגו תמיד או רק לפעמים, לא שמעתי[356].

---

352) וראה בכל זה באג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' עה־ו. ועיי"ש שבאשל אברהם (להרה"צ מבוטשאטש) סובר, שאם לא יהי' ניעור מעלות השחר עד זמן התפלה אלא ילך לישון עוד הפעם קודם עלות, מותר לו לאכול. ובאשל אברהם משמע שגם אם ילך לישן לאחרי עלות, מותר לאכול קודם נץ החמה.

353) וראה גם סה"ש תרצ"ו ע' 1 ע"ד פסק הלכה מאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ע"פ כתבי האריז"ל (ראה נהר שלום (לרש"ש) לג, ג. דברי שלום (לנכדו) מנהגי בית א־ל ס"י. שם סט, ג ואילך (ובמהדו"ח – ע' 233 ואילך)) לומר פ' ראשונה מכוון בחצות. ובשיחת ליל שמח"ת תשי"ד, שכן מובא בספרים לומר כל הג' פרשיות ולפחות פ' ראשונה. ולהעיר, שכאן נראה שמחלק שבלילות הנ"ל שצ"ל ניעור א"צ לקרוא קשעהמ"ט כלל. וכ"ה בחמ"י חלק שבועות פ"ב (בדיני תפלת ערבית). אבל ראה בא"ח ש"א פ' פקודי סי"ד. שם פ' ברכה ס"ג (וראה שם פ' וארא ס"ב). כה"ח תרס"ד סק"ד.

354) ספר השיחות תש"ב ע' 100.

355) אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' תלד.

356) שם ח"ט ע' רלט.

זמן קריאת שמע: כפשוט, שיש ליזהר בבוקר בקריאת שמע בזמנה. ואם חלילה לא יקרא קריאת שמע בזמנה הרי ממש **יצא שכרו בהפסדו**, ועל כגון דא נאמר: החכם עיניו בראשו.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית מן התורה הוא משעלה עמוד השחר. וחכמים עשו הרחקה וגדר ותקנו שלא יקרא לכתחלה עד שעה שדרכן של רוב בני אדם לקום ממטתם דהיינו שיאיר היום כל כך עד שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו והוא שרגיל עמו קצת. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות זמניות מנץ החמה. ומי שהוא אנוס יכול לקרותה מיד שעלה עמוד השחר. ואם קראה מיד שעלה עמוד השחר אע"פ שלא היה אנוס יצא שבדיעבד העמידוהו על דברי תורה בכל ענין.

התחלת זמן קריאת שמע של שחרית: **6:16** ("משיכיר". ומי שהוא אנוס יכול לקרוא מעלות השחר[357] משעה **5:45**). סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:51**.

נחלקו הפוסקים[358] אם מותר ללכת לישון אחרי עלות השחר, כשאין לו מי שיקיצנו לקריאת־שמע ותפלה. ואם כי להלכה נראה עיקר כדעת האומרים שאין איסור בדבר, פשוט שהיודע בעצמו שיש חשש שימשך בשינה ויעבור זמן ק"ש ותפלה, לא ילך לישן בלי **לסדר מישהו שיקיצנו**.

וכדאי ונכון, לקרוא קריאת שמע מיד בעלות השחר **על־תנאי** שאם יעבור סוף זמן קריאת־שמע יצא ידי חובתו בקריאה זו, לפחות. וכדלעיל.

ברכות השחר: אם היה ניעור כל הלילה צריך ליטול ידיו מיד כשיאור היום[359]. לענין ברכות "על נטילת ידים ו"אלקי נשמה" כשניעור כל הלילה (ולא ישן שיעור שיתין נשמי) – הוראה בחשאי לאומרם[360]. ברכות השחר מברך אפילו לא נתחייב בהן כגון שניעור כל הלילה לא פשט בגדיו ולא לבש אחרים. אלא שאם ניעור כל הלילה ולא נתחייב בהן אינו מברך אלא אחר שיעלה עמוד השחר[361]. וכן ברכות התורה, אם ניעור כל הלילה מברך כשיאור היום כמו כל ברכות השחר. ברכת ציצית אינו מברך עד לאחרי זמן "משיכיר" (**6:16**).

---

357) בכס"מ הל' ק"ש פ"א הי"ב בשם רבינו מנוח, והובא להלכה במג"א סנ"ח סק"ג ובשו"ע אדה"ז שם ס"ו, שכשיש קבורת מת בעיר או מילה או יום ערבה שמרבים בתחנונים אחר התפלה וצריכים למהר להתפלל יכולים לקרות ק"ש משעלה עמוד השחר. ובסידור יעב"ץ הל' ק"ש ס"ג, וכן בערוה"ש סנ"ח ס"ט, ועוד, כ"כ גם בנוגע להמתפללים באור בוקר ביום א' דשבועות שיכולים לקרותה מיד אחר עלוה"ש. ונראה שה"ה בניעור כל הלילה והולך לנוח לפני התפלה שתהא תפלתו בדעה צלולה, ומחמת רוב העייפות קשה הדבר להמתין עד "משיכיר".

והנה, במשנ"ב ספ"ט סק"א כתב שמ"מ צריך ליזהר בחגה"ש שלא לקרוא כ"כ בהשכמה קודם "משיכיר". ולכאורה ס"ל לחלק, דשאני כל הנ"ל, שה"ז טירדה דמצוה, ודמי לאנשי משמר, והתירו להקדים רק במקום מצוה, מנהג או אונס, משא"כ במתפלל בהשכמה בחגה"ש שיכול להמתין, ואין להקדים כשהוא רק משום טירחת הציבור שיוכלו הציבור לילך לישון יותר מוקדם (אף שהו"ע כתב בשעה"צ סק"ה שכשניעורים הלילה קיל טפי לגבי תפלה. וכנראה ס"ל דשאני יום ערבה שצריך להקדים עצמו להרבות ברחמים, או שכיון שמרבים בתחנונים אחר התפלה, אם לא יקדימו ילכו הציבור ויבוטל התמיד. וראה משה"ק בשו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס"ד בתחילתו). וראה גם שו"ת רביד הזהב (לבעל שתילי זיתים) סי"ג מש"כ לבאר בכל הנ"ל שהוא משום כבוד המצוה, עיי"ש. (אמנם, ברבינו מנוח גופא משמע באו"א שהוא משום זריזין מקדימין למילה וקבורה). או"י בדעת המשנ"ב, דס"ל שרק בחול שיש ביטול מלאכה התירו.

ומ"מ נראה שגם לדידי' כשיש חשש שאם ימתין עד אז יירדם ויעבור זמן ק"ש, או שיקרא ק"ש שלא בכוונה, ש"ד, דלא גרע מיוצא לדרך לעסקיו, שמשום ביטול כוונה מותר לו להקדים. ואנן קיי"ל דכל שעת הדחק כדיעבד דמי.

358) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' כו'תצ. וש"נ.

359) כ"ה בשו"ע אדה"ז מהדו"ק ס"ד סי"ג (ע"פ שו"ע ורמ"א שם סי"ג). ושם, שיטלם בלי ברכה (כפסק הרמ"א שם). והנה, בפשטות היינו ג' פ, כמו במשכים קודם עלוה"ש ונטל ידיו. אמנם, בסידור סדר הנטילה שלא שרתה עליו רוה"ט כלל וא"צ ליטול ידיו כ"א כי אם פ"א לתפלה. ולפ"ז, גם א"צ ליטול מיד כשיאור היום. אמנם, למנהגנו ע"פ ההוראה בחשאי (כדלקמן בפנים) שכשניעור כל הלילה מברכים ג"כ, מסתבר שיש מקום להקפיד גם ליטול ג' פ מיד. ולמעשה, אם אין זכרוני בכזיב, כמדומה ברור שראיתי חסידים ואנשי מעשה נוהגים כן (זולת אם הלכו מיד לישון, שיש שלא נטלו ידיהם אז, ונטלו בברכה אחרי הקימה מהשינה).

360) ואם עשה צרכיו תחילה או הטיל מים ושפשף, עדיף טפי. וראה פמ"ג, הובא במשנ"ב ס"ד סק"ג. קצוה"ש ס"ה ס"ב. היכל מנחם ח"ב ע' ריג.

כמו כן, אם אפשרי כדאי לאומרן לאחרי השינה – כ"נ מסברא. ושו"מ כעי"ז במקו"ח סמ"ז סקי"א לענין ברכה"ת. וכן מוכח בסידור יעב"ץ בדיני שבועות. והובא גם במנהגי חת"ס החדש פי"א ס"ג (עיי"ש במנהג החת"ס בכעי"ז). וראה גם ברכת הבית של"ה ס"ח. שם של"ן בשע"ב סקי"ז. אבל ראה שו"ת מהר"ם שיק או"ח ס"א. וראה שו"ת מחזה אליהו פאלק ח"א ס"א ואילך. ועיי"ש לענין הישן לפני נה"ח. וראה גם שו"ת תשוה"נ ח"ה סוסי' קס. ומצאתי אח"כ שהעלה כן בשו"ת פרי אליעזר פולק ח"ב ס"א עיי"ש בטוטו"ד.

361) בפי' "ולא נתחייב בהן" – ראה מה שכתבנו בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תתקנז. וש"נ.

ברכת התורה: צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך[362]. ואם ניעור כל הלילה מברך לכשיאור היום[363].

ברכת ציצית אינו מברך עד לאחרי זמן "משיכיר" (**6:16**). צריכים ליזהר שלא לברך על הטלית קטן שהיה לבוש בו בלילה. וטוב שיברך על טלית אחר ויפטור גם את זה שלן בו.

הכנת ההושענות

נוהגים ששמש בית הכנסת (והמתעסקים בצרכי ציבור) מביא ערבה למכור כמו שהיה המנהג בזמן שבית המקדש היה קיים, ששלוחי בית דין הביאו ערבות ממוצא שבצד ירושלים.

מכינים בדי ערבה אגודים בטבעות מעלי לולב [וי"א שצ"ל מלולב שלא הוקצה למצוה[364]], עבור

---

362) בנוגע להמשיך ללמוד לאחרי שעלה עה"ש ללא ברכה"ת – אף שיש מקילים (ראה תוספת חיים על חיי"א כלל ט סקכ"ו (כשהולך לישון. וראה שו"ת עמק התשובה ח"ג ס"ו עד"ז מד"ע). שו"ת מהרש"ג ח"א סס"ב (שלר"ת שצריך לברך גם בניעור, אין איסור ללמוד לפני ברכה"ת. ובפרט לפני נה"ח. ועדיף לברך ברכה"ת אחר שישן ואחר נה"ח). שו"ת לב אברהם ח"א ס"ו (לענין אמירת ק"ש). ועוד) – מצינו בכ"מ שכתבו להדיא לאיסור (ראה כף אחת (להחיד"א) פכ"ב (לענין ליל שבועות), שאחר עה"ש יזהר שלא יאמר שום פסוק עד שיברך ברכה"ת. והובא גם בשנות חיים (להגרא"ח ע"ה נאה) ס"א במקו"ח סקכ"ח. וכ"כ בבא"ח וישלח ש"א ס"ג. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סמ"ז. שבה"ל ח"י סע"ז סק"ב). וכ"ה גם בלוח כולל חב"ד (ליל הושע"ר). ולהעיר גם מר"ד ליל ב' דחגה"ש תשכ"ז ע"ד ההנהגה בליובאוויטש. (וכבר העירו שצע"ק בסה"ש תרצ"ג ע' 78 שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לא אמר ברכה"ת עד שהאיר היום, וא"כ היאך למד אז פע"ח (ראה סה"ש תרצ"א ע' 146. ועוד). ודוחק גדול לומר דקאי להדעות שעל חכמת הקבלה א"צ לברך (ראה מקו"ח סמ"ז ס"ב (בנוגע לס' דרוש רק כשיש פסוקים). ערוה"ש ס"ח. שלחן מלכים (לאנדא) ס"ז סק"ד. לקט הקמח החדש סמ"ז סק"ג. ובפרט שבערוה"ש שם כתב בדעת אדה"ז ס"ב שחייב בברכה"ת. וראה כה"ח סק"ג). וכן דוחק לפרש הטעם שהי' מתוך הרהור (וראה שו"ע אדה"ז מהדו"ב ס"א ס"ו. וראה ד"ה וידבר גו' אנכי תשי"ג. שיחת ליל שמח"ת תשט"ז. עקב תשכ"ח. מוצ"ש בשלח תשל"ד. שמות תשמ"ז. ליל ב' דחה"ס תשנ"ב), ובפרט שהי' מתוך הספר (ראה מנחת אהרן כלל ה סל"ד. מו"ק סמ"ז ס"ד סד"ה וכתב הרד"א. פתה"ד סק"ב. ועוד. אבל ראה ט"ז סק"ג. אבל אדה"ז השמיטו. וראה מקורות ועיונים להל' יומית אות רס). ואולי לאו בחדא מחתא נאמרו הדברים. ובלא"ה צ"ב בטעמא דמילתא שאמר ברכה"ת רק כשהתחיל להאיר (משא"כ בשאר ברכות השחר. ולהעיר מהחילוק שברכה"ש הן על מנהגו של עולם, אבל ברכה"ת אף שתיקנו רק פ"א ביום – היינו על הלימוד בפועל – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז. וראה לקמן מזה). ואולי מחמת שהיתה שינת עראי. ולהעיר מהדעות בכה"ח סמ"ז סקכ"ז. וסרה הקושיא).

וראה בסוף הקובץ במילואים (יט).

363) סידור אדה"ז. והמשך לשונו: "כמו כל ברכות השחר". וצ"ע ששינה בלשונו שבנוגע לברכה"ש כ' "אחר שיעלה עמוד השחר". אבל פשוט שהכוונה כן לעלוה"ש דוקא. ודלא כמי שרצה להעמיס באו"א. וכ"ה הלשון במג"א סתצ"ד. וראה שו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ז ואילך.

והנה בשו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ז הביא שהרוצה לצאת ידי ספק ישמע ברכה"ת מאחר ויתכוון לצאת יד"ח אם אפשר ואם לאו יברך בעצמו. ובסידור השמיטו. ולכאו' ה"ט שהכריע במוחלט כסברא בתרייתא. וכדעת האריז"ל בשער הכוונות ברכת השחר (א, ג) ופע"ח שער הברכות פ"א. וכך הכריעו כל המקובלים. וכדרכו בקודש בסידור להכריע כמ"פ כדעת חכמי הקבלה. (וכ"ה בנוגע לברכות השחר בכלל, שבשו"ע אדה"ז סמ"ו ס"ז כתב שלכתחילה טוב להביא עצמו לידי חיוב כל הברכות אם אפשר לו. ובסידור השמיטו ג"כ).

ואף שמקום לומר בזה "דכיון שאין זה אלא אם אפשר לא העתיקו בסידורו" (ראה בכיו"ב הגש"פ עם לקו"ט ד"ה קדש. ולהעיר מכעי"ז באג"ק חט"ו ע' קנז. ודעת לנבון נקל לחלק בין זה לשאר מקומות בסידור שהעתיק דינים עד"ז), ובפרט בנדו"ד שהוא רק ל"הרוצה לצאת מכל ספק" – יותר נראה כנ"ל. וכן גם בקצוה"ש ס"ה ס"ח השמיט לגמרי מש"כ אדה"ז בשו"ע (אף שהביא כן שם ס"ו לגבי שאר ברכות השחר. וצ"ב החילוק. ולהעיר מהנהגת אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בסה"ש תרצ"ג (שבהע' הקודמת) שבירך כל ברכה"ש לבד ברכה"ת כשניעור משינתו. כן להעיר שחלוקים הם בטעמא דמילתא שמברך גם כשלא נתחייב, שבברכה"ש מברך בכ"י מחמת מנהגו של עולם, אבל בברכה"ת הטעם באו"א (לפי שדעתו לפטור רק עד למחר או מצד ברי' חדשה, ראה בהע' הקודמת). וי"ל בפשיטות, דבשאר ברכה"ש ההידור הוא להביא עצמו לידי חיוב, משא"כ בברכה"ת שההידור לשמוע מאחר ולא לברך בעצמו. [ולהעיר מהמסופר בהקדמת ס' אור מלא, בנוגע להמהדרים בשבועות בבוקר לשמוע מאחר]. והא אנן קיי"ן שמברך בעצמו עדיף – ראה שו"ע אדה"ז סרי"ג ס"ו. וכ"ה בכל המאה ברכות שלכתחילה אין לשמוע מאחרים (ראה ב"ח סמ"ו ד"ה ומ"ש אבל. הגהות חכמת שלמה שם). כן להעיר מהשקו"ט לצאת ברכת השבח ע"י אחר – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז. ושם גם בנוגע לברכה"ת). ולמעשה, כן המנהג פשוט.

והרוצה להחמיר בדבר, יוכל לברך רק אחרי שינתו כאור הבוקר, ראה עד"ז לעיל בענין ברכות השחר. כמו כן יוכל לכוון בברכה"ת דיום אתמול שלא לפטור רק עד למחר בבוקר, ובכגון דא ודאי מהני כיון שמפסיק מלימודו בינתיים (ראה שו"ת קרן לדוד סנ"ט. ויען יוסף סשט"ו. אבן ישראל ח"ט סס"א. ועוד). וכן אם ישן שינת קבע ביום מהני לכו"ע ממנ"פ (ראה הגהות רעק"א למג"א סמ"ז סקי"ב, והובא במשנ"ב סקכ"ח. ויש שפקפקו בזה. גם צ"ע בעצם הענין, מ"ט עדיף לן לצאת יד"ח האומרים שלא לברך בניעור כל הלילה, ומחמת זה ליכנס לבית הספך בדין שינת קבע ביום. ולהעיר שאם עלה לתורה לאחר השינה נפטר מברכת אשר בחר. וגם כשלא נתכוון לכך (ובמק"א הארכנו שגם ברכת אהבת עולם פוטרת שלא במתכוון). ומש"כ בכה"ח סי' קלט סקמ"ז – היינו שלכתחילה נכון לכוון לכך).

364) ויל"ע בנוגע לטבעות שהיו על הלולב, להשתמש בו לאגוד הערבות. ולכאו' ל"ש הוקצה למצותו בדבר שהוא לגוי. ושאני סוכה שחל ש"ש גם על הגוי ש"נחשב כמותה" (כל' הרמב"ם סוכה פ"ו הט"ז. וראה רמב"ן שבת כב, א. שם מגילה כה, ב. פי' רי"ד ביצה ל, ב. ועוד. ונתבאר בשו"ת מחנה חיים ח"ג או"ח סמ"ט). אמנם, להדעה שאי"ב גדד דש"ש על הגוי (כבתוס' שבת כב, א ד"ה סוכה ועוד) – צ"ל שהוקצה רק מחמת שהוא הידור מצוה. וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה ח"י סתפ"ב. וכ"מ גם מנרות מהדרין, שגם הן מוקצין למצוה – ראה גנת ורדים בקונט' גן המלך סמ"ב. אבל להעיר ממג"א סרע"ט סק"ב. שם סתקי"ד סק"י. שו"ע אדה"ז סרס"ה בקו"א סק"א. שם סתקי"ד סכ"ה. וכ"כ להקל בשו"ת בית ישראל לנדא או"ח סי' קמז. ובכ"מ הקלו אפי' באתרוג ושאר מינים הגדולים מהשיעור שאינו מוקצה רק בשיעור שצריך למצוה, אף שי"ב משום הידור (ושלכן י"מ כך בהדעות שכולו מוקצה שהוא מחמת הידור – ראה שו"ת בי"א או"ח סנ"ט באופן הא'. תורת חסד סל"ו. ועוד).

כל אחד מבני הבית, גם נשים וקטנים (אף שמן הדין אפשר לצאת בערבה שחבט בה חבירו). ויניח למטה בית יד בלא אגד שיכול לאחוז בו בידו. שיעור ערבה זו אפילו עלה אחד בבד אחד, אבל מכוער הוא להיות עלה אחד בבד אחד. על כן נהגו לעשות ההושענות יפים משום זה א־לי ואנוהו. והאריז"ל כתב ליקח חמשה בדים כשרים כמו בלולב. וכן נוהגים. ושיעור ארכה כשיעור אורך ערבה שבלולב – ג' טפחים. ונהגו להביא מורביות, ענפים ארוכים ויפים – ערבות גסות ארוכות ויפות, שיהיו בה עלים הרבה והבדים ארוכים – משום הידור מצוה, שניכר המצוה בעין יפה. כל הפוסל בערבה שבלולב (כגון יבש וגזול) פוסל בערבה זו, חוץ מנשרו רוב עליה.

משכימים לבית הכנסת. מרבים קצת בנרות. אין רגילים לעשות מלאכה של חול עד אחר יציאה מבית הכנסת. ויש שמסירין אפילו הכיס [=ארנק] של מעות (אא"כ עבור צדקה).

נהגו ללבוש בגדי שבת (ויו"ט, וכבשאר ימי חול המועד) ולא הקיטל. וגם החזן אינו לובשו. כמו כן אין משנים משאר תפילות חול המועד.

בשיחת ליל הושענא רבה תשד"מ: מה טוב ומה נעים שביום זה, שענינו מיתוק הגבורות, יוסיף כאו"א בנתינת הצדקה יותר מהשיעור הרגיל.

בשער הכוונות: "צריך ליזהר לכוין האדם דעתו במאד מאד בתפלת יום הושענא רבה ובכל מעשיו ביום ההוא כיון שעדיין יש לו תקנה אז".

שחרית: שחרית לחול, יעלה ויבוא. הלל שלם.

נרדם[365] באמצע פסוקי דזמרה, אפילו שהה לגמור את כולו אינו צריך לחזור לראש. ואם אינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר. ואם מסתפק אם אמר ברוך שאמר וישתבח, אינו חוזר ואומרם.

נרדם באמצע ברכות קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור כל אותה ברכה – חוזר לראש הברכה. ואם לא שהה ואינו יודע באיזה ברכה עומד, חוזר לראש הברכה שבודאי לא אמר. נרדם בין הברכות אינו חוזר.

נרדם באמצע קריאת שמע, אם שהה כדי לגמור את כולו[366] – חזר לתחילת קריאת שמע. ואם לא שהה, ואינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר[367].

נרדם באמצע תפלת העמידה ושהה כדי לגמור כולה – חוזר לתחילת תפלת העמידה. ואם לא שהה אבל אינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש הברכה שבספק אם אמרה[368].

הלל: קודם הלל, נוהגין להתיר אגודו של לולב מלמעלה. מסירים שתי הכריכות אשר על הלולב, ואין נשארים אלא ג' הכריכות המאגדים את הלולב ההדסים וערבות יחד. טעם הפשוט להסרת הכריכות הוא לפי שהכריכות מעכבים את כסכוס עלי הלולב, ובמילא גם את השמחה הקשורה בלולב. ולפי שהו"ר הוא יום האחרון שבסוכות והכל הולך אחרי החיתום, צריך להשתדל בריבוי הכסכוס וכו' והשמחה[369]. [ועוד טעם, לפי שסיבת הנענועים היא לעצור טללים רעים ורוחות רעות וכיון שעכשיו גמר החתימה מתיר אגודו כדי לנענע היטב[370]].

ויתכן שבא"א מבוטשאטש סוסי' תרסד מירי מנדו"ד, שלשונו שם צע"ק. וטעמו שם להתיר להשתמש לערבות משום מלל"ה, אלא שהזהיר שישמרנו ולא יזרקנו אחרי החיבוט. וראה גם א"א מבוטשאטש סתרס"ה. וראה כעי"ז בשו"ת חת"ס או"ח סי' קפד בנוי סוכה להשתמש בו למצוה. ואפ"ל שאינה הורדה מקדושה מחמת שיכול להחזירה לולב. ואולי זו גופא כוונת הא"א במש"כ שישמרנו.

365) ראה בכ"ז בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב'קעה.

366) כל ק"ש ללא הברכות.

367) הי' עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שניה חוזר לוכתבתם שבפרשה ראשונה במה דברים אמורים כשלא התחיל למען ירבו ימיכם, אבל אם התחיל למען ירבו ימיכם אין לו לחוש שמא התחיל כן אחר וכתבתם שבראשונה (לפי שמן הסתם קרא כפי רגילותו שהורגל שלא לומר למען ירבו עד סיום פרשה שניה). ומכל שכן אם מצא עצמו בתיבה אחרת באמצע פרשה (שחזקה שאמר כל מה שלמעלה ממנה).

368) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקמה.

369) ונתבאר בלקוטי שיחות ח"ד ע' 1368.

370) ובראשונים הביאו גם הטעם להורות הלכה כרבנן שלולב א"צ אגד. ויש שכתבו להודיע שנגמרה מצותו. ובס' המנהיג הל' אתרוג

נרדם באמצע הלל, אפילו שהה לגמור את כולו, אינו צריך לחזור לראש. והמחמיר יחזור לקרותו בלא ברכה[371]. ואם אינו יודע איפוא עומד, יחזור למקום שבספק אם אמר. ואם מסתפק אם אמר הברכות בתחילה וסוף, אינו חוזר ואומרם.

אחרי הלל – הושענות. לאמירת הושענות – מוציאין **כל** הס"ת שבהיכל, כן הוא מנהג ליובאוויטש. ועומדים עם הספרי תורה ליד הבימה.

נוטלים ד' מינים ומקיפים הבימה שיש בה ספרי תורה, דוגמת המזבח, ז' פעמים (זכר למקדש, שהיו מלקטים מורביות של ערבה ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח וראשיהן כפופים על המזבח, והיו מקיפין את המזבח באותו היום ז' פעמים[372]). אומרים את כל ההושענות של כל ימי הסוכות על הסדר, ומקיפים את הבימה בד' המינים (ללא ההושענות), ובהקפה ז' אומרים "למען איתן". יותר טוב שלא ליטול ההושענות עם הלולב. והאריז"ל הזהיר מאד שלא לחברם. וכן יש לנהוג.

אחרי אמירת הושענות של כל יום אומרים בקול פסוקים מיוחדים להושענא רבה, כמופיע בסידור.

ביום ערבה מרבים בתחנונים אחר התפלה, לפי שבחג נדונים על המים והכל הולך אחר החיתום[373].

במכתב כללי משנת תשמ"ה[374]: מדייקים[375] בהפיוט "שערי שמים פתח ואוצרך הטוב לנו תפתח" שאומרים בהושע"ר – לחבר "לנו" ל"הטוב" – ראה ד"ה אנכי אנכי תרפ"ז[376]: ואוצרך הטוב לנו, תפתח . . שיבואו בחסד פרטי שהוא הטוב לנו בטוב הנראה והנגלה גם למטה ממש. [ובלקוטי דבורים[377]: דער נוסח ואוצרך הטוב לנו תפתח דארף מען מאכען דעם אתנחתא נאך דעם ווארט ואוצרך, הטוב לנו תפתח[378]].

מנהג נביאים שנוטלים ערבה, זכר למקדש שהיו מקיפין המזבח בערבה שבע פעמים, מלבד ערבה שבלולב.

> בשיחות קודש נתבאר הסדר שלאחרי קיום מצות ד' מינים בהושענא רבה, ולאחרי אמירת ההושענות השייכים לכל שבעת ימי הסוכות, ואמירת פיוטים נוספים כו', ולאחרי כל הפיוטים והתפלות כו', עד לאמירת "קול מבשר מבשר ואומר" ג' פעמים (בתלתא זימני הוי חזקה), שכל זה קשור עם ד' המינים, מניחים את ד' המינים על הצד (במקום מכובד וכו'), ולוקחים חמשה בדי ערבה, ובזה גופא לא אותה הערבה שבה קיימו את מצות ד' המינים, אמירת ההושענות וכו', אלא בדי ערבה חדשים, כדי לקיים על ידם הענין דחיבוט ערבה, ודוקא בהם ועל ידם נפעלת העבודה המיוחדת דהוש"ר, מנהג נביאים, עם כל העילויים שבדבר, תכלית העילוי.

סדר חיבוט ערבה: מכניסים ספרי התורה להיכל, מניחים את ארבעת המינים, ואומרים קדיש תתקבל. **ואחר כך** נוטל בידו הערבה [–אגודה של חמש ערבות, ויאחז בו בידו שלא במקום האיגוד], וחובט ה' חבטות בקרקע, כדי למתק ה' גבורות [ברמ"א הובא לנענע ההושענות קודם, אבל לא הובא בסידור]. וכל המנהגים הללו [גם] משום שמחה[379]. ודי בחבטות אלו, אפילו לא

סל"ח משמע שמנענעים יותר להודיע כי ניצחנו כל המקטרגים עלינו.

371) וראה מג"א סתכ"ב סק"ט. שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ג במוסגר.

372) ראה פע"ח בסופו – הובא בלקו"ת מסעי צא, א.

373) ולכן כתב בשו"ע אדה"ז שביום זה שמרבים בתפלה וצריכים למהר להתפלל נהגו להקל לקרוא קריאת שמע משעלה השחר.

374) לקו"ש חכ"ט ע' 526.

375) בלקו"ש חי"ט ע' 564, וכן בלקו"ש חכ"ד ע' 583: כהמדייקים. אבל כפנים, כ"ה בלקו"ש חכ"ט שם.

376) סה"מ תרפ"ז ע' כא ואילך.

377) נט, א.

378) וראה גם סה"מ תרצ"ו ע' 40. תש"ב ס"ע 22. ד"ה באתי לגני תשכ"ב קרוב לתחילתו. וראה גם שמועות וסיפורים ח"א ע' 159. ושם גם שהפסיק בין "לנו" ל"תפתח". וכ"נ גם בסה"מ תרפ"ז שם.

379) עוד טעמים – ראה תשובות הגאונים שערי תשובה סש"מ. וראה בזהר ח"ג לב, א. ונת' בשעה"כ דרושי סוכות ד"ח. וראה גם א"ר סתרס"ד סקי"ג. בכור"י שם סקט"ו ואילך. וכן נתבאר בדא"ח, שענינו גבורות ממותקות (ע"י ערבות שהן שלוחי ההשפעה – סה"ש תרצ"ט ע' 304, ההמשכה דרב חסד בטוב הנראה והנגלה (סה"ש תש"ד ע' 30. ונת' בלקו"ש ח"ד ע' 1367). [וראה בשיחת ליל שמח"ת תשט"ז שהעבודה דחיבוט ערבה היא ע"ד תק"ש – הענין דקב"ע].

נחסרו עליה.

מנהג התינוקות לחבוט עד שיפלו כל העלים משום שמחה. אבל לפי דברי האריז"ל והמקובלים, אין מקום להסיר העלים, וצריכה להיות כשרה כמו ערבה שבלולב עד גמר החבטות.

צריך לחבוט הערבה דוקא על עפר הארץ [=רצפה] ולא בשום דבר החוצץ. אחר כך אומרים יהי רצון שנדפס בסידור.

מעשה רב: כ"ק אד"ש מפריד הערבות זו מזו בתוך האיגוד קודם החבטה, וחובט קלות על הרצפה ולא על השטיח.

גם נשים וקטנים נוהגים בחיבוט הערבות.

הלכתא למשיחא: זוקפים ערבה בצדי המזבח וראשיהם כפופים בצדי המזבח. וגוחות (מוטות) על המזבח אמה. הכהנים (וי"א גם זקני ירושלים שאינם כהנים) מקיפין את המזבח (בלולב או בערבה) שבעה פעמים, ואומרים: אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הושיעה נא.

ברמ"א[380] ובשו"ע אדה"ז[381] הובא המנהג **להצניע** הערבות (להשתמשות למצוה אחרת[382]). בנוגע לזריקתן על ארון קודש – אף שיש נוהגים כן, ונתנו טעם לדבר, הרבה פוסקים שוללים מנהג הנ"ל. ומעשה רב שלא לעשות כן. כ"ק אד"ש השאירן על הרצפה, או על הכסא, ולפעמים לקחן עמו אחרי התפלה[383].

ערבות של הושענות, אע"פ שנזרקות אסור לזלזל בהן ואין לפסוע ולדרוך עליהן [כמו ערבה שבלולב]. ויש שכתבו שאין לזורקן לאשפה (ויכול להכניסן בשקית נפרדת לאשפה).

אסור ליהנות מן הערבה לאחר נטילתה, שהוקצה למצותה כל היום.

שיר של יום, לדוד ה' אורי, קדיש יתום. קריאת התורה (1 ספר תורה. 4 עולים). חצי קדיש. אשרי, ובא לציון. יהללו. חצי קדיש.

מוסף לשלש רגלים. (וביום הששי. ומנחתם ונסכיהם. וביום השביעי. ומנחתם ונסכיהם). אין כאלקינו. קדיש דרבנן. עלינו. קדיש יתום. תהלים. קדיש יתום. שש זכירות.

לעקאח: בהושענא רבה (וכמ"פ – גם בלילות חוה"מ) נהג כ"ק אד"ש לחלק לעקאח לאלו שלא קיבלו לפנ"ז. וראה בשיחת ליל ו' דחגה"ס תש"נ: וכן יתנו לעקאח לכל אלה מהנמצאים כאן שלא קיבלו עדיין כדי שלא יהי' דוחק ביום הושענא רבה, שבו יתנו לכל אלה שיגיעו בינתיים, כפי שהכריזו לפנ"ז.

סעודת יום טוב: מרבים בסעודה כמו ביום טוב, להורות שהוא בטוח שזכה בדין שמים[384]. הסעודה, לפני חצות (**12:41**) אם אפשר[385]. ועכ"פ, לפני שעה עשירית (בשעה **3:30** לערך)[386].

טובלים פרוסת המוציא בדבש[387]. נוהגים לאכול "קרעפכין"[388].

---

380) בהל' הושענא רבה.

381) הלכות פסח.

382) ראה לקמן ביום חמישי, כ"ד תשרי.

383) ולהעיר שהמנהג להצניע ההושענות הובא בראשונים.

384) מנורת המאור הנר השלישי כלל ד ח"ו פ"ז. נהג כצאן יוסף, (שבהערה הבאה).

385) ראה בסוף הקובץ במילואים (כ).

386)ואם נתעכב עד אחרי שעה עשירית – ראה בא"א מבוטשאטש מהדו"ת סרמ"ט שיש להקל לאכול סעודה קבועה, "ובפרט שנהוג להתעכב באכילת הלילה סמוך לחצות", מצד האריכות בסדר ההקפות. ולהעיר גם מסה"ש תש"ה ע' 52 ("אמאל אויך געוואשן זיך צו פת").

387) ושייך לענין מיתוק הגבורות – נת' במאמרי אדה"ז הקצרים ע' תנד, עיי"ש.

388) בטעם המנהג – ראה בהערה לס' המנהגים, מנהגי יו"כ. ומועתק כאן ממענה לשואל כענין: עיי"ש בהערה לסהמ"נ שטעמו של אדה"ז באכילת קרעפלאך לא שייך להו"ר. אבל פוק חזי. ובהערה לא כתב רק שאין טעמו של אדה"ז מתאים אבל המנהג נהוג ומקובל. ואדרבה – פשטות משמעות ההערה בסהמ"נ הוא להקשות – או להעיר – שטעם אדה"ז אינו מתאים כ"כ להנוהג ולא לשנות הנהוג. וכנראה שמה"ט מציין שם לטעמים אחרים. וכמדומני אא"פ לפרש באו"א, ובפרט הלשון ש"לכאורה" הטעם ל"ש בהושע"ר. יתר על כן, מקור ההערה הוא בהערות וציונים למאה שערים. ולא במנהגי יו"כ, ונכתב כהערה להמאמר. ומתו"ד הק' משמע שבא להעיר בהמאמר,

מבצע ד' מינים: בימי חג סוכות יוצאים עם הד' מינים ברחוב וכיו"ב מקומות שם נמצאים בני ובנות ישראל לזכותם במצוה זו. ובשיחת ליל הושענא רבה תנש"א נזכר ע"ד השתדלות יתירה בזיכוי בני ישראל בד' מינים במשך היום דהושענא רבה, מצד מעלת היום.

אתרוג אסור לאוכלו בשביעי, שהוקצה לכל שבעה. ובחוץ לארץ אסור אף בשמיני, שהוא ספק שביעי. אבל בתשיעי, בשמחת תורה, מותר לאוכלו.

מכיון שהלולב ומיני' הם מוקצים, יצניע אותן במקום משומר למשך יו"ט ושבת הבעל"ט. האתרוג אינו מוקצה לפי שמותר להריח בו[389].

בין עצי הסכך ובין עצי הדפנות ובין נוי הסוכה אסורים גם בשמיני עצרת ואף בתשיעי שהוא ספק שמיני.

מצוה להמנע מלקבוע סעודה בערב יום טוב משעה עשירית **(3:30 לערך)** ולמעלה כדי שיאכל סעודת יום טוב לתיאבון. וכתב המגן אברהם בענין זה: לא כאותם האוכלין ושותין ומשתכרין בהושענא רבה עד שאין יכולים לקדש בלילה. [אבל לאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אינו נמנע בערב יו"ט עד שחשיכה דהיינו עד בין השמשות].

במנחה: מאריכים בתפלה. התפלה כבכל ימי חוה"מ. לדוד ה' אורי בפעם האחרונה[390].

> בד"ה ביום השמיני שלח תשמ"א[391]: "לאחרי אמירת המזמור לדוד ה' אורי וישעי מר"ח אלול עד הו"ר, שני פעמים בכל יום, דנקודת המזמור היא לך אמר לבי בקשו פני גו', האט מען זיכער אויסגעבעטן שיהי' גילוי פנימיות נקודת הלב, ובשמיני עצרת נעשים כל ישראל שמחים וטובי לב[392]".

אצל כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע "הושענא רבה הי' תפלת המנחה כמו בערב ר"ה"[393].

"הושענא רבה פארנאכט פלעגן אריין די גאנצע ב"ב אין סוכה צו די רביים מקבל זיין א ברכה. זיי האבן געמאכט א ברכה לישב בסוכה, געגעסן מזונות וכו'"[394].

הכנות לחג

כתב הרמב"ם (והובא בשו"ע ובשו"ע אדה"ז): "כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו . . ושמחה כזו קלון היא להם . . ".

נטילת צפרנים: אף מי שנוטל צפרניו בכל ערב שבת ויו"ט, לא יטלן היום במספריים או בסכין כי אם בידיו ובשיניו. אם נטל צפרניו בערב יום טוב (או שנטלן צפרניו לפני הרגל, ובערב יום טוב לא הי' לו מה ליטול ושוב גדלו בחול המועד), מותר ליטלן היום[395].

לטהר עצמו במקוה ערב הרגל. ראה לעיל בערב חג הסוכות.

והיינו שצ"ב איך להתאים הטעם שבמאמר להנהוג בהושע"ר ולא שבא להעיר על הנהוג. וגם את"ל שבא להעיר על הנהוג, עדיין אין בזה לקבוע שלא לנהוג כן. וכ"ז פשוט. ועוד ועיקר, שנזכר ג"כ בשיחת שבת בראשית תנש"א.

389) ואף שטוב להימנע מלהריח באתרוג של מצוה כל החג כדי להנצל מספק ברכה (סדר ברכת הנהנין פי"א ה"ח) – הרי לדעת המג"א סתרנ"ח סקכ"א. רסי' תרנג. וכ"ה בחי' הצ"צ קצח, ד) שלא בשעת נטילה מותר להריח בו (אבל ל"מ כן מסתימת הל' בסדר ברה"נ שם. וכדעת החולקים. ואכ"מ). ועוד, שלאחר שנגמרה מצותו בהושענא רבה ואילך, אין בו ספק ברכה (ראה פמ"ג סתרנ"ג במ"ז סק"א. אבל ראה בפמ"ג סרט"ז במ"ז סקי"ד שלהט"ז גם בשמע"צ נכון שלא להריח. וראה בכורי יעקב סתרנ"ג סק"ב). ועוד ועיקר, שיכול לברך על פרי אחר ואח"כ להריח בו – ראה מג"א סתרנ"ח סק"א וט"ז שם סק"ד. ומש"כ בשש"כ פכ"ב הע' סב (וראה באו"א באלף המגן סוסי' תרנא בהגה בשוה"ג) – הנה לדעת אדה"ז (סש"ח ס"ד) ל"ש מוקצה מח"כ בכשמל"ה.

390) בשער הכולל פמ"ה ס"ו נתבאר שביום זה הוא סיומא דדינא ואין צריך עוד לבקשת ונפלינו אני ועמך דהיינו סגולת אמירת לדוד ה' אורי ולכן גם בהושענא רבה במנחה אף על פי שכבר השלימו בשחרית כל סדר הפיוטים צריך לומר לדוד ה' אורי, עיי"ש.

391) סה"מ מלוקט ח"ב ע' קמא.

392) עיי"ש ע"פ המבואר בלקו"ת, ששמחים וטובי לב הוא גילוי האהבה דנקודת פנימיות הלב.

393) סה"ש תרצ"ז ע' 189.

394) סה"ש תש"ה ע' 52. (וראה שם גם ע"ד נט"י לפת לפעמים. ונת"ל). ונזכר ג"כ בשיחת ליל שמח"ת תשכ"ז – ועיי"ש ע"ד מנהג "נשיאי בית רבי" להצליף בהושענות. ועד"ז בר"ד מסוכות תרצ"ג. וראה גם באג"ק כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ חט"ו ס"ע סז.

395) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'שלא.

צדקה: עבור שני ימי החג.

ימשמש בבגדיו עם חשיכה (שלא יהיה בהם דבר מוקצה)[396].

הכנת אש לנרות: אין מוציאין אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט[397]. לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש־מאש להדלקת הנרות לליל שמחת תורה.

המדליקים בפתיל צף, אם צריך להכין נקב יעשו כן לפני החג עבור שני הלילות של חג.

נר נשמה ליארצייט שחל ביום טוב, וכן אותם המדליקים נר עבור יזכור[398], עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקם ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)[399].

תזכורת: להדליק תאורת החשמל בסוכה לפני החג. המשתמשים בשעון־שבת, יכוונו אותו לשני ימי החג, ובסוכה – רק לשמיני עצרת.

> **ונשמרתם מאד לנפשותיכם:** ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד־חמצני) פעיל.

סדר הדלקת נרות: מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו **מעט** מים או שמן בכוסית **בערב יו"ט** [ומותר לעשות כן, ואין חשש[400] גרם כיבוי בנותן מעט מים[401]] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן ליל שמחת תורה.

באם הדבר אפשרי (מבחינה בטיחותית, מזג האוויר וכו') מדליקים ומברכים בסוכה (מקום האכילה) ודי בנר אחד או ב' נרות.

הדלקת נרות בשעה **6:00** (18 דקות לפני השקיעה[402]).

מדליקין הנרות בסוכה (כנ"ל) לפני הברכה כבשבת, ואח"כ מברכים שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום טוב, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טעתה בהברכה או שכחה "שהחיינו" – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אם איחרו את הזמן, ניתן להדליק גם בחג, מאש דולקת.

ליל שלישי, כ"ב תשרי, ליל שמיני עצרת

> בלקוטי תורה[403]: וזהו ענין שמח"ת שאחר ר"ה ויו"כ שהוא בחי' המשכה שמחה של מצוה על כללות השנה כי מאחר שבכל השנה עושים חסרון ופגם בהארת סוכ"ע ע"י שאין מקיימים המצות כהלכתן וכאשר נמשך בר"ה ויוה"כ מלוי החסרון אז נעשה בחינת שמחה של מצוה כו'. ועוד שם[404]: כי מר"ח אלול עד יו"כ הן ארבעים יום וביוה"כ בו נתנו לוחות האחרונות כללות כל התרי"ג מצות והן מילוי כל החסרונות והפגמים בהמשכת פנימים ומקיפים מחדש וכו' [ו]ע"י התורה נמשך מקיף היושר הכללי שמקיף בהשוואה אחת והוא ענין שמחת תורה שהשמחה של כל השנה בתורה ומצות נכלל ביום א' שהוא כללות כל השנה ומקיף זה נמשך ע"י התורה.

---

396) ראה שו"ע אדה"ז קו"א לסרנ"ב סקי"ד.

397) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

398) ואין כן מנהגנו.

399) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

400) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תרסה.

401) אבל לא הרבה מים שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי.

402) מט"א סתרכ"ה סל"ג. ועוד. וראה שיחת ליל ערב שבועות תש"מ. לקו"ש חכ"ד ע' 297 הע' 69.

403) ד"ה אני לדודי הב' (לג, ד).

404) בביאור לד"ה הנ"ל (לד, ג).

בלקוטי תורה[405]: "להבין קצת ענין יוה"כ וסוכות . . שהתענוג מאכילה ושתייה כו' הם תענוג מדבר שחוץ ממנו, אבל יוהכ"פ ע"י התשובה מעורר עצמיות אור א"ס . . ה' ענוויים מדברים גשמיים, רק להיות אז תתענג על ה' . . בחי' שבת שבתון[406] דיוהכ"פ בחי' כי עמך הסליחה, כי עמך מקור חיים, לכן אסור התענוג מאכילה ושתיה, כי הוא גלוי ממקור התענוגים שלמעלה מהחכמה . . הנה אח"כ, היינו לאחר עשי"ת ויוהכ"פ, עי"ז בסוכות [ושמיני עצרת[407]] נמשך להאיר במקיפים ופנימים[408] . . להיות בחי' דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם ונפש חפצה כו'". ומבואר על כך בלקוטי שיחות[409], ש"חפצה" היינו פנימיות הרצון, תענוג. וע"פ הידוע, ששמע"צ הוא בחי' ה"שמן" וה"עסענציע" של כל חודש תשרי, צ"ל שהענין ד"נפש חפצה" שבב(סוכות ו)שמע"צ, הוא למעלה ("**העכער**") מהתענוג הבלחי מורכב דיוהכ"פ. ואינו מובן, איך אפשר שהתענוג דסוכות ושמע"צ, שאז יש אכילה ושתי' גשמיים, יהי' נעלה יותר מהתענוג דיוהכ"פ, שאז מופשטים מאכילה ושתי'. אך הענין הוא, שזהו מצד מעלת העבודה במקום גשמי דוקא, ועד להתעסקות באכילה ושתי' גשמיים, שדוקא בזה ישנו תענוג (העצמות למעלה, ובמילא גם התענוג) דעצם הנפש ממש. והיינו שהתענוג הבלתי מורכב דיוהכ"פ, שאין התענוג מדבר שחוץ ממנו, הוא בדוגמת אותיות החקיקה שבנפש, שאף שאינם דבר נפרד חוץ מהנפש, כמו אותיות החקוקות על אבן טוב, שאינם דבר נפרד מהאבן טוב, אלא מעצמיותו ומהותו של האבן טוב, הרי אין זה כמו הפשיטות של האבן טוב מצד עצמו שהוא מופשט מכל צורה ממש. ואילו התענוג (נפש חפצה) שבסוכות ושמע"צ, הוא תענוג עצמי דעצם הנפש ממש, בדוגמת הפשיטות של האבן טוב עצמו, כפי שהוא מופשט מכל צורה ממש.

במאמרי אדמו"ר האמצעי[410]: וזהו כל ענין שמע"צ ושמח"ת וכו' הוא ענין קליטת אור אלקי שבבחינת חכמה עילאה בלב כל נשמות ישראל בפרט בבחינת היחוד וביטול בה בתכלית בקיום מצות מעשיות בפועל ממש דוקא וד"ל ועל כן שמחת תורה שבשמע"צ השמחה הוא ג"כ במעשה ממש דוקא והוא בבחינת ריקוד בהקפה שמקיפין סביב הבימה מקום קריאת התורה בדיבור בכל השנה ובשמע"צ מקיפין סביב הבימה בריקוד ושמחה גופניות דוקא וגם ההקפות הם עם הספר תורה שהוא גשם הס"ת דוקא . . דוקא והשמחה זו היא בריקוד ועשיה גשמיות ששרשה למעלה מעלה מבחינת חכמה עילאה שרש התורה שנמשך בקריאת התורה בכל השנה.

בסידור עם דא"ח[411]: שרש ההפרש אשר בין עשי"ת לשמ"ע וש"ת . . שאז זמן השמחה הכללית מכל התורה . . שהוא בחי' אור פשוט בלתי מוגבל ומתחלק לחלקים . . יגיל וישמח מכללות כל התורה שבכל השנה שעברה והרי יש בחי' שמחה בפרט בכל הלכה והלכה . . אך בש"ת השמחה הוא בחי' כללות לכללות כל ההלכות כא' . . והיינו ג"כ ענין שמחה של מצוה שישנה בפרט וגם בכלל בכל המצות והיינו בש"ת דוקא שהרי הוא יום אחד בלבד ונכללו בו כללות כל התורה והמצוה שעשו כל השנה כו' ובחי' מקיף זה נמשך ע"י התורה דוקא . . ע"כ נק' שמחת תורה דוקא. . מה שיום ש"ת בא אחר יו"כ ביום י"ג כי ד' ימים שבין יו"כ לסוכות וח' ימי הסוכה י"ב וש"ת יום הי"ג היינו לפי שי"ג מדה"ר שנמשכו ביו"כ . . שנשארין למעלה בבחינת העלם עדיין . . אבל בש"ת מאיר ובא אור זה . . וא"כ נמצא דהארת מקיף הכללי בש"ת היינו בחי' הארת המקיף שביו"כ שעל ידי תשובה והא בהא תליא שלפ"ע התשובה . . לעורר אתדל"ע בעצמות האא"ס להאיר בבחי' מקיף בי"ג מדה"ר כך ערך בחינת התגלות זה האור ממש ביום ש"ת בשמחה של תורה ומצות . . ומכל זה יובן שאין ענין הפרש כלל בעצם בין עשי"ת לש"ת אלא שבעשי"ת בהעלם עדיין . . ובש"ת כבר נמשך ובא בבחינ' מקיף כללי.

בד"ה ביום השמיני תרצ"ה[412]: דשמיני עצרת הוא יום שמן בכל מיני טוב . . הנה כל הטוב הרוחני

405) בסיום וחותם ההוספות שבספר ויקרא.

406) ושם: כי שבת היא המשכת מוחין דאבא היינו בחי' חכמה הנק' עדן והתענוג המתלבש בחכמה הרי הוא עד"מ התלבשות והרכבת התענוג שנתלבש להיות התענוג מן החכמה ואין זה כמו מקור התענוגים שאין התענוג מדבר שחוץ ממנו וע"כ גם למטה המצוה להתענג במאכל ומשתה אבל בחי' שבת שבתון כו'.

407) ובלקוטי שיחות דלקמן בהערה 45: בלקו"ת שם נזכר רק סוכות. אבל עפ"י הידוע שגמר ההמשכה בפנימיות (**קליטה**) הוא בשמע"צ, מובן, שבסוכות נכלל כאן גם שמע"צ.

408) ושם: והיינו ע"י הסוכה נמשך בחי' השראת המקיפים וע"י ד' מינים שבלולב . . נמשך להאיר בבחי' פנימי'.

409) חי"ז ע' 337.

410) דברים ח"ד ע' א'שו.

411) שער האלול רלא, א.

412) סה"מ קונטרסים ח"ב ע' שלח.

וההשפעה בבני חיי ומזוני שהוקצב בר"ה הנה ההמשכה כללית היא בשמע"צ, וזהו ביום השמיני, בהיום שהוא שמן ומושבע בכל מיני טוב, והיינו דהכתיבה וחתימה טובה דר"ה ויוהכ"פ ובקור החותמות דהושענא רבה, הנה חלוקי הפתקאות בחותמי ברכות הוא בשמע"צ, זהו ביום השמיני כל השומן והשובע הנה עצרת תהי' לכם, דבעצרת יש ב' פי' הא' קליטה, והב' ל' הדרכה והנהגה, וכמו זה יעצור בעמי, וכנ"ל דהעבודה פרטית דשמע"צ היא העבודה דקבעום"ש על כל השנה. ועיי"ש בהמשך המאמר.

בשיחת ליל שמח"ת העת"ר[413]: (הר"ש גרונם אמר שנמצא בדרוש דצדקת פרזונו אשר בשמע"צ מבטלין החותם כו', ואמר אדמו"ר שליט"א:) זהו לאחר החותם דהו"ר, דענין החותם הוא כמו שמשלחין אגרת שחותמין אותה שלא יגעו בה ידי זרים, אמנם כשהגיע האגרת למי שנשלחה לו אז יכולים לבטל החותם, ועד"ז הוא בשמע"צ שהוא בחי' לכם וממילא אז אינו צריכים לחותם[414].

כו"כ שיחות ומאמרים בענינו של יום שמע"צ – נלקטו בספר לקוטי שיחות מועדים שמיני עצרת. וב'פתח דבר' לקונטרס שמע"צ־שמח"ת ה'תשי"א[415]: בשמיני עצרת היא האסיפה דכל האורות והגילויים הכללים שנמשכים בחדש השביעי, הקליטה והעכבה בזריעה טובה בכדי שתהי' מזה צמיחה בריבוי טוב[416].

בכמה שיחות קודש נתבאר בארוכה ענין הריקודים וההקפות. **ואכ"מ**. וראה ב'פתח דבר' לקונטרס שמע"צ־שמח"ת תשי"א הנ"ל: "והזהיר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בשם אביו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע: די פערציק אכט שעה פון שמע"צ און שמח"ת דארף מען זעהר מייקר זיין, יעדע רגע קען מען שעפען אוצרות מיט עמערס און קאדקעס (חביות) בגשמיות וברוחניות און דאס איז ע"י הריקודים." [ובסה"ש תרצ"ה ע' 468: "בשמע"צ היו מיקרים מאד את הזמן. באמת בשמע"צ הם אותן הכוונות שבר"ה." (ועד"ז – בנוגע להדמיון דר"ה ושמע"צ – בהיום יום לכ"ב תשרי (שמע"צ)). ושם בהמשך הר"ד, שכ"ק אדמו"ר מהרש"ב נ"ע שוחח פעם בשמע"צ עם אחדים כשעה וחצי, ואמר שזהו אצלו מסירת נפש [כנראה מצד יוקר הזמן בשמע"צ], וביאר הטעם להנהגתו, עיי"ש].

בשיחת שמח"ת תש"ה[417]: די עבודה פון היינטיגן טאג – שמחת תורה – איז זינגן און טאנצען. וואס איז טאנצן? – מרגיל זיין דעם גוף נהנה צו זיין פון א דבר מצוה. אזוי איז דער גוף נהנה פון אכילה ושתי', דארף מען אים צוגעווואוינען אויף נהנה זיין פון א דבר מצוה. און דאס איז דער טאנצן מיט די פיס, וואס דורך דעם וועדט דער גוף נתיגע מיד. דער גוף וויל דאס ניט, דער גוף מאנט זיין מנוחה, ער האט געארבעט א גאנצן טאג, ער האט אויך א סאך דאגות און איז ביי זיך צובראכן, עס ווילט זיך אים דעריבער אפרוהען און לייגן שלאפן, דארף אבער זיין די קביעות עתים לתורה, אז אן די שיעורים וואס יעדערער האט לפי ערכו זאל ער זיך ניט לייגן שלאפן. אן די שיעורים קען ניט זיין. ניט נאר וואס די שיעורים, די קביעות עתים לתורה, דארף זיין א מוז, נאר דער גוף אליין זאל דאס מאנען. מען דארף אזוי אויפהויבען דעם גוף ער זאל דאס פאדערן . . . אזוי דארף מען אויך אויפהויבען דעם גוף צו תורה און אים איינטרייען נהנה זיין פון א דבר מצוה. [ובהמשך השיחה[418]: דער ענין פון זינגען און טאנצן שמחת תורה איז, אז דער מענטש זאל וויסן אז ער דארף וועלן העכער. אפילו די גוטינקע, די גאר גוטינקע דארפן אויך וועלן העכער].

בשיחת שמח"ת תרס"ד[419]: מי דארף זיך דורך ריידען, עד עתה הי' עדיין מקיפים ראש השנה יום הכיפורים סוכות עד שמיני עצרת, שמחת תורה הוא ג"כ בכלל שמע"צ, וואס אין מקיפים קענען מיר קיין טאלק ניט וויסען . . איך דארף אייך מוסיף זיין, אז למעלה איז אויך אזוי, אין דער צייט פון מקיפים ווייס מען נאך ניט, ער כביכול ווייס אויך ניט [וראה בהערת כ"ק אד"ש לשם], ווארום כי

413) סה"ש תורת שלום ע' 210.

414) ובשיחת ליל הושע"ר תשמ"ו, שמצינו בזהר ב' לשונות (אופנים) בנוגע לזמן דקבלת "פתקין טבין" ("א גוטן קוויטל") – בהוש"ר, או בשמע"צ. והביאור בזה, שבהוש"ר ערב שמע"צ, נפעל הענין דקבלת "פתקין טבין", והקליטה דשמע"צ היא ביחס לענינים שנפעלו ע"י עבודת ההכנה ביום שלפניו, בהוש"ר.

415) נדפס גם באגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א חי"ד ע' יח.

416) עוד אופן בשמע"צ – יחוד וזיווג. והיינו דבר חדש לגמרי, ולא רק הקליטה וכו' – נת' בשיחת שמח"ת תשכ"ה. וראה הנסמן בחו' באתרא דרב גל' ו הע' 42.

417) סה"ש תש"ה ע' 58. [ונת' בד"ה לה"ע שמח"ת תשי"ב].

418) שם ע' 59.

419) תורת שלום ע' 28 ואילך.

עמך הסליחה הסליחה מופקדת אצלך מראש השנה עד יום הכיפורים, ווייס מען דאך ניט וואס עס וועט זיך מיט עם טאן, מכח דעת עליון רעדט מען ניט דארטן איז בודאי אלץ ידוע, נאר מי רעדט בכלל . . וואורום עס איז דאך כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב, שיש דין ומשפט על האלקות שביעקב כמה גילוי אלקות יומשך לו בקיום התורה ומצוות שלו בכללות ימות השנה . . אך זה תלוי בהעלאת מ"ן שזהו לפי ערך העבודה משנה שעברה ווי עס איז עולה זיין תורה ומצוות, אויב עס איז גוט וועט מען עם געבן אויף ווייטער אויך גוט . . אך אם עד סוכות לא עשה תשובה, איז בכלל ווייס מען שוין למעלה אז עס איז ניט גוט, אז זיין אלקי יעקב איז שוים מילביג (ווי מי זאגט דאס) אך עד שמיני עצרת יש לו עדיין זמן, ער קען נאך תשובה טאן . . ולכן עד שמיני עצרת שהוא עדיין מקיף יכול לעשות תשובה, אבל שמיני עצרת הוא המשכה פנימי' איז דא ווייס איך שוים. [ועיי"ש באריכות גדולה, בעבודת האדם].

ערבית: מעריב לשלש רגלים. אומרים בנוסח התפלה ובקידוש: "את יום שמיני עצרת החג הזה ואת יום טוב מקרא קודש הזה זמן שמחתנו וכו'[420]". טעה ואמר "את יום חג הסוכות הזה" או שאר טעות, ראה בטבלא שבסוף הלוח. אחרי שמונה עשרה אומרים קדיש תתקבל. ואין אומרים עלינו. האבלים אומרים משניות וקדיש דרבנן[421].

איסור הוצאה ביום טוב: לפרטי ההלכות – ראה לעיל בליל א' דחג הסוכות.

"שמע"צ און שמח"ת ביינאכט תיכף נאך מעריב בעפאר הקפות מאכט מען קידוש און מען פארבריינגט צוזאמען בשמחת החג און דאן געהט מען ערשט צו די הקפות[422]".

בשיחת ליל שמע"צ תשנ"ב: [הגבאי הכריז ע"ד עריכת קידוש בסוכה וכו', ואח"כ אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:] כאשר הגבאי מכריז שיכולים לעשות קידוש – הרי מכיון שענינו מרומז בתורה: "אנא בכח גדולת ימינך" ראשי תיבות "גבאי" – **צריכים** לעשות קידוש. ובאופן שניכר בקידוש שזה קשור עם "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני". ומכיון שזהו קידוש דשמיני עצרת, שאז נעצרים ונקלטים כל הענינים שלפני זה, הרי ממנו נמשכים כל הענינים על כל השנה כולה, שהיא נעשית – שנת אורה, ושנת ברכה וכו'.

קידוש: מקדשים וגם אוכלים ושותים בסוכה מפני שהוא ספק שביעי – הן בלילה והן ביום. ואין מברכים על ישיבתה[423].

בכ"מ בשיחות, שבשמיני עצרת פועלים ע"י הישיבה בסוכה, שמהסוכה עושים בית, ומעין לעתיד לבוא[424].

אין לאכול בלילה עד שחשיכה (כיון שאין מברכים "לישב בסוכה").

סדר הקידוש: נוסח אתקינו ליו"ט. בורא פרי הגפן, מקדש ישראל והזמנים, ואין מברכים לישב בסוכה, שהחיינו[425] (לפי שהוא רגל בפני עצמו). טעה בקידוש או בירך לישב בסוכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

---

420) בדיוק נוסח זה – ראה סה"מ תרפ"ג ע' קלו. סה"ש תש"ו-תש"י ע' 72. שם ע' 375. 381. שיחת אחש"פ תשכ"ד. שבת בראשית תנש"א.

421) הוראת כ"ק אד"ש כמ"פ.

422) קובץ ליובאוויטש שנה א חוברת ה ע' 73.

ובנוגע לסעודת יו"ט – ראה סה"ש תרצ"א ע' 143 שהסדר שהיא אחרי הקפות. וכן בליל ויום שמח"ת. ועד"ז בסה"ש תש"ב ע' 135: "טועם זיין פון סעודת יו"ט און גיהן צום פאר–הקפות–פארבריינגען". וכ"ה בכ"מ. וכן מעשה רב. וראה גם הנסמן באוצר מנהגי חב"ד תשרי ע' שעא (אות מו).

423) ובמק"א בזה"ל: במג"א (ועוד) מביא כמה מנהגים בזה. אבל לנו הוראת נשיאנו, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר שבשמע"צ אוכלים ושותים בסוכה הן בלילה והן ביום. ועד – שהמהדרים שגם מים אין שותין חוץ לסוכה, מהדרים בזה גם בשמע"צ.

ומה"ט נמי אין נוהגים אצלנו שלא לשהות בסוכה אחר האכילה. ואכ"מ.

424) ראה גם ר"ד בעת הסעודות ליל שמע"צ תש"ל.

ובלקו"ד ח"ד ע' 1538 שהוא ע"ד הרשות שגבוה במעלתו מהחובה, ומעלת הרשות אז עס מאכט זיס דעם קיום החוב (והובאה שם דוגמא מאמירת שיעור תהלים אחר התפלה, שהתפלה חובה ואמירת תהלים – רשות), ונותן טעם לשבח במילוי החוב. וכמו"כ ישיבה בסוכה בשמע"צ נותן טעם ועילוי בכל עניני החג, בכל ההמשכות שנמשכים ע"י המקיפים דסוכות, וזהו ששמע"צ הוא הקליטה. ועיי"ש במה שאין מברכים, שמתייחס יותר למחשבה מלדיבור, והכוונה והפועל קרובים זל"ז יותר מההתקרבות ע"י הממוצע של דיבור.

425) שכח להבדיל במוצאי שבת ונזכר הלילה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אשה המקדשת ובירכה "שהחיינו" בהדלקת נרות, לא תברך שוב "שהחיינו" בעת הקידוש[426]. טעתה ובירכה עוד הפעם – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, שאין קידוש אלא במקום סעודה. ואם אכל כזית מחמשת המינים יוצא בזה ידי חובתו[427]. ולעת הצורך יש לסמוך על דברי האומרים שאפילו שתה רביעית שלימה מכוס הקידוש (ולא רק רוב רביעית) יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה. ומכל מקום אם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלימה מלבד רוב רביעית שיוצא בזה ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל. ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין מיד בין לאחר זמן. ואינו צריך לברך על הכוס קודם אותה סעודה. ואם הקיא מה שאכל יצא ידי"ח קידוש במקום סעודה, אבל טוב שישמע קידוש מאחר.

אף שמצוה להמנע מלאכול שום דבר אחר קידוש קודם אכילת עיקר סעודת יו"ט דהיינו לחם שמברכים עליו המוציא, לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון, מותר לאכול מיני מזונות (אחרי שקידש על היין כדי שיהא קידוש במקום סעודה)[428] ולאכול לחם לאחר זמן[429]. ומכל מקום נכון להדר שלא למלא כריסו משאר אכילות קודם סעודת הפת.

האוכלים מיני מזונות אחר קידוש, ומפסיקים ואוכלים הסעודה אחר זמן: על המקדש לשתות רביעית שלם לצאת מספק ברכה אחרונה על היין. מכסים המזונות[430] בעת הקידוש. הרוצים לשתות מים אחרי קידוש[431] קודם סעודת פת[432] יזהרו לשתות מים פחות מרביעית[433], ואם שתה

426) ראה לעיל בליל א' דחג הסוכות.

427) וגם למחמירים שצ"ל פת דוקא ולא יין ולא מיני תרגימא, עכ"פ בקידוש הלילה (ולא קיי"ן הכי לדינא) – בפת הבאה בכיסנין ודאי שפיר דמי. ובפרט שדעת אדה"ז (הובא בהגהת מהרי"ל לשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י) שיוצאים יד"ח סעודה בפהב"כ. והה"נ לסברת שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סס"ג סק"ז ואילך, דמהני רק שיוכל לאכול באותה שעה, אבל לא לענין לאכול סעודתו במקום אחר ובזמן אחר שצריך לקדש שוב, ואפילו לא לשתות יין במק"א (עיי"ש בארוכה שהוכיח כן מכ"מ. והיא סברא מחודשת שלא מצינו בשאר פוסקים. וחילוק מחודש כזה ובדבר רגיל הו"ל לאשמועינן, וכמפורסם בכללי הפוסקים, ואדרבה מפורש הפכו בפשטות השו"ע או"ח סרע"ג ס"ה: יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר, ובשו"ע אדה"ז ס"ז: יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין בין מיד בין לאח"ז וא"צ לברך על הכוס קודם אותה מסעודה וכו' שכיון שכבר יצא ידי קידוש במקום סעודה הרי סעודה זו האחרת דומה לסעודה שלישית של שבת שא"צ לברך על הכום לפני', והאג"מ בעצמו כתב עלה שהוא "דבר חדש" "לולא דמסתפינא"), שבפהב"כ הו"ל כפת.

428) ומברך ברכה אחרונה. ונתבאר בלוח יומי למוצאי עשרה בטבת אשתקד (תשפ"ה).

429) שנוסף לזה שאין למחות ביד המקילין (כיון שמן הדין אין חיוב גמור לאכול סעודת שבת לתיאבון), הרי מותר לכתחילה לאכול פת הבאה בכיסנין שנאכלת לתענוג ולמתיקה וגוררים את התיאבון וממשיכים הלב למאכל, וכן אם אינו רוצה לאכול עכשיו אלא לאחר זמן מותר לו לאכול דבר מועט אחר הקידוש (ראה בכ"ז בקו"א סרמ"ט סק"ג וסק"ד). ועוד ועיקר שלפי הגהת מהרי"ל עה"ג בשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י יוצא יד"ח סעודת שבת גם במיני מזונות.

ואף שאם יצא כבר סעודת שבת נמצא שאכילתו פת כסעודה אחרת, והפסיד מעלת אכילת בשר ודגים בסעודת חובה – לית לן בה, שסו"ס הו"ל בדרך סעודה, ובפרט שהיא הסעודה העיקרית, והראשונה רק לצאת יד"ח קידוש (וכהמנהג בקידושא רבה שמקדשים בביהכ"נ ואוכלים הסעודה בבית. וכן בחגה"ש שאחרי הקידוש עם מאכלי חלב אוכלים בשר בסעודת פת. ושקו"ט גם לגבי שכח מעין המאורע בסעודה שלאחמ"כ. והארכנו בלוח לחגה"ש בקיצור דיני שכחה וטעות). וראה באו"א בשו"ת תשובה"נ ח"ה ס"פ.

430) ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' טו'רצג. ובקיצור שו"ע סע"ז סי"ז כתב שכשמקדש ביום קודם הסעודה הקבועה ואוכל פת כיסנין יש לקחת שתים שלימות בשביל לחם משנה. (ובכמה מהדורות הוסיף עה"ג: "וכן ראיתי לנהוג אצל גדול אחד"). והב"ד בבה"ח סער"ד סקי"ד. מעורר ישנים (פרידמאן) סכ"ו סקי"ד. ועוד. וראה בית ישראל טויסיג ח"ח לקיצור שו"ע שם שכן נהג בעל מנח"א ממונקאטש. וכן נהגו כו"כ. וכמדומה ברור שכן ראינו במעשה רב בהתוועדות דיום הש"ק (אף שבד"כ כבר קידש לפנ"ז, ולאידך כמ"פ שלא נטל ידיו לסעודה אח"כ).

ואף שהרבה אחרונים דחו דבריו (אר"ח ספינקא סרפ"ט סק"ה ודע"ת שם סק"א. קצה המטה סתר"ה סקע"ט. ברכת הבית שמ"ו ס"נ. באר יעקב סרע"ג סק"י וסרפ"ט סק"ד. בית שמואל ודוד ע' יז. ועוד. ולהעיר מארחות חיים ספינקא סרצ"א סק"ה בשם מאורי אור (ח"ד עמ"ס שבת קו, ב ד"ה ודע) שאפי' בלחם גמור כשאכל רק קצת לחולשא דליבא א"צ לח"מ), יש שצידדו כמותו.

ולכאו' כש"כ שכ"ה לדעת אדה"ז (הביאו בהגהות מהרי"ל לשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י) שיוצאים יד"ח סעודה בפהב"כ. וראה קצוה"ש ספ"ב בבדה"ש סק"ה. וראה שו"ת דברי יציב או"ח סי' קכז. מנח"י ח"ג סי"ג. תשוה"נ ח"א סרס"ד. חזו"ע שבת ח"ב ע' קצא.

431) ובנוגע לדין הפסק בין קידוש לסעודה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' ג'קפג. וש"נ. ובאורוכה – שם סי' יב'קפא. וראה שם אצלנו ממג"א סרפ"ו סק"ג להפסיק לתפלת מוסף. (אבל יש חולקין. ואדה"ז שם ס"א השמיט ד"ז). ובפשטות לפי שהוא צורך סעודה. וכן מצינו בפסחים קב, א שלר"י שמפסיקין לשבתות אחרי קידוש מברך ברהמ"ז לפני התחלת הסעודה. וממש"כ במג"א שם להתיר ההפסק גם לאכילת פירות, משמע שאכילה בכלל אינה הפסק לפי שהיא כעין התחלת הסעודה. ובנדו"ד נמי נראה שהוא בגדר צורך סעודה. וכ"מ בשו"ע אדה"ז סערב"ב סי"ג שאין בזה חשש. וגם בליל הסדר, נוסף לאכילת כרפס והגדה ושתיית כוס שני שי"ל שאינו חשוב הפסק שכך תיקנו (וראה תוס' פסחים קג, ב ד"ה רב אשי. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתע"ג ס"כ) – הרי מותר לשתות גם באמצע הגדה מעיקר הדין. (וראה

בשיעור רביעית מברך ברכה אחרונה[434]. ואם שכח ולא בירך ונזכר אפילו לאחר ברכת המזון צריך לברך, שברכת המזון אינה פוטרת בורא נפשות רבות אפילו בדיעבד. אמנם, המפסיק אחרי הקידוש ומברך ברכה אחרונה ואוכל סעודת פת לאחר זמן (ויוצא קידוש במקום סעודה במזונות, או רביעית יין, כנ"ל), אין צריך ליזהר בזה (ואם שתה רביעית יין ומברך על הגפן לפני הסעודה, נפטרו שאר משקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן, כדלהלן).

יין פוטר כל מיני משקין[435] מברכה ראשונה שהיא שהכל נהי' בדברו, אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן, או שהי' אז דעתו עליהם לשתותם.

כמו כן נפטרו שאר המשקין מברכה אחרונה בברכת על הגפן. ואפילו אם הוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה שהכל נהי' בדברו, כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא הי' אז דעתו עליהם.

השומעים קידוש, שטעמו רק קצת מהיין (פחות משיעור רביעית), אין צריכין לברך שהכל על שאר משקין[436], אבל צריכים לברך בורא נפשות רבות על שאר המשקין אם שתו מהן רביעית.

שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות מברך "על המחי' ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן"[437]. שתה פחות מרביעית יין, ואכל כזית מזונות מברך רק ברכת על המחי'. וכן להיפך, בשתה רביעית יין ואכל פחות מכזית מזונות, שמברך רק על הגפן[438]. אבל המסופק אם שתה כשיעור יין (כגון

בשו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"א. ושקו"ט מזה בקובץ העו"ב גל' תתצב–ד. ושם ס"ג שאוכל תבשילו תחילה. וראה שבילי דוד סתפ"ב סק"א. שו"ת מגדנות אליהו ח"א סי' קמא).

וכש"כ להסברא להתיר בפחות מכדא"פ (וצע"ק דמשמע במג"א סרע"ג סק"ה שהדלקת נר והליכה בטרקלין מצ"ע גם הן בגדר הפסק).

ולהעיר ממנהגנו בליל ב' דר"ה לאכול הפרי חדש מיד אחרי קידוש ולברך ברכה אחרונה על הפירות ולא על היין. וראה שש"כ פנ"ד הערה סט.

וכן נהגו בכ"מ לאכול דגים בין קידוש לסעודה (ראה דברי תורה ממונקאטש מהדורא תליתאי ס"ט. דרכי חו"ש סשנ"ב. אורות מרדכי נדבורא ע' שעד. והאיש משה סולבייציק ח"א ע' קנד ובהערת הגרח"ק. יחו"ד חזן ח"ב או"ח סכ"ג. אלא שיש שאכלו מזונות תחילה). ולהעיר מממנהג הקדמונים שאכלו קרימזי"ל, ובשו"ע אדה"ז סרמ"ט בקו"א סק"ג שאכלו מרקחת (אבל אפשר שאכלו גם מזונות, יעו"ש). וראה שו"ת פעולת צדיק ח"ב סרפ"ג (נעתק בהערה לאלף המגן סתקצ"ז סק"ד) שנהגו לאכול פירות, ובהערה שם (מספרו עץ חיים) שאי"ב משום הפסק. אמנם, בספרו תכלאל עץ חיים בסדר הקידוש (קיא, ב) יישב מחמת שאצ"ל לאלתר. וראה שו"ת אול"צ ח"ב פ"כ הערה כה.

432) ואם אינו טועם יין מכוס הקידוש, נכון לעשות כן בכדי שיוכל לברך שהכל על המים לפני הסעודה, לצאת מחשש ברכה על המים שבתוך הסעודה (שבפשטות אחרי שתיית הרבה יין ובפרט אם נשתכר שותה מחמת צמאו ולא מחמת הפת – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תקלא. וש"נ).

וגם בשותה מיין הקידוש, אין היין פוטר רק אם המים היו לפניו ודעתו עליהם. ועוד כמה עיקולי ופשורי בדין יין פוטר – ראה אצלנו בהלכה יומית אות תשלא ובמקורות ועיונים לשם בכמה פרטים.

433) לצאת מחשש ספק ברכה אחרונה – ראה שו"ע אדה"ז סערב"ב סי"ג שכתב שיברך אחריו. אבל הוא במוסגר. וראה פמ"ג בא"א סי' קעד סק"ט. בא"ח ש"א נשא ס"ב. שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סמ"ז.

ואף שבסי' קעד ס"ו כתב אדה"ז להלכה שלדידן שא"צ לברך על המשקין תוך הסעודה מברך ברכה אחרונה (ובסדר ברה"נ השמיט לגמרי הזהירות לשתות פחות מרביעית בחול) – אולי טעם הספק בשותה אחרי קידוש (יותר מבחול), כיון שהקידוש הוא מצרכי הסעודה ו"טפל לסעודה" וכאילו שותהו בתוך הסעודה", וא"כ כמו שברכת בפה"ג שעל הקידוש פוטרת המים מברכה ראשונה, מקום לומר שגם המים נפטרים מברכה אחרונה ע"י ברכת המזון שלאחר הסעודה, כיון שגם הם בגדר "כאילו שתהו בתוך הסעודה". וראה קובץ העו"ב הל' קידוש והבדלה (כולל צ"צ, ירושת"ו) ע' רעט בטעם ההכרעה לברך ברכה אחרונה.

434) אלא אם כן יברך ברכה אחרונה אחר כוס ברכת המזון, שאם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס א"צ לברך כלל ברכה אחרונה על המשקין שלפני הסעודה אפילו לכתחילה לפי שנפטרים בברכה אחרונה שיברך אחר הכוס של ברכת המזון.

והנה, יש שהעירו מחיי"א כלל מא ס"ג, הובא במשנ"ב סי' קעד בבה"ל לס"ו ד"ה ואפילו, דאפילו במים אם הוא צמא הרבה ואינו תאב לאכול מחמת הצמאון ושותה מים לפני נטילה כדי שיתאב לאכול אח"כ ג"כ א"צ לברך ברכה אחרונה דהוא שייך לסעודה. וראה גם אלף המגן למט"א סתקצ"ז ס"ד. (וע"ד יין או יי"ש שלפני הסעודה שבא לפתוח בני מעים להמשיך האדם לתאות האכילה ומכלל הסעודה הוא ונפטר בבהמ"ז – שו"ע אדה"ז סי' קעד ס"ו. סדר ברה"נ פ"ד הי"א. וראה שם פ"א הי"ז). אבל הרבה פעמים מטרת השתי' היא מצד צמאונו (או בקפה – שזקוק לקפאין) מצ"ע ללא קשר לסעודה, ואינו "כדי שיתאב לאכול אח"כ".

435) ראה באורך בהלכה יומית אות תשלא ובמקורות ועיונים לשם.

436) ואם לא שתו כלל מהיין מברכים ברכה ראשונה על המשקין – ראה אצלנו שם.

437) י"א להקדים על הגפן, כיון שאכילת המזונות באה מחמת היין של קידוש (שו"ת שו"מ מהדורא חמישאה סי"ח. וראה תורת חיים כסופר סר"ח סקל"ו מטעם אחר). ואין המנהג כן. וכבר העירו ממט"א סתקצ"ז ס"ג שמפורש דלא כוותייהו.

438) כן הסכמת האחרונים. וכן מוכח ממה שכתבו הפוסקים כן רק בספק אם אכל כשיעור (חיי"א כלל נ ס"כ. ועוד. וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תתלג), ולא אישתמיט חד מינייהו לכתוב שגם באכל פחות מכשיעור יעשה כן. וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תכו (בין הדברים) מטעם אחר. ודלא כשו"ת אג"מ או"ח ח"ב סי' קו שכתב לכלול גם באופן כזה. וגם איהו הדר הוא לכל חסידיו בד"ז, כפי שהעידו משמו בס' וזאת הברכה פ"ה (במהדורת תשע"ז – ע' 48).

ששתה יין בין כזית לרביעית), אף שמספק אינו מברך על הגפן, כיון שמברך על המחי' על המזונות שאכל כשיעור, יכלול גם על הגפן בברכתו. וכן גם להיפך אם שתה רביעית יין, ומסופק אם אכל שיעור כזית מזונות יכלול גם על המחי' בברכתו[439].

בכלל, כשאוכלים מזונות מלחם שאינו גמור, יש להיזהר **שלא יאכל מהעוגה יותר משיעור** הנקרא כדי שביעה [=קביעות סעודה], שאז צריכים לברך ברכת המזון[440]. באם אוכל כשיעור של ד' ביצים של דברי מאפה שהם מזונות [=לחם שאינו גמור] ושבע מזה, [ואף אם אינו שבע מהמאפה לבד, אלא שאוכלו עם לפתן המשביע, הרי זה כאילו שבע ממנו לבדו] ונתחייב ב**ברכת המזון** מן התורה.

נשים הממתינות לבעליהן: מי שאינו רוצה לשתות יין, יש לו לדחוק את עצמו בקידוש הלילה לשתות ממנו (ולא יקדש על הפת או על חמר מדינה), או ישמע מאחרים המקדשים על היין. כשגם זה אי אפשר, וגם אין באפשרות לשתות מיץ ענבים, יקדשו על הפת (ולא על חמר מדינה).

מי שקידש בסוכה שבבית הכנסת, אין לו לקדש לאחרים לכתחילה אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם. ופשט המנהג להקל כשקשה להן לקדש בעצמן[441].

בכמה שיחות נזכר שבשמיני עצרת הוא האושפיז של שלמה המלך (ע"פ הזהר) ואדמו"ר מהוריי"צ נ"ע. **ובכ"מ** ששמע"צ שייך ליוסף הצדיק[442]. ועוד נאמר בשיחות קודש, שהיום האושפיזין אינם אושפיזין אלא בעלי הבית. ובר"ד בעת הסעודות ליל שמע"צ תש"ל: "איר קענט זיי אלע אויסרעכענען, זיי זיינען פיינע בעלי בתים...".

הקפות: מנהג ותיקין [ותיקון] הוא לעשות יום שמיני עצרת גם כן כמו בשמחת תורה ולהקיף בליל שמיני עצרת שבע הקפות עם הספרים סביב התיבה בשמחה גדולה ולרקד לפניהם ולרנן ולסבב עמהם בשמחה רבה. וגם כי עשה כן בבית הכנסת שלו אם הולך לבית הכנסת אחר שלא גמרו ירנן וישמח גם כן עמהם.

מנהגן של ישראל, אשר תורה הוא, לשמוח בשמחה זו (דשמע"צ ושמח"ת) יותר משמחת בית השואבה, ויותר משמחת יו"ט סתם.

> בסה"ש תש"ד[443]: איצטער, אז מען וועט גיין צו הקפות, וואס יעדער איד האלט דאך די עץ חיים'ס פון תורה. די ספר תורה קען דאך ניט ארומגיין ארום בימה, וועלט ער די רגלים פון תורה, וואס דאס איז דאך דער אופן שבועה היותר גדולה בנקיטת חפצא. די תורה איז חפצו של הקב"ה כמאמר וחפצי בה. און דאס איז דער נקיטת חפצא, אז מען גיט זיך איבער צו דער עבודה במסירת נפש.
>
> בסה"ש תש"ה[444]: בשעת הקפות מיט די ספרי תורה דארף יעדערער אויף זיך מקבל זיין דעם ענין פון מס"נ בפועל פאר תורה . . אז מען נעמט די ס"ת איז – אותי אתם לוקחים. א קאפ און א הארץ האבן ניט אלע, אבער פיס האבן אלע. שמחת תורה זיינען אלע אידן גלייך ניטא דא קיין חילוקים, איז דערפאר בשעת הקפות זאל יעדערער אין זינען האבן אויף דעם ענין פון מס"נ בפועל פאר תורה. און דאס איז שמחת תורה, אז די תורה זאל זיך מיט אונז משמח זיין.
>
> ושם[445]: הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק האט אמאל געפרעגט זיין פאטער הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק

---

439) ולכאורה באופן זה עליו להקדים הודאי שהוא על הגפן ואח"כ מוסיף וכולל על המחי' ג"כ.

440) ראה סדר ברכת הנהנין פרק ב. ונת' בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770" אסרו חגה"ש תשע"ז.

441) ולא גרע מברכת אירוסין ובפה"ג בעת הקידושין וכן בשבע ברכות, שאחד מברך (שלא לבייש מי שאינו יודע, שמא לא יוכל לכוון, או משום דרך ארץ שאינו ראוי שיברך בעצמו). וכיון שמברך שאר הברכות מטעמים הנ"ל מברך גם בפה"ג. והה"נ בנדו"ד כשיש צורך שיברך ברכת הקידוש (מטעמים כעין הנ"ל, או משום שלום ביתו, שנר ביתו משום שלום ביתו עדיף מקידוש היום, או מחמת הקושי לשתות כשיעור מהיין, שמצוה מן המובחר ביין ישן). ומכיון שאינה חובה גמורה כי רבים חולקים (קו"א סער"ב סוסק"ב) אפשר להקל במקום הצורך, וכל שעהד"ח כדיעבד דמי. ולהעיר שבלוה שמסרב לבי"ד או גבר אלים שאינו רוצה לשלם תובעים מהערב תחילה, ודמיא ללוה שאין לו ממה לפרוע. וראה גם שיחת יום דחה"ס תשכ"ז בסופה. וראה שו"ת הד"ר סכ"ט ס"ק קסה.

442)וראה שיחת ליל שמע"צ תשד"מ.

443) ע' 36.

444) ע' 56.

445) ע' 57.

מוהר"ש: וואס איז דער ענין פון הקפות? האט ער אים געענטפערט: הקפות איז, וואס מען בעט זיך ביים טאטן – אבינו שבשמים – מיט בלוטיקע טערען, היתה לי דמעתי לחם, האב רחמנות ושבור עול הגוים מעל צוארנו. גויים מיינט דאס דעם גוף און דער נפש הבהמית. מען טאנצט מיט דער ס"ת בשמחה, מיט א אפענע קאפ און א אפענע הארץ, אבער בפנימי פנימיות גיסט זיך בלוטיקע טערען.

אומרים י"ז (בגימטריא "טוב") פסוקי אתה הראת שבסידור, ג' פעמים [בהפסק ניגון שמחה בין הפעמים]. וממשיכים: אב הרחמים וגו' כי בך וכו'. וכמה פעמים הורה כ"ק אד"ש להוסיף פסוקים שונים. בשנים האחרונות, מנהג חב"ד שמוסיפים הפסוק "וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֲךָ" ג"פ [בליל ויום שמחת תורה[446]].

מבואר בדא"ח בכ"מ, שפסוקי אתה הראת הם "טעמים על השמחה" ("כמו פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות" שאומרים בר"ה בתור טעמים וראיות מן התורה לעניני ר"ה). ובהתוועדות ליל שמחת תורה תנש"א נתבאר, שנוסף לכך שפסוקים אלה הם טעמים וראיות מן התורה בנוגע לעניני ההקפות, יש **באמירת הפסוקים** גם ענין **התפלה**, שעל ידה פועלים שהענינים שאודותם מדובר בפסוקים אלה נעשים בפועל ובגלוי גם במציאות, עיי"ש. בהתוועדויות שבשנים האחרונות בליל שמחת תורה[447] נתבארו י"ז הפסוקים ע"ד הרמז וע"פ פנימיות הענינים [נלקטו בספר לקוטי שיחות מועדים שמיני עצרת. ובספר שערי המועדים שמיני עצרת]. וראה בשיחת ליל שמח"ת תש"ז: באמת האט מען געדארפט אפטייטשן אלע פסוקים (פון אתה הראת) נאר איך פארלאז זיך אויף חסידים, אז זיי ווייסן. אה ווייסען זיי! הלואי זאלן זיי מקיים זיין וויפיל זיי ווייסן.

מנהג חב"ד[448] שאמירת הפסוקים קודם ההקפות היא ג' פעמים, וכיון שעורכים הקפות ג' פעמים (בליל שמע"צ בליל ויום שמח"ת) אומרים פסוקי אתה הראת ג' פעמים ג' פעמים – "בתלת זימני הוי חזקה", שבזה מודגש שאמירת הפסוקים כדי לפעול ההמשכה והגילוי במציאות העולם היא באופן של תוקף וחוזק[449].

בשיחת ליל שמח"ת תש"נ[450] נזכר [בהמשך לביאור י"ז פסוקי אתה הראת]: "ומסיימים "אב הרחמים הטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים, כי בך לבד בטחנו מלך א־ל רם ונשא אדון עולמים". וע"פ מנהג חב"ד בשנים האחרונות מוסיפים לאח"ז הפסוק "**והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך**" – שכל ענינים אלו נעשים באופן של **פריצת גדר**, ועד שנמשך ונפעל גם ב"כל משפחות האדמה".

ועד"ז נאמר בשיחת ליל שמח"ת תשנ"ב: ומוסיפים התפלה "אב הרחמים הטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים כי בך לבד בטחנו א־ל מלך רם ונשא אדון עולמים". וע"פ מנהג חב"ד מוסיפים ומסיימים [וכ"ק אדמו"ר שליט"א אמר בניגון דאמירת פסוקי אתה הראת, וכל הקהל אחריו, ג"פ:] "והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך".

אחר כך מוציאין כל הספרי תורות שבהיכל ומסבבין המגדל ז' פעמים ואומרים[451] אנא וכו'[452] ועוד מזמורים כפי המנהג [וכנדפס בסידור].

הלכתא למשיחא: בשיחת ליל שמחת תורה תשמ"ט נזכר שילכו להקפות ביחד עם כל האושפיזין ומשיח צדקנו בראשם, ואז ישאלו את משיח צדקנו האם לערוך שבע הקפות או עשר הקפות...

בהקפה א' וז' – מכבדים כ"ק אד"ש בהקפה.

להקפות בשמע"צ ושמח"ת בשנת האבילות – גייט מען ניט אליין נאר נאך מיט איימיצען [= האבלים לא הולכים לבד להקפות אלא רק עם ליווי].

---

446) ובשנת תש"נ ותשנ"ב – גם בליל שמיני עצרת.

447) ראה בפרטיות שיחות ליל שמח"ת תש"נ־נ"ב. ובכ"מ בשיחות רבותינו נשיאינו – ביאור חלק מהפסוקים עכ"פ.

448) כ"ה הלשון בשיחת ליל שמח"ת תשנ"ב. וראה ג"כ בשיחת שבת בראשית (ב) תשכ"ז.

449) התוועדות ליל שמח"ת תנש"א.

450) סה"ש תש"נ ע' 60.

451) בהקפה ו – "צור העולמים עננו" – כ"ה בסידור אדה"ז דפוס ראשון, סידור עם דא"ח, סידור תורה אור, סדר קידוש ותפלות לשמח"ת ועוד (ולא "צור עולמים" כבשאר סידורים. וצ"ע טעם השינוי. ובפרט שבפסוק הוא "צור עולמים").

452) ביאור נוסח כל ז' ההקפות – בשיחת יום שמע"צ תש"ד לתלמידי הישיבה – נדפס בקונטרס הקפות תש"ד. **וש"נ.**

הש"צ מכריז אחר כל הקפה "עד כאן הקפה א'", "הקפה ב'", וכו'. (ונת' בשם אדה"ז[453] שהכוונה עד כאן ותו לא (שלא יוכלו החיצונים לקבל עוד יניקה). רבותינו נשיאנו[454] דייקו שיכריזו כן, לפי שכל עוד שלא הכריזו נמשכת ההקפה, שהיא בל"ג, וצריך להמשיכה בענינים של הגבלה).

מחזירים ספרי התורה להיכל בסיום כל הקפה.

כבוד ספר תורה: חייב אדם לנהוג כבוד גדול בספר תורה ולא יניחנו על ראשו כמשוי, וישב לפניו בכובד ראש ובירא ופחד שהוא העד הנאמן על כל באי עולם שנאמר "והיה שם בך לעד", ויכבדנו כפי כחו.

הרואה ספר תורה שהוא מהלך חייב לעמוד לפניו ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שמוליכו ויגיענו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם. ויש מהפוסקים שכתבו ללמד זכות, שרק בעת שמסבבים עם הס"ת סביב הבימה מחוייבים לעמוד, שזהו כמו שהס"ת עוברת, אבל בין סיבוב לסיבוב כשמחזיקין הס"ת בידיהם א"צ לעמוד דאז הוא כס"ת על מקומה.

יש להיזהר כשמכבדים לאדם איזה כיבוד בספר תורה, שלא יסרב חלילה.

מנהג ישראל שהנערים נושאים דגלים בשמחת תורה בעת ההקפות[455]. ונכון שלא לקנות דגלים שיש בהם פסוקים ושמות[456]. ואם יש בהם פסוקים, צריך ליזהר לנהוג בהם בקדושה, ולהזהיר הילדים שלא לזורקם לארץ וכדומה. ופשוט, שאין ליתנם לקטנים שאין ביכולתם להזהר בכך.

אין ליתן לקטנים צעצוע של ספר תורה קטן שיש בו צילום של פסוקים[457].

כתב מהרי"ק בשם רב האי גאון: "יום זה רגילים אצלנו לרקד בו אפילו כמה זקנים בשעה שאומרים קילוסים לתורה וכו'. וכתבו הפוסקים[458], ש"לכן יש להתאמץ בזה לרקד ולזמר לכבוד התורה כמו שכתוב גבי דוד המלך עליו השלום מפזז ומכרכר בכל עוז לפני ה'. וכן כתבו משם האר"י ז"ל ובזה מקבל הארת התורה וקדושה העליונה. והעידו על האר"י ז"ל שאמר שהמעלה העליונה שהשיג באה לו על ידי שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצוה. ואל יאמר האדם אין זה כבודי וכבוד התורה לרקד לפני העם כאחד הריקים שהרי זה היה חטא מיכל בת שאול שהשיב לה דוד המלך עליו השלום ונקלותי עוד מזאת וגו'".

> בספר השיחות תש"ד[459] ביאור "עוזר דלים". ושם: דערפאר דארף מען נאך דעם ווארט עוזר זיך אפשטעלן, מאכן א הפסק, און דערנאך זאגען דלים. און צו די מדרי' פון עוזר דלים קומט מען צו דורך טאנצען שמע"צ און שמחת תורה, אבער דער טאנץ דארף זיין מיט אן אמת, אזוי אז די תורה זאל זיך מיט אים משמח זיין.

---

453) בשעה"כ פמ"ה סק"ו.

454) ראה שיחת ליל שמח"ת תשל"ה.

455) והרבה טעמים נאמרו בזה. וראה שיחת ליל שמח"ת תשל"ג ותשל"ד.

456) שאסור לכתוב פסוקים מן התורה אלא אם כן יש בהם ספר שלם, וגם שמביא פסוקים לידי זלזול. וראה שו"ע אדה"ז סרפ"ד ס"ד. קשל"ד סי"ג. סתרל"ח ס"כ. וראה מעורר ישנים סי' כו ס"ק קנג.

457) ראה מענה להרי"י בראנשטיין, נדפס בתשורה לנישואי לוינזון–ראזענבלום י"א שבט תשפ"א ע' 66.

וראה שו"ת בא"מ ח"ח ס"ו סק"ט: ברצוני להודיע ולפרסם דבר שמצטער אני ע"ז זה כמה. הלא כל הרואה בספר שד"ח (מערכת ד' בפאת השדה כלל ל"ח) יודע שלרוב הפוסקים לספרים הנדפסים קדושה יתירה להם, ולקצתם ומכללם המג"א דינם ככתיבה גמורה מעיקר הדין, א"כ איך קונים ואיך רבותינו שבגולה שיחי' מעלימים עין מהדפסת ס"ת ע"י פאטאגראפיע כולה כצורתה, בצורה גדולה ובצורה קטנה, והתינוקות מטלטלים בידיהם הנה והנה לרוב בשמחת תורה, והס"ת מלא שמות קדושים ככל ס"ת הכשרה, והתינוקות קורעים לפעמים ע"י אונס או ע"י מה ששוחקים עמהם ע"י פתיחה וגלילה ולהרבה הס"ת כזה נופל מידיהם, וזה זלזול גדול שאסור ואסור להניח לעשות, אף אם פאטאגראפיע אינו כדפוס ממש. מימי אני מדקדק שלא להניח קטנים שישחקו עם ס"ת אלו הנדפסים ע"י פאטאגראפיע ואינני מניח לקנות ס"ת כזה, ופעם קניתי ס"ת כזה למתנה וכשהצצתי בתוכה וראיתי שכל השמות הקדושים נרשמים ממש כבס"ת כשרה נסגתי אחור ומאז אינני מניח לקנות ס"ת כזה ואם אפשר אני מדבר על לב בנ"א שלא יקנו ולא יתנו לבניהם לשמחת תורה שישחקו עמהם הילדים, ובעהי"ת הרבה תקנתי בזה אבל לא הכל, כי לא נשמע עדיין מפי שום רב דבר נגד ס"ת כזה, ע"כ אני קורא כאן כל רבותינו שבגולה שליט"א שיכריזו ויודיעו שלא יקנו ס"ת כזה וכל מי שיש לו מכבר ס"ת כזה בביתו יניחנו במקום משומר ולא ימסור אותו לבניו הקטנים ולא יניח לשחוק עמו כדבר הילדים ששוחקים עמו, ומי יודע כמה רעות גורם זילזול ס"ת הזה ולא חלי ולא מרגיש וה' הטוב יכפר.

ולהעיר משיחת כ"ח מרחשון תשנ"ב. וראה אג"ק ח"ז ע' שה. ועוד.

458) סתרס"ט סק"י, והביאו במשנ"ב שם סקי"א ובשעה"צ שם.

459) ע' 31.

עלינו אחרי סיום ההקפות. קדיש יתום.

משקה: כבר פורסם כמה פעמים קול קורא מהבד"צ להזכיר ולהזהיר בנידון שמירה וקיום מלא ("אן קונצן") של התקנה הידועה שלא לשתות משקה יתר על המידה, בעיקר לאלו שלפני גיל ארבעים, ובפרט לבחורים, אף שגם אלו שאחרי גיל ארבעים צריכים למעט בשתיית משקה[460]. ושעל המשפיעים מוטלת האחריות לחזור ולהודיע כל הפרטים בזה ע"פ המתבאר בשיחות קודש, ושהתקנה בתוקפה גם בשמחת־תורה[461] ושהאחריות בזה לא רק שמוטלת על כל אחד ואחד לעצמו, אלא שעליו גם לשמור על השני שלא ישתה יותר מהמידה[462].

שאלות המתעוררות בהקפות ובפרט ב–770: מותר לנקות משקפיים בשבת ויו"ט אבל לא להבריקם. משקפיים שנתעקמו אפילו מעט[463] אסור ליישרם[464]. נפל הבורג של ידית המשקפיים אסור להחזירו בשבת אפילו בצורה רפויה[465], אבל ביום טוב אפשר להקל להחזירו באופן רפוי. בורג שלא יצא ממקומו לגמרי אלא שהתרופף מהידוקו אסור להדקו. אם העדשה יצאה ממקומה מחמת שהבורג המחזק אותה נעשה רפוי, אסור להחזיר אותה בשבת למסגרת אפילו באופן רפוי[466], אבל ביום טוב אפשר להקל להחזירה באופן רפוי[467]. מותר ליישר מגבעת שאינו בגדר תיקון.

סעודת יום טוב

אין טובלין פרוסת המוציא בדבש.

בלקוטי דבורים[468]: שמיני עצרת און שמחת תורה דארפמען ניט קיין דבש וויילע אלץ איז שוין מוכן למעלה, אך כשיש דבש על השולחן טובלים גם בדבש.

בברכת המזון: אח"כ יעלה ויבוא. הרחמן הוא ינחילנו (ליו"ט). (ואין אומרים הרחמן הוא יקים (לסוכות)). טעה או שכח יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ע"ד לימוד שו"ע חושן משפט בשמיני עצרת וההוראה מזה – ראה שיחת יום שמח"ת תשכ"ו.

---

460) שיחת ש"פ שמיני תשכ"ג.

461) ראה שיחת י"ב תמוז תשכ"ה.

462) כמבואר בשיחת ש"פ נח תשכ"ז ובשיחת ש"פ בלק תשד"מ.

463) בכה"ח סש"מ סקס"א בשם מלך שלם הוב"ד בזכל"א אות ת: "עד שאינו יכול לקרות בהם". אבל לכאו' גופא דעובדא הכי הוה, ראה מלך שלם או"ח הל' שבת אות קמו (עח, ד) שאין סיבה לחלק בין דין מחט למשקפיים. וראה גם שו"ע אדה"ז סי' תקט ס"א ובקו"א שם סק"ב.

אבל אם ראוי ללבישה גם כך, וגם נעשה ללא טירחא כלל, מקום להקל. והכי איכא למישמע קצת מבא"ח ש"ב פ' ויקהל סי"ב. ול"ד לקיפול בגדים – ראה עד"ז בנוגע להתיתר ביישור מגבעת, בגביע הכסף סש"ב פ"ג סק"ט.

464) וגם בזה אסור בטלטול כבהערה הבאה. אבל אם אינו יכול ליישר ללא אומן מותר בטלטול. וכן, אם אינו מפריע לו לראות. וראה שו"ת באתרא דרב סי' מא'שפט.

465) והמשקפיים גם אסורים בטלטול (לצורך גופם, אבל לא לצורך מקומו, וגם לא לצורך הכלי עצמו, או אפילו להשתמש אם בשביל ההשתמשות א"צ לתקנם – כ"מ דעת אדה"ז. ויש שפי' בדעת אדה"ז לאסור גם לצורך מקומו. ובפרט אם נשמטו ב' הידיות), מחשש שיבוא לתקנם.

[וכ"ה לדעת הקצוה"ש סי' קט סק"י שגזירת כירה שנשמטה אחת מירכותי' שייכת בכל הכלים שיש לחוש לתיקון. אבל בשו"ת אמרי יושר ח"א סר"ב כתב שלא גזרו רק בכירה. וגם בספסל הוא רק חומרא בעלמא, לפי שאפשר להשתמש בו גם כך ע"י סמיכה. וי"ל בטעמו שרק בדבר שדרכו בתחיבה חששו שישכח ויתקע, משא"כ בדבר שדרכו בהברגה ושאר חיבור. וראה בארוכה ביסוס סברא זו בקובץ פעמי יעקב כסלו תשס"ד. שו"ת דברות מנחם סי"ג. ועוי"ל, שבמשקפיים אינו מונע עצמו מלהשתמש בהם גם כשאינו מהודק בחוזק. וראה באתרא דרב שם].

אם אבד הבורג ואין לו בורג אחר מתאים, י"א שהמשקפיים מותרים בטלטול, אבל אדה"ז לא הביא היתר זה. (ושקו"ט בטעמו. ואולי ס"ל שהתיתר רק בספסל ולא בכירה, משא"כ ההיתר דישב עלי' מבעו"י דמהני גם בכירה, שמפ"ז אין לחוש שמא יתקע). כמו כן אם אי אפשר לתקנו אלא ע"י אומן, או שכבר לבשם כך קודם השבת מותרים בטלטול.

כשמותר בטלטול מותר לחבר את הידית ע"י סיכת בטחון אבל לא עם מחט או חוט ברזל.

466) ובאופן זה אסור גם לטלטל המשקפיים וי"א גם העדשה.

[אבל באמרי יושר שם כתב לחלק מסברא שבעדשה שנפלה ל"ח שמא יתקע בחוזק שמא תישבר. וכ"כ עוד אחרונים. אלא שבזמננו ל"ש כ"כ סברא זו. וגם באמרי יושר מסקנתו לאיסור].

467)אבל אם העדשה יצאה מקומה מחמת שהמסגרת התרחבה מעט מותר להחזירה באופן רפוי אפילו בשבת. ויש חולקים בזה. במשקפיים של חצי מסגרת, שהעדשות נאחזות במסגרת ע"י חוט, אם יצאה העדשה כמה פעמים לפני השבת מותר להחזירה אפילו בשבת. נפל האפון [החלק שעל האף] אסור להחזירו בשבת, אבל המשקפיים מותרים בטלטול.

468) ע' ח.

ושם: וואס זאל מען אבער טאן אויב בשמע"צ האט מען נישט געלערענט קיין חו"מ, ועכשיו טוען שאינו רוצה גם לשמוח הרי טענה זו בא מהלעו"ז וכפתגם ר"נ טשערנאבלער כמסופר בשיחות כ"ק מו"ח אדמו"ר, אז בשמע"צ האט ער געקוקט אין פייפער אדער געגאנגען שפאצירן, אדער געטרונקן זיסע טיי און פארבייסען מיט א שטיקעלע מזונות, האט אים דער נפה"ב געלאזט צורוה, בשעת אבער ער קומט טאנצען, טענה'ט ער, היות אז ער איז א ליובאוויטשער חסיד, איז וויבאלד ער האט נישט געלערענט איז לכה"פ טאנץ נישט. האט ער צוויי ברירות, אדער עם אויך אריינשלאפען אין טאנץ, אדער אוועקגיין... און אך און וויי צו אזא מעמד ומצב. אלא מה יהי', ישתה וישכח רישו. נעמט אן הגבלות און קריכט ארויס מיט מיר צוזאמען פון די ענינים וואו מ'דארף נישט זיין, ביז אז אפילו פרסה לא תשאר שמה.

השמחה דשמע"צ מכוסה בקבלת עול – ראה בהערה[469].

בשיחת ליל שמע"צ בהקפות תש"ד[470]: שמע"צ פלעגט מען אין ליובאוויטש זוכען פון וואס צו לאכען. עס האט פאסירט אז איינער האט געזאגט דעם פסוק – פון אתה הראת – ואמרו הושיענו זייער ערנסט, האט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק געזאגט: וואס אזוי די ערנסקייט? שמח"ת איז אן אנדער ענין.

בלקוטי דיבורים[471] נתבאר, שסדר הנסיעה ממצרים – רעמסס, סוכות, אתם, קריעת ים סוף. ונתבאר שם, שישנם ב' פירושים ברעמסס: א) ר"ת רע"ם ס"ס, שס"ס עולה ק"כ, שהם הק"כ צירופים דשם אלקים, סוד המקטרגים, וע"י הגילוי מלמעלה ברע"ם ורעש דקדושה מתבטלים. ב) רעמסס ר"ת רע מסס, ש"מסס" פירושו התכה וביטול, שה"רע" נתבטל. והנה, בסדר המסעות מסוכות נסעו לאתם, ומאתם נסעו לקריעת ים סוף, ורעמסס בכלל היציאה ממצרים, ואתם הוא בכלל קריעת ים סוף. וענינם בכללות הוא, דבתפלת נעילה הוא היציאה מהמיצרים וגבולים לגמרי, ובאמירת שמע ישראל הוא הרע"ם המבטל את הק"ך הנ"ל בגימט' ס"ס, ובאמירת הוי' הוא האלקים הוא מיסמוס הרע כולו, ואח"כ – סוכות [הישיבה בסוכה], ואתם (א' ת"ם) הוא התמימות (גאנץ און ערינסט) בהעבודה בשמח"ת, אז הנה באפשר לקרוע הים פון דעם וועלטיקן קאלטן לעבן.

בספר השיחות תש"ח[472]: זיין אויף שמיני עצרת ביינאַכט[473] געדענק איך מער ניט ווי איין מאָל[474].

יום שלישי, כ"ב תשרי, יום שמיני עצרת

סוף זמן קריאת שמע בשעה: **9:52**.

שחרית לשלוש רגלים.

בשיחת יום שמיני עצרת תרצ"ט[475] (בנוגע להשאלה אם להזכיר גשמים בשחרית כששמע כבר ההכרזה): מען דארף זיך מגביל זיין אז מען זאל קענען דאוועננען מיט דעם מנין. למעשה, אם שמע הכרזת משיב הרוח ומוריד הגשם קודם שהתפלל שחרית – **אם אין מתפלל במנין אחר**[476], יאמר גם בשחרית משיב הרוח ומוריד הגשם[477].

---

469) ראה בארוכה בשיחת שמח"ת תרס"ד. וראה ג"כ ספר השיחות תש"ב ע' 6 שזהו ע"י התורה המחברת ב' הפכים. ובר"ד בעת הסעודות יום א' דחגה"ס תשכ"ט, שמצד מדריגת עבד נאמן בכח הקבלת עול לפעול גם ענין התענוג והשמחה.

470) ספר השיחות ע' 30.

471) ח"ד ע' תשסז ואילך – נעתק כאן בקיצור ובשינויים קלים.

472) ע' 171.

473) בנוגע למצות עונה – ע"פ הקבלה שמע"צ ושמח"ת שניהם אסורים בזיווג, אא"כ בליל טבילה. וכ"ז למי שמתחסד עם קונו ואינו בא לידי הרהור אבל מי שיצרו תוקפו ובא לידי הרהור ח"ו מצוה לשמש.

474) ושם: בשנת תרמ"ח או תרמ"ט.

475) סה"ש תרצ"ט (מהדו"ח) ע' 341.

476) ויל"ע באם מתפלל שחרית ביחידות ומוסף במנין אחר, או להיפך – שחרית במנין אחר ומוסף ביחידות. ומסתבר שגם בכה"ג אומר מוריד הטל בשחרית. ופשוט, שכן הוא אפילו אם אמר (עם הש"צ לתפלת מוסף) הפיוט למוסף הנקרא "תפלת גשם", שאומר אחר כך מוריד הטל בשחרית, אם מתפלל שחרית במנין אחר. [ומש"כ באו"ז הל' הזכרת גשם וטל שסצ"ח, לגבי הזכרת גשמים, שגם בשמע פיוטים של גשם מהש"צ מזכיר גשמים אפי' לא שמע ההכרזה (ואולי כוונתו שע"י שמיעת הפיוטים יודע הוא שהכריזו) – ל"ש לנדו"ד, דאיהו קאי להסברא שהיחיד אינו מזכיר אם לא שמע להדיא ההכרזה. ולא קיי"ל הכי. ובאמת, צ"ב בכוונת האו"ז, שלא פי' כל צרכו החילוק בין ב' הדעות בירושלמי ובין היחיד לציבור, עיי"ש. ובשו"ת איש מצליח ח"ג או"ח סי' ב בהערת המלבה"ד נדחק לפרש שו"ל לחלק בין היחיד שנמצא בביהכ"נ ליחיד בביתו. ואף שדוחק קצת הוא נ' עיקר כדבריו בדעת האו"ז].

477) אג"ק חי"ב ע' ג. וצ"ע בסה"ש שם.

לפעמים היו מדייקים לגמור שחרית – בשמיני עצרת – קודם חצות היום.

מצות עשה מדברי סופרים לגמור ההלל – הלל שלם – כל שמונת ימי החג (ואין אומרים הושענות). לפרטי דיני הלל – ראה לעיל ביום א' דחג הסוכות.

אחר הלל – קדיש תתקבל. שיר של יום (ואין אומרים לדוד ה' אורי). קדיש יתום.

פתיחת הארון: אומרים י"ג מדות פעם אחת ו"רבונו של עולם"[478].

מוציאין שני ספרי תורה וקורין חמשה גברי בפרשת עשר תעשר[479]. בס"ת השני, קוראים מפטיר בפרשת פנחס ביום השמיני. הגבהה גלילה לס"ת השני.

הפטרה: ויהי ככלות – ולישראל עמו. [בספר "סדר ההפטרות" שנדפס בשנת תשנ"ה נוסף בטעות עוד פסוק בסוף ההפטרה]. בברכת ההפטורה מזכיר "שמיני עצרת החג הזה". טעה בברכת ההפטורה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

לפרטי דיני קריאת התורה – ראה בדיני יום א' דחג הסוכות.

אחר קריאת התורה והפטרה: הזכרת נשמות. [אפשר לומר יזכור גם ביחיד[480]]. מדייקין[481] לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור[482].

יש לו אב ואם – יוצא מבית הכנסת בעת יזכור. ונהגו לסגור הדלת. בשנת האבילות נשאר בבית הכנסת, אבל אינו אומר יזכור.

מזכירים שם הנפטר ושם אמו[483].

בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ו: מ'זאגט דאך אויך יזכור פאר די נשמות שאינם צריכים כפרה, ווי ס'איז ידוע מנהג החסידים דערמאנען אויך דעם רבי'ן דעם שווער, און אויך די רביים שלפניו פאר די וואס האבן זיי געקענט, וואס דאס טוט אויף פאר דעם וואס זאגט דאס, מ'מוז אבער אויך זאגען אז דאס איז נותן כח אויף פאר די וועמען מ'איז מזכיר, כנוסח אמירת ההזכרה.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ח: נהוג באמירת יזכור לנדב לצדקה, באופן סתמי או גם לפרש הסכום, נהרא נהרא ופשטי'.

אומרים אב הרחמים. "אב הרחמים" – אם יאמרו גם אלו שאין מזכירים נשמות – איז ווי זיי ווילען. דאס איז הזכרת נשמות פון א כלל, ולכן אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון. אבל ביום שמזכירים נשמות פרטיות – גם זה יוכלו לומר.

אשרי. יהללו. חצי קדיש. אין הצבור רשאין להתחיל לומר משיב הרוח ומוריד הגשם עד שישמעו מפי הש"ץ, ונוהגין שהשמש מכריז **קודם** התפלה. ולפיכך לא די כשיכריז משיב הרוח לבד אלא

ויחיד המתפלל בביתו אף שלא שמע ההכרזה אומר מוריד הגשם במוסף, אם משער שכבר הכריזו.

ולא מצאתי דבר ברור באחרונים אם היחיד נגרר אחר מנין הראשון, האחרון, שרגיל בו, או רוב בתי כנסיות, רוב אנשי העיר, ואם אשה נגררת אחרי בעלה. ויש מאחרוני זמננו שכתבו לכאן או לכאן מסברא ומד"ע ללא מקור ברור. כן ראיתי מהמלקטים שחפאו דברים אשר לא כן בדברי האחרונים. והמעיין בפנים ישר תחזינה עינימו אשר לא מינו' ולא מקצתי'.

ולמעשה, יש להורות שבכל אופן יאמר מוריד הגשם בשחרית אם כבר הכריזו במנין א'.

וראה בסוף הקובץ במילואים (כא).

478) ב"רבונו של עולם" אומרים "לי עבדך בן אמתך (פלוני בן פלונית)" כנוסח בסידור תורה אור.

479) גם כשחל בחול, מפני שאז הוא זמן מעשרות.

480) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס.

481) ראה סה"ש תש"ח ע' 20. אג"ק ח"ג ע' רכ. ר"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט.

אמנם, מפי השמועה במעשה רב, שביו"כ כשלא עלה למפטיר, מאז שנת תשל"ט ואילך, לא נהג בזה ונשאר על מקומו. (ולפעמים גם בשנים שלפנ"ז נשאר על מקומו), משא"כ בשאר זמנים שאמרו יזכור שעלה למפטיר.

ולכאורה פשוט ש(אף שהכוונה גם למי שלא עלה לתורה, כדמוכח מהמשך הדברים באג"ק שם –) אין הכוונה לכל הקהל, עכ"פ במקום שהעם רב, שהרי ל"ש במציאות. וגם יש בזה משום טירחא דציבורא, ולפעמים – גם אינו כבוד הציבור. ובכ"מ שהחזן מחזיק הס"ת (ראה בפמ"ג סי' קמא במ"ז סק"ג, הב"ד במשנ"ב סי' קמו בשעה"צ סקי"ח. וראה ס' מטעמים פט"ו).

482) אבל מה "שנוהגין שמי שצריך להזכ"נ עולה לתורה בו ביום" – "לא ראיתי מדייקין בזה" (אג"ק שם. ועיי"ש עוד).

483) ראה הנסמן בלוח ליו"כ.

יאמר גם כן מוריד הגשם.

מוסף לשלש רגלים.

אסור להקדים תפלת מוסף של שמיני עצרת לתפלת הצבור אפילו בביתו לפי שאסור להזכיר הגשם עד שיכריזו בצבור.

מתחילין להזכיר הגשם בברכה שניה בתפלת מוסף של שמיני עצרת[484]. והזכרה זו היא ריצוי שאלה שטרם שישאלו הגשמים בעונתם כשיגיע זמן השאלה מרצין לפניו בהזכרת גבורותיו שמוריד גשמים. וקבעו הזכרה זו בברכת מחיה המתים מפני שהגשמים הם שקולים כתחיית המתים, שכשם שתחיית המתים חיים לעולם כך הגשמים חיים לעולם.

השייכות דהזכרת גשמים ל"שמיני עצרת" – מבואר בדא"ח בכ"מ[485], שענין "שמיני עצרת", "עצרת" מלשון קליטה, שהאורות הנעלים שנמשכו בחג הסוכות "נקלטים" ב"שמיני עצרת" ו"נעצרים" בתוכו בפנימיות. וזהו ענין "מוריד הגשם", המשכת הטיפה ו"קליטת" הזרע.

אם לא אמר מוריד הגשם, אם הזכיר טל (אפילו לא סיים הברכה) אין מחזירין אותו[486]. ואם מסופק אם הזכיר טל, תולים שמסתמא אמר "מוריד הטל" כהרגל לשונו[487].

פסוקי מוסף: ביום השמיני. ואח"כ מנחתם ונסכיהם.

טעה בתפילת מוסף – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"צ: תפלת גשם – אף ברי וכו'[488].

ברכת כהנים: לפרטי דינים – ראה לעיל יום א' דחג הסוכות.

אין כאלקינו. עלינו. תהלים.

אומרים שש זכירות.

קידוש: אתקינו סעודתא (ליו"ט), אלה מועדי, בורא פרי הגפן. אין מברכין לישב בסוכה.

לא בירך שהחיינו בליל שמיני עצרת, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

האנשים אין יוצאים ידי חובת שמחת יו"ט אלא ב[רביעית] יין. אך אפשר לצאת ידי חובה בשתיית הרביעית מכוס הקידוש. והקטנים נותן להם קליות ואגוזים.

כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע שתה רביעית יין בכל סעודה.

מצות עונג יו"ט: צריך לקבוע כל סעודה על היין, דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו.

---

484) שבחג נידונים על המים, אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות שאי אפשר לישב בסוכה בשעת הגשם, אין מזכירין הגשם עד עבור ז' ימי ישיבה בסוכה. ובתפלת ערבית אין כל העם בבית הכנסת נמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר ויעשו אגודות אגודות. ואין מזכירין בשחרית לפי שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ או השמש בקול רם מוריד הגשם קודם התפלה. ובשחרית אי אפשר להכריז מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה.

485) ע"פ כתהאריז"ל.

486) הטעם: שאף שהטל אינו נעצר, מכל מקום שבח הוא להקב"ה בהזכרתו כמו בהזכרת הגשם, שכשם שהגשמים חיים לעולם כך הטל הוא חיים לעולם, שעל ידי כך מתברכת התבואה (ובכמה מקומות קראו חכמים להטל טל תחיה, משא"כ הרוח שאף שאי אפשר לעולם בלא רוחות, אינו נקרא חיים לעולם כמו גשם וטל. לכך מזכירין הטל כל ימות החמה, כדי שאם ישכחו לומר מוריד הגשם בימות הגשמים, חזקה שאמרו מוריד הטל כמו שהם רגילים בימות החמה ואין מחזירין אותן).

487) ויש שנהגו לומר בשמיני עצרת צ' פעמים אתה גבור עד ומוריד הגשם שכך נתרגל לשונו לומר כהוגן.

[ואף שכתב אדה"ז שטוב לחוש שלא לעשות כן לסמוך ע"ז – הרי לדידן שאומרים מוריד הטל בקיץ בלא"ה אינו חוזר ואין בזה הפסד. ואדה"ז קאי רק למנהג מדינתו שאין מזכירין טל בימות החמה. (ובברכת הבית שער מ בשע"ב סקל"ח, וכן בכה"ח סי' קיד סקס"ב, נראה יותר מזה, דאדה"ז קאי רק לענין אמירת צ' פעמים ביום ראשון של פסח אתה גבור עד מכלכל חיים ללא מוריד הגשם, שחשש לדעת השל"ה דלא מהני צ"פ רק בעקימת שפתיו שאומר מוריד הגשם בשמע"צ, ולא בשוא"ת לומר בפסח צ"פ ולדלג מוריד הגשם. אבל פשטות משמעות אדה"ז דקאי אתרווייהו, וחושש לדעת רבינו פרץ דס"ל בכלל דלא מהני). וראה א"א מבוטשאטש סי' קיז ס"ט. הליכות שלמה תפלה פ"ח בדבר הלכה סקל"ז ובהע' 96].

488) בטעם שמנגנים בתיבות "על הסלע הך", ובכלל, בטעם שנזכר בתפלת גשם – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לח'תרפ.

ביום טוב האחרון של חג [בשמיני עצרת] דרך בני ישראל להרבות בסעודה, ומרבים בשמחה, באכילת בשר[489].

ברכת המזון כבלילה.

הלכתא למשיחא: בבית המקדש מקריבים היום פר אחד, איל אחד, 7 כבשים וכולם עולות. ושעיר לחטאת[490].

(קרבנות שמע"צ והענין בזה - נת' **בכ"מ** בדא"ח).

שמו"ת: אמירת פרשת ברכה שנים מקרא ואחד תרגום, היום, בערב שמחת תורה[491].

יש להימנע מלקבוע סעודה משעה עשירית ולמעלה (**3:30 לערך**), בכדי שיוכל לאכול סעודת יום טוב שני לתיאבון. [ואם שכח או עבר ולא אכל סעודת יום טוב קודם שעה עשירית, יאכלנה אחר כך עד שקיעת החמה. לאחרי שקיעת החמה, צריך לקדש קידוש של הלילה. ואפילו אם התחיל לאכול ולשתות מבעוד יום צריך להפסיק כשיגיע בין השמשות. אבל אין צריך להפסיק סעודתו לגמרי ולברך ברכת המזון, אלא יקדש מיד ויגמור סעודתו. וצריך לפרוס מפה על השלחן לכסות הפת קודם שיקדש ואח"כ יסירנה. ואין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש זה. ונחלקו הפוסקים אם צריך לחזור ולברך המוציא וספק ברכות להקל. ומכל מקום כל בעל נפש יש לו ליזהר לכתחלה שלא לבא לידי כך ויפסיק סעודתו ויברך ברכת המזון קודם שיגיע זמן קידוש היום].

מנחה: קרבנות, אשרי ובא לציון, תפלה לשלש רגלים.

יש שנהגו כשהיו יוצאים מן הסוכה היו אומרים יהי רצון שנזכה לישב בסוכה של לויתן. ומנהג חב"ד שבשמיני עצרת לפנות ערב[492] נכנסים לסוכה (ואוכלים או שותים דבר מה) "צו געזעגענען זיך"[493] [כמובן, ללא ברכת לישב בסוכה] אבל אין אומרים ה"יהי רצון" ביציאה מן הסוכה.

תהלוכה: בספר השיחות ה'תנש"א מובא: נהוג מכו"כ שנים שביו"ט הולכים לבקר בנ"י שבבתי־כנסיות ובתי מדרשות בכו"כ שכונות, כדי להוסיף בשמחת החג (ע"י ההתאחדות עם רבים מבנ"י שבשאר שכונות), ובפרט ע"י אמירת דברי תורה ("פיקודי ה' ישרים משמחי לב"), נגלה דתורה ופנימיות התורה.

ובמק"א[494]: הונהג בשנים האחרונות, אשר להקפות דשמח"ת, הולכים בחורים ואברכים, להבתי כנסיות, בכדי להוסיף (בזה שהם פנים חדשות) שמחה בבתי כנסיות [ועיי"ש בפנים]. ובאגרות קודש: היישר כח המגיע לבחורים הנ"ל (שהגיעו לתהלוכה) עוד יותר מכפי ההשערה, כי קשור הי' אצלם ביקור זה בקבלת עול ביותר, באשר צריכים היו לעזוב את ההתועדות כאן בתוכי חסידי חב"ד ואנ"ש, ולילך למשך שעות אחדות לבתי הכנסיות ובתי מדרשים, ולא זו בלבד אלא לעשות את כל זה מתוך שמחה ועליצות לב.

בשיחות קודש הובאו כמה ביטויים מיוחדים בקשר למעלת התהלוכה וענינה. וכן כמה הוראות ופרטים.להלן לקט חלקי מביטויים אלו[495]:

---

489) שביום זה אי אפשר בלא בשר והכל קונים, מפני שרגל לעצמו הוא וחביב עליהן – ולכן, העמידו חכמים דבריהם על דין תורה בערב יום טוב שהמעות קונות (וא"צ משיכה). והמוכר בהמה לחבירו בערב יו"ט צריך להודיעו אמה או בתה מכרתי לשחוט.

490) בשמע"צ יש גם תשלומין לעולת ראי' ושלמי חגיגה ושמחה למי שלא הביאם בסוכות. [אבל בקביעות ששמע"צ חל בשבת – אינו דוחה שבת]. וכן יש חיוב אכילת שלמי שמחה בקרבן שהביא מעיו"ט. וראה שיחת אחש"פ תשכ"ד בדעת הרמב"ן שהוא רגל בפ"ע לכל הנ"ל, אפילו כשלא הי' ראוי בסוכות.

491) וטעם הדבר בפשטות: קריאת הפרשה שמו"ת, זמנה – בערב שבת, כלומר, "ערב" קריאת הפרשה בציבור. ובנוגע לפ' ברכה – מכיון שזמן קריאתה בציבור הוא ביום שמח"ת, הרי זמן קריאתה ביחיד שמו"ת הוא – **בערב** שמח"ת, כלומר, ביום שמע"צ – שיחת יום שמח"ת תשמ"ו. ולגבי התחלת הזמן – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לא'קמט.

492) ובשיחת שבת בראשית תנש"א: ברגעים האחרונים דשמע"צ.

493) ושקו"ט בטעם המנהג בשיחה הנ"ל.

494) לקו"ש חי"ט ע' 578.

495) רובם משיחות קודש ע"פ רשימות השומעים בלתי מוגה. חלקם נמצא בקונטרס "התהלוכה". וראה עוד שם.

• "דאס איז דאך מיינע א שליחות".

• אני לא הלכתי רק אני מקנא אותם שהלכו ועל חשבון זה אומר גם אני לחיים. ובהזדמנות אחרת: אני לא הלכתי רק הי' לי תאוה ללכת ולכן על חשבון זה אומר לחיים.

• רבותינו נשיאנו שמו הדגשה מיוחדת על עניני רגל שבנשמה, ועד לרגל כפשוטו – ענינים שעושים ברגל.

• ע"י עלי' לרגל יזכו להגילוי של והדריך בנעלים, וכן הוא בכל מצוה שעושים ברגליים, ובפרט כאשר משתתפים בתהלוכה שיש בח טרחה יתירה ומהלך גדול.

• ההליכה למקום רחוק לשמח יהודים בשמחת מועדים לשמחה פועלת מאטו רגלין ברגלין שעי"ז מקימים השכינה מנפילתה, ועי"ז מגביהים כל סדר השתלשלות, ועד לביאת המשיח שעליו נאמר ועמדו רגליו על הר הזיתים, כיון שביאת המשיח תלוי בעבודת הרגל.

• אלו שהלכו בתהלוכה ופעלו שמחה אצל הזולת, ועד שרקדו כפשוטו, יתקיים אצל ההולכים שלימוד התורה שלהם יהי' באופן מופלג למעלה מכל ענינים ארציים, וכן יהי' קיום המצוות שלהם באופן כזה.

• תבוא עליהם ברכה, ואצל כולם יתקיים ענין ההליכה באופן דילכו מחיל אל חיל – עלי' שלא בערך מדרגא הקודמת, וברכה שבאין ערוך שיהיו מהלכים כל השנה בעלי' מחיל אל חיל.

• אשרי חלקם בזה ובבא. אשרי חלקם וגדול זכותם.

• ההליכה כשלעצמה היא ענין גדול.

• שלא יחשבו שהעיקר הוא המקום שהלכו משם והמקום שיגיעו לשם, אבל הדרך בינתיים הוא רק בהכרח, והיינו שנצרך לזה כדי להגיע ממקום למקום, על זה אומרים שמכל פסיעה ופסיעה נברא מלאך.

• יתכן שמקום זה ממתין משׁשת ימי בראשית שיהודי יעבור כדי לילך לדבר מצוה ולקיים רצון ה'.

• אין לחפש תירוצים להשתמט מהליכה לתהלוכה.

• לא שיעשה זה מחמת גזירה שגזרתי אלא מתוך שמחה ובאופן של שירה.

• שיהי' באופן דמתניכם חגורים, לבוא בזמן, ניט פארשפעטיקן.

• זכות מיוחדת להההולכים רחוק.

• המטרה לשמח יהודים, ולעוררם בעניני יהדות, כולל חיזוק האמונה בביאת המשיח.

• בכל מקום שמגיעים יש לומר חסידות, ויש לומר ענינים קלים.

• אין להסתיר שבאים בשליחות הרבי. יש לדבר בהרחבה ולא להתפעל, אך להיזהר שלא לפגוע.

• כשלא מניחים לדבר, אין להתייאש, אלא למצוא עצות שירשו לדבר.

• אע"פ שהשליח מצ"ע שייך לענינים שאינם כדבעי וממילא יש מקום לחשש כו', וכמו כן ישנו חשש שיבוא לידי ישות כתוצאה מכך שדיבר היטב, והראי' שהשומעים ניגשים אליו, מען גיט אים א פאטש אין פלייצע, ואומרים לו ביסט א גוטער באי, האסט געזאגט א גוטן דזשאק . . . כיון שהולך הוא בשליחות יש אצלו גילוי האור דהמשלח . . . שלוחים אלו אינם צריכים להתיירא משום דבר ומשום חששות שהם כיון שישנו גילוי האור שמצד השליחות.

• מבואר בחסידות, שדוקא מצד גודל העילוי שבניסוך המים לא ניתן להכתב בתושב"כ כמו ניסוך היין. ומבואר גם שיש עילוי גדול יותר בענין ההקפות שבשמע"צ, שלא נכתבו אפילו בתורה שבע"פ, ואינו אלא מנהג. ובהתאם לכך, אינני רואה עוול... אם המנהג דהליכה לבתי־כנסיות ביו"ט יהי' בשמחה גדולה יותר אפילו מהשמחה שבהקפות, שהרי המנהג דהקפות נזכר לכל־הפחות בשו"ע, ואילו המנהג דהליכה לבתי־כנסיות ביו"ט הוא נעלה כ"כ, שלא נזכר אפילו בשו"ע! ובודאי תנוצל שמחה זו לשמחה של מצוה, החל מזמן מ"ת, וממנו יומשך על כל השנה כולה – לשמח את עצמו ויהודים מסביבו בעניני תומ"צ, ובאופן שבכל ענין שבו צ"ל ענין של ריצה ברגליים, ירוצו הרגליים – ועאכו"כ בעל הרגליים – מתוך שמחה וטוב לבב. ושמחה זו תפרוץ את כל הגדרים של מדידה והגבלה,

ותמשיך ברכת ה' בכל המצטרך על כל השנה כולה, שתהי' שנה של שמחה בכל הענינים, החל מלימוד התורה ובאופן שמביא לידי מעשה, ועד לענין ד"בכל דרכיך דעהו", למטה מעשרה טפחים.

גמר מלאכול בסוכה ביום השמיני, שאין דעתו לאכול עוד כלל, מוריד כליו מן המנחה קטנה (**3:57**) ולמעלה ומפנה אותה ממנה. אבל קודם לזה אין נראה שעושה כן לכבוד יו"ט. אבל לא יסדרם בבית משום איסור הכנה (כדלקמן).

אסור להכין שום דבר לצורך ליל יום טוב שני או יום שני של חג עד לשעה **6:58** (ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי[496]). ולכן אין להביא יין ביום טוב ראשון לצורך קידוש של ליל יום טוב שני. וכן אסור להעמיד השולחנות והספסלים מהסוכה בבית. אבל יכול להביאם לבית (לאחרי זמן מנחה קטנה) ולסדרם בלילה (באם הוא באופן שאין בו איסור הוצאה שלא לצורך היום). ואם צריך להם בביתו עתה, ביום טוב ראשון, מותר לסדרם גם כן. וכן מותר לסדרם אם כוונתו שלא יהא נראה ביתו כחורבה.

אין להוציא בשר וכדומה מהמקפיא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג[497].כשמבשלים עבור יום הראשון, יש לוודא שהמאכלים מוכנים וראויים לאכילה – ויש שהות לאוכלם – בו ביום לפני שקיעת החמה (**6:16**).

ליל רביעי, כ"ג תשרי, ליל שמחת תורה

בשיחת יום שמח"ת תש"ה[498]: שמחת תורה זיינען תרעין פתיחין. עס זיינען אפן די שערי אורה שערי ברכה שערי הצלחה. אלע שערים זיינען אפן. און דאס נעמט מען מיט תורה".

בשיחת שבת בראשית תשמ"ו: כאשר נכנסתי פעם לכ"ק מו"ח אדמו"ר והצעתי להו"ל קונטרס של מאמרי חסידות לקראת שמח"ת[499] – נענה כ"ק מו"ח אדמו"ר, והשיב, כשבבת־שחוק על שפתיו: ב"שמחת תורה" "וועט מען זיך אוועקזעצן" ללמוד מאמר חסידות?!... ואעפ"כ, בנוגע לפועל – "האב איך אויסגעפירט", וכ"ק מו"ח אדמו"ר נתן מאמר חסידות על מנת ללמדו בשמח"ת, ואכן היו כו"כ שלמדו את המאמר בשמח"ת! ואין לתמוה על כך שבתחילה היתה קס"ד באופן אחר וכו' – שכן גם אצל נשיא ישראל ישנם ענינים שנפעלים ע"י אתעדל"ת, אף שבתחילה היתה קס"ד באופן אחר. עיי"ש בהמשך השיחה.

בסה"ש תש"ט[500]: שמחת תורה איז די עבודה פון קלאפן מיט די פיס און קלאפען מיט די הענט, און א גאנץ יאהר איז די עבודה קלאפן (ארבעטן) מיט'ן קאפ, ניט בלויז עפענען דעם מאמר, נאר אריינקלאפן דעם מאמר אין קאפ.

הדלקת נרות **אחרי השעה 6:58** (בבית ולא בסוכה) מאש הדלוקה לפני החג. (למנהגנו, ניתן להדליק מיד בזמן הנ"ל, ואין סיבה להמתין בדוקא שלא להדליק עד לפני קידוש). כדאי לסדר תזכורת שלא ישכחו להדליק נרות מחמת שינוי הסדרים הרגילים (תהלוכה, הקפות מוקדמות לילדים ב–770, קידוש בביהכ"נ וכו').

לידיעת האורחים: אחד האנשים ואחד הנשים חייבים להיות בבתיהם נר דלוק (אלא שאם הוא סמוך על שולחן אחרים נעשה כבני ביתם ויוצא בהדלקתם. וכן גם כשאינו סמוך על שולחן אחרים, אם מדליקים נר בביתו משלו אינו צריך להדליק במקום שמתארח[501]). בשמחת תורה שהרבה אוכלים ברחבת בית הכנסת ואינם סמוכים על שולחן מי שמדליק, אם אין בביתם מי

---

496) ראה הנסמן בלוח לר"ה השתא הערה 238.

497) אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שיהא ראוי לאכילה בו ביום, אחרי שיופשר, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"כ. וראה קובץ העו"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשע"ה. ואכ"מ).

498) סה"ש תש"ה ע' 59. ונת' בארוכה בלקו"ש חי"ט ע' 380 ואילך. וראה גם שיחת ליל שמח"ת תשי"ב.

499) ובשיחת שמח"ת תש"ל, שהמדובר במאמר החלצו (שי"ל לקראת שמח"ת תש"ט, ליום מלאת יובל שנים לאמירת המאמר).

500) ע' 286.

501) כיון שיש לו שלום בית במקום שמתארח בו ע"י נרו של בעל הבית, וגם מצות הדלקת נרות הוא מקיים במה שמדליקים נר בביתו משלו בהדלקת נרות. וכ"ז בשאין לו חדר מיוחד, שכשיש לו חדר מיוחד במקום שמתארח ובעה"ב אינו משתמש שם, צריך להדליק ולברך בחדרו.

שמדליק משלהם, חייבים בהדלקת נרות בעצמם. וישתמשו בביתם בדבר מצרכי אכילה לאור הנר.

פרטי דינים – ראה לעיל ליל א' דחג הסוכות.

יש אומרים שבדיעבד יכול להשלים שנים מקרא ואחד תרגום [של שבתות השנה] עד שמחת תורה[502] שאז משלימין כל הצבור את כל התורה וטוב לחוש לדבריהם שמי שעבר ולא השלים בזמנה יש לו להשלים עד שמחת תורה שנים מקרא ואחד תרגום.

ערבית

שיר המעלות. מעריב לשלש רגלים. ואין אומרים עלינו. האבלים אומרים משניות וקדיש דרבנן[503].

פרטי דיני קידוש בביהכ"נ – ראה אתמול בליל שמיני עצרת.

אוכלים בבית ולא בסוכה. אם רוצה לאכול בסוכה בתשיעי, צריך לעשות בה היכר שהוא יושב בה שלא לשם מצות סוכה, שלא יהא נראה כמוסיף, ומה יעשה להכירא? מכניס בה קדרות וקערות וכיוצא בהם כדי להכיר שהיא פסולה ושכבר נגמרה מצותה. [ואין הכוונה שנפסלת בכך, אלא ר"ל שעושה בה היכר לפוסלה, שאינו יושב בה בתורת סוכת החג[504]].

בספר השיחות תש"ד[505]: אחד מהמסובים הציע להעומדים מסביב השולחן שאחד מהם יאמר קידוש ויוציא את האחרים, ואמר כ"ק אדמו"ר [מוהריי"צ נ"ע]: דער "שהחיינו" וואס מען מאכט אין קידוש שמח"ת, איז דאס אויף תורה, און ביי תורה איז ניטא דער ענין פון מוציא זיין, והלואי שכל אחד יפקיע את עצמו[506]. ובספר השיחות תרצ"ו[507], שלכן אומרים – באופן כזה – התיבות "סברי מרנן" בחשאי כדי שלא להוציא.

> בסה"ש תרצ"ז[508]: שמחת תורה מאכט מען א ברכה שהחיינו, די ברכה שהחיינו איז דאך ניט א ברכת התורה, די ברכה איז אויף דער שמחה מיט תורה, היינט שמחת תורה דארף מען מייקר זיין דעם זמן, אלע כ"ד שעות און אלע רגעים. מ'דארף מקבל זיין עול אז אין משך פון די שס"ה ימים פון יאר, לא יראה ולא ימצא א טאג אן תורה[509].
>
> בסה"ש תש"ט[510]: אויף דעם קידוש פון שמח"ת האבן מיר אמאל געהערט אז דאס איז לעילא מכל הפירושים, דער "ולעילא" פון נעילה (חסידים זאגען דאך ניט "לעילא ולעילא" – נאר בלויז צו נעילה) דערהערט זיך אין דעם קידוש פון שמח"ת. אזוי ביי קידוש איז דאך דא א מוציא און א יוצא, וואס דער מוציא דארף מכוין זיין מוציא זיין, און דער יוצא דארף מכוין זיין לצאת, דאס מיינט אז ביידע דארפען האבען דעת, אבער קידוש פון שמח"ת איז העכער דערפון, יעדער דארף נעמען דעם סידור און זאגען די וועדטער פון קידוש און מאכען שהחיינו אויף די תורה.

502) קודם התפלה שחרית של שמחת תורה. ומ"מ אם לא השלים קודם התפלה יש לו להשלים כל היום, גם אחרי שהציבור מתחילים לקרוא בראשית.

ויקרא על הסדר, ויתחיל מפרשה שהחסיר. אבל בדיעבד אם הקדים פסוק או פרשה המאוחרת יצא.

503) הוראת כ"ק אד"ש כמ"פ.

504) וראה בשיחת ליל שמח"ת תשי"ב, שמה"ט הורידו הסכך לפני החג (ע"פ הוראה).

והעירני ח"א שהלשון בגמ' (סוכה מח, א. וכ"ה בשו"ע סתרס"ו) "ואם אין לו מקום להוריד את כליו ורוצה לאכול בה בתשיעי", ומשמע קצת שאין לאכול בסוכה אפי' ע"י היכר אלא בשאין לו מקום אחר לאכול, ומודגש גם במשנ"ב סק"ג (לענין שמע"צ בא"י). אבל לדידי פשוט כביעתא בכותחא כנ"ל. ובאמת, מפורש כן ברבינו מנוח (סוכה פ"ו הי"ד). וכן קיבלתי מאזמו"ר ז"ל שבטעם כל דהו מותר לישב בשמח"ת בסוכה, כיון ש"סוכתו עריבה עליו". ואף שלא נזכר בשאר פוסקים, וגם שצ"ב קצת ל' הגמ' – העיקר, שפשוט שאין להוציא דין מדיוק חדש שלא נז' בפוסקים וכו'. וכמפורש בכללי הפוסקים. ואדרבה, על המחדש והמחמיר להביא ראי'. וגם מילתא בטעמא הוא, שבאם ניכר שאינו מכוון לשם סוכה, מאי איכפת לן שיכול לעשות באו"א. ובנוגע להדיוק – לפענ"ד אין הדיוק מוכרח, ושערי תי' לא ננעלו. ומהם: שלפי' הב"ח – באם מוריד כליו באמת אי"צ היכר נוסף. ועוד כמה פי' בדבר, ולדוגמא שרק באין לו מק"א התירו לו לפחות ולקלקל ביו"ט. ועוד כיו"ב. ואכ"מ עוד. ועכ"פ ברור מסתימת הפוסקים שגם לכתחילה מותר לישב בסוכה בתשיעי כשאינו מכוון למצוה וכשאינו נראה כמוסיף.

505) ע' 32

506) ונת' בארוכה בלקו"ש חי"ט ברכה־שמח"ת.

507) ע' 16

508) ע' 196

509) עיי"ש בפרטיות. וראה גם שיחת יום שמח"ת תשכ"ו. ועוד.

510) ע' 281.

ובכמה שיחות נזכר שאע״פ שע״פ דין אין שאלה בדבר, מ״מ מצד החביבות שבדבר צריך כל אחד לקדש לעצמו. ולכן, בנוגע לפועל כשצריך להוציא ידי חובה יש לעשות כן. [ובשיחת ליל שמח״ת תשל״א: אעפ״כ דארף מען זיך רעכענען מיט די מציאות, אז עס זיינען דא אזוינע וואס ווייסן ניט פון דער שיחה, און מצד איזה סיבה שתהי׳ קען דאך זיין אז זיי ווילן טרינקען און זאגן לחיים אן קידוש, איז דערפאר, ניט קוקנדיק אויף דעם וואס די שיחה איז טאקע א שיחה, און מ׳דארף איר זען פאלגן, פונדעסטוועגן וויבאלד די מציאות איז אזוי, זאל אימעצער מאכן איצטער קידוש, און האבן בדעה מוציא זיין די אלע וועלכע האבן נאך ניט געמאכט קידוש, עיי״ש[511].]

התוועדות: ״תיכף נאך מעריב בעפאר הקפות מאכט מען קידוש און מען פארבריינגט צוזאמען בשמחת החג און דאן געהט מען ערשט צו די הקפות[512]״.

ובשיחת ליל שמח״ת תשל״ו שזמן ההתוועדות – בין מעריב להקפות – הונהג ע״י רבותינו נשיאנו[513]. [וכן נהג כ״ק אד״ש בכל השנים].

בשיחת ליל שמח״ת תשל״ג הוזכר לנצל ההפסקה שאחרי ההתוועדות לאמירת שנים מקרא ואחד תרגום (פרשת ברכה).

בספר השיחות תש״ב[514]: אין ליובאוויטש איז געווען דער סדר, אז נאכ׳ן מאמר חסידות וואס מען האט געהערט שמע״צ פלעגט מען דאוונען מעריב און מאכען קידוש, טועם זיין פון סעודת יו״ט און געהן צום פאר־הקפות־פארבריינגען.

אושפיזין: בשיחת ליל שמח״ת תשמ״ח נאמר: לאחרי שישנו ענין ה״אושפיזין״ במשך שבעת ימי הסוכות, ולאחרי שניתוסף גם מעלת הקביעות ד״בעלים״ בשמע״צ – הרי זה נעשה באופן ד״לעיני כל ישראל״ בשמח״ת . . ובסגנון האמור – בקריאה דשמח״ת – ״לעיני כל ישראל״, שזהו החידוש שניתוסף בשמח״ת גם לגבי העילוי דשמע״צ (מעלת ה״בעלים״ לגבי ה״אורחים״) – שרואים באופן גלוי את שייכותם של האושפיזין הנ״ל לכל ישראל.

נוהגין במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורות שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות וכל מקום לפי מנהגו. ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורות הבימה שבבית הכנסת כמו שמקיפים עם הלולב והכל משום שמחה.

סדר הקפות כדאתמול.

״ההקפות בפעם השני׳ (בליל שמח״ת) מנהגן להיות בשמחה גדולה יותר מבפעם הראשונה (בליל שמע״צ), כי כאשר השמחה היא באותה המדה שבהקפות הקודמות, בלי הוספה וריבוי, אינה שמחה בשלימות, כיון שנתיישנה״.

בד״ה אתה הראת תשל״ז[515]: בשמח״ת השמחה היא גדולה ביותר, הלוך ורנן, וכדאיתא בסידור שגם אם עשה כן בביהכ״נ שלו אם הולך לביהכ״נ אחר שלא גמרו ירנן וישמח ג״כ עמהם, ואדרבה – מזה מובן שצ״ל אצלו הוספה ועילוי בשמחתו, שהרי צריך לשמוח שמחה אמיתית (כשמחתם), ומכיון שאצלו כבר הי׳ השמחה לפנ״ז, הנה בכדי שישמח עכשיו שמחה גדולה ואמיתית הוא דוקא אם יוסיף בשמחתו שתהי׳ באופן נעלה יותר . . ועד״ז בהקפות של כל אחד בעצמו, מכיון שמנהג רבותינו נשיאנו – שאחריהם נלך עד ביאת גואל צדק – הוא שעושים הקפות ג׳ פעמים [היינו בליל שמע״צ, בליל שמח״ת, וביום שמח״ת], מובן שמפעם לפעם צ״ל עילוי בשמחת ההקפות, דמעלין בקודש, וגם בבחי׳ המקיפים שבהקפות – מפעם לפעם נעשה עילוי שלא בערך.

---

511) ובשיחת ליל שמח״ת תשכ״ד שנשתנו העתים והטבעים בענין זה. וראה גם שיחת ליל שמח״ת תשל״ב. וראה שיחת ליל שמח״ת תשמ״א בטעם מנהג כ״ק אד״ש בשנים האחרונות שלא לעשות קידוש בהתוועדות.

512) וראה לעיל בליל שמע״צ בהערה שסעודת יו״ט היא אחרי הקפות, עיי״ש.

513) וכן בשיחת ליל שמח״ת תשל״ט: ס׳איז דאך דא דער מנהג וואס איז איינגעפירט געווארן דורך כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו צו מאכן א התוועדות בליל שמח״ת קודם הקפות אלס הכנה צו הקפות.

וראה בשיחת ליל שמח״ת תשל״ו שם, ע״ד החילוק דהשמחה בההתוועדות להשמחה שבהקפות, יעו״ש.

514) ע׳ 135.

515) בהנחה בלתי מוגה. התוכן נמצא גם בקיצור (במוגה) בסה״מ מלוקט ח״ד ע׳ לד.

בשיחת יום שמח"ת תשכ"ו: ראינו בהנהגת רבותינו נשיאינו, שביום א' (שמע"צ) היתה השמחה בהגבלה, הן בנוגע לזמן, והן בנוגע לניגונים וריקודים, ואילו ביום ב' (שמח"ת) היתה השמחה בלי הגבלות. ועד"ז בכמה שיחות קודש. אבל ראה בשיחת יום שמח"ת תשנ"ב שבשנים האחרונות גם השמחה דשמיני עצרת היא באופן דפריצת כל המדידות וההגבלות ממש.

בספר המנהגים – חב"ד: המנהג בבית הרב למכור פסוקי אתה הראת ולכבד בפסוק ראשון ואחרון, ולפעמים פסוקים נוספים את כ"ק האדמו"ר [וכן הוא בשנים האחרונות בליל שמע"צ. ובליל ויום שמח"ת – בפעם הא' – כל הפסוקים]. בליל שמחת תורה ההכנסה היא לטובת ישיבת תו"ת וביום שמח"ת ההכנסה לטובת המוסדות מל"ח ומחנ"י [קופת רבינו].

בשמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים לתורה משום כבוד התורה. (ומנהג חסידים שנוהגים לשורר לספוק ולרקד גם ביו"ט ואפילו אם חל בשבת).

יש למחות ביד מקצת ההמון הנוהגים ביום שמחת תורה להבעיר מיני נפט שקורין פולווי"ר דאף שהם מתכוונים לשמחת היום מכל מקום שמחה זו אינה שוה לכל נפש ואסור להבעיר בשבילה ביום טוב[516].

בהתוועדות יום שמח"ת תשמ"ג נאמר: הענין ד"כתר תורה" מודגש בזהר[517] בקשר לשמח"ת: "ונוהגין למעבד ישראל עמה חדוה ואתקריאת שמחת תורה ומעטרן לס"ת בכתר דילי". ומכאן תשובה לאלו המתחכמים להסיר את ה"כתר" מספרי התורה לקראת הריקודים עם ספרי התורה בשמח"ת מפני החשש שמא יפול ח"ו ה"כתר" מהס"ת, כי בזהר מפורש שעיקר הענין ד"כתר תורה" שייך לשמח"ת דוקא, ומשמח"ת נמשך ענין זה על כל השנה כולה[518].

נהגו בכל תפוצות ישראל לחלק מיני מתיקה בשמחת תורה מטעם שעושים סעודה לגמרה של תורה, ומיקרי צורך בית הכנסת. ומובא בפוסקים, שבשמחת תורה נוהגין לפזר פירות והבנים מלקטים ונותנים לסלים ולקופות, דכיון שמשום שמחה עושין לא הקפידו.

אחרי הקפות: עלינו. קדיש יתום.

קריאת התורה בליל שמחת תורה[519] – אין מנהגנו כן. [הנמצא בבית הכנסת במקום שנהגו לעלות לתורה בברכה, ישתמט בדרכי שלום מלקבל עלי' לתורה[520]].

סעודת יו"ט

בברכת המזון: יעלה ויבוא. דין השוכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הרחמן ליו"ט אבל אין אומרים הרחמן לסוכות.

בספר השיחות תש"ד[521]: אלע ווייסען אז אין שמחת תורה'דיקע קרשעהמ"ט איז זאגענדיג שמע ישראל דארף מען מקבל זיין אויף זיך די מסירה ונתינה אויף הרבצת תורה מיט מס"נ בגופו, רוחו ונשמתו, און דאס דארף זיין זיין גאנצער מהות.

חלוקת משקה ולימוד הניגונים: משנת תשט"ז עד שנת תשכ"ד, אחר סעודת יו"ט אחרי ההקפות בליל שמח"ת, לימד כ"ק אד"ש ניגונים וחילק משקה למי שקיבל ע"ע להוסיף (או להתחיל) בלימוד החסידות.

---

516) וראה בשו"ע אדה"ז סתקי"ד סכ"א שהתירו גרם כיבוי לצורך מצוה. וראה גם שיחת יום שמח"ת תשכ"ו.

517) ח"ג רנו, ב.

518) וראה בסידור יעב"ץ. ועוד.

519) שיש מקומות שבלילה קורים בספר תורה הנדרים (הפרשיות שרגילים לנדור עבורן כסף, ויש שקורין פ' ברכה).

520) ושקו"ט בזה וכיו"ב אם מותר לעלות ולברך במקום שלא נהגו משום ברכה לבטלה, ויש שהביאו ראי' ממנהג להוסיף קריה"ת לחתן בפ' ואברהם זקן, שלא חשו משום ברכה לבטלה. ולהעיר משו"ת הצ"צ שעה"מ ס"ח. ואף שלכתחילה אין לעשות מעשה להוציא ס"ת ולברך "בכל עת שיסכימו עשרה מישראל" (כדעת המקילים), מקום לומר שבמקום מנהג, וכשכבר קראו לו לעלות, ואיכא משום כבוד התורה וכבוד הבריות שאני. וילע"ע. ולכן, ראוי שלא להיכנס לבית הספק, וכבפנים.

521) ע' 39.

יום רביעי, כ״ג תשרי, יום שמחת תורה

סוף זמן קריאת שמע בשעה **9:53**.

שחרית לשלש רגלים. נשיאת כפים בתפלת שחרית (משום דשכיחא שכרות). הלל שלם. קדיש תתקבל. שיר של יום. קדיש יתום.

הקפות: אתה הראת ג״פ, כבלילה. ההקפות – שלש פעמים וחצי[522]. אבל גם אז אומרים **כל** סדר הקפות [בכל חצי סיבוב אומרים פסוקי הקפה אחת]. ואין מכריזים ״עד כאן הקפה א׳ וכו׳״.

בנוגע לאותם המקדשים בשעת ההקפות וכיו״ב, לפני תפלת מוסף[523] – מותר לטעום אחר תפלת שחרית קודם תפלת המוספין, דהיינו אכילת פירות (וכן שאר מאכלים כיו״ב) אפילו הרבה כדי לסעוד הלב ופת (ולכמה דעות – גם מזונות) כביצה ולא יותר, ובלבד שיקדש מתחלה וישתה רביעית יין או יאכל כזית מחמשת המינים אחר הקידוש מיד. במקום שיש שומר (או רבים האוכלים ביחד), יש מקום להקל לאכול יותר.

דיני שכור בתפלה ושאר דיני שכור פורטו בלוח יומי לפורים דאשתקד.

י״ג מדות פ״א ורבש״ע[524] בעת פתיחת הארון לקריאת התורה.

מוציאין ג׳ ספרים בשמחת תורה שצריך לקרות פרשת וזאת הברכה ובראשית ופרשת המוספים.

נהגו להרבות הקרואים לספר תורה, כדי לזכות כולם – כל הציבור – בעלי׳ לתורה ביום סיומה, וקורים פרשה אחת [פרשת וזאת הברכה עד מעונה אלקי קדם] הרבה פעמים[525] להספיק לכולן[526] ואין איסור בדבר[527]. ולמעשה, המנהג כעת בכמה מקומות[528] (וגם ב–770[529]) שקוראים רק פעם אחת, ושכמה עולים[530] יחד בכל עלי׳[531].

> בספר השיחות תש״ג[532]: היינט איז שמחת תורה. שמחת תורה איז למעלה נעמט מען צו דעם עין הרע כח. בכל השנה קענען קליפות וסט״א מעורר זיין ח״ו א עין רעה, אבער שמחת תורה איז

---

522) ונת׳ בסה״ש תש״נ ח״א ע׳ 57.

523) שזהו הטעם לברכת כהנים בשחרית, כנ״ל. אבל ראה שיחת יום שמח״ת תשכ״ו: נוטלים ספר תורה חגורה במפה ועטופה במעיל, ועורכים הקפות בשמחה גדולה – למרות שעדיין לא עשו קידוש, כך שאי אפשר לתלות זאת במצב של שכרות, שהרי הקפות הם בסדר התפלה, ובזמן התפלה אסור להיות במעמד ומצב של שכרות, ואעפ״כ, רוקדים בשמחה גדולה ביותר. ולהעיר גם מאג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ו ע׳ ער.

524) ב״רבונו של עולם״ אומרים ״לי עבדך בן אמתך (פלוני בן פלונית)״ כנוסח בסידור תורה אור.

525) ומי שבא באיחור ולא שמע קריה״ת בפעם הראשונה, מסתבר שאינו יוצא יד״ח קריה״ת (להסברא שהיא חובת יחיד) בשמיעתה אח״כ, כיון שאין ששה המחוייבים שכולם כבר שמעו בראשונה.

[ואף שיש להנדז, שמזה גופא שהתירו לחזור ולקרוא עכצ״ל שג״ז חלק מהקריאה וממילא מוציאו מדין ערבות – אינו מוכרח. אבל להעיר מהסברא בשו״ת גוו״ר או״ח כלל ב סכ״ב ד״ה ועל צד, שאפילו כבר יצאו כולם יד״ח הקריאה לב׳ד מתנה שאם יצטרך איזה יחיד או יחידים מהם לעלות וקורא בקריאה שכבר שמעה עם הציבור מ״מ לגבי הך יחיד או יחידים שקוראה פעם שנית שוויה רבנן עליה כחובה וכאילו עדיין לא שמעה בצבור. אלא דנדחק בזה, שהרי אינה חובת היחיד וליכא ציבור. ולבסוף לא הונח לו כ״כ בזה].

526) אחרי שסיימו כבר כל הקריאה לגמרי וגם החזירו ספר תורה, אין להוסיף יותר על הקרואים. וראה שו״ת באתרא דרב סי׳ לא׳קעו. וש״נ.

527) לפי שי״א שמותר לקרות עולים הרבה בפרשה אחת שחוזר וקורא זה מה שקרא זה וחוזר ומברך, ואין בזה חשש ברכה לבטלה. ובשמחת תורה סומכים על סברא זו.

528) ובמשנ״ב סתרס״ט סקי״ב, שכן נוהגין (אף שהביא שיש המפקפקים, ושנכון שרק אחד יברך). וראה הנסמן בס׳ תולדות חג שמח״ת פי״א. וברשימת ענינים ופפורים להרב״ש משמח״ת תרע״ג, בליובאוויטש, שגם בחתן תורה וחתן בראשית עלו כמה יחד.

529) ומפי השמועה, ששינו ב–770 ע״פ הוראה (ראה יומנים דשנת תשל״ג. וכן אירע בשנת תשל״ד. וכמ״פ הורה ליחידים גם לפנ״ז). ונזכר כבר בשיחת יום שמח״ת תשי״ט.

530) ובבית חיינו ״770״, מפני הדוחק נהגו שמברכים ממקומם מבלי לעלות על הבימה אצל הס״ת (ע״פ הוראת המרא דאתרא הגרז״ש ע״ה דוואראקין. ונת׳ אצלנו בשו״ת באתרא דרב סי׳ ח׳תתנא. וראה המצורף שם).

531) וסמכו להקל משום טירחא דציבורא ועוד טעמים. וכבר הובא כן בס׳ העתים סי׳ קפה מרב האי גאון שקוראים ״ולאשר אמר ברוך מבנים אשר שלשה וארבעה וחמשה ינוקי ולית בהא מילתא למיחוש כדחשישותו לברכה שאינה צריכה דכל מאי דאורחיה היא ברכה צריכה היא״. וראה א״ר סתרס״ט סקי״ב. א״א מבוטאטש שם. ערוה״ש סי״ב. מקרא קודש גראדזינסקי כללל כ בשעורי קדושה סק״כ. שו״ת ממעיני ישועה סל״ב. נהרות איתן ח״א ס״ע סק״ב בארוכה. [וראה חזו״ע שמע״צ ע׳ תעח בהערה, שר״ל שגם אלו שחששו בדבר, בקטנים שהוא משום חיבוב מצוה מעיקרא אין בית מיחוש. אלא שבכ״מ נזכר גם בקטנים שא׳ מברך לכולם].

532) ע׳ 12.

מאיר דער ברכת הוי' לישראל בגילוי. דערפאר זיינען א אב ובניו עולה ביחד צו דער תורה און מיט די שמחת תורה טענץ קען מען ממשיך זיין גאר פיעל, השפעה מרובה לישראל בכלל און לעוסקים בתורה ועבודה בפרט.

עוד נהגו לקרות כל הנערים לספר תורה כדי לחנכן במצות קריאת התורה. ואפילו תינוקות קטנים[533] קוראים להם לעלות לתורה משום חיבוב מצוה ולחנכם לתורה. [בד"כ, כל הנערים[534] עולים לחמישי – ""ולדן אמר", ואחד עולה אתם, עומד על גביהם, ומברך אתם ברכת התורה, שמקריא להם הברכה, והם אומרים אחריו מלה במלה][535].

כתבו הפוסקים שלא יפה עושים בשמחת תורה, שקודם הקריאה נוטלים ספר תורה מבית הכנסת לקרוא במקום אחר כדי שכולם יעלו לתורה, ויצא שכרם בהפסדם וראוי למחות בהם. וכל שכן שאסור להוציא ספר תורה לרחוב.

חתן תורה: העולה לפרשת "מעונה" נקרא "חתן תורה". ונהגו למכור פרשה זו ופרשת בראשית [חתן בראשית] בדמים מרובים. וראוי שיהיו הקונים מוכתרים בתורה או עכ"פ מגדולי הקהל. החתן תורה והחתן בראשית והמפטיר יכולים להיות כולם כהנים. מי שעלה לחתן תורה לא יעלה לחתן בראשית באותו ביהכ"נ. [ויש שהקלו בזה. ואין נוהגים כן]. אבל, מי שעלה כבר בפ' וזאת הברכה עד "מעונה", עולה לחתן תורה או בראשית.

אחרי קריאת חמישי ["ולדן אמר" עד "ובגאותו שחקים"] כנ"ל, אומרים [הגבאי] מרשות לחתן תורה. וקורין לו "מעונה" עד הסיום. אין נוהגים לפרוס טלית על ראשי העולים לחתן תורה או לחתן בראשית[536].

בקריאת התורה נוהגים לעמוד בפסוק האחרון, בסיום התורה.

בסיום הקריאה מכריזים כל הקהל (אנשים, נשים וטף) בקול רם ובשמחה "חזק חזק ונתחזק", אשר הכרזה זו מורה על התוקף של בני ישראל בכל עניני התורה ובאופן של חזקה.

גם העולה לתורה אומר "חזק חזק ונתחזק". אמירת העולה לתורה "חזק חזק ונתחזק" – לא חשיב הפסק, כי הוא שייך לקריאת הסיום. וגם הוא [העולה לתורה] אומר, כי נוסחא שלנו היא "ונתחזק".

לא יסירו הספר תורה הראשון עד שיניחו הספר תורה השני (הנגלל לפרשת בראשית). הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. ואומר מרשות לחתן בראשית.

חתן בראשית: בהתוועדות שבת בראשית תשד"מ נזכר שבמשך הזמן נקבע שהנשיאים היו עולים לחתן בראשית[537].

בקריאת פרשת בראשית[538], נוהגים שהקהל אומרים בקול רם פסוקי "ויהי ערב ויהי בוקר" וכן

---

533) והמנהג גם כשאינו מבין כלל – ראה בפתחי שערים לשע"א ש"ח סנ"ז , עייש"ה. אלא שבכגון דא שאינם יודעים לברך בעצמם, גדול מקריא להם הברכה, כדלקמן בפנים.

534) עכ"פ, באלו שאינם יודעים לברך בעצמם.

ובכ"מ נהגו שקטן משהגיע לחינוך עולה גם בפני עצמו. אבל בלבוש ועוד משמע שכל הנערים פחותים מבר מצוה עולים לעליית כל הנערים.

535) ברמ"א הובא שקורים להם פרשת המלאך הגואל וגו'. וכן בלוח כולל חב"ד הובא מנהג העולם שאחר קריאתם פורשין טלית על הנערים ועל שאר העומדים אצל הבימה ואומרים המלאך הגואל. בכמה שיחות קודש נזכר שבליובאוויטש אין נוהגים כן, אבל התוכן טוב והענין ברוחניות נפעל מעצמו. [ובשנים הראשונות הורה כ"ק אד"ש כמ"פ לומר (או לנגן) המלאך הגואל עם כל הנערים בהתוועדות יום שמח"ת או שבת בראשית].

536) לענין אהל – ראה שו"ת אבנ"ז או"ח סרכ"ב (ע"פ שו"ע אדה"ז סש"א סמ"ח). תהל"ד סשט"ו סק"ט. קצוה"ש סק"כ בבדה"ש סק"א. שו"ת צי"א ח"י ס"ד. חט"ז ס"ח. יבי"א ח"ז סנ"ה. ועוד..

537) ועיי"ש בטעם הדבר. ושלפנ"ז היו בזה שינויים. ונזכר כבר בהתוועדות שמח"ת תשכ"ח. שבת בראשית תשל"ב.

538) **הלכתא למשיחא**: בשיחת ליל ו' דחה"ס תנש"א (ע"פ סרט הקלטה) נאמר, בין השאר, בהמשך להנזכר ע"ד ביאת משיח, "אחכה לו בכל יום שיבוא", וששמע"צ יהא יום אחד, "כמדובר בארוכה אויב ווי ס'וועט דעמאלט זיין דער דין, אז מ'וועט ליינען בראשית באזונדער, מ'וועט ניט יוצא זיין ווי איצטער, ליינט מען דאך בראשית אין שמחת תורה, קומט דאס אבער ניט צו ליינען בראשית אין שבת פרשת בראשית".

ומשמעות הדברים, שלעת"ל לא יקראו בראשית בשמח"ת (שמע"צ בא"י). ואוי"ל, בהקדם, שבפירש"י מגילה לא, א ד"ה ה"ג, דברייתא דהתם

פרשת ויכלו, והש"צ [הבעל קורא] חוזר אותם.

אחרי הקרואים בב' ספרים הראשונים מניחים ס"ת השלישי אצל ס"ת השני[539] ואומרים חצי קדיש קודם המפטיר, להפסיק בין קריאתם לקריאת המפטיר שקריאתו אינו אלא בשביל כבוד התורה [אבל קודם הקריאה בספר ב' אין נוהגים לומר קדיש]. מפטיר בפרשת פינחס: ביום השמיני. הפטרה: ויהי אחרי מות משה.

במקום שיש רק שני ספרי תורה, קורין בראשון וזאת הברכה, ובשני – בראשית, ולמפטיר – חוזרין וקורין בראשון. ויגללו הס"ת הראשון למפטיר בשעה שאומרים מרשות לחתן תורה. ואם אין להם רק ס"ת אחד, אזי אחר השלמת התורה, בעוד שאומרים מרשות לחתן בראשית יגללו לפ' בראשית. ואחר קריאת בראשית, יאמר קדיש מיד. ואח"כ יגללו למפטיר.

אחר קריאת התורה [והפטרה וברכותי'] אומרים [בניגון וריקוד] שישו ושמחו (כמ"ש בסידור).

אשרי. יהללו. חצי קדיש. ומתפללין מוסף לשלש רגלים כדאתמול. (ואין הכהנים נושאים כפיים, כנ"ל. והש"ץ אומר או"א ברכנו וכו').

אין לאחר תפלת מוסף יותר משבע שעות על היום דהיינו שעה אחר חצות והמאחר כל כך נקרא פושע. ואעפ"כ יוצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום. ומכל מקום כשהאיחור אינו מחמת עצלות ח"ו אלא כתוצאה מהאריכות בסדר התפלה כמו בשמחת תורה (או תפלה באריכות בכלל) נוהגים להקל לאחר תפלת מוסף.

אם שכח ולא התפלל מוסף מתפלל עד שחשיכה, והיינו עד צאת הכוכבים. אבל אם שכח ולא התפלל עד שחשיכה, אין לו תשלומין.

קידוש: אתקינו סעודתא (ליו"ט), אלה מועדי. בורא פרי הגפן.

סעודת יו"ט כדאתמול. ברמ"א כתב: קורים יום טוב האחרון שמחת תורה לפי ששמחים ועושים בו סעודת משתה לגמרה של תורה. ברכת המזון בכלילה.

הרוצים לאכול או להתוועד בסוכה לעת המנחה, ושכחו לפחות מהסכך מערב יום טוב, ומאיזה סיבה שתהי' לא שייך להכניס בה קדרות וקערות וכיוצא בהם – ראה בהערה[540].

שכח לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שמח"ת, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שיעורי חת"ת: שיעור חומש – רביעי דפרשת ברכה עד סיום הסדרה עם פירש"י (בפעם השני').

לא קאי בא"י. וראה באה"ג לשו"ע או"ח סתרס"ח ס"ב והגהות חת"ס לשם, וכן בגירסת הגר"א בתוספתא מגילה פ"ג ה"ג, שבימיהם קראו עשר תעשר (או שהתחילו מכל הבכור. ובכ"מ בראשונים בשם רה"ג שבירושלים קוראים כי המצוה הזאת, ויש שקוראים אם בחוקותי– ראה ס' המנהיג הל' החג סנ"א. רי"ץ גיאת הל' לולב. ועוד). וראה שלמי חגיגה דיני קריאת שמע"צ (במהדורת אהבת שלום – ע' רח) ע"פ תוספתא מגילה שם, שקראו פ' מוספין. וכ"מ בפי' ראב"ע נחמי' ח, יח. וראה בדמשק אליעזר לביהגר"א שם. רש"ש מגילה שם. השומר אמת סל"א ס"ב. ואת"ל, בטעם שינוי המנהג, מחמת שבימינו קוראים בס"ת שני למפטיר מענין היום (כבחת"ס שם. ועוד. ולא מחמת שגמרו התורה ב' (ומחצה) שנה. וראה הנסמן בתפארת צבי על הזהר שפילמאן ח"ב ע' רסה ואילך, בהערה) – נמצא שלעת"ל, שלא יקראו במפטיר משום ונשלמה פרים (כ"מ ע"פ תוס' מגילה ל, ב ד"ה ושאר. שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ה. ובכ"מ), לא יקראו פ' ברכה בשמע"צ.

כן אפ"ל שאם הטעם לקריאת בראשית מיד אחרי סיום התורה הוא משום קטרוג השטן (ראה אבודרהם סדר תפלת סוכות. טור או"ח סתרס"ט. ועוד) – ל"ש לעת"ל.

ובכלל, צ"ע אם יגמרו לעת"ל כל שנה, או ג' (ומחצה) שנים (ראה לקו"ש ח"ט ע' 226 בשוה"ג בנוגע לשמח"ת).

539) אבל אינו צריך להניח ספר תורה הראשון.

540) באם אי אפשר, יש לסמוך על הסברא שאם כולם כבר אכלו בלילה וביום של שמחת תורה בביתם ולא בסוכה, מותר לאכול בצהריים או במנחה של שמחת תורה בסוכה (ראה בא"ח ש"א ברכה סט"ז. ומציין לעיין בבכור"י. וכוונתו למש"כ בסתרס"ו סק"ז, שאם כבר הכניס כלי מאכל בלילה יצא וא"צ להניח אותן שם כל היום וכל הלילה. והנה, בבא"ח כתב רק בגוונא שאכלו כבר בלילה וביום. וצ"ע אם בדוקא הוא, שבמג"א סתרס"ח סק"ב שבאכל חוץ לסוכה פעם אחת ליכא חששא. וכ"ה בב"ח סס' תרס"ו וסי' תרסח. וראה גם בכור"י סתרס"ח סק"ד. ויש לחלק, דהתם מיירי בשמיני ספק שביעי, משא"כ בתשיעי שבודאי אינו בכלל המצוה. אמנם, כ"ה גם בירושלמי סוכה פ"ד ה"ה שבסוכתו עריבה עליו מקדש בליל יו"ט האחרון בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו. אלא שבפנ"מ פי' בירושלמי שם דבפלוגתא תליא, והפוסקים לא הביאו דברי הירושלמי לדינא, ובבבלי נזכר רק לפסול הסוכה. (ואולי תלוי גם אם הוא לצאת ידי הבריות שלא ייראה כמוסיף, או שהוא לעשות היכרא גם לעצמו שלא יהא לשם מצוה). ומה שבבכור"י הנ"ל משמע דבהיכר בלילה לחוד סגי – אולי יש לחלק בין היכר דנר וקערה להיכר דאכילה בבית.

וראה קובץ שערי הוראה חו' כא ע' קנה. הגש"פ שמחים בצאתם ע' רמג ואילך. שמחת תורה ורשנר סכ"א.

בכו"כ שיחות קודש[541] נזכר ללמוד השיעורים דחומש פ' בראשית, ביום שמח"ת [ובקביעות שנה זו – עד רביעי ועד בכלל], שבעצם שייכים הם ליום שמח"ת[542].

> בשיחת שבת בראשית תשמ"ו נתבאר הטעם להשינוי בזה מהנכתב במורה שיעור. ושם, שאין כל סיבה לדחותם בגלל ש"מצות היום בשמחה" – "מאחר דמפסיק ומבטל בלאו הכי". ופשוט שאין הכוונה שלימוד השיעורים בפ' בראשית יהי' על חשבון השמחה והריקודים – ח"ו למעט בשמחת היום, כי אם בזמן שמפסיק ומבטל בלאה"כ, הנה במקום לעסוק בענינים אחרים, ילמד את השיעורים דפ' בראשית[543].

מנחה כדאתמול.

אחר מנחה – התוועדות. נוטלים ידים לפני השקיעה, ואוכלים פת (לפחות בשיעור "כביצה"). בשנים האחרונות (מאז שמח"ת תש"נ) נהגו (ע"פ הוראה) שמנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו ומזכירים אותם לפני כל ניגון.

בספר המנהגים־חב"ד[544]: "לפנות ערב נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א ליטול ידיו לסעודה, בה אומר מאמר דא"ח. ברהמ"ז, ערבית, הבדלה, חלוקת כוס של ברכה."

יש להחמיר כסברא שצריך לבצוע על שתי ככרות שלמות, ואפילו סועד פעמים הרבה צריך לכל סעודה לחם משנה, אלא אם כן אין לו שנים שאז לא יפחות מככר אחד שלם[545].

בספר השיחות תש"ד (אחש"פ בסעודה)[546]: "עס איז א מנהג אום שמח"ת און אחרון של פסח צו זינגען דעם ניגון פון שפאליער זיידען "האפ קאזאק", דארף מען אים יעצט זינגען"[547].

בספר המנהגים חב"ד: "כ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג, אשר בעת ההתועדות של שמח"ת, מזכיר ע"ד[548] השתתפות כל אחד ואחת במגבית "קרן השנה"[549]. בשנה זו, תורמים סכום במספר 354.

כשנמשכה סעודתו עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה מזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום [כמובן, רק באם לא קרא ק"ש או הבדיל בתפלה או על הכוס]. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

---

541) וגם בסה"ש תרצ"ו ע' 14. סה"ש תש"ה ע' 61.

542) אף שמפורש ב"מורה שיעור" דלימוד שיעורי חת"ת, ש"בשמחת תורה לומדים פרשת ברכה, החל מהפרשה של אותו היום מהשבוע עד סיום הסדרה . . באסרו חג דסוכות לומדים מהתחלת הסדרה בראשית עד אחר פרשת היום שעומדים בו". וכ"ה גם בכמה שיחות. ובסה"ש תש"ד (כשמח"ת חל בע"ש) ע' 44: "במשך פון ליל ש"ק און מארגען שבת א גאנצען טאג".

543) עיי"ש בארוכות, ש"שיעורים אלו שייכים בעצם ליום שמח"ת, אלא שמפני קוצר הזמן דשמח"ת – שכל רגע ורגע צריך להיות מנוצל למצות היום בשמחה – דחו לימוד שיעורים אלו ליום שלמחרתו. ובכן, לאחרי שנוכחתי לדעת שבין המתוועדים ישנם עשרה (עכ"פ) שלא ניצלו כל רגע ורגע ממש עבור "מצות היום בשמחה", שכן, היו רגעים מסויימים במשך המעל"ע דשמח"ת שבהם הפסיקו ב"מצות היום" כדי לעסוק בענינים אחרים (כפי שהדבר ניכר על פניהם...) הנה מכיון שמפסיקים ומבטלים בלאה"כ . . באתי בהצעה שילמדו את השיעורים דפ' כראשית (שבעצם שייכים הם ליום שמח"ת) ביום שמח"ת עצמו, שכן אין כל סיבה לדחותם בגלל "מצות היום בשמחה" – "מאחר דמפסיק ומבטל בלאה"כ"."

וראה שיחת יום שמח"ת תשכ"ח. ושם: כל זה למרות שדורשים לשמוח בשמח"ת לשיר ולרקוד מתוך שמחה אמיתית שזוהי עבודה גדולה ומעייפת כו', ובפרט כאן בברוקלין שבדרך כלל לא נותנים מנוחה לא לאכול ולא לשתות ולא לישון כו', ואעפ"כ כיון שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ואיני מבקש כו' אלא לפי כחן הרי בודאי ישנו הכח הדרוש לעשות זאת בפועל. [וע"פ מש"כ בסה"ש תש"ה הנ"ל, ועד"ז בשיחת יום שמח"ת תשכ"ה, העיקר בנוגע לשיעור היומי הוא רביעי דפרשת ברכה, רביעי דפרשת בראשית. וראה גם בשיחת יום שמח"ת תשמ"ו הנ"ל].

544) ושם הוא בנוגע ליום ב' דר"ה. אלא, שעד"ז הוא ביום שמח"ת.

545) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"א ס"ז – בנוגע לשבת. ובפשטות, כ"ה גם ביו"ט – ראה כה"ח סתקכ"ט סקכ"א. שש"כ פנ"ה הע' ו. שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קיז. דברי שלום ח"ה סי' ק. וכ"מ קצת בערוה"ש סרצ"א סי"א. ואולי איכא למישמע הכי גם מל' המנהיג ע' קנב. וכן מל' המ"מ שבת פ"ל ה"ט. וכן מעשה רב. ודלא כמשמעות המשנ"ב סתקכ"ט סק"ט. אבל ראה שו"ת בעל שבה"ל (ועוד) בס' זכור לאברהם רוזנפלד ח"ב סל"א סמ"ט.

546) ע' 116.

547) וראה גם שיחת שמח"ת פר"ת (תורת שלום ע' 236). ונת' הטעם בר"ד בעת הסעודות ליל אחש"פ תשכ"ז. וראה גם שיחת אחש"פ תש"ל. [וכן נהגו כו"כ שנים בהתוועדות דשמח"ת או שבת בראשית. וראה בשיחת שבת בראשית תשכ"ו השייכות ל"ויעקב הלך לדרכו".]

548) וכן מזכיר ע"ד שמירת שיעורי חת"ת, וכינוס תורה.

549) ונת' בלקו"ש ח"ב ע' 654 ואילך. הטעם להדיבור בזה בשמח"ת ולא בר"ה (אף שזמנו מתחילת השנה) – בכדי שהנתינה תהי' מתוך שמחה וטוב לבב – ראה שיחת יום שמח"ת תשי"ט.

מוצאי **יום טוב** בשעה **6:56.**

כבר נתפרסם קול קורא מהבד״צ, שאין לצלם ולהסריט בכל אופן שהוא עד לאחר שהציבור מתפללים תפילת ערבית. ולשומעים יונעם.

בכ״מ, ע״ד הכרזה הנהוגה בליובאוויטש מלפנים בשלהי שמחת תורה, שמתחיל עתה הסדר ויעקב הלך לדרכו. ובכמה שיחות קודש, שכמה מדרגות ב״ויעקב הלך לדרכו״, ובמוצאי שבת בראשית, נוגע להכריז עוד הפעם[550].

ערבית: משיב הרוח ומוריד הגשם (החל ממוסף של שמע״צ). אתה חוננתנו (**אין** אומרים ותן טל ומטר לברכה עד הלילה לפני 5 לדעצעמבער, בשנה זו – ליל ששי, אור לט״ו כסלו).

הבדלה (בלי נר ובשמים).

בשיחת יום שמח״ת פר״ת[551]: רשב״ץ הי׳ אומר, אז אלול הויבען אן די יונגע הענדעלעך אויך קריינען אז זאלן זיי קריינען, אין אלול אין תשרי, אבער נאכדעם הויבט זיך אן דער ויעקב הלך לדרכו, דארף מען וויסען, אז מען זאל ניט אנהויבען מיט מדריגות גבוהות ונעלות נאר מיט נידעריגע מדרי׳ דוקא וכו׳, עיי״ש בהמשך השיחה.

בפתח דבר לקונטרס שמע״צ־שמח״ת תשי״א: ״ידוע פתגם כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע, אשר אחר שמחת תורה מתחיל הסדר ד״ויעקב הלך לדרכו״ הוא דרך הוי׳, דרך התורה והמצוה. וביאר כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ בענין שמע״צ ושמח״ת, אז אף א יריד קויפט מען איין די סחורה, און קומענדיג אהיים – במשך ימות השנה – פאקט מען עס פאנאנדער און מען הייבט אן טאן דערמיט וואס מ׳דארף טאן. כן הוא בכל אחד ואחת מישראל בחודש השביעי שהוא משובע בכל טוב נותנים להם ולנו ״סחורה״ במה להתפרנס כל השנה כולה, אבל צריך לפתוח האמתחות, פאנאנדער פאקען און טאן מיט דער סחורה וואס מען דארף.״

בלקו״ש[552]: ״בחתימת ימי המועדים – ר״ה, יוהכ״פ, חה״ס, שמע״צ ושמח״ת – ואיש הישראל צריך להכנס בימי החול ונוסף על זה – בימי החול דימי החורף, כחצי שנה בלא רגלים, הרי צריך הוא לקחת עמו ״צידה לדרך״ – כחות והמשכות אשר יתנו לו היכולת כי בקיימו הציווי ״ויעקב הלך לדרכו״, יוכל ללכת לבטח דרכו, אף כי כל הדרכים בחזקת סכנה. ולזה הוא: ביום השמיני עצרת – אסיפת וקליטת כל ההמשכות כלליות של חדש תשרי. בשמח״ת – התחלת ההתגלות וההמשכה, אשר על ידי זה נקל יותר להביא לפועל טוב, במשך כל ימי השנה, את כל ההחלטות טובות דחדש תשרי.״ ועיי״ש עוד.

בד״ה להבין ענין שמח״ת תשל״ח[553]: בחי׳ יום אחד דיוהכ״פ ודשמח״ת פועלט און פירט אן מיט אלע ימי השנה (מתחיל מאסרו חג), שבכל פרטי עשיותיו (בכל מעשיך ובכל דרכיך), ניכר אז ער איז אט ערשט געקומען מיום אחד דיוהכ״פ ודשמח״ת. וענין זה הוא במשך כל השנה כולה, דאף שכבר עברו כמה וכמה ימים שבועות וחדשים מיוהכ״פ ושמח״ת, אעפ״כ ההתעוררות דיום אחד אינה נחלשת כלל ובתקפה עומדת, מכיון שבאה מבחי׳ שלמעלה מענין ההתחלקות והשינויים, בחי׳ אני הוי׳ לא שניתי . . אשר מתוך שמחה וטוב לבב תהי׳ מיד לאחרי שמח״ת העבודה דויעקב הלך לדרכו גם בנוגע לעניני הרשות . . שבכל יום ויום, הן בימי החול ועאכו״כ בשבת ויו״ט (כולל גם ר״ה ויוהכ״פ), זיינען דורכגענומען כל עניניו, הן ענינים הכללים והן ענינים הפרטים, בנקודה העיקרית והפנימית דפנימית ועצמות הנשמה, שהיא קשורה בפנימיות ועצמות א״ס ב״ה . . ומכיון שזה בא משמחת תורה, ששמחה פורצת כל הגדרים, למעלה ממדידה והגבלה, הרי זה פורץ ומבטל כל הגדרים וההגבלות דגלות הפנימי, וכן הגדרים וההגבלות דגלות כפשוטו...

אלו שעדיין לא קראו פ׳ ברכה שמו״ת, ישלימו זאת עכ״פ לא יאוחר מהלילה דמוצאי שמח״ת, דמכיון ש״הלילה הולך אחר היום״ הרי לילה זו שייכת עדיין לפ׳ ברכה שקראו ביום שמח״ת (ועד״ז הוא בנוגע לשיעורי חת״ת דיום שמח״ת)[554].

550) וראה לקו״ש ח״כ ע׳ 269. **ועוד.**
551) תורת שלום ע׳ 239.
552) ח״ט ע׳ 393.
553) סה״מ מלוקט ח״א ע׳ רסב ואילך.
554). שיחת יום שמח״ת תשמ״ו.

יום חמישי, כ"ד תשרי, אסרו חג

"יום היארצייט דאמי זקנתי רחל **הי"ד** אשת הרה"ג וכו' וכו' ר' מאיר שלמה יאנובסקי ז"ל (ניקולייעב). – כמה שבועות בסיום חדשי הקייץ – כמה שנים הייתי בניקולייעב וטפלה בי וכו'"[555].

הלכתא למשיחא: משעבר הרגל מעבירים כלי המקדש ממקומן להטבילן ולטהר את העזרה מטומאת עמי הארץ שנגעו בהן ברגל[556].

בר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ג: לאחרי שעברו כמה ימים (ימי חג הסוכות, שמע"צ ושמח"ת) שבהם אין מקיימים מצות תפילין בפועל – גדולה ביותר התשוקה והרעבון לקיום מצוה זו, דהנה, אע"פ שבהכרח לומר שגם בשבת ויו"ט וחוה"מ ישנו ענין התפילין ברוחניות, כי ח"ו לומר שבימים אלו יחסר ענין נעלה וחשוב ביותר, וכמארז"ל "יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות" היינו שהאות דתפילין, והי' לאות על ידך, נפעל מצד עצם ענינם של השבתות וימים טובים . . אעפ"כ עצם העובדה שבמשך כמה ימים אין מקיימים מצוה זו, במעשה בפועל מעוררת תשוקה גדולה ביותר לקיום מצוה זו. וכידוע סיפורי החסידים אודות ר' לוי"צ מבארדיטשוב . . שלאחרי חג הסוכות וחג הפסח (ויש אומרים גם לאחרי חג השבועות) הי' ממתין ומצפה בקוצר רוח ("ער האט זיך קוים דערווארט") עד שיאיר היום, מפני גודל תשוקתו וחפצו לקיים מצות תפילין! וכל זה – למרות שהענינים הרוחניים דמצות תפילין נפעלו גם בימים טובים. ומאחר שמספרים לנו סיפור הנ"ל, מובן שסיפור זה צריך לשמש לנו הוראה בעבודת ה' . . מסיפור הנ"ל למדים אודות גודל התשוקה לקיים מצות תפילין לאחרי יו"ט.

ובר"ד משיחת ליל הושענא רבה תשנ"ב: מתכוננים עתה להנחת תפילין לאחרי הצפי' וההתאפקות ("וואס מ'האט שוין אפגעווארט און זיך איינגעהאלטן") וכידוע הסיפור בזה אודות ר' לוי יצחק מברדיצ'וב שציפה בכליון עינים ("וואס ער האט שוין אויסגעקוקט") להנחת תפילין לאחרי ההפסק בזה, ואף שאי הנחתם היא ע"פ הלכה, הרי, איך שלא יהי', לא היתה הנחת התפילין במעשה בפועל! שהיא כוללת את כל התורה ומצוותי' . . שעצם ההכנה להנחת התפילין מביאה את הגאולה האמיתית והשלימה מהר יותר, ובאופן עמוק יותר, נעלה יותר ורחב יותר, שאז יקויים "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" בתכלית השלימות[557].

אין אומרים תחנון (והוא רחום וכו' – בשני וחמישי) , למנצח יענך, ותפלה לדוד וכו' עד סוף תשרי.

בימים שאין אומרים בהם תחנון ובמילא א"א למנצח גו' יענך, אומרים אחר התפלה לפני אמירת תהלים את המזמור למנצח יענך, אבל לא בתור סדר התפלה כי אם בסדר תחנונים.

בשיעור חת"ת לחמישי מסיימים בפסוק: "ואחות תובל קין נעמה" (פסוק כ"ב).

אסרו חג: כל העושה איסור (פירוש אגודה) לחג באכילה ושתיה דהיינו שמרבה קצת באכילה ושתיה ביום שלאחר החג ועושהו טפל לחג מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים (ופי' בהמות עבות ושמינות) עד קרנות המזבח לפיכך נוהגין במדינות אלו להרבות קצת באכילה ושתיה ביום שלאחר החג ואין מתענין תענית יום שמת בו אביו ואמו ואיסור זה אינו אלא מנהג אבל מעיקר הדין אין איסור כלל להתענות בו אלא שהמונע הרי זה משובח.

שכח ולא הבדיל במוצאי יום טוב, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יש ליזהר להזדרז לשלם דמי הזכרת נשמות. ובכמה אגרות קודש הפליא אדה"ז בנוגע לחובת הזריזות בפרעון דמי הצדקה (נוסף לגדר "בל תאחר")[558].

עצי הסכך אחר שעברו ימי החג, מותר להשתמש בהן לכל מה שירצה, ונכון ליזהר שלא להשתמש בהן תשמיש בזיון, ואין צריך לומר שאין לפסוע עליהם.

---

555) סה"ש תש"נ ח"א ע' 63 בהערה.

בלוח לשנת תש"ז עם הגהות בכתי"ק, נרשם לכ"ד תשרי: "בערל". וכבר הוער, שבכתי"ק משנים מאוחרות יותר נרשם רק היארצייט דזקנתו (וכמ"ש בתש"נ), ושהלוח דתש"ז קרוע בתאריך כ"ה אלול. ואכ"מ.

556). וראה לקו"ש חל"ז פרשת שמיני באורך.

557) ונזכר הסיפור גם בר"ד בעת הסעודות ליל ב' דחה"ס תשל"א. מוצאי זאת חנוכה תשל"ה. ולהעיר משיחת מוצ"ש וארא תשל"ט. וראה סה"ש תרפ"ט ע' 45.

558) ולהעיר מס' לקט יושר הל' צדקה (יו"ד ס"ע 40) שבעל תרומת הדשן לא אכל בשחרית באסרו חג עד ששלח דמי הזכרת נשמות לגבאים.

בנוי סוכה, "לכאורה כדאי להוסיף בו אזהרה לשמור על קדושתו – ובפרט לשלול בהחלט הרגיל בהנהגות בנוי סוכה (לאחרי חה"ס בפרט)".

בשו"ע אדה"ז כתב: יש נוהגין לשרוף את החמץ בערבה שחבטו אותה בהושענא רבה לפי שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת נכון לעשות בה מצוה אחרת ויש נוהגין לעשות היסק מערבות הלולב בפי התנור בשעת אפיית המצות[559]. בפועל, הסכך היו שורפים במרחץ – אחרי [ובסמיכות ל]חג הסוכות. לולב והושענות – שורפים אין א מיטען מיטוואך, ולא לשריפת החמץ[560]. ואפשר לזורקם לאשפה בצורה מכובדת (כגון בעטיפה ועריכה נפרדת משאר האשפה)[561]. וראה בהערה[562].

כינוס תורה: בשיחת ב' דחה"ש תשמ"ט נאמר: המנהג שנקבע מכו"כ שנים ובכו"כ מקומות לערוך "כינוסי תורה" לאחרי ובסמיכות לכל א' משלש רגלים (שלש פעמים בשנה) . . וכפי שכבר הכריזו אודות הכינוס תורה כאן – בביהכ"נ וביהמ"ד זה, שמגדלין בו תורה ותפלה, בד' אמותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שבהם התפלל ולמד כו' במשך עשר שנים, וקדושה לא זזה ממקומה – שיתקיים למחרת וכו', "אסרו חג". וכאן המקום להציע שישתדלו בפירסום מנהג זה בכל שאר המקומות שעדיין לא נהגו כן – שגם במקומות אלו יערכו "כינוסי תורה" כהמשך ובסמיכות להימים טובים, ב"אסרו חג" או בימים שלאח"ז, באופן שיוכל להיות ברוב עם, כפי תנאי המקום.

בהתוועדות יום שמחת תורה תשמ"ז נאמר: ישנו ענין נוסף . . בקשר ל"כינוס תורה" שמתקיים באסרו חג דשמח"ת, במכ"ש מעריכת "כינוס תורה" בכל המועדים, שהרי בשמחת תורה מודגש במיוחד ענין התורה עד ל"כתר תורה". ובשיחת שבת בראשית תנש"א: יש להזכיר גם אודות המנהג בשנים האחרונות לערוך כינוס תורה באסרו חג, ונת' שם בהמשך השיחה השייכות לגאולה.

> מספר הרב ישעיהו הרצל שליט"א: בשנת תשכ"ז בעמדי בחוץ בחצרו של הרבי שליט"א יחד עם חמי הרב יעקב ז"ל פרידמן בשעת הכינוס תורה באסרו חג דחה"ש פנה אלינו כ"ק אד"ש בשאלה: מדוע עומדים אתם בחוץ מהכנס תורה, ועל תשובתינו מפני חשיבות הענין מצד צרכי חתונה המתקרבים ובאים לא התייחס כלל, אלא העיר עוד הפעם: הלא זה באמצע תורה, ובעניני החתונה צריכים לגזול מן השינה! מאז הוחדר בי החשיבות להשתתף בכינוסים אלו אפילו כשקשה קצת. כשסיפרתי כל זה בכנס תורה דחגה"ש שמח מאוד הגאון הרב מנטליק ז"ל ואמר: למה השארת דבר חשוב כזה לסיום הכנס?
>
> בספר השיחות תש"ט[563]: החג יש לו תשלומין כל שבעה, אין ליובאוויטש שבליובאוויטש פלעגט מען פארבריינגען נאך שמח"ת אלע נאכט ביז ראש חודש.

יום ועש"ק פרשת בראשית, כ"ה תשרי

בשיעור חת"ת לשישי מתחילים מפסוק "ויאמר למך לנשיו" (פסוק כג).

העברת הסדרה שמו"ת – פ' בראשית.

> בספר השיחות תרצ"ה[564]: "[הצ"צ] הי' מאריך בהעברת פרשת בראשית. באמרו: ווי מען שטעלט זיך, אזוי גייט עס." ובשיחת ש"פ בראשית תשי"ב: כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר שבשבת בראשית הי' הצמח צדק נוהג להאריך בהעברת הסדרה, באמרו הטעם, "ווי מען שטעלט זיך אזוי גייט עס". כמו כן סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שהצמח צדק הי' נוהג להעביר הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום, עם פירוש רש"י ופירוש הרמב"ן, פסוק בפסוק. – אלא שלא פירש אם הי' נוהג כן בשבתות כל השנה או בשבת בראשית בלבד [ועיי"ש ברשימה הנ"ל]. ובכל אופן, האריכות בהעברת הסדרה הו"ע השייך לשבת בראשית, מטעם האמור, שנוגע לאופן העמידה על כל השנה בתנועה של התרחבות והתפשטות[565].

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת

559) ונת' בלקוטי לוי"צ ח"ב ע' רצו.

560) סה"ש תרצ"ג ע' 85. אמנם, לפעמים ראינו מעשה רב לשרוף בעת ביעור חמץ, וגם יש שקיבלו הוראה כזו בקשר ללולב הנמסר להם מהקודש.

561)ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'שעב.

562) וראה שו"ע אדה"ז סרצ"ז ס"ו ובלקוטי שיחות חי"ט ע' 569 ע"ד ההשתמשות בהדסים של מצוה לבשמים במוצאי שבת.

563) ע' 286.

564) ע' 502.

565) עיי"ש **עוד**. וראה ג"כ שיחת ש"פ בראשית תשכ"ה.

בו בשבת (בפרט שלבשו בגדי שבת ביום טוב כשהותרה הוצאה לצורך יום טוב).

הדלקת נרות שבת קודש: **5:54** (18 דקות לפני השקיעה).

שכחה להדליק נרות פעם אחת ביום טוב, תדליק מכאן ולהבא נר נוסף (על מספר הנרות שהיתה רגילה להדליק עד עכשיו) בכל יום טוב, אבל אינה צריכה להדליק נר נוסף לכבוד שבת[566].

שבת קודש, כ"ו תשרי, שבת בראשית, שבת מברכים חשון

בשנת תש"נ: "דידן נצח", שנפסק בבית המשפט אשר "המלך אינו מעיד" [מיומנו של א' התמימים: ב–770 הגיעה הבשורה בערך בשעה 12. הריל"ג הודיע מיד לכ"ק אד"ש, וכ"ק אד"ש שאל האם הקהל אומרים לחיים? וענה: בחיוב. כ"ק אד"ש שאל אותו: מיט הגבלות אדער אהן הגבלות. וכשענה הריל"ג שכאו"א עושה כפי שמרגיש, אמר לו כ"ק אד"ש: ס'איז טאקע א שנת נסים, אבער ס'זאל זיין מיט הגבלות. כ"ק אד"ש ירד לתפילת מנחה (בסירטוק משי כרגיל בשנה זו ובמגבעת חדשה) ב–3:15, כאשר הקהל שר בהתלהבות דידן נצח. כשהגיע למקום תפילתו הסתובב לעבר הקהל ועודד את השירה בידו. בחזרת הש"ץ שרו את הקטע של "שים שלום" ועודד את הניגון בידיו הק'. בסוף התפילה שר הקהל את הקטע של "אל תירא" ו"אך צדיקים" ובסופו המשיך לדפוק על העמוד למשך זמן לאות אשר ימשיכו בניגון "כי אלקים". מיד באותו לילה אחרי תפילת ערבית, והשיחה שלאחריה, התקיימה התוועדות גדולה. בהמודעות ע"ד ההתוועדות ב–770, נזכר ע"ד ההוראה שיהא עם ההגבלות הידועות].

בלקוטי דבורים[567]: הערט אידין מען קאן נאך אראיינכאפין תשובה טאן, ראש השנה שרייבט מען, און יום הכפורים שרייבט מען אונטער, הושענא רבה נעמט מען ארויס די פתקי חיים, און ביז שבת בראשית גייען זיי נאך ניט ארויס פון היכל[568].

עוד ע"ד שבת בראשית וענינה – ראה בהערה[569].

בשיחת שבת בראשית בסעודת הלילה תש"ה[570]: שבת בראשית פלעגן אמאל חסידים שטארק פארברענגען[571]. ובשיחת יום שמח"ת תש"ז: דעם שבת בראשית דארף מען זיין פרייליך א גאנצן שבת, פארברינגען א סאך און זיין פרייליך. ובנוסח אחר שם: שבת בראשית גייט אויף ניט צופוס. מ'דארף פארברינגען א גאנצן מעת לעת בשמחה. (וראה שם בהמשך הענין ע"ד שלילת משקה, אש זרה).

ובסה"ש תש"ב[572] (הועתק בחלקו בהיום יום[573]): פרשה בראשית איז א פריילעכע סדרה . . איז די כללות הסדרה א פריילעכע און עס איז שבת בראשית, אין אלע קהלות ישראל איז ששון ושמחה, מען האט אנגעהויבען די תורה פון דאס ניי.

בשיחת שבת בראשית תש"ג[574]: דער שבת בראשית איז א געהויבענער שבת. ער איז א המשך פון שמע"צ ושמח"ת. אפילו בא עולם'שער אידן איז דער שבת אן אנדערער. ועוד שם מה שאמר אדמו"ר בילדותו: חסידים ווייסען וואס שבת בראשית איז, מתנגדים ווילען ניט וויסען. דער שבת האט א באזונדער חן. וראה שם מה שביאר אדמו"ר הצמח צדק בדברי אדמו"ר מהר"ש.[575]

קבלת שבת: המנהג ב–770 שבתפלות שבת בראשית משלב הש"צ ניגוני תפלות לימים נוראים, שמע"צ ושמח"ת.

---

566) ראה צדדי הספק והשקו"ט בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'שפא. ועיי"ש בטעם ההכרעה כבפנים.

567) ח"ד ע' תשיא, ליל שמח"ת תרצ"א.

568) ובשיחת שבת בראשית תשי"א שאף שמעלה זו שייכת לר"ה, יוהכ"פ, הושע"ר ועד לשמע"צ ולא לשבת בראשית – יתרץ קושיא זו אליהו הנביא. וראה בר"ד בעת הסעודות דליל שמע"צ תשל"א.

569) ראה סה"ש תש"ה ע' 5–64. סה"מ תשי"א ע' 59. לקו"ש ח"א ע' 1. ח"ב ע' 449. ח"י ע' 190. ח"כ ע' 556 [ושם: "אין לדייק בשינוי הל' בלקו"ש הנ"ל, כי בהם הובא תוכן הפתגם (כי אין ידוע הל' בדיוק)"]. וראה גם שיחת ש"פ בראשית תשנ"ב (בסה"ש תשנ"ב ח"א ע' 43). **וש"נ**.

570) סה"ש תש"ה ע' 64.

571) דיוק הלשון בזה נת' בשיחת שבת בראשית תשכ"ז.

572) ע' 30.

573) ג' חשון.

574) אינו בסה"ש, ונתפרסם לראשונה לקראת ימי הפורים תשפ"ד.

575) ועיי"ש עוד במעלת שבת בראשית.

יום שבת קודש, כ"ו תשרי

אמירת כל התהלים בהשכמה. יום התוועדות.

סוף זמן קריאת שמע: **9:53**.

קריאת התורה: פ' בראשית. לחמישי מסיימים בפסוק: ואחות תובל קין נעמה (פסוק כג). לשישי מתחילים מפסוק "ויאמר למך לנשיו" (פסוק כג).

יקום פורקן.

בשו"ע אדה"ז הובא שנוהגים שלא לברך בה"ב בשבת שבתוך תשרי אלא ממתינים לשבת הבא.

מברכים חודש חשון. נכון לידע המולד קודם שמברכין החודש. מולד חודש חשון: ליל חמישי בשעה 12:54 ו8 חלקים.

ראש חודש מרחשון ביום הרביעי וביום החמישי הבא עלינו לטובה.

אין אומרים אב הרחמים.

בעת ההתוועדות דשבת בראשית, נהגו ב–770, כהמנהג בכ"מ, למכור המצוות השייכות לבית הכנסת. ובשיחת ש"פ בראשית תש"נ[576]: ידוע המנהג בכו"כ קהילות בישראל שבשבת בראשית "מוכרים" המצוות השייכים לבית הכנסת – עליות לתורה, הגבהת וגלילת הס"ת, פתיחת הארון, וכן הזכויות ד"נר למאור" ו"יין לקידוש ולהבדלה", וכיו"ב[577].

> בשיחת שבת בראשית תש"נ נזכר ע"ד הנהוג שמכירת המצוות ע"י הגבאי הוא בחבישת שטריימל, והטעם בזה[578].

> בשיחת ש"פ בראשית תשמ"ו גם לאחרי הדיבור אודות לימוד השיעור דפ' בראשית ביום שמח"ת [ולא באסרו חג – ראה בפרטיות לעיל ביום שמחת תורה] – ישנו לכה"פ יהודי אחד (או שנים) שלא למדו שיעור זה, לא בשמח"ת, ולא באסרו חג, עד עצם היום הזה! ובכל אופן, ישלימו שיעור זה מיד לאחרי ההתוועדות (או אפילו באמצע ההתוועדות – במקום לישון...), ומכאן ולהבא – בודאי יקפידו על לימוד השיעורים דבר יום ביומו. והתקווה חזקה שהדברים יפעלו פעולתם, ומה גם שאפילו על הספק – כדאי לדבר ולהאריך בזה, כולי האי ואולי כו', שכן אילו היו מדברים רק דבר **שבטוחים** שיבוא לידי מעשה בפועל – הי' משך זמן ההתוועדות קצר יותר!...

מנחה: קריאת התורה (פ' נח). מנחה של שבת. אין אומרים "צדקתך".

מנהג העולם (והובא הענין בשו"ע אדה"ז[579]) שמתחילין בשבת זו לומר ברכי נפשי וט"ו שיר המעלות. אבל בסידור רבינו הזקן לא הובא כלל[580].

מוצאי שבת קודש

צאת השבת בשעה **6:52**.

בלקוטי שיחות (בשיחה לנשי ובנות חב"ד)[581]: דער רבי דער שוועד פלעגט ווינטשן עס זאל זיין א "געזונטער ווינטער". ווינטש איך אייך בלשון הרב – אייך, אייער מענער און קינדער – א געזונטן פריילעכן און גלייקלעכן ווינטער, א גוטן תמיד. ובמק"א: "א געזונטער ווינטער און א פריילכער יאר".

576) סה"ש תש"נ ח"א ע' 83.

577) ועיי"ש באריכות בטעם המנהג. וראה גם שיחת שבת בראשית תשי"ב. תשכ"ה. ונת' בכמה שיחות.

[ההיתר ע"פ נגלה, ראה שו"ע אדה"ז סש"ו סט"ז (בכלל). וראה מהרי"ק שרש ט. מהרי"ל הל' סוכה. ועוד. ונתבאר גם בשיחת ש"פ בראשית תשמ"י. וראה בלקו"ש ח"א ע' 2 ההוראה בעבודת ה'].

578) ובאו"א – בשיחת ש"פ בראשית תשמ"ח. ושם: ויה"ר, שמכירת המצוות תהי' בהצלחה רבה ומופלגה, הצלחה שתתבטא בממון רב עבור בית־הכנסת. והעיקר – שבקרוב ממש נוכה לזמן שלא יהי' צורך במכירת מצוות מכיון שיהי' ריבוי כסף וזהב . . . באופן ד"אשפוך". ואז יהי' גם ענין הציבור בתכלית השלימות – "קהל גדול", כולם יחדיו, הן אלו שלובשים "שטריימל" בגשמיות והן אלו שלובשים "שטריימל" ברוחניות – ישובו הנה, לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש, להר הקודש, ולבית המקדש, ובאופן ש"לא עיכבן המקום כהרף עין".

579) סרצ"ב ס"ו. סת"ל ס"ב.

580) טעם להמנהג – ראה בלבוש או"ח סתרס"ט. וע"ד החסידות – לקו"ש חל"ז ע' 12 ובהנסמן שם.

581) לקוטי שיחות ח"ב ע' 580 (משיחת מוצאי שבת בראשית תשי"ד לנשי ובנות חב"ד).

הלכתא למשיחא – נספח

קצת דיני אכילת קדשים[582]**:**

כבר נזכר לעיל שהכל חייבים לטהר עצמם ברגל[583].

י"א שברגל לא נכנסו לבתים בירושלים מחשש טומאת אהל, ולנו ברחוב. [ואולי ברגל שכולם מטהרים את עצמם אין מקום לחשש]. ואיך שיהי', בודאי צריך ליזהר לא להיכנס לבית שיש חשש טומאה.

באם נמצא בבית כלי שהי' באהל המת, אפי' הבנין גבוה כמה קומות, אין לשהות שם. כמו כן, יזהר שלא לנגוע בבגד מטה וכסא שאינם בדוקים מטומאה, שמא נגעה בהם נדה וכדומה. ניתן לישב על כסא פלסטיק, או מזרון מגומי וכדומה. כן, ניתן לאכול אוכלים שלא הוכשרו לקבל טומאה.

מעלה תיקנו בקדשים שסתם ידים צריכים טבילה בארבעים סאה לקדשים.

אכילת קדשים

אין לאכול השלמים קודם ההקטרה, שהאימורים מתירים הבשר באכילה. אבל אם נטמאו או שאבדו, אינם מעכבים את האכילה, ומותר לאכול הבשר אחר זריקה.

אכילת קדשים מצוה גם לבעלים ולא רק לכהנים. ומברכים על האכילה: אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח/על אכילת שלמים. מצות אכילת קדשים בכזית, ושאר הבשר אוכל בכדי שלא יהא נותר. וי"א שיש מצוה באכילת כולו.

עוד מצוה בחג, אכילת השלמים משום שמחת יו"ט, כנ"ל. ומצוה זו מתקיימת בכזית (וי"א שצ"ל לשובע - בכביצה). **אשה** בעלה משמחה שמקריב קרבן ונותן לה לאכול. [ויש חולקים]. **קטנים** פטורים מאכילת שלמי שמחה. אכילת כל הקדשים, גם קדשים קלים, צריך להיות דרך חשיבות וגדולה ("למשחה לגדולה") כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים, וצריך להיות צלי בחרדל[584]. קדשים קלים, ושלמי שמחה בכלל, נאכלים בכל העיר ירושלים [וי"א: רק בקומת קרקע של ירושלים]. מבחינה פרקטית, מומלץ לאכול השלמים המוגשים חמים לשולחן בכלי מתכות או בכלים חד–פעמיים [שטעם הבשר הנבלע בכלים דינו כנותר, כדלקמן. וכן מומלץ לנקות את השולחן מכלים אחרים].

נותר ולינה

צריך להשתדל שלא ישאיר ממנו אחרי סוף זמן אכילתו. אם גמר אכילתו, י"א שיכול להניח אחרים האוכלים, ואינו עובר בלאו דנותר, כיון שסומך עליהם. אבל אין לסמוך על קטנים, ועליו מוטל להשגיח שלא יוותר. לאחר סוף זמן האכילה מטמא את הידים.

מצוות לינה בירושלים בליל ראשון של יו"ט [נוסף למצוות לינה במוצאי יו"ט ראשון, ויש בזה ב' אופנים - משום הרגל או משום הקרבן[585]]. שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, היינו ביום הזריקה וכל הלילה וכל יום המחרת עד שתשקע החמה (ובנדון דידן, כשהוקרב בט"ו תשרי, עד סוף יום ט"ז תשרי, ולכתחילה, עיקר מצותו ביום הראשון ובלילה שלאחריו). הנותר מצותו בשריפה. זמן שריפה הוא רק בבקר, ואין שורפין בלילה.

כלי מתכת שהשתמשו בהם לבשר השלמים בעודם חמים צריכים מריקה ושטיפה והגעלה בירושלים. ו**כלי חרס** צריך שבירה. ב**כלי זכוכית**, יש מחמירים לשוברו ולא לסמוך על מריקה ושטיפה. וב**כלי פלסטיק** ועטיפות פלסטיק, מחלוקת אם צריך מריקה ושטיפה או שבירה.

582) פרטי דיני שחיטת, הקרבת והכנת השלמים, לא נזכרו כאן כ"א השייך לאכילה בחג במיוחד. רשימה חלקית בלבד, ובכמה פרטים – כמה וכמה דעות, ולפעמים – שנוי במחלוקת הפוסקים מן הקצה אל הקצה. ותשבי יתרץ ספיקות, ולכשיבוא – משה ואהרן עמהם. לא הובאו בכ"מ כל הדעות. ולפעמים – (משמעות) ההכרעה בדברי רבותינו נשיאנו לכאן או לכאן.

583) לענין קיום מצות עונה ביו"ט מצד חובת שלמי שמחה – ראה הגהות חשק שלמה ערכין ג, ב. שו"ת מנחת ברוך רסי' עז. העמק שאלה ס"ל סק"ד. ועוד. ולהעיר מנחל קדומים (לחיד"א) סו"פ מצורע בישוב קושיית ברכת הזבח (הובא במג"א סר"פ) לענין עונה בשבת לאוכלי חולין בטהרה. והה"נ הכא.

584) ולדעת התוס' באם ערב לו באופן אחר – רשאי לשנות באכילתן. ובמק"א – בקובץ הללו עבדי ה' – הארכנו בדעת הרמב"ם. בדרשה לחגה"ש תשע"ה (ב–770) שקו"ט במי שלא הכין חרדל לשלמיו, אם מותר להוציא מרשות לרשות, או לכבות בגחלת של מתכת למתקו ביו"ט, כיון שאכילת חרדל אינו שוה לכל נפש.

585) במדרש עה"פ במגילת רות "באשר תליני אלין", משמע שמצות לינה שייכת גם בנשים, בקרבנות שלהן.

מילואים

מילואים א (הערה 5)

וכן הוא גם במקום ובאופן שבלא"ה פטור משינה בסוכה (כבמקומות הקרים או מטעם אחר עד"ז – ראה לקמן ע"ד מנהג חב"ד בזה), ראה לבוש סתר"מ ס"ב. ודברי הלבוש הועתקו להלכה במג"א סתר"מ סק"ז, ובשו"ע אדה"ז שם. ומכלל דהכי ס"ל, וכבפמ"ג דלקמן. (אבל ראה הגהות יא"פ למג"א סק"ו דלקמן. בכור"י סקי"א וסקי"ב. אלא, שגם בדעת היא"פ צ"ע אי מיירי רק במקומות קרים או גם בשאר אופנים שפטור משינה. אבל בבכור"י מוכח דבכל גווני מיירי. וכ"ה בשו"ת אבנ"ז דלקמן).

[ושקו"ט במה שגוף עשיית הסוכה במקומות הקרים אינו בכלל סוכה שאינה ראוי לשינה – ראה בל' ס' האגודה סוכה פ"ב סי"ח (כט, א). מג"א סתר"מ סק"ו. הגהות לבו"ש שם. פמ"ג בא"א סק"ו. וראה מחה"ש שם, בכור"י סק"י (וצ"ע שסותר למש"כ בבכור"י דלעיל). חיי"א כלל קמז סי"ט. ערוה"ש ס"ט. שו"ת זר"א דלקמן. אבנ"ז או"ח סת"פ. **ועוד**. וראה בכעי"ז מג"א סתרל"ט סק"ח (לענין סוכה שא"ר לישן עם אשתו. ומינה, שבאופן שראוי מצ"ע לית לן בה. וכן פי' בערוה"ש שם ס"ד בכוונתו, עייש"ה. ועצ"ב בהגדרת הענין. וילה"ע מזה במש"כ בשע"ת סתרל"ט סק"א בסוכה קטנה של ב' שותפין שכ"א ישן בלילה אחד. וראה גם שו"ת שו"מ רביעאה ח"ב סכ"ט. ושוב י"ל קובץ מגדל אור חו' יא. וראה מש"כ שם. ולכאו' נ' שכשהסוכה ראוי לשינה אלא שאינו נוח לו ומתבייש לישון (כבסוכות ציבוריים וכדו') לית לן בה, שהרי ראוי לשינה בעצם. ועוד איכא בגווה, שבמקום צורך, אף גם הוא הי' ישן בה (וכנראה במוחש שיושנים בכעי"ז במטוס). ודוק בל' המרדכי "שאינו יכול לעשות בה כל צרכיו וכו' בלא צער" ובל' הרמ"א "שאא"פ לו לעשות אחד מהם בסוכה". אבל בשו"ע אדה"ז הל' "שאינו יכול וכו' בנחת בלא **שום** צער". (וגם הרמ"א נקט תרווייהו "שמצטער בשינה או שאא"פ וכו'"). ט"ז שם סק"ט. וראה הנסמן בקובץ העו"ב חגה"ס תשע"ה.

ודוחק ליישב הנהגת המקילים ע"פ דעת שו"ת חכם צבי (או"ח סצ"ד) ודעמי' החולקים על פס"ד זה, וס"ל שאצ"ל ראוי לשינה, שהרי הדבר נפתח בדברי הראשונים כמלאכים (וראה גם גהש"ס סוכה יא, א. שו"ת בית הלוי ח"ג סנ"ג סק"ב. אבנ"ז או"ח סתע"ט–פ. ולהעיר מתורי"ד סוכה יא, א), וה"ז עכ"פ ספק ביטול מ"ע דאורייתא, וחשש ברכה לבטלה. ועוד ועיקר, דאנן בתר אדה"ז גרירין.

אמנם, דעת הפמ"ג שם שבמקום שא"א בע"א מותר. וכ"ה באגודה שם. וראה גם שו"ת שמן רוקח תליתאי סכ"ד (והועתק גם בהגהות מער"ק לשו"ע סתרל"ט ס"ב. אבל בבכור"י שם שזה דוחק). [וכ"ה גם כשגוף השינה בסוכה איזה שתהי' מצערתו (כבמנהג חב"ד)]. אלא, שד"ז אינו מתאים תמיד במציאות. ועיקר, שפשוט בכוונת הפמ"ג דמיירי רק במקומות הקרים שבאמת ל"ש לעשות באו"א, וגם בזה צ"ל ראוי לשינה לולא הצינה, משא"כ בנדון שיכול לעשות סוכה אחרת במק"א או לאכול בסוכה אחרת. וק"ל. וילה"ע מזה בנוגע לסוכות שנעשו במצבי סכ"ג, בזמן גזירות השמד היל"ת. וכן בנוגע לסוכות המתקפלות להולכי דרכים (נוסף להשקו"ט בגדר פטור הולכי דרכים בכלל) באופן דל"ש כלל לעשות באו"א. וילע"ע.

ויש שכתבו להתיר באופן שאחרים לא איכפת להו לישן – ראה שו"ת זר"א ח"א סצ"א, והו"ד בשע"ת סתר"מ סק"ז. בית שערים או"ח סשל"ו. אר"צ או"ח סצ"ח. משנ"ב בשעה"צ סקמ"א. וראה שו"ת תשועה"נ ח"ב סש"ו סק"ה. אבל בשו"ת הרמ"א סכ"ט משמע שלא כדבריהם, ושגם אם רק הוא מתיירא לישון אינה כשירה לאכילה. והעתיקו דבריו בנוגע להפסו – כשהוא אינו מתיירא – המג"א סתר"מ סק"ז ואדה"ז שם ס"ו, כבפנים. וכ"כ להלכה בפמ"ג סתר"מ במ"ז סק"ה ובנה"ש שם סק"ב, והב"ד בשעה"צ שם. וכן משמע קצת מד' המג"א סתרל"ט שם, דלא מהני שראוי לשינה למי שאינו נשוי (דבהכי עסיק גם בשו"ת זר"א שם). וכ"מ בפשטות ד' המרדכי סוכה פ"ב סתש"מ, הגמי"י סוכה פ"ו ורמ"א סתר"מ ס"ב, דקאי בהמשך לכללות דין מצטער שתלוי בכאו"א בעצמו, עייש"ה בלשונם. והוכחת השעה"צ מעובדא דרב אחא בר אדא (סוכה כו, א) [וכבר קדמו בשו"ת זר"א שם] – יל"ד בקל, ראה רא"ש סוכה פ"ב סי"ב. ושו"ר עד"ז בשו"ת דברי שלום מזרחי או"ח ח"ה סל"ג. וראה במילואים שם ע' תע ואילך.

אלא, שבכ"מ כתבו להתיר ביש לו סוכה אחרת לשינה (מקו"ח שם ס"ד. בכור"י סקי"ג. וכ"כ בשו"ת חכ"צ שם. אלא, שמדבריו מוכח שהבין דעת החולקים עליו לפסול בכה"ג. וכ"ד השואל בשו"ת מים רבים סנ"ג). אמנם, לאו דוקא שד"ז שייך בכל האופנים במציאות (ונוסף לזה, ד"ז שנוי במחלוקת – ראה שו"ת מים רבים סנ"ד. זר"א שם בסו"ד).

והארכנו מזה בדרשה לש"ש תש"פ. ונת' שמשמעות דורשין בד' הראשונים ובשו"ע אדה"ז, שאי"ז מצד החפצא דהסוכה שאינה בגדר סוכה בכה"ג (וכ"מ במלחמות סוכה ג, ב. ולהעיר גם מביהגר"א סתר"מ ס"ד), אלא מצד דין ישיבת סוכה (ועיקר ד"ז נז' בהמשך לדיני מצטער, ולא בדיני עשיית הסוכה), שבכה"ג אי"ז בכלל עושה סוכתו קבע (ראה עד"ז בשו"ת שמן רוקח שם. ובאופן דומה בשו"ת אבנ"ז שם (אלא שר"ל שבמקום צינה א"צ שתהי' ראוי לשינה מה"ט. ויל"ד). וראה גם עדוה"ש שם). והיינו, שבמצות ישיבה בסוכה ב' פרטים: הישיבה בפועל, ועשיית סוכתו קבע (ובמרמ"ם סוכה פ"ו ה"ה וה"ו חילקם לתרתי בבי. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סתרל"ט ס"א וס"ד (ואכ"מ כעת)).

ואת"ל הכי, י"ל שגם כשלא נעשה באופן הנ"ל יכול לברך. [והוא **כעין** שי' הגאונים (ראה שבה"ל בשמ"ז. שע"ת סת"ט. ועוד) בנוגע לסוכת ביהכ"נ. ושו"ר עד"ז בהערת המהדיר למחז"ו מהדו' גולדשמיט סוכה סל"ה הע' 6. וכן מצאתי לכמה חובבי חיבור שדרכו עד"ז. ויובן עפ"ז ההידור שעל כאו"א לעשות סוכה בעצמו (ראה בהערות הקודמות) והיינו מצד חובת עשייתו סוכתו קבע. וזהו גם גדר ההידור שלא לשתות חוץ לסוכה, לאשוויי לסוכתו גדר בית דירה. וראה גם קובץ מורי' תשרי תשע"ז ע' רי ואילך. ובמק"א כתבנו כעי"ז בההיתר לפנות בעת הגשמים, שזה גופא מגדרי מצות הישיבה. ולאידך, מנהג להחמיר לאכול בסוכה גם בעת הגשמים (משא"כ בטיול בסוכה) כיון שלא נפקע גדר דירה וישיבה. ואכ"מ. ולהעיר, שיחיזרה מזו מצינו דעת רי"ו (תולדות אדם וחוה נכ"ב ח"ב) שמברך בעת הפטור (ובא"ר סתרל"ט סקכ"ו הב"ד לענין גשמים) כנשים המברכות על מעשהזמ"ג].

ומה"ט ד"ז תליא רק במקום עשיית סוכה מתחילה, משא"כ בנולד הצער אח"כ. ומובן ג"כ משו"כ בשו"ת הרמ"א שם, והב"ד במג"א ובשו"ע אדה"ז, שמ"מ א"צ שתהא ראוי לכלי תשמישו. וא"ש גם שבאא"פ בע"א לית לן בה. ומ"מ, אכתי יש מקום לקיים ולכלכל השי' דל"מ אפי' כשעשה ב' סוכות. ולפענ"ד כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מינה. ואכ"מ עוד].

מילואים ב (הערה 8)

במענה לשאלה במקור המנהג (וכן בהחידוש שבמנהגנו): בהקדמה, שמנהג ישראל לא להקפיד במחיצה שלימה בדופן רביעי. וכ"ה בסה"מ תרח"ץ דלקמן.

והנה ברמ"א סתר"ל ס"ה שנהגו לעשות מחיצות שלימות (ובלקו"ש ח"ב ע' 417 וכן בספר המנהגים ע' 65 בנוגע למנהגנו לעשות ד' דפנות מציין להנ"ל – ראה להלן).

והנה, בל' הרמ"א אפ"ל שהכוונה שלא ע"י לבוד וצוה"פ. וכ"כ במשנ"ב שם סקכ"ח. וגם, בד"מ הביא בשם הכלבו, לפי שאין הכל בקיאין בדין פרוץ כעומד. אבל בכלבו לפנינו סמ"א ליתא. וכן בהגהות ר"פ על הסמ"ק סצ"ג מוכח שהכוונה שאין בקיאין בדין ב' כהלכתן ושלישית טפח.

והנה, במהרי"ל הל' סוכות כ' ונוהגים לעשות ד' מחיצות כתיקונן

ואף אם די' בב' וטפח. אלא שמיד בהמשך לזה כ' שמותר לעשות מחיצות ע"י לבוד. וממילא לא מסתבר שהמנהג בא להחמיר שלא לסמוך על לבוד. וצ"ל, שאין לעשות פרוץ מרובה ע"י צוה"פ, כ"א מחיצה שלימה ע"י לבוד. וכן יל"פ גם בד' הכלבו. וא"ש מש"כ הרמ"א בשמו, ולפ"ז בעומד מרובה סגי.

ומ"מ, בלא"ה כ' בהלכות הרי"צ גיאות, והובא במשנ"ב שם, שלמצוה מן המובחר יהיו ג' דפנות סתומות מכל רוחותי' ולא יהא פתוח רק מקום הפתח.

ויתר על כן, במהרי"ל הנ"ל לעשות ד' מחיצות. (ועוד שם שנהגו שעושים עיגול כעין שאר פתחים, וכדלקמן). וכ"ה בדרשות מהר"ש (רבו) סרס"ז. והרצאת דבריהם שג"ז רק מחמת שאין בקיאין במחיצות. (אבל ברמ"א אין הכרח לזה. אלא, שלאחמ"כ כ' הרמ"א ענין נוסף ממהרי"ל שג' מחיצות שלמות עדיפי מד' שאינן שלימות. אבל ל"כ שיש להדר לעשות ד' מחיצות (כבמהרי"ל). ובד"מ סק"ג מוכח כן, שכת"ש שמהרי"ל הנ"ל היינו מש"כ הכלבו הנ"ל. ונמצא שתרווייהו מיירי מג' מחיצות שלימות. וזאת ועוד, שד' הד"מ קאי אמש"כ ב"י שבג' מחיצות א"צ צוה"פ. ונמצא דמיירי רק מג' מחיצות. וראה גם בד"מ בארוך סק"ג. אבל להעיר, שבכלבו בהמשך לזה הביא שנהגו העולם ולעשות ד' מחיצות מסדינים. אבל י"ל שגם ל' הרמ"א שם מורה כן, שבאמת עדיף לעשות ד' מחיצות, ורק כשאין לו כדי צרכו עדיף ג' שלימות, עיי"ש).

ויתירה מזו, מצאנו דעדיף הכי משום כעין תדורו – ראה בתוס' ר"ה כח, ב סד"ה ומנא. (וראה יראים סי' תכא. חינוך מצוה שכה (וראה מנ"ח שם). ראבי"ה סוכה תרו. מ"א שם ס"ב וס"ג. טו"ז סק"ד. וראה שו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב סצ"ח).

וכ"ה בשל"ה מס' סוכה נר מצוה, שהביא ד"ז משום סוכה נאה ומצוה מן המובחר ויקיים כעין תדורו. וראה גם שו"ע אדה"ז סתרל"ט ס"י שנהגו לעשות ד' מחיצות. ומקורו מד' המג"א סתר"מ סקי"א. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתרל"ח ס"ב – בנוגע למי שעשה דופן רביעי למצוה מן המובחר בעלמא. וראה פמ"ג סוסי' תרמג במ"ז סק"ד. ולפ"ז, טעמא דמילתא – משום נוי בעלמא (וה"ט שנוהגים להוסיף צוה"פ, וכן מש"כ במהרי"ל שיהא בעיגול. ובט"ז סק"ד משום זה א–לי ואנוהו. וכ"כ באו"ר סק"ט. ומה שלא נהגו כן, ראה בבבו"י סק"ח). אבל ה"ז הידור בדין תשבו כעין תדורו, כעין ביתו. ובשיחת שמח"ת תשמ"ב הובא ד"ז בתור דוגמא להידור שהיא הוספה בכללות קיום המצוה.

וכבר העירו מפי' הרשב"ם ב"ב עה, א ד"ה סוכה. [ולהעיר מחק נתן זבחים לז, ב (לפי אופן א') שלב"ש צ"ל ד' דפנות. והרי לעת"ל הלכה כב"ש. ויומתק רשב"ם הנ"ל].

וראה של"ה תולדות אדם בית הגדול (לז, ב). ועוד. וראה גם לקו"ד ח"ד ע' 1536. ובשיחת י"ג תשרי תש"נ: כבר נהגו ישראל לעשות סוכה שלימה מד' דפנות. וראה שיחת ליל ד' דחג"ס תש"נ. שיחת שמחת ביה"ש תשי"ז. שמחת ביה"ש תשי"ד. ש"מ אלול תשל"ד. סה"ש תש"ד ע' 95. וראה סה"מ תרח"ץ ע' סו וע' עה ואילך בטעם שבדופן הד' סגי במעט, לפי שהוא כנגד אות אחרונה דשם הוי'.

וע"ד הסוד – ראה לקוטי לוי"צ הערות לזהר פנחס ע' תכז. (ושם, שגימטריא דד"פ דופן ב"פ מנצפ"ך). וראה גם שו"ת אפרקסתא דעניא הנ"ל. [וראה סה"ש תש"ח ע' 231 ע"ד ד' הדפנות של חסידישער סוכה].

ולהעיר שלפעמים ה"ז לעיכובא – ולדוגמא, לשי' המג"א רסי' תרל (וראה גם בהוספות פס"ד להצ"צ סתר"ל סי"ב) בסוכת שתי או ערב לחוד. ועוד כיו"ב. [וראה זה פלא, בשיחת מחרת יו"כ תשמ"ט, שפחות מד' דפנות הוא רק בדיעבד].

מילואים ג (הערה 11)

וראיתי למי שפקפק דלא אמרינן לבוד וגוד אסיק בהדי הדדי. וליתא, ומפורש הפכו בטושו"ע סתר"ל ס"ט: אפילו הגג גבוה הרבה (ושם מיירי בלבוד בסכך ובדופן, וכש"כ בלבוד בדופן לחוד. ואכ"מ. ויש מי שכתב לדייק בפמ"ג סתרל"ב במ"ז סק"א, שרק בלבוד לקרב הסכך לדופן, שהרי אא"פ שלא יהא ריוח כלשהוא בין דופן לסכך אמרינן דופן עקומה בהדי לבוד, אבל כשהמחיצה עצמה זקוקה ללבוד להשלימה ל"א גו"א ולבוד. ואין הדברים מוכרחים בדבריו). ועוד, שהרי מרא דהאי שמעתתא דלא אמרינן תרי הלכתא, הר"ן (סוכה ד, א – לענין גוד אסיק ודופן עקומה, ולפי"מ שביארו כמה אחרונים בדעתו – ראה שו"ת רע"א סי"ב. ועוד), כתב להדיא להכשיר בכה"ג – ראה ר"ן סוכה טז, בסוגיא דמחצלת. (ועוד דלהר"ן גופי' א"צ לגו"א כלל בגבוהות י"ט, כיון שזהו הכשר מחיצה מצ"ע – ראה שם. וראה שו"ת הרדב"ז מכת"י סע"ו. ערוה"נ סוכה ג, ב. בכור"י סתרל"ב סק"ב. ועוד שכתב הר"ן (ב, א) דל"ש גו"א בסוכה כלל ורק בשבת. (אלא שיש לחלק בין הנידונים. ומזה מובן גם בד' המשנ"ב סתר"ל סקל"א בשם הריטב"א (סוכה ד, ב), דל"א גו"א ולבוד כשאין מחיצות ניכרות, ולאידך שם סקמ"ד, דאמרינן גו"א במחיצות שאין מגיעות לסכך ואפי' הרחיק הסכך פחות מג"ט. וכ"ה בריטב"א גופא, בסוגיא דמחצלת (טז, א), דאמרינן לבוד למטה בדופן ואח"כ גו"א. וראה בכור"י בתוספת בכורים סתרל"ב סק"כ. מקראי קודש ס"ז בהררי קודש הע' 3).

ואת"ל בדעת הר"ן ובפי' שיטתו דל"א דו"ע וגו"א ושהוא מצד תרי הלכתא, צ"ל שרק בדו"ע ס"ל הכי, שבזה צריך גו"א (שבל"ז ל"ש לומר שהכותל נעקר. ועו"כ ליישב בכמה אנפי, ושהלבוד הוא למטה וגו"א למעלה, ושבנדו"ד אי"ז תרי הלכתא הזקוקים זל"ז).

והעיקר לענייננו, שגם רעק"א עצמו כתב הן בשו"ת הנ"ל, ומפורש יותר בהגהות למג"א סתרל"ב סק"א, דלענין דינא לא קיי"ן הכי. (אבל להעיר שבמכתם ומאירי סוכה טז, ב משמע קצת דתרי לבוד בדופן וגו"א לא אמרינן. ויל"ד)).

לעשותו דופן רביעי למצוה מן המובחר בעלמא הרי כל הדפנות מוקצות למצות הסוכה וחל עליהם קדושת הסוכה. (וראה פת"ש מש"כ לחלק ונשאר בספק. ובשו"ת לבו"מ בליקוטי תשובות ס"כ סוסק"ג (והובא בקצה המטה למט"א סתרכ"ה סק"ב) כתב להתיר כשעשה מקודם ב' דפנות וטפח, ואח"כ הוסיף דופן רביעית. וראה תל תלפיות שם).

וראה בכל הנ"ל בקובץ קול התורה חו' פט. אגודת ישראל זלטניק ח"ב פ"י בעיונים סק"ב.

מילואים ה (הערה 101)

ובגוף הענין, הנה אף שבזח"ג קג, ב, דרב המנונא סבא אמר "נזמן לאושפיזין" [ובטעם ההזמנה בדיבור – ראה מק"מ לזהר שם בניהו על תקו"ז תכ"א – ח"א ע' קטו] – לא נתפרש שם שכן צריך כאו"א לעשות. ואדרבה, מל' הזהר משמע קצת שזו הנהגה ראוי' רק אליו, ולא נהגו שאר התנאים בכך.

ולהעיר, שהענין דהזמנת אושפיזין בפה כהוראה כללית, אף שיסודתו בהררי קודש, והובא אצל כמה מקובלים (לראשונה בס' יש שכר דיני סוכה ס"ה, והו"ד בשל"ה ריש מס' סוכה בנר מצוה. יסוד יוסף פע"ו. היכל הקודש פצ"ט (ע' שכו). אור צדיקים סל"ח ס"ב. ובמאור החיים לבעל אוה"ח ע' כב: שתיקנו לומר תיבו אושפיזין. מורה באצבע ס"ט סרפ"ט. סידור יעב"ץ ש"ח בית אלקים ליל א' סוכות. מט"א סתרכ"ה סמ"ב. ועוד. וביסוה"ה שי"א פי"ג אף הוסיף בשם "מבואר בספרים", שאם לא יזמין בפיו לא יבואו. אבל לא מצינו כדוגמתו בשאר האחרונים. וד"ז נזכר רק לגבי הזמנת כסא לאליהו בברי"מ, בזח"א צג, א), והובא בסידורים השוים לכל נפש, וגם בסידור האריז"ל – לא בא זכרו בכל הראשונים כולם (כמובן), וגם לא נמצא בסלת נקי' בשמונה שערים, וכן בשאר כתהאריז"ל, בפע"ח (ואדרבה, בפע"ח שער הסוכות ספ"ג נזכר רק שטוב להדליק ז' נרות כנגד ז' צדיקים הבאים, וכלל לא מענין הזמנתם), ועוד. וכן במשנת חסידים לא הובא כלל. [ובשונה מאמירת "דא היא סעודתא וכו'" בסעודות ש"ק, שג"ז מהנהגת רב אבא (וי"ג רב המנונא סבא), ומקורו מהזהר (ח"ב פח, סע"א ואילך. ולהעיר מזח"ב מז, סע"א: מאי וקראת דיזמין לי' וכו' כמה דמזמין אושפיזא לביתי'), אבל נזכר גם בפע"ח שער השבת פי"ד ובמ"ח ליל שבת פ"א מ"ד ועוד. וכש"כ בנוגע אמירת הפסוק אשרי תבחר בסדר המילה ואמירת "זה הכסא וכו'", שמקורם מהזהר (ח"א צג, א. שם צד, ב), אבל הובא לדינא בפוסקים – ראה שו"ע יו"ד סרס"ה סי"א. ט"ז שם סקי"ב. וזהו בנוסף לזה שבזהר הובא כהנהגה כללית "דבעי בר נש לתקנא וכו'", ובנוגע "אשרי תבחר" כהנהגת "חסידי קדמאי". וראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' רלג].

ואדרבה, שתיקת שאר המקובלים מזה (ובפרט אלו שהביאו עובדא דרב המנונא סבא מהזהר) משמע דלא שמיעא להו. ובטור ברקת סתרל"ט סק"ח נזכר להזמין ע"י לימוד התורה בסוכה, וש"הזמנה זו יותר מקובלת אצלם מן הסעודה הגשמית". ובכלל, הנוסח שבסידורים – כנראה מקורו מח"י ושערי ציון וכו'. (ועוד נוסחאות תיקנו במשך הדורות, כנוסח שבסידור יעב"ץ, ונוסח שבס' יסוד"ה שם, ונוסח המגיד מקאזניץ בס' תפלה למשה, ונוסח צאנז וכו', ונוסח הבא"ח בלשון חכמים סל"ח). ובכ"מ לא נהגו בזה כלל – ראה לדוגמא ילקוט מהרי"א מזידיטשוב הנהגות אות רכג. וכן אצל חכמי אשכנז, כידוע. (ויש שנהגו בכך רק בליל יו"ט – כ"מ בשלחן גבוה סתרמ"ג סק"א. וראה ביתו נאוה קודש ח"ג ע' תתמו).

ושוב מצאתי שהדבר מפורש בתורתו של הרמ"ק – ראה בפי' אור יקר על הזהר שם, שאצל רב המנונא הי' מזמינם בפיו, ואצל שאר כל אדם בישיבתו בסוכה לבד הוא מזמינם. ונראה שמפרש כך בל' הזהר שם "תנינא לבני עלמא", שהם צריכים "למחדי למסכנ". ואדרבה, בזהר שם נתפרש בחומר הענין דהזמנת האושפיזין אם "לא יהיב לון חולקהון" ע"י נתינה מסעודתו לעניים.

[וראה באור המאיר דרוש לסוכות ד"ה א"י אמרתי אעלה, שרב המנונא אמר נזמן לאושפיזין לשלול מי שיעומד בסוכה הגשמית שאינה מלגאו שאין כוחו יפה להזמין אושפיזין עילאין כי בהיאך אנפין יזמין ועמידתו בחוץ ולא קישט עדיין שבעה מדותיו וכו' וידע אנוש בנפשו איך שהוא רחוק ממדות ז' אושפיזין ואיך ימצא פיו בנפשו לומר תיבו אושפיזין וכו'. ובישמח ישראל ליום ב' דחוהמ"ס, שנראה כחוצפא יתירה מקרוץ מחומר בו"ד מלוכלך ומגושם כ"כ להזמין לשולחנו ז' רועים הקדושים. ועיי"ש מה שמבאר בזה. ובגדלת מרדכי מאליק לסוכות ד"ה הטעם, שאיך יכולת להזמין אושפיזין לסעודת אדם רק אם יקשר מחשבתו בכל יום להמדה הנמשכת מאושפיזין ההוא].

והנה, בר"ד משיחת ליל א' דחה"ס תשנ"ב במנהגנו שאין אומרים בדיבור רק במחשבה. וכ"ה בר"ד משיחת ליל ב' דחה"ס תש"נ. וכ"מ בר"ד משיחת ליל ב' דחה"ס תשל"א בעת הסעודה. אמנם בא' ההנחות מר"ד הנ"ל, שגם במחשבה אין אנו נוהגין. ונרשם שם שצ"ע. ונראה דמשבשתא היא, וסותר קצת לכללות הביאור שם, ובשאר ההנחות לא נמצא. ועצ"ע שלא שמענו גם שנהגו להזמין במחשבה. ואולי חילוק בדבר, שאף שאין מזמינים במחשבה, אבל תוכן הענין נמצא במחשבה.

[ולהעיר מר"ד משיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ז (מסרט הקלטה) שאף שלא הביאו אדה"ז בסידורו, בודאי התנהג בעצמו ע"פ הזהר, ורצה שידעו מהנהגתו, ועד ש"נלכה באורחותיו נס"ו". ולכאורה אין הכוונה כפשוטה לגבי ההזמנה בפיו, שהרי נת' בכ"מ שאין כך מנהגנו. וי"ל. ובהנחה שבתורת מנחם רשמו שרצה שכולם יתנהגו כמותו. ואינו].

מילואים ו (הערה 109 א)

וכ"ה בהוספה לליקוטי מנהגים (נדפס גם בס' המנהגים ע' 60) לגבי ר"ה. ופשוט שה"ה בכל שאר יו"ט (ודלא כמי שרצו לחלק), וכמפורש בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרל"ט (לגבי ליל פסח – אף שברכת שהחיינו בקידוש קאי גם על מצות הלילה) שה"ז ברכה לבטלה. וכבר כתב עד"ז בהגש"פ המרבה לספר (קרלסרוא, תקנ"א) לבנו של הקרבן נתנאל (אחרי קידוש) בשם אביו שאם בירכה בעת הדלקת נרות לא תברך זמן בקידוש. וראה גם כה"ח סתקי"ד ס"ק קיב. ועוד. [אבל להעיר מאלפסי זוטא ר"ה ספ"ג, במקדש בליל פסח לאחרים שאומר זמן אח"כ כשמקדש לעצמו הואיל וברכת שהחינו שייכא נמי לאכילת מצה].

וגם לפמש"כ אדה"ז בשו"ע שתרמ"א ס"א שברכת שהחיינו קאי על "מצות קידוש היום שהיא ג"כ מצוה הבאה מזמן לזמן" – ולהעיר מלקו"ש חל"ז ע' 15 הע' 12 של' אדה"ז כאן צ"ע – אין לחדש עפ"ז חובת שהחיינו בשביל קידוש, כשכבר קיבלה קדושת היום בפועל בשעת הדה"נ. [ולהעיר שבכ"מ בשיחות קודש שהאנשים מברכים דוקא בקידוש והנשים בהדלקת נרות, וכמ"פ נחית למנינא במספר הפעמים שאומרות שהחיינו בחגי חודש השביעי. וכיו"ב. ואכ"מ].

מילואים ז (הערה 109 ב)

וראי' לדבר משהחיינו בליל הסדר, דמהני גם לאכילת מצה וכו' (ראה אר"ח הל' ברכות סע"ג. אבודרהם ברכת המצוות ומשפטיהם. ברכ"י רסי' תעג בשם מהר"י מולכו. שו"ת תשובה מאהבה ח"ב בהערות לשו"ע או"ח שם. ושקו"ט בזה בהגש"פ עם לקו"ט ד"ה מוציא מצה. אג"ק חט"ו ע' מ), ולכמה דעות אפשר לקדש מבעו"י. וגם למ"ד שצריך לקדש בלילה – אי"ז מחמת השהחיינו. וראה בכעי"ז בכור"י שם סקכ"ב לגבי קידוש בסוכות מבעו"י, ונימוקו שם משום שעת עשי'. ויש להוסיף גם מחמת הדעות שישנה למצות סוכה גם מבעו"י (ואפשר שגם בבכור"י ס"ל הכי, דאלת"ה מ"ט ה"ז כשעת עשי'. ומ"מ ס"ל דמברך שוב לישב בסוכה – ראה ברכת רפאל דלקמן. וראה ט"ז סתרס"ח סק"א. מג"א סתרל"ט סקי"א. ונחלקו בכוונת המג"א – ראה

מט"א סתרכ"ה סמ"ג ובאלף למטה שם. ויגד משה סט"ו סקי"ג. ועוד. ובכמה מספרים דלקמן. ולכאורה במג"א מוכח שבליל שני גם במקדש מבעו"י ש"ד. וראה פמ"ג שם, והוא דלא כהבנת מט"א. וי"ל. וראה גם מנ"ח מ' שכג. קבא דקושייתא ספ"ו. דברי יחזקאל ברשטיין ח"ב סמ"ה סק"ד. שו"ת אר"צ ח"ב ספ"א. מוע"ז ח"ח סס"ט. ברכת רפאל רובינשטיין סוכות סי"ד. הלכות ליל הסדר אשכנזי סתע"ב ס"ב הע' 39. אליבא דהלכתא גל' צד ע' צד. אבני שי אלבוים סי' קכה. שלמי תודה סוכות ס"ג וספ"ז. ודוק בלישנא בלקו"ש חי"ט ע' 58 הע' 26 בסופה. ומ"מ, חובת כזית דליל א' ודאי אינה עד שתחשך. ולהעיר מהסברא שנשים חייבות בכזית בסוכה בליל א' (ראה לקמן). ומ"מ, לא שמענו שהמקדש מבעו"י מברך שוב שהחיינו כשתחשך מה"ט). ויש לחלק, שבקידוש סתמא דמילתא הכוונה גם למצות סוכה, משא"כ בהדלקת נרות. ולהעיר מכיו"ב, במה שמברך שוב שהחיינו בליל ב', דשהחיינו ליל א' גרע משעת עשי' לפי שנתכוון בליל א' להיו"ט ושמא הוא חול (כלבו הל' לולב סע"ב. אר"ח הל' סוכה סל"ט. רבינו מנוח סוכה פ"ו הי"ב. וכעי"ז בבית מאיר סתרמ"א). ואכ"מ.

וראה בכ"ז שו"ת ישכיל עבדי ח"ח ס"כ סקל"ו. יגל יעקב או"ח סל"ט. שבה"ל ח"א סס"ט. להורות נתן ח"ג סכ"ד סק"כ ואילך. מנחת דוד ראזענבערג ח"א סע"ג ואילך.

ובארחות חיים מספינקא סתרמ"א בשם חי' בן יאיר (סוכה מו, א – כב, ב), והובא בדברי השואל ישכיל עבדי שם (אלא שהמשיב לא תפס שהכוונה לאר"ח מספינקא), שכ"ה אפי' כשבירכה שהחיינו בהדלקת נרות בביתה, עיי"ש טעמו. וצ"ע. וכש"כ בליל ב' שכבר בירכה שהחיינו על הסוכה.

מילואים ח (הערה 123)

ראה מט"א שם, ובאלף למטה שבכפאוהו לאכול ה"ז רק דרך עראי ולא בגדר קביעות. אלא, שלפ"ז ל"ש כ"ז בהעדר הכוונה לחוד, ורק באנסוהו. אבל כשאכל ללא כוונה יצא כמו במצה שכן נהנה, עיי"ש. וכ"ה בסידור עמודי שמים דיני ליל א' סי"ב. משנ"ב סי' ס בבה"ל ס"ד ד"ה וי"א.

אמנם, כבר האריכו לחלק, דהתם שאני שהמצוה באכילה, ואילו כאן המצוה בגוף הישיבה, והאכילה היא רק שתהא בדרך קביעות (ראה להלן בהע'. וגם אם נאמר שהמצוה באכילה עצמה, הרי מגדרי המצוה שתהא בסוכה דוקא. ובסגנון אחר, שהעדר הכוונה נחשבת ככוונה, אבל הוא מתעסק לגבי הסוכה וה"ז כאכל בכוונה בבית). ומשו"ה י"ל שבלא כיון לא יצא (ראה מש"כ להסתפק בזה שו"ת תורת חסד או"ח סמ"ט סק"ג. והכי מטו בה משמי' דהגר"ח מבריסק. וראה שו"ת מנח"ש תנינא ס"ה סק"ה). ובהקדם שבטעמא דמילתא שבמצות שי"ב הנאת הגוף יוצא בלא כוונה, לפי שכשאין לו כוונה ה"ה מתעסק, וגדר מתעסק שייך רק כשהמצוה היא המעשה, אבל כשמהות המצוה היא לא המעשה כ"א האכילה, כיון שעל כרחו נהנה כבר קיים המצוה (כ"מ בשו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ח. וכ"כ באתוון דאורייתא כלל כד. ברכת שמואל קידושין ס"כ. וראה הלכות ליל הסדר (אשכנזי) לשו"ע אדה"ז שם. ואמטו להכי, בנדו"ד שגדר המצוה אינה האכילה אף שבפועל נהנה הוא ל"ש לומר שיצא ללא כוונה. וכבר העירו (ראה תורת חסד שם. בגד תכלת סכ"ו – ע' צח. ועוד) מירושלמי סוכה פ"ב ה"ז: בשנתן דעתו, ובקה"ע ופנ"מ ובפ' טוב ירושלים לשם. (אבל בכ"מ פ' בירו' הנ"ל באו"א – ראה גליוני הש"ס ירושלמי מועד אות צח. וכ"ה בתורת מיכאל סוסי"ד. וראה נעם ירושלמי – באו"א. ועוד אופן – בצפע"נ הל' סוכה פ"ו ה"ב. קונט' השלמה ב, א). וכ"מ בפמ"ג סתרכ"ה במ"ז סק"א (שבכוונה לצאת יצא, ומשמע דבלא"ה לא סגי. ואולי קאי למצות ישיבה בסוכה בכלל ולא לגבי אכילה. ולהעיר מר"ה כח, ב: הישן בשמיני בסוכה ילקה).

וכ"נ שתפס למעשה בשמחת הרגל על מגילת רות בסוה"ס (לימוד א' לחגה"ס – ד"ה ויזהר). ועיי"ש שהביא בשם ס' זובח תודה (בהקדמה – ג, א) במעשה שהי'. והובא גם בזכר דוד מ"ג פע"ח ובבית שמחה ס"ד סק"ג ובמל"ח פ"כ סי"ג. ועוד. וכעי"ז מסופר בקונטרס שארית ציון (קרענגיל) שבסו"ס שה"ג ח"ב מערכת מ סס"ג. וראה גם בשו"ת בית שערים או"ח סשל"ה. שו"ת מנח"ש תנינא סוסי' ה.

וגם בעמודי שמים כתב למעשה שיחזור ויאכל בכוונה (ומשמע דקאי גם באוכל שלא בכוונה, ולא רק באנסוהו לאכול כבאלף למטה שם). ועוד, שהכוונה דזכר ליציא"מ ולענני הכבוד וכו', ודאי לאו בהנאה תליא (אלא שלרוה"פ אינה מעכבת. וגם הב"ח (להעיר מלקו"ש חל"ד ע' 213 הע' 18). ונזכרו דבריו בכו"כ שיחות קודש. וראה לקו"ש חט"ו ע' 261 הע' 19. חכ"ו ע' 322) ל"כ רק שלא קיים המצוה "כתיקונה", ולא שמעכבת. וראה פמ"ג סכ"ה בא"א סק"ו. שם סתרכ"ה בא"א סק"א ובמ"ז ברישׁ הסי'. וראה גם לקו"ש חל"ד ע' 214 ובהע' 31. וראה יתירה מזו, במכתב להר"י ע"ה הוטנער – נדפס בשלחן מנחם ח"א סל"ח – ע' קכא. וראה לקו"ש ח"ו ע' 273 (בנוגע לתפלין). ולהעיר מהל' באג"ק ח"ה ע' קי. והנדפס בר"ד דמוצאי יו"כ תשכ"א (בחלק מהרשימות. וראה התמים חו' לא) – היינו שי"א כן. ובהנחות אחרות – נמצא להיפך). ומ"מ בכיון לצאת יד"ח מצות סוכה ולא מצות ליל ראשון א"צ שיחזור ויאכל, שמעיקר הדין א"צ כוונה לענין זה בפרט. וממנ"פ, אם גדר המצוה ישיבה בסוכה תיסגי בכוונה זו לחוד, בדיעבד עכ"פ. ואם המצוה באכילה דוקא, הדרינן לסברא שיצא שכן נהנה.

ויל"ע לסברת החיי"א כלל סח ס"ט שבניכר לפי הענין שנעשה לשם מצוה סגי, ה"נ מוכח מתוך מעשיו שרוצה לאכול בסוכה דוקא (אלא שאי"ז מועיל להכוונה דעניני הכבוד וכו'). ויל"ד, שמא אכל שם לשם צל וכדומה. ואכתי י"ל שמתוך ברכתו לישב בסוכה ניכר שנעשה לשם מצות ישיבה בסוכה (אף שאין ניכר שאכל לשם מצות לילה ראשונה). ולהעיר ממהרש"א סוכה מו, א – לגבי עשייתה לשמה (לב"ש). וכבר העירו ממג"א סתפ"ט סק"ח שבברכה גופא לא סגי. וראה בשו"ת עורה"ב או"ח סט"ז. ואכ"מ.

עוד ראיתי לדון, שכיון שהמצוה היא בקביעת דירתו ולא במעשה האכילה א"צ כוונה, שחובת כוונה היא רק בדברים התלויים במעשה, ובאן המצוה גוף קביעת הסוכה לדירתו, שידמה כאילו היא ביתו. ולכאו' ל"ש לומר כן לגבי ליל ראשון, שיש מצוה פרטית לאכול בסוכה.

ובכל אופן, כנ"ל בהערה לעיל, בשאר הימים – ודאי לא קיים מצות ישיבה בסוכה ללא כוונה, שאין המצוה באכילה רק בישיבה.

מילואים ט (הערה 130)

יש שכתבו לחוש בלילה הראשונה שלא להטביל הכזית בדבש, שכן אכילת הכזית מצוה וקאתי טעם דרשות ומבטל טעם המצוה – ראה שו"ת יד אליהו רגולר פסקים סכ"ג סק"א. וראה בית השואבה דינים השייכים לערב חגה"ס (פ"ו ס"ג ס"ד). ומטו בה הכי גם משמי' דהגר"ח מבריסק. (וי"א בשמו להיפך). והפוסקים דחו דבריהם, שאין המצוה רק על גוף האכילה ולא במהות האכילה. וכמו שפשוט שמותר לאכול לחם חמץ וכן לחם שלא נאפה לשמה וכיו"ב. ובסגנון אחר שהמצוה בגוף האכילה, ובקביעות סעודה, ולא בטעמו. ויש להוכיח שרק במצה (ובק"פ) גוף המצה היא המצוה, ממה שרק במצה צריך שישאר טעם מצה בפיו בסוף הסעודה, משא"כ בשאר אכילות דמצוה, כתרו"מ וקדשים (ראה גם עד"ז צפע"נ חומ"צ פ"ז). וכש"כ את"ל שהחובה היא הישיבה בסוכה, והאכילה היא רק לאשוויי לה גדר ישיבה (או שכך למדנו מגז"ש דט"ו ט"ו), אבל האכילה עצמה אינה החפצא דמצוה (ראה גם ד"מ סתרל"ט סק"ו. וכ"ה בכמה ראשונים שהמצוה בגוף הישיבה ולא באכילה. ובכ"מ כתבו לתלות בפי' מהרש"ל ומהרש"א סוכה כז, א בטעם תשלומין לסעודות ליל א בליל יו"ט האחרון לר"א. אמנם, לר"א שאני דלדידי' ודאי עיקר המצוה הוא האכילה ולא הסוכה – ראה גם שם תוד"ה חזר. שו"ת שאג"א סי' קב. ואכ"מ. ואף למאי דקייל"ן להחמיר לכתחילה שלא לאכול מבעו"י שתהא אכילתו לתיאבון – אכתי יש לחלק, שאין המצוה בהחפצא ובסוג הפת אלא

בגוף האכילה).

ובכלל, אין טיבול מועט מבטל טעם הלחם (אף את"ל שלא רק מרור מחמת מרירותו מבטל טעם דמצוה. וראה שו"ת שו"מ שתיתאה סמ"ח). והרי יוצא במצה מתובלת – מנחות כג, ב. ובתוד"ה אתי – פסחים קטו, א, שהוא תיבול מועט. ועכ"פ כ"ה באוכל יותר מכזית – ראה מקו"ח סתנ"ה סק"ב ע"פ תוס' במנחות שם. וראה תוס' זבחים עח, א. שם עט, א. וכמו שמותר – וצריך – לטבל מצה בחרוסת לדעת הרמב"ם, וכן ק"פ בחרדל. ובפ' רבינו מנוח שטובל בחרוסת משום לפתן. ובמאירי פסחים קטו, א שהידור למצוה לטבל אחד שכך דרך אכילת המוציא. ובמאירי כתב שם, שכל שכך דרך אכילתו אין בו ביטול. וכ"מ ברבינו מנוח שכל שבא ללפת אין בו ביטול. וי"ל בפשטות, שלפתן טפל ובטל לפת (ול"ד למרור שאינה טפלה למצה). וכ"כ בר"ן פסחים קטו, א.– לענין מרור בחרוסת. וראה הגהות מהר"ב רנשבורג פסחים קיד, א בפ' התוס' שם ד"ה אע"פ. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז סי' א'תרצב. אלא, שאדה"ז נקט לעיקר כהדעות שאסור לטבל מצה בשאר משקין – ראה שו"ע אדה"ז סתס"א סי"ב ואילך. סתס"ב ס"ח. סתע"ה סוס"י. וכן במרור בחרוסת – ראה סתע"א סי"ב. איברא שמלשונו בסתע"ה שם "יש למנוע" מוכח שאינו מעיקר הדין בכה"ג. וראה בס' הלכות ליל הסדר (אשכנזי) שם.

וכ"כ בעניננו בצל"ח פסחים קח, א ד"ה רב ששת. וכ"כ במט"א סתרל"ט סנ"ה. א"א מבוטשאטש מהדו"ת שם. שו"ת כת"ס או"ח סי' קיט. ערך שי סתרל"ט. קצה המטה סתרכ"ה סק"צ. וי"ל, דאדרבה משום תשבו כעין תדורו יאכל כדרך אכילתו בטיבול. וראה הליכות שלמה פ"ט סק"ז דאדרבה מעליותא איכא בהכי, משום חיבוב מצוה ושמחת יו"ט. ושם, שהרוצה להחמיר בדבר יאכל אח"כ עוד כזית שלא בטיבול.

[וכש"כ וק"ו, שכ"ה בד' הפמ"ג סתרל"ט בא"א סקט"ו ובמ"ז סוסי' תרמג ובסי' קפח בא"א סק"ט, שלא ללוש במי פירות, ושלא תהא החלה מתוקה – שלא הוב"ד ברוב הפוסקים, ולא נתקבלה דעתו להלכה, ומעולם לא שמענו שיעשו חלות לסוכות ללא שמן וביצים, והוא רק במצה שצ"ל לחם עוני. ומוכח כן גם בר"ן סוכה כז, א, בהחידוש דמצות אכילת מצה בפסח וכזית בסוכות לגבי חובת סעודת יו"ט בכלל, שמדין יו"ט יוצא אפי' במצה עשירה, ובסוכות מדין יו"ט אפשר לאכול עד כביצה חוץ לסוכה. ומוכח שבסוכות אה"נ דאפשר בעשירה. ועד"ז הוא בריטב"א שם. וראה גם עיקרי הד"ט או"ח סל"ב סי"ד. ועוד.

ולהעיר, שכמו"כ יש שהחמירו (ע"פ הנ"ל) שצ"ל "שלו" כבמצה. ועפ"ז, שקו"ט בנוגע לאורח אם קונה מנתו. אבל ראה בלוח לפסח כמה צדדי קולא בנוגע לאורח אפי' במצת מצוה, וכש"כ בנדו"ד].

מילואים י (הערה 139)

בנוגע ברכת לישב בסוכה על היין: הנה, בכ"מ מפורש שמנהגנו לברך לישב בסוכה גם בקידוש היום. וכ"ה גם בס' המנהגים ע' 67. ועוד. ועד"ז ישנן ההוראות (בכ"מ) בנוגע לברכת לישב בסוכה בהבדלה. ומאידך, בשיחת ליל ב' דחגה"ס תרצ"ט, ע' 301, מוזכר להדיא בנוגע לכוס של ברכה שלא לשתות באם לא אכלו, מחמת השאלה על ברכת לישב בסוכה בשתיית יין, וכהנפסק בשו"ע אדה"ז, ובסגנון דומה להנכתב בשו"ע אדה"ז (ונעתק בפנים). ומובן, שכוונתו שם כפשוטה, שמברכים לישב בסוכה רק ביין קידוש (וגם הבדלה כנ"ל), משא"כ בשאר שתיית יין, שיש בזה שאלה.

והנה, בשיחת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בנושא, מיום א' דחגה"ס תרצ"ט, סה"ש תרצ"ט ע' 295, בנוגע לברכת לישב בסוכה בשעת קידוש היום, ולא על הפת, בשם כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע שהיין עושה קביעות. ונראים הדברים, ובהקדמה, שהמדובר ברשימת השומעים ולא הוגהה כלל, שלא בא לחדש לברך על יין בכלל, וממילא יסתור המובא בשיחה ביום למחרתו, ליל ב', ובאֵ לומר רק שמברכים בקידוש היום, וכמובן גם מהמשך הלשון. וכדעת **כו"כ** פוסקים (ואכ"מ), וכנ"ל מס' המנהגים, וכהמנהג בחצרות כמה חסידים. וה"ט לפי שנוסף לזה ששתיית קידוש היא יין של מצוה, ומצותה אחשבי' (ובפרט בשבת שי"א שגם אכילת שבת קובעת), עוד זאת שקידוש צ"ל במקום סעודה וגם אסור לטעום קודם קידוש וממילא ה"ז כהתחלת הסעודה.

וגם בנוגע להבדלה – אף שאצ"ל במקום סעודה, אבל מ"מ דומה במקצת לפי שגם היא בגדר יין של מצוה, ונחשבת קביעות (וראה בשו"ת אמרי הלכה ומנהג הלפרין סי"ט), וגם אסור לטעום לפני', וממילא ה"ז כהתחלת (אפשרות) הסעודה, ובפרט כשבדעתו לאכול מיד אח"כ (ראה סה"ש תרצ"א ע' 142. סה"ש תרצ"ג ע' 84. אבל ראה המענה שנדפס בשו"ת אמרי הלכה ומנהג שם). וגם כשאין בדעתו לאכול מיד, הא גופא שיכול לאכול מהני להחשיבו קבע. (וי"ל מעין דוגמא לדבר: מש"כ בבכור"י סתרל"ט סקט"ז, לברך בשויו"ט באכילת פהב"כ אחרי קידוש היום, גם למ"ד שאין לברך על פהב"כ, כיון שמסתמא אין מכוונים לצאת בסעודת הלילה אלא עד לשעת קידוש היום. ודון מינה ואוקי באתרין. ומ"מ, התם שאני שהלילה מפסיק – ראה תוספת ביכורים שם. וראה בשו"ת יבי"א חי"א סס"ד סק"ט מה שכתב לדחות דברי הבכור"י. וי"ל).

ונהגו במנהג זה ג"כ בכמה חצרות חסידים, וכנראה גם מחמת צירוף היין וההבדלה גם יחד (משא"כ במבדיל על השכר – ראה סה"ש תרצ"א שם. ר"ד תרצ"ג שם. וראה בשו"ת הנ"ל). [וע"ד דברי המאירי סוכה כו, א, שיין בצירוף עם פירות ומרקחת הוי קביעות. וכן בישועות יעקב סתרל"ט סק"ב, באוכל פחות מכביצה ושותה כוס ברכת המזון. וכעי"ז מצינו בראשונים – בשבה"ל סשד"מ, ותניא רבתי והאגור – שבשויו"ט ה"ז קביעות. ולהעיר משע"ת סתרל"ט סק"ה, באוכל פהב"כ אחרי קידוש היום (גם לדעת אלו שפקפקו בברכת לישב בסוכה על פהב"כ), שכיון שאוכלו בתוספת סעודה המחוייבת לקידוש מחשבתו עושהו קבע. וי"ל עוד, עפמש"כ לבאר בבכור"י ושע"ת שם, וכ"כ בירעיות האהל (על אהל מועד ח"ב שער סוכה ולולב נתיב א סק"ו (ד"ה איברא – לב, א), שמה שמברכים רק בשעת האכילה הוא רק ממנהגא, לפי שנהגו כדעת ר"ת, אבל מן הדין מברך בכל פעם שנכנס לסוכה, ומשו"ה כל ששמה אכילה וקובע א"ע לזה יש מקום להקל לברך לישב בסוכה].

והובא מנהג זה לברך בהבדלה בכ"מ (ראה לוח א"י. שו"ת שלמת חיים שסו"ט. שש"כ פנ"ח הע' קג. הליכות שלמה פ"ט סי"א. שו"ת מנח"י ח"ט סי' קסג. רבבות אפרים ח"א סתכ"ח. שם ח"ג סתכ"ד. ובשם הגרמ"פ בסוכות לשבו פאק ע' רט. וכ"כ ברשימות שיעורי הגרזי"ס. שו"ת שבה"ל ח"ו סמ"ב סק"ב. ובאמת, כ"ה כבר ברבינו מנוח סוכה ו, יב. אבל לדעתו מברך גם על שינה וטיול).

אלא, שלאחרונה נתפרסם בתשורה (לחתונת קארפ–ענגעל, ח' תמוז תש"פ), דף השלמות לס' המנהגים, עם אישור להדפיס אם ההדפסה לא תתעכב, ושם הועתקה (ככל הנראה) שיחה הנ"ל, אבל בשינוי עיקרי, שהושמט שהמדובר שם – כמובן מהמשך הענין – בנוגע לקידוש היום, ובזה"ל: "גם על שתיית כוס רביעית יין בסוכה מברכים לישב בסוכה, כי היין עושה קביעות". ומצויין שם בהערה "משיחת כ"ק אדמו"ר (מהוריי"צ) נ"ע, מהנהגת אביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע". ומ"מ מובן לקוראים שכ"ה בכל רביעית יין (ולא רק בקידוש והבדלה). ומסברא – טובא יש לחלק.

ואולי בהשלמות לס' המנהגים הכוונה רק בשותה רביעית מחמת מצות שמחת יו"ט, ודמיא קצת לקידוש ולהבדלה. וג"ז דוחק. ועצ"ע. ואת"ל הכי, יתכן לומר לפ"ז, שז"כ בשיחה, שבכוסו"ב "יש שאלה" אם ג"ז בגדר קביעות מחמת חשיבות המצוה.

[אבל אין לומר, שיברך לישב בסוכה בכל שתיית רביעית בסוכה, גם כשכבר קיים מצות שמחת יו"ט בו ביום, כיון שגם ברביעית זו י"ב משום קיום מצות שמחת יו"ט עוה"פ (ויל"ע בזה. ונפק"מ לנודר מיין הרשות, או לשתיית בן סו"מ) – דא"כ אזדא לה הך דינא שבפוסקים, שאינו מברך על היין, ותו, שבאינו קובע א"ע לשתי' פטור מסוכה בכלל. וגם דהדרא קושיא לדוכתה, במה שנז' בשיחה למחרתו, שישנה שאלה בשתיית כוסו"ב.

וח"א רצה לטעון בפני, שאכן נתחדשה שם הוראה שמברכים לישב בסוכה על כל שתיית רביעית יין, ושאני כוסו"ב דמיירי בפחות מרביעית. אבל הדברים לא מסתברים, נוסף לכל הנ"ל, שכן אם בכגון דא אין מקום לשאלה כלל לחייבו בברכה. ושוב

טען הנ"ל, שיתכן שלפעמים הי' רביעית. אבל לדבריו, שבשיחת יום א' דחה"ס באותה שנה נתחדש בכלל לברך על רביעית יין, שוב אין זו שאלה, שהרי באותם פעמים ה"ז ודאי (אא"כ תאמר בדוחק שבדוחק, דהא גופא השאלה – שאינו יודע אם הוא רביעית. אבל הלשון לא משמע כן כלל). ודוחק לומר שר"ל שכיון שיש חשיבות בשתיית כוסש"ב, המצוה משוי לה קבע, וממילא יש להסתפק גם בשותה פחות מרביעית (ובדוגמת דעת הראשונים שחייב בסוכה באכילת שבת גם כשלא אכל יותר מכביצה, שאכילת שבת קובעת בכזית. וכ"ה באכילת כזית בלילה הראשונה), משא"כ בכוס של הבדלה דמיירי בשותה רביעית דוקא (שהרי אין לשתות יותר מכזית יין, מחשש ספק ברכה אחרונה), ובכגון דא נתחדש אצלנו לברך בכל גווני מחמת גוף שתיית רביעית יין – שנוסף לזה שלהלכה פטור מסוכה כל שאינו קובע א"ע לשתי', וכש"כ שאין לו לברך, כמדומה ברור שלא מצינו כיו"ב בשום דוכתא, לחוש בשותה פחות מרביעית אפי' בקובע א"ע לשתות (אף שבשו"ע אדה"ז – בנוגע לעצם החובה לישב בסוכה, כדלהלן – לא נתפרש להדיא שהכוונה לרביעית). וראה גם בכור"י סתרל"ט סקי"ד. שו"ת שבה"ל שם)].

ומסתבר יותר להעמיד הדברים כמתאימים לשולחן ערוך, ולא לחדש הפכו, והרי ד"ז גופא ובסגנון שכזה נזכר בשולחן ערוך רבינו. ונמצא שלחדש שהמנהג בפועל שמברכים על רביעית יין לחוד – אין בידינו רק רשימת הריל"ג הנ"ל ע"פ הבנתו.

[ולהעיר, שגם האחרונים שכתבו לברך על היין – מיירי בקביעות, והיינו בשתי' מרובה ובני חבורה וכדומה (ראה בענין זה במחזור ויטרי סוכות סשנ"ט. סידור רש"י סרס"ג. אור זרוע ח"ב סש"א. ר"ן. לבוש. ב"ח סתרל"ט. מג"א שם סק"ה. פרישה שם. משנ"ב שם סקי"ג. ועוד. וכ"כ אדה"ז בשו"ע שם סי"ב וסט"ו, שרק בקובע א"ע לשתות יין בסוכה חייב בסוכה (אבל אינו מברך מחמת שטפלה לאכילה. ואם הוא בסוכה שלא אכל בה מן הדין חייב לברך, אבל נכון שלא לקבוע א"ע בסוכה שלא אכל בה היום ובירך עלי' לישב בסוכה, מחמת שיש מפקפקין על הברכה, וכבפנים). ולא מצינו למי שיאמר שבכל רביעית חייב, רק הריטב"א סוכה כז, א, והובא במשנ"ב סתרל"ט סק"ב ובבה"ל ד"ה ויין. וצע"ק שלא חשש לדבריו רק בשותה בחבורה ובשתי' מרובה. ובדעת הרמב"ם – ראה המכתם סוכה כו, א. רבינו מנוח שם)].

ואף שככל הנראה קיבל הריל"ג הוראה להדפיס כן כהשלמה לס' המנהגים – בפועל לא נדפס ואין אתנו יודע עד מה. וספיקו להקל.

ועכ"פ, גם את"ל להקל בקובע א"ע לשתות יין, והיינו בשתי' מרובה או בחבורה ובסעודת מרעים, שחייב מן הדין לישב בסוכה (ואולי גם בשתיית רביעית יין מחמת מצות שמחת יו"ט), קשה להתיר לברך בכל שתיית רביעית איזה שיהי', כשאינו קובע א"ע לשתות, שלדינא פטור מסוכה, ולהוורות כדעת יחיד (הריטב"א) שלא נמצא כדוגמתו בפוסקים, וגם לא נתפרש להדיא בשום מקום שכך מנהגנו (זולת בדף הנ"ל. וגם שם מקום בדוחק גדול לפרש באו"א, כעין הנ"ל או כיו"ב).

[ולהעיר שבהתוועדויות וכדומה, שכמדומה שיש שנהגו לברך על רביעית יין, וכן נהגו כמ"פ בהתוועדויות שהיו ביום ב' דחגה"ס ב–770, נוסף לזה שהוא בחבורה, ומעיקר הדין מברך בכה"ג בסוכה שלא אכל בה (אלא שנכון שלא לקבוע רק בסוכה שאכל), עוד זאת שבלא"ה מקום לברך בסוכת חבירו – סוכה שלא אכל בה היום ובירך לישב בסוכה – גם מחמת גוף הטיול בסוכה, כדעת אדה"ז בזה, ולכוון בברכתו גם על הטיול. וראה יומן הראאל"ג ליל א' דחה"ס תשי"ד. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' טז'תקסא].

מילואים יא (הערה 165)

ואחד הרבנים שליט"א העיר לנו תחת אחד השיחים (והיא לו נדפסה לאחמ"כ), ששתיקת כל הפוסקים שלפניו משמע קצת שלא ס"ל לחוש לזה. וכתב שכן יש להוכיח מקושיית הט"ז סתרנ"ז סק"א בל' הטושו"ע "אביו חייב לקנות לו לולב", ולא כל הגמ' "חייב בלולב", דלד' הפמ"ג הול"ל בפשטות דמיירי בחו"ל שחייב לקנות לו לולב בכדי שיוכל לצאת יד"ח ביוט"ש. וי"ל בטעם שהקלו בזה מחמת ס"ס, אי שאול פסול ביוט"ש (נוסף להספק מחמת יוט"ש גופא שבאחרונים), ומחמת שי' הר"ן שקטן שהגיע לעונת הפעוטות מקנה.

ומצו"ב מה שכתבנו אליו (עם הוספות) להעיר בדבריו כדרכה של תורה:

בסברתו משום ס"ס – כ"כ בשו"ת אבני צדק או"ח פו. וראה כעי"ז בפירות האילן ד' מינים תרמט, כג. אבל להעיר מד' הפמ"ג עצמו תרמט במ"ז י דלא לזלזולי ביי'. (אבל ראה בכור"י לב). וכ"כ גם בעניננו בחזון עובדי' סוכות ע' שצט. וכדרכו בכגון דא. אלא שהוא ספק בתרי גופי ביו"ט ובקטן. וראה כעי"ז שו"ת מכתם לדוד או"ח יז ד"ה ושוב ראיתי למגן. גם בנדו"ד איכא חזקת חיוב ולכמה דעות ל"מ ס"ס לקיים מצוה. גם ל"מ להוציא ממון. וי"ל. ועוד, שאין עושין ס"ס לכתחילה – ראה פמ"ג בא"א יב לענין חזקה דרבא. והב"ד ופסק כוותי' בבכור"י יט. (אלא שבאחרונים כתבו כמה טעמים להקל (וראה גם שו"ת כת"ס קכט, הובא בבה"ל על אתר), דחזקה דרבא חזקה גמורה, ובדאיכא ס"ס ל"א דהיכא דאפשר לברורי מברירנן. ועוד כמה ישובים). ויש לחלק. והעיר בזה באבני צדק שם. ועוד יל"ע מדעת אדה"ז בסידורו לענין ס"ס בברכות. ולאידך, כשמקיים המצוה י"א שמברך ול"ש סב"ל. ואכ"מ כעת. [ולהעיר שלשו"ת כת"ס או"ח קכח, בהקנה לקטן שהגיע לעונת הפעוטות (ביוט"ר) ונטלו אח"כ, חוזר ונוטל בברכה].

ועוד יל"ע שגם בקטן שהגיע לעונת הפעוטות דעת הרשב"א וריטב"א גיטין סה, א שביש לו אב (או אפוטרופוס), וכש"כ בסמוך על שולחן אביו, אינו מקנה.[וגם בגדול בסמוך על שולחן אביו יש לדון. וראה מחנ"א זכי' ב בסופו. שו"ת שבה"ל ח, קנב. אשרי האיש לב, יט. הערות הגריש"א ב"מ יב, ב ד"ה תיפוק. וראה קובץ עיונים במשפט דלקמן ע' קמ ואילך]. וכ"ד המרדכי גיטין תיג, והובא בד"מ חו"מ רלה, ג ובפרישה שם, שביש לו אב המפרנסו או אפוטרופוס אינו יכול להקנות גם בהגיע לעונת הפעוטות. וכ"ה בריטב"א סוכה מו, ב בעניננו. וכ"ה בשו"ע חו"מ רלה, ב וברמ"א שם (לענין אפוטרופוס) ובנתה"מ משה"א י (שיש לו אב). ולא מצאתי חולקים להדיא שאב אין דינו כאפוטרופוס (זולת בריטב"א שם שכתב שהוא רק "לדעת מקצת חכמים", וכן במאירי סוכה מא, א ד"ה התבאר בפי' הירושלמי, עיי"ש. וצ"ע שסותר למש"כ במאירי ב"ב קנה, א ד"ה הקטן בתחילתו. ואפשר שבסוכה מיירי ביש לו אב אבל אינו מפרנסו), אף שכ"מ סתימת הדברים הן בחו"מ והן בדיני לולב (ובפרט ששקו"ט לענין חינוך הבן בשאול, שהיא מצוה המוטלת על האב), ואכן לפלא שבשו"ע ונו"כ סתמו הדברים לענין אב שהוא מילתא דשכיחא. ועמד בזה בשו"ת מגן שאול קנג ד"ה ועיין ספר. ובערוה"ש רלה, א: תיקנו לקטן יתום. וגם הסברא נותנת כך, שהאב מינוהו מהשמים על בנו (ראה חי' חת"ס כתובות יא, א ד"ה דניחא (הב'). וראה גם ס' העיקרים להגר"ש איגר ערך ארבע מינים אשכול ד. שו"ת משכנות יעקב או"ח קנט בסופו. מנח"י ה, סוסי' סה. אבן ישראל ח, מז. ומזה צל"ע קצת על ס"ס הנ"ל שבפוסקים לענין חזקה דרבא. ויש להאריך עוד. ואכ"מ.

[ואכתי יש לצדד להאומרים שקטן שיש לו אפוטרופוס אף שאין מקחו מקח מתנתו מתנה (ראה רא"ש כתובות ו, כג בשם ר"ח ורה"ג. ובפת"ש חו"מ רלה, ב שכן עיקר). ועכ"פ באפוטרופוס שלא נתמנה ע"י האב או בי"ד (ראה שו"ת מהריט"ץ א, ח. ונימא בדוחק שכ"ה גם באביו בעצמו). וגם להחולקים (וכוותייהו – כ"פ בשו"ע ורמ"א שם, גם בסמוכים אצל בעה"ב וגם במתנה), כשל"ש חשש דילמא טעי קטן בדעתו י"א דמהני (ראה פת"ש שם. אבל הרבה חולקים. וראה הגהות רעק"א שם). ועכ"פ, כשהוא מדעת האפוטרופוס מהני. איברא, שבמרדכי שם מוכח, דביש לו אב גרע שאין מתנתו מתנה אף שבאפוטרופוס מתנתו מתנה. ותו, שברשב"א וריטב"א מפורש גם בנדו"ד לגבי לולב, אף שלכאו' ה"ז מדעת האב. אבל נראה דבהא לא קיילי"ן הכי, ראה שו"ע חו"מ שם כשהוא מדעת האפוטרופוס, ולכאו' הה"נ כשהוא מדעת האב. וכ"כ בעניננו בכת"י מהר"ם שיק, נדפס בס' זכרון לחת"ס ע' קעב ובקובץ משמחי לב ב ע' לז. וכ"ה בחי' הגרי"מ גורדון נדפס בקובץ בנתיבות הים טו ע' כא. וצ"ע שלא העיר מרשב"א וריטב"א ומרדכי הנ"ל.

וראה חוט שני נושאים שונים ע' נד. וכ"ה בכ"מ. (ומסברא, אפשר דל"ד, שביש לו אב לא תיקנו לו קנין כלל, דליכא טעמא דכדי חייו, ואין לו יד להקנות, ורק באפוטרופוס שמה"ת (ראה מערכות דברי אמת ערך אפוטרופוס אות א) ידו כיד היתומים (ראה פנ"י קדושין מב, א. שיעורי הגר"ש רזובסקי ב"ב ב, קיז), שיכול למכור בנכסי קטנים, יכול גם לקיים מקחו ומתנתו. וצ"ע). ואחר העיון, לא ברירא כ"ז, שאפשר שביש לו אב או אפוטרופוס לא תיקנו לו קנין כלל, ואין מתנתו מתנה, והא דמהני מדעת האפוטרופוס – ה"ט לפי שהאפוטרופוס בעצמו הוא המקנה (ויל"ע בזה). אבל בלולב של קטן, לא מהני דעת האב או האפוטרופוס להקנותו לאביו (וצ"ע בשו"ת מנח"י שם). ואפשר שעדיין י"ל שבכח האב בעצמו להקנותו לעצמו. וצ"ע אם נכון הדבר לומר כן. אמנם בתקון סופרים לתשב"ץ יג כתב כי האי לישנא "הקטן שמכר מטלטלין וקיים האפוטרופוס דבריו קיימין שכיון שלא באפוטרופוס היה יכול למכור". ומשמע שהקטן עצמו מקנה. ויל"ד. וילע"ע. והאריך בקובץ עיונים במשפט א ע' קלז בהע'. שם ע' קמה. שם ע' קמז. וראה אמרי סופר סוכה מו, ב. משא המלך אברג'ל תרנח, ח].

אבל לפענ"ד פשוט שאין הכרח מדברי הט"ז, די"ל דעדיפא מינה משני באופן שמתאים גם לבני אה"ק. או דס"ל שכן גי' הטור בברייתא, וממילא משני באופן שמתאים לבני א"י. ועוד ועיקר שכ"ה בשו"ע, מרא דארעא דישראל. ומוכרח גם מזה שהפמ"ג עצמו ל"כ כן בישוב ל' הטושו"ע. והביאו שלא במקומו בסי' תרנח. אלא שקושטא קאמר הפמ"ג דלדידן באמת חייב לקנות. ותו לא. [ובכוונת המחבר דאיירי בחו"ל דוקא – כבר כתב כן האג"מ בשו"ת או"ח ג, צה. וקדמו בשו"ת המאיר לעולם יח. שו"ת התעוררות תשובה ג, תמו. ודבריהם תמוהים כנ"ל שהמחבר הוא מבני א"י. ובשו"ת התעוררות תשובה שכך מצינו סוגיין דהמחבר בכ"מ. וצ"ע. אלא שבטור איכא לפרושי הכי. ואפ"ל שהמחבר נגרר אחר לשון הטור]. ויתירה מזו, שאין הכרח שחייב לקנות, שהרי י"ל כהעצות באחרונים – להתנות (כבביכורי יעקב תרנח, יח. אבל באבני צדק שם, שא"צ תנאי. וצ"ע דא"כ לישתרי מה"ט גם ביום א' קודם שיוצא. וי"ל), ועוד עצות המועילות גם ליוט"ר. ובפמ"ג גופא שם ט כתב עצה שיפקידנו (אלא שפפקפ בזה). וראה עוד עצה בשו"ת קול יהודה לג. ואין הכרח בדעת הטושו"ע אי ס"ל הכי או לא.

ובגוף הענין, להעיר, שכדברי הפמ"ג – כ"כ גם בא"ר ודייק הכי מדברי הלבוש. ודברינו הובאו בכמה אחרונים, כולל בבכורי"י, חיי"א, קיצור ש"ע ומשנ"ב וכו'. ואא"פ לדחות דברי הפמ"ג והא"ר בגילא דמחטא.

ובאמת, עדיפא הו"ל להקשות שביוט"ש שהוא דרבנן אפשר לקנות בקנין דרבנן. וכ"כ כמה אחרונים (שו"ת אוריין תליתאי כ, הביאו בשד"ח כללים מערכת כ כלל קמא, יד בתחילתו. קול יהודה שם לא. ובשו"ת מנח"י ב, לד קאתי עלה מטעם אחר, עיי"ש. וראה גם מחזה אברהם או"ח קמד). וי"ל שאין לסמוך לקנות בקנין דרבנן ביוט"ש מה"ט, דל"פ בין יוט"ר לשני, דלא לזלזולי וצ"ל לכם מדאורייתא. ולהעיר, שבשו"ת הרשב"ש קמו הוכיח שביוט"ש יוצא בגזול מזה שיכול להקנות ביוט"ש. ומוכח שלהחולקים אכן אא"פ. כן להעיר מסברת המשאת משה או"ח ד ד"ה ומידי שקטן בכלל א"י לקנות גולב דלית בי' משום כדי חייו. והוא מחודש. ובאמת, כבר כתב בס' המכריע נד שמתנתו מתנה רק במידי דממונא משא"כ כאן.

ומשמעות הפוסקים שבכ"מ בדלית ברירה סמכו על מצות חינוך בשאול. ע"כ דברינו להרב הנ"ל.

הוספה לאח"ז: ודע שי"א שאפי' בשאר הימים בחוה"מ אין לצאת בלולב של קטן, או שניתן לקטן, עכ"פ בלא הגיע לעונת הפעוטות, שכיון שאינו יכול להקנות, אינו יכול להשאיל (ראה מנ"ח מ' ס סק"י. אמ"ב חו"מ טוען ונטען סל"ח ד"ה ועיין. שו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א ס"ה ס"ק קלו ד"ה אך זה נ"ל. מרומי שדה קדושין רפ"ב. ועוד. וראה ברכת שמואל ב"ק סמ"א), והו"ל שואל שלא מדעת שדינו כגזול, שפסול גם בשאר הימים (ראה שו"ת שו"מ תנינא ח"ב ס"ט. עמק הלכה לה"ר זאב וואלף מזיטל בסוף תאו"ח. חזו"א אה"ע סע"ד סקי"ח. שם חו"מ ליקוטים סי"ג סקי"ח). ועפ"ז יומתק יותר הנהגת רבינו שלא ליתן לקטן במשך כל החג, אם יתנו לו במתנה ע"מ להחזיר בשאר הימים (כמנהגנו), לא רק מחמת ההידור, אלא מחשש גזול.

אלא שלמעשה סתימת ושתיקת הפוסקים שאין לחוש לזה. וכדמוכח מזה גופא שנזכר רק לחוש ביום הראשון (או ביוט"ש לבני חו"ל). וכבר העיר מזה בעמק הלכה ובחזו"א שם, ואג"מ דלקמן. אלא שלדעת השו"ע (סתרמ"ט ס"ה) אין פסול גזול בשאר הימים. ומ"מ הדיוק עומד ע"פ דעת הרמ"א שם. ולדעת הרבה פוסקים יכול להשאיל (מחנ"א שומרים ס"י, הב"ד בהגהות רעק"א חו"מ סצ"ו לש"ך סק"ב. ועוד. והעירו מהטור שם. שטמ"ק ב"ק קו, ב בשם הרמ"ה. וראה הנסמן בשולי המנחה למנ"ח שם). והעיקר, שאף אינו יכול להשאיל סו"ס ה"ז בהסכמתו ונותן רשות וא"ז גזל (שו"ת שו"מ רביעאה ח"ב סוסי' קצא. ובאו"א – שם תליתאה ח"ג סי' קלז. וראה שד"ח אסד"ד ד' מינים סוסכ"ד לפקפק במש"כ ליישב בתחילת דבריו שם). עונג יו"ט סי' קיא. נחל יצחק סצ"ו. עטרת ישועה סוסי' לד. אג"מ או"ח ח"ב סק"ז. ועוד. ובכ"מ מצינו גדר נתינת רשות ולא שאלה. וראה חי' רא"ל מאלין ב"ק סי' ס סק"א). ובהגיע לעונת הפעוטות ודאי לית לן בה, שהרי תיקנו לו קנין משום כדי חייו (וראה גם שד"ח שם דמדברנן מקני וסגי בהכי. וכוונתו כמובן כשהגיע לעונת הפעוטות), זולת מחמת הסברא שרק באין לו אב וכדומה.

מילואים יב (הערה 173)

ומש"כ בפמ"ג סתרס"ב במ"ז סק"א שלא לברך ביום ב' (ובברכת הבית שנ"ג בשע"ב סקי"ז סתם כוותי') – צע"ג שלא ביאר דבריו. וסותר ד"ע בסתרמ"ד בא"א סק"א שהב"ד הלבוש ומג"א לדינא. וגם דמאי שנא מחנוכה, והו"ע כ"כ שם סתרע"ו במ"ז סק"ב (אף שיש לחלק). וראה גם בדע"ת סרתמ"ד ס"א ובמשנ"ב סתרס"ב בשעה"צ סק"ד משה"ק עליו. וראה גם בכה"ח סתרס"ב סק"ג שהעיר על הפמ"ג שאין כן דעת הפוסקים. ובעץ השדה סתרמ"ד סק"ד, אף שהכריע שלא לברך כפמ"ג (ולא העיר מכל הנ"ל), הכריע שביו"ט שני עכ"פ מברך.

ויותר נראה שבפמ"ג כ"כ בדרך הערה וקושיא על הא"ר, דמשמע מיני' שבכה"ג אינו מברך, ולא לדינא. ואדרבה ציין "ועי' במג"א ושם יבואר", ולכאו' היינו בא"א הנ"ל. ולהעיר שבלא"ה כמה גירסאות וט"ס בפמ"ג שם (שכתב "אם לא נטל זמן" וצ"ל "אם לא נטל". ובהמשך "הא לא נטל ביום הראשון" וצ"ל "הא נטל ביום הראשון". אבל יש שקיימו גי' הנ"ל, וכתבו לבאר שבלא נטל ביום ראשון יצא ברכת זמן דלולב בברכת זמן שבליל ב' משא"כ בשכח לברך – ראה בארוכה קובץ הבאר גל' יט ע' מ. והוא מחודש. וראה מה שהעיר עליו בקובץ זכור לאברהם שנת תשס"ב ע' תרכט). ואכ"מ.

[ול"ד לסוכה שנסתפק בזה בפמ"ג סתרמ"ג בא"א בתחילתו, כשישב כבר בסוכה, אבל באופן שבירך כבר על היו"ט בביתו, יע"ש (וראה ריטב"א סוכה מז, ב, שהביא פלוגתא בדבר) – דשאני סוכה שחייב בה תמיד, משא"כ בלולב דמיפסקי ימים מלילות, ראה שעה"צ הנ"ל. ולהעיר שבבכורי"י סתרמ"ג סק"ב פסק לגבי סוכה לברך ומדמה לה ללולב. ולהנ"ל חלוקים הם. ואנן קיי"ל שבבירך שהחיינו על ראי' או אכילה ראשונה מברך בשני' ללא שו"מ. ואכ"מ.

והעירני ח"א, שמסברא אפ"ל איפכא, דבחנוכה באמת כל הימים חדא מצוה היא (להעיר מצפע"נ מהדו"ת נט, ג. לקו"ש חכ"ה ע' 243 ובהערה 8), ומה"ט מברך ברכת הזמן על המצוה כל שלא גמרה, כמו בברכת הזמן על יו"ט שמברך אימתי שנזכר אפי' בשוק. וכ"מ קצת בפירש"י שבת כג, א ד"ה כל יומי. ובריטב"א ורבינו פרחי' שם מפורש יותר שכולם כמו מצוה אחת. ועד"ז הוא בס' הפרדס ענין ברכת סוכה ולולב רפי"א. וראה פר"ח סתרע"ו סק"ב. (וראה בב"ח רסי' תרעו ובט"ז שם סק"א ובמאמ"ר שם

סק"ג שנראה קצת שפי' ברש"י שמברך על היום ולא על המצוה). והה"נ בלולב (אלא שביום ב' ה"ז רק מדרבנן מתקנת ריב"ז. ואכתי י"ל דתיקונה כעין דאורייתא, כאילו חדא מצוה היא). ולפום סברא הדין, הה"נ שיוכל לברך על הסוכה אח"כ. אבל בשעה"צ שם קאתי עלה מאידך גיסא. וכ"ה בפשטות].

מילואים יג (הערה 176)

הנה במג"א שם כתב על דברי הרמ"א שם סי"ב, בנטלן אחד אחד ושח ביניהם שצריך לברך על כ"א בפ"ע – דלדידן דקיי"ל שבשופר אינו מברך בסח דחדא מצוה היא, א"כ ה"נ אינו חוזר ומברך. (ולהעיר שכן מפורש בריטב"א סוכה לד, ב שאע"פ שהפסיק ושח בין מין למין אי"ז הפסק כבשופר. וראה שו"ת הלק"ט ח"ב סר"ז). אמנם שוב כתב ליישב בדא"פ, יעו"ש. וראה בפמ"ג בא"א בביאור תירוצו משום ס"ס. וכבר העירו בזה דלא אתיא שפיר למ"ד שבס"ס אינו מברך – ראה שו"ת מנח"י דלקמן. גם אכתי לא נתברר דעת המג"א למסקנא לענין דינא, אם התירוץ שכתב בדא"פ הוא רק ליישב דעת הרמ"א, ולי' לא סבירא הכי. ובהמשך דברי המג"א בעובדא דר' משולם, כשלא הי' בו ערבה, כתב ש"לדידן א"צ לברך אא"כ שח בינתיים". אלא שכ"כ בדעת השו"ע, ואין הכרח בנוגע לדעתו הוא. אבל בבאה"ט סקכ"ג כתב שהמג"א "העלה דא"צ לברך אא"כ שח בינתיים". (ואפשר, שבעובדא דר"מ כשגם שח גרע טפי, כדלקמן). ובפמ"ג שם בסו"ד כתב שספק ברכות להקל, ונשאר בצ"ע. אבל נראה ברור בכוונת הפמ"ג, דלא קאי בדין שח בינתיים בנטלו אחד אחד, שבזה אפשר דס"ל שמברך, וקאי רק אסו"ד המג"א בעובדא דר"מ, וס"ל שאינו מברך על כאו"א בפ"ע (אא"כ בשח). וכ"ה בבכור"י דלקמן משמו. ובשו"ת מנח"י ח"ד ס' סי' סס"ד העתיק בשם הפמ"ג שהלכה אינו חוזר ומברך. ולא הרגיש דקאי רק אבתרייתא. וכבר העיר בזה בזר סופרים ענף עץ אבות ס"י – ע' קלז. גם בשולחן תמיד לולב ס"ד ס"ז נראה שהבין בדעת מג"א לברך שוב בשח. וכ"פ בברכת הבית שנ"ג ס"ו. אמנם, בכה"ח ס"ק קכב נראה שתפס בדעת המג"א שלא לברך בשח. וציין ללהקת אחרונים שנקטו לדינא שלא לברך, משום סב"ל.

ומ"מ, כ"ז רק במי שנטל אחד אחד ושח ביניהם. אבל בעובדא דידן גרע טפי, שנטל אדעתא שיש בו ערבה ונתברר שאין שם. ובהצטרף ג"ז שסח בינתיים נראה שמברך שוב. וי"ל, שכיון שבירך אדעתא שיש בו ערבה, ושוב הפסיק בדיבור, ה"ז כהיסח הדעת מהמצוה (משא"כ בנטלן אחד אחד אף בשח, שדעתו על הכל). וכ"נ דעת החיד"א, שלמרות שבנטל אחד אחד פסק בברכ"י סק"ט שלא יברך בשח בינתיים, מ"מ כשהי' אחד חסר או פסול פסק בשו"ת יוסף אומץ סוס"ב לברך שוב בשח. וכ"נ בכה"ח ס"ק קכג–ד. וראה שו"ת יבי"א ח"ח או"ח סנ"ב. חסד לאברהם יצחקי ח"ב סוסי' ז. .

וכש"כ בנתברר שיש בו ערבה פסולה, דגרע טפי – ראה במחה"ש שם שכתב לחדש שגם למג"א שא"צ לברך כשלא הי' בו ערבה, כשהיתה הערבה פסולה מברך. אלא שבמחה"ש נשאר בצ"ע. וכ"כ לחלק בבכור"י סקמ"ד. וראה זר סופרים שם.

מילואים יד (הערה 179)

אמנם, מצינו בכמה אחרונים שנקטו בהפסק בדיבור שאינו חוזר ומברך שהחיינו (ולא רק בנרות חנוכה ובמגילה מחמת צירוף הדעות שמברך גם על עיצומו של יום. וג"ז צ"ע), דלא גרע משעת עשי' – ראה וישמע משה ח"א ע' קצה בשם הגרישא"ז לענין שופר. שלמי תודה פורים ע' ריג בשם הגרנ"ק לענין מגילה. אוצר הברכה הופמן ע צה. שושנת ישראל קנר סוכות פי"ב הע' כג.

וידידנו הגר"ו וקשקוטק הארוך להוכיח מהא דקיי"ל שאם אכל בלילה הראשון בבית, כשאוכל אח"כ בסוכה צריך לחזור ולברך שהחיינו. ובשו"ת הב"ח סי' קלב (ועוד) חולק מחמת דברי הרא"ש סוכה פ"ד ס"ב, דזמן דרגלים שמברכים בלילה על הכוס אינו פוטר לולב שעדיין לא הגיע זמן. ומינה שלולא זאת יכול לפטור גם כשאין המצוה לפניו. ואאפ"ל, דשאני מי שאוכל בבית שאנוס מלקיים המצוה, והו"ל כאילו לא מטי זימני' (כאופן הב' בא"ר סתרמ"א סק"ב. וכ"ה בשו"ת שבו"י ח"א סל"ב), שמפורש בשו"ת תרוה"ד סצ"ה בטעם שבירדו גשמים בליל הראשון אין לו להתחיל סעודתו בבית ולגמור ולאכול כזית בסוכה, לפי שיצטרך לברך זמן עוד פעם, שכשבירך זמן בבית לא יצא ע"י זמן דסוכה, וגורם ברכה שא"צ. ומוכרח שגם כשחייב לאכול בסוכה, לא נפטר בברכת הזמן כשאינו זמן קיום המצוה. וצ"ל, בישוב קושיית הב"ח (כאופן הא' בא"ר), שכוונת הרא"ש לרבותא, שגם אם הלובלב לפניו אינו פוטר דשאני לולב כיון דמיפסקי לילות מימים. ונמצא, דדין ברכת שהחיינו שעל המצוה דינו כדין ברכת המצוות לכל דבר.

ובאמת שצ"ע, והעירני לזה ידידנו בעל פניני הלכה שליט"א, שכיון שחלה שהחיינו על שאר המינים, מ"ט מברך שוב שהחיינו, והלא הכל מצוה אחת, והיכן מצאנו ברכה על כל חלק מהמצוה בפ"ע, וכי המברך שהחיינו על המילה, ומל ולא פרע, והסיח דעתו ומברך שוב על הפריעה, צריך לברך שוב שהחיינו, ומי שקרא חצי מגילת אסתר והפסיק באופן שצריך לחזור ולברך וממשיך לקרוא ממקום שפסק האם יברך שוב שהחיינו. וציין שכבר העיר מזה בשו"ת לבושי מרדכי או"ח סי' קסט. ומ"מ, בדברי רבינו משולם, מתברר דהכי דינא.

מילואים טו (הערה 193)

בדין מי שדילג מלה בהלל

במשנ"ב סתפ"ח סק"ב כתב שלא יצא. אמנם, דבריו מחודשים. ואדרבה, בטור שם וכן בסתרמ"ד מוכח שבגוף הדלוג אין כאן חשש, רק מחמת נוסח הברכה להמברכים בל' "לגמור", לדעת מהר"ם. וכש"כ להרא"ש שהביא בטור שם שאין לדקדק בנוסח הברכה. (וכ"ה בפרישה סתפ"ח סק"א שאף אם יארע שדילג תיבה או שתים אין ברכתו לבטלה. ואיהו קאי גם לאלו שמברכים לגמור). וכן הוכיח מזה בשו"ת מעט מים סנ"ג. (אבל מש"כ שם לדמות לפסוד"ז – צ"ע שבהלל מפורש שאין לדלג. ואנן קיימינן השתא רק לאחר מעשה, ובמי שדילג רק תיבה אחת, אם יצא). ובשעה"צ שם סק"ג נדחק בזה. ומה שתי' שם בפי' דברי הטור, שדעת מהר"ם שגם במגילה אין מדקדקין באותיותי' – אינו מעלה ארוכה, חדא שאינו עולה יפה עם דעת הטור הרא"ש ושאר הראשונים. ועוד, שזהו רק לענין שינוי המשמעות ולא בדלוג תיבה. וכש"כ שאין לפרש בדבריו שר"ל דקאי להדעה שגם בדילג תיבה יצא במגילה, ועוד שהעיקר חסר מן הספר. ואולי כוונתו לומר שבטור מיירי במי שלא דקדק בקריאתה. אבל הפקיע ל' הטור מפשוטו, שכתב להדיא דקאי בחשש שיחסר תיבה אחת. ועוד, דמאי שיאטי' דשינוי משמעות התיבה לנוסח "לגמור". וכן קשה, שאם באמת יצא יד"ח בלא דקדק בקריאתה, מדוע לא יברך לגמור, שכן ה"ז בגדר הלל בשלימות. ועוד אחת היא לנו, דלדברי המשנ"ב דמקשינן למגילה לכל מילי, הא אנן קיי"ל גם במגילה שלא יצא כה"ג במפסיד המשמעות. (ובאמת ילה"ק לאידך גיסא, שמנין לנו ללמוד הלל ממגילה להקל גם בזה שלא לדקדק באותיותי', דשאני מגילה שמקולי אגרת שנו בה). [ואולי י"ל שמדברי הטור ליכא לאוכוחי, דקאי בחשש וספק שמא ידלג, ואמטו להכי כתב שמברך לקרוא ליכא למיחש, לפי שספיקו לקולא, משא"כ במברך לגמור, שאין לו לברך כך מחמת הספק שמא ידלג. אמנם, בודאי דילג אכתי איכא למימר שלא יצא. אלא שנוסף לזה שבשעה"צ לא רמז כלל לפי' זה, גם בדברי הטור רחוק הוא ממשמעות דבריו. וגם בעיקר הענין – ילה"ע מבה"ל סתכ"ב ד"ה ולמקום, שבספק טעה בהלל יש לו להחמיר מחמת הברכה, דהו"ל ספק דלא תשא. וראה שו"ת שאג"א רסי' סט]. ובכלל, שאני מגילה שלא יצא בחיסר תיבה דכתיב בה ככתבם ולשונם, וכמפורש ברמב"ן מגילה יז, א. ואילו הלל דמיא לתפלה וברכות, ונתקן בתורת שירה. ומפורש הפכו בפמ"ג סתפ"ח במ"ז סק"א. וכ"מ בשו"ת סנ"ג סמ"א שגם בדילג הלל שייך עלה שם הלל. ומוכח נמי במג"א סתכ"ב סק"י: אם דילג פסוק אחד (ולא כתב בדילג תיבה). וכן מפורש גם בר"ד בעת הסעודות ביום ב' דחג הסוכות תשכ"ט.

ויש להוסיף, שאם נאמר שבדילג תיבה לא יצא, הרי בשמיעת הלל מהש"צ ועניית ראשי פרקים (וכפי שנהגו גם היום אצל יוצאי

תימן), איכא למיחש שמא יפנה לבו לדברים אחרים כבברכות ק"ש. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 232 הע' 29, שמה"ט הבקיאים אמרו עם הש"צ. ולכאו' לא מחמת שמעכב בלא שמע תיבה או שתים, וכמו בברכות ק"ש שאינו מעכב, אלא שראוי לשמוע כולו. וגם לפעמים יפנה לבו ויחסר ענין שלם, וכבהע' הבאה.

ואף שכ"מ קצת בתוס' ברכות טו, א ובאגודה ברכות פ"ב סמ"ד, ועוד – נראה דקאי אק"ש ומגילה, או שבאם רוצה לחזור יהא על הסדר, ולא קאמר אלא להשוות לענין זה שאין לקרוא למפרע.

ועכ"ז כתבנו לחזור עוד הפעם, מטעם אחר, שלא לגרוע בתקנת אמירת הלל. (וא"ש הא דקיל"ן שבטעה חוזר. ובלא"ה איכא למימר דקאי בטעה ודילג פסוק כבמג"א הנ"ל, או ענין שלם כבהע' הבאה). וגם בפמ"ג שם כתב שאם אומר לקרוא ולא לגמור אם "ידלג באונס יצא אע"פ שמחויב לגמור כולו". [וצ"ע בכוונתו שא"כ שעדיין מחויב לגמור כולו מה שייך לומר שיצא. ואולי ר"ל שמעיקרא הי' מחוייב לגמור כולו, אלא שבדיעבד בדילג באונס יצא. ועוי"ל, דקאי לענין הברכה, שא"צ לברך שוב, אע"פ שמ"מ עליו לגמור בשלימות]. וראה גם בשו"ת שבה"ל ח"ז דלקמן שמ"מ לא קיים תקנתם לגמור כולו.

ורשום אצלי שדנו בזה בשו"ת שבה"ל ח"ז סס"ב. שם ח"ח סל"ט סק"ב. חזו"ע חנוכה ע' רבי. זה השולחן סתפ"ח. שואלין ודורשין ח"ד סכ"ד. הררי קדם סי' קפ. רשימות שיעורים סוכה ע' דש.

והנה, במג"א סתכ"ב סק"ח שאם שמע מהש"צ יצא אלא שמוטב לומר בעצמו בנחת. וכבר כ"כ בסדה"י בענין כוונת הלב ואגידתו ד"ה אחד, הובא במקו"ח שם. והטעם, שאף ששוכ"ע לפעמים אינו מכוון ולפעמים הש"צ מאריך בניגונים.

מילואים טז (הערה 197)

ויש שהנדון בזה, והבאנו סברתם בהלכה יומית אות תשכו. ודעביד כמר עביד, ומ"מ נראה יותר שאין ספיקם מוציא מידי ודאו.

וגם למה שכתבו שהנענועים הוא מעיקר המצוה (וראה בהערות לעיל) – לאו כו"ע מודו בהכי. וגם בזה, בכ"מ מוכח דהיינו בנענועים בכלל, ו(לכמה) לא בנוגע לנענועים בהלל (וראה ריטב"א סוכה לז, ב. ראבי"ה סוכה סתרפ"ג. ועוד). וגם את"ל הכי (ראה הגמי"י לולב פ"ז סק"ה. סק"ס. וכן בל' המחבר סתרנ"ב ס"א. לבוש שם ס"ב. ואכ"מ) – משמע בכ"מ דהיינו רק כשאינו מנענע בשעת הנטילה (וכ"מ בל' הרמב"ם בלולב פ"ז ה"ט ואילך. וכ"כ בכוונת הרמב"ם בערוגת הבושם הראשון (ח"ב ע' קעח). וראה גם בעה"ט ח"ב מב, ד: עיקר נענוע בהלל הוא אלא מי שאין לו לולב בשעת הלל מנענע בברכה. אבל בדעת המחבר דוחק לומר כן – ראה שם סתרנ"א ס"ח). ועוד זאת, דיתכן שהוא דין בהלל ולא בלולב (וראה שו"ת תשב"ץ ח"ב סר"ה (לענין אחר). ולהעיר, שסברא לומר שהלולב גופא מחייב גוף אמירת הלל – ראה פסחים קיז, א: אפשר ישראל נטלו לולביהן וכו'. וראה משנת יעב"ץ מועדים ס"כ. ואכ"מ). ומהיכא תיתי שד"ז גובר על הלל בצבור. ובפרט את"ל שאמירת הלל בצבור (שהיא מצוה מן המובחר – שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ג) היא מגדרי גוף המצוה (ואכ"מ). [ומה גם באופן שמצד אמירת הלל ביחידות, לא יספיק לשמוע קריה"ת, או להתפלל מוסף בצבור]. ולהעיר מב"ח סתרנ"ז בשם רש"ל שא"צ לקנות ד"מ לקטן, שיכול לצאת בשל אב. וגם בט"ז סתרנ"ז סק"א ובמשנ"ב שם בבה"ל ד"ה אביו, שלמדה טובה בעלמא, אם ידו משגת, יקנה לולב לקטן לנענע בהלל. וראה שו"ת אוריין תליתאי ס"כ שלמעשה לא נהגו לקנות לקטנים. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סצ"ה. תשוה"נ ח"א קשפ"ה. וידוע שבכ"מ מצד היוקר גם הגדולים לא נענעו בהלל. וכן מוכח במטה יהודה עייאש סתרנ"ז סק"ב, והובא בכה"ח שם סק"ה, עיי"ש. ושאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך, שכן נהגו בכ"מ. וכש"כ כשיכול לנענע בהודו וכו', רק שאין אצלו לולב במשך כל הלל. ומפורש במנהגים דבי מהר"ם מרוטנבורג: לאחר הלל אז מברכים כל הקהל על הלולב. ובמאירי (סוכה לז, ב ד"ה אה"נ): ועכשיו נהגו להקל ולסמוך על נענוע שבשעת הברכה, וכש"כ במקומות שאין הלולב ומינין שבהם מצוים בריוח, ומפני שהנענוע בקריאת הלל אינו אלא מנהג, ומ"מ ראוי לתלמיד וכו' כל שאפשר לו בריוח וכו'. וכן בערוגת הבושם הנ"ל: כשאין לולב ביד כאו"א בקריאת הלל כמו עתה שאין לולב רק ביד ש"צ אז אין כל אדם מוליך ומביא ומנענע בשעת נטילה. וראה זה פלא, בהיכל הברכה אמור כג, מ (באוצר החיים): מצוה לנענע בהלל ויוצאין בנענוע הש"צ.

ועוד להעיר, שלדידן שמברכים על לולב קודם התפלה ולא "בשעה הראוי' אליו . . קודם הלל" (כל' שעה"כ) וכן אין מקפידים בהפסק וכו' – עכצ"ל שהנענוע בהלל משיירי מצוה היא ואינו ענין לגוף המצוה (וראה קובץ תשובות סקט"ז ד"ה ואמנם. שערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר סי' קכט סקט"ו). ולהעיר גם מא"א מבוטאטש מהדו"ת סתרנ"א ס"ח. שו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי"ד סק"ג. וראה בשו"ת תשוה"נ ח"ג סר"ב מד"ע. [ולהעיר מהסברא של"ש חיוב נענוע בהלל רק בציבור – שמועת חיים ערכין סי"ט. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתרי"ט ס"ח דמשמע שבברכת לולב שבביהכ"נ עדיף שש"צ יברך משום ברוב עם, אף למש"כ בסרי"ג שבעשרה שעושין מצוה כאו"א יכול לעצמו]. והבוחר יבחר.

מילואים יז (הערה 220)

רמב"ם אבוה"ט פי"ג ה"ה – ממשנה שקלים פ"ח מ"ב. פסחים יט, ב. וקמ"ל, דאף שגזרו חכמים על כל הכלים הנמצאים שיהיו בחזקת טומאה (שם ה"ד), ביו"ט חזקתן טהורין. ואף שבירושלים בלא"ה כל הכלים הנמצאים טהורין שלא גזרו טומאה (שם. מטמאי מו"מ פי"א הי"ב), וכנראה הטעם כיון שנזהרו הטמאים בירושלים מחמת שכל העם אוכלים קדשים (ראה מאירי ופי' הר"ש סירליאו שקלים שם מ"א (לענין רוקים הנמצאים בירושלים). ובמאירי שם מ"ב (לענינן): שהוא מקום מוחזק בטהרה. ועד"ז כ' בפסחים ע, א: אין כאן חזקת טומאה בירושלים שהטהרה מצוי' לכל. וראה גם (לענין אחר) לקו"ש חל"ז ע' 24) – לדעת הרמב"ם, בסכינים לשחיטת קדשים גזרו מפני חומרת הקדשים (ובמאירי (שם ושם) פי' באו"א), אבל ביו"ט לא גזרו. ופשוט, שהסכינים טהורים ביו"ט גם לשחיטת חולין. ואדרבה.

והנה, ברמב"ם שמצא הסכין בירושלים. ועיי"ש בראב"ד ובנו"כ. ויל"ע בדעת הרמב"ם, דמוקי לה במצא בירושלים, והלא גם חוץ לירושלים חזקתם טהורים, את"ל (ראה ערוה"ש העתיד (סי' קכא אות ג-ד), הובא בלקו"ש חל"ז ע' 25 הערה 48. ובלקו"ש שם נראה כנוטה לסברא זו. וכ"כ בלקוטי הלכות חגיגה כו, א בז"ת ד"ה ויאסוף בשי' הרמב"ם. וראה שיח יצחק חגיגה שם. ואולי איכא למשמע הכי מראב"ד שם ה"ה, עייש"ה. ויתכן שבסו"ד נטה קו מסברא זו) שהדין שכל ישראל חברים הם ברגל (רמב"ם מטמאי מו"מ פי"א ה"ט) אינו רק בירושלים, והרי ד"ז קאי גם על כלים (כמפורש שם).

[ולהעיר מלשונו כאן, "שחזקת **כל הכלים** ביום טוב טהורין", ולא התנה שזהו דוקא בירושלים. (משא"כ לפנ"ז, במצא בי"ד ניסן, שפי' דקאי בירושלים). וכמו"כ יל"ע, דמשמע קצת, שד"ז הוא בכל הכלים, שחזקתם טהורים, ולא רק בסכינים הנמצאים, ולפ"ז אין הטעם משום שבודאי הטבילו לצורך שחיטה, וכמ"ש בפיה"מ שם (וכבר העיר בכס"מ עמש"כ הרמב"ם כאן לפרש באו"א, לפי של"ג על כלים הנמצאים ביום זה) – שרק בי"ד ניסן אמרו כן, שצריך להטביל סכיניו לצורך שחיטת פסחו, משא"כ בשאר יו"ט ל"ש למימר הכי. אבל משמעות סוגיית הגמ' פסחים שם, וכן במאירי שם, שגם ביו"ט הוא מה"ט. אלא, שבשאר כלים בלא"ה טהורים בירושלים, כנ"ל].

(ובאמת, עיקר כוונת הרמב"ם **שאפי'** בירושלים במצא בי"ג שונה ומטביל, וכמ"ש הראב"ד בביאור דעתו, דאוקי לה בנמצאת בירושלים, דעכצ"ל דלא מיירי חוץ לירושלים, שבלא"ה חייב בטבילה. והכריח מזה, שגם בירושלים גזרו על סכינים הנמצאים, חוץ מהנמצא בי"ד ובויו"ט. וא"כ אפ"ל, שלענין זה – קאי גם בנמצאת חוץ לירושלים. אלא שד"ז לא נתפרש להדיא ברמב"ם).

ולכאו' צ"ל, דאף שגזירת כלים הנמצאים הוא בפשטות מחשש שנפלו מע"ה (וראה אפיקי מים טהרות (מיטלמן) סס"ב סק"א, בשלילת ד' הח"א טהרות ס"ז סק"ד דמיירי ברובם חברים. וראה שם ס"ח סק"ד שהוא מחשש מיעוט זבים), מ"מ חמירי מכליו של ע"ה בענין זה, שלא אמרו שחברים הם ברגל וכליהם טהורים רק בכלים של ע"ה, שאפשר לברר אצלו אם נטמא (אף שא"צ לברר בפועל), וכאן מיירי בכלים הנמצאים (בשווקים וכו'), ויש לחשוש שמא בזב או במת נטמאו (שם ה"ד), שהרי לא כאו"א יכול לטהר עצמו. [וכמו רוקים הנמצאים בירושלים, שאף שבאמצע הדרך טהורים מה"ט גופא, לפי שכל ישראל טהורים ברגל, שבצדדים טמאין, כיון שהטמאים ברגל – והיינו, מי שנשאר טמא ואינו יכול לטהר (פיה"מ שקלים שם מ"א) – מועטים ופורשים לצדי הדרכים (משנה שקלים שם. רמב"ם אבוה"ט פי"ג ה"ח)]. (ואף שלשונו במטמאי מו"מ פי"א הי"ב משמע קצת דשוו אהדדי (כלים של ע"ה וכלים הנמצאים) – יל"ד. ובלא"ה מוכרח לחלק ביניהם (ולהיפך), שהרי כלים של ע"ה טמאים גם בירושלים, והיינו אפי' טומאת מת, משא"כ בכלים הנמצאים (וראה גם ח"א שם ס"ח סק"ג)).

ומ"מ הקלו ביו"ט בירושלים, אף בנמצאים. (וצ"ע מ"ש מרוקים הנמצאים, שבצדדים עכ"פ טמא. ולהעיר ממאירי פסחים יט, ב שגם בכלים הנמצאים, באם מצאם מוקצים במבואות קטנים, כמו שפינהו אדם לשם, טמאים. ונראה שפי' כן מש"א בפסחים שם "בגזייתא". וצ"ע דבגמ' קאי לר"מ דוקא).

ואף שע"ה אין בקיאין בדיני טומאה (ראה פיה"מ כלים פ"י מ"א. מטמאי מו"מ פ"י ה"א) ובפרט בטומאת היסט (מטמאי מו"מ פי"ג ה"ד) וכן אין יודעין הלכות טבילה וחציצה (שם ה"ב), ומה שייך לברר אם נטמאו או לא. וצ"ל שגם לזה ל"ח מה"ת כ"א מחמת גזירה, לפי שרובם בקיאין ונזהרים, ורק מדרבנן חיישינן למיעוטא, וברגל ל"ג לחוש לזה. [ודוגמא לדבר: דין טומאת מת, שבכלי סתם של ע"ה חוששין שמא טמא מת הוא (מטמאי מו"מ פי"א הי"ב. שם פי"ב ה"א), ובאמר להדיא שכלי זה טהור מטומאת מת נאמן (פי"א שם. וראה לקו"ש שם ע' 23). וכן במכירו שאוכל בתרומה (פי"ב שם). וכל גזירות חכמים הם כך, ולדוגמא, שמחד גיסא ע"ה מטמא גם בהיסט (לדעת הרמב"ם. ובמק"א הארכנו. ואכ"מ), ולאידך בסתמא ל"ח לטומאת היסט בע"ה, אף שאין בקיאין בטומאת היסט, ורק כשנמצא לבד ללא השגחה (פיה"מ טהרות פ"ז מ"ב). ולהעיר מתפא"י טהרות פ"ח מ"ב (בבועז סק"ד) שאשת ע"ה נאמנת לפעמים]. ויומתק יותר להנת' בלקו"ש שם ע' 25, שברגל חל גדר ציבור על כולם. (ולהעיר, שבשעתו בהשיחה – כ' חשון תשמ"ו – נת' בזה, שהוא **מעין ודוגמת** ("כעין דאורייתא תקון") הדין דטומאה הותרה בציבור).

ובראב"ד (הנ"ל) כ' שחוץ לירושלים יש לחוש משום מגעות עוברים ושבים, משא"כ בירושלים שאין טמאים מצויים שם. ופשוט, שאין לפרש בכוונתו דחיישינן לנגיעת נכרים – דלשונו ל"מ כן. גם י"ל דמיירי בישראל החשוד על הטהרות יותר מע"ה, שע"ה רובם נזהרים מטומאה ורק מדרבנן גזרו, משא"כ במי שלמטה מדרגת ע"ה.

מילואים יח (הערה 262)

ומצו"ב מה שכתבנו בנושא זה במענה לא' הרבנים שליט"א: בקיצור נמרץ ממש, הנה הלכות מועד עקורות ואין למדות זו מזו. ובכל אופן מצינו כמה הגדרות בפוסקים שלא כל דבר שהוא מעשה הדיוט הותר כשנכנה במועד. (ולהעיר מפמ"ג תקלא, מ"ז ב בגזירת גילוח גם משום מלאכה שאינו יפוי כ"כ. ובנוב"י קמא יג אם נסתפר כבר קודם הרגל שאינו צורך כ"כ). וכש"כ ביש בו טירחא כגון פינוי חצר אפילו מכעורה לנאה. וכשאפשר באו"א או שאין הדרך כך – ראה מו"ק ט, ב, בתכשיטים לזקנה שאין דרכה כך. ואף דלא קייל"ן הכי – ראה מור וקציעה ועדוה"ש תקמו בבחורה ולאיש. ואולי התם קאי גם בכוחלת שהיא מעשה אומן, ראה תורת האדם. וכן מצינו בתורת האדם מו"ק ח, ב לגבי עשיית נברכת שאפשר לכבס בלא הבריכות. ובריטב"א מו"ק ה, א – לחטוט בור לשתי' שיכול ליקח מבור של רבים. ובתוס' הרא"ש מו"ק י, ב להתיר מעקה למרפסת רק ג' טפחים. ובשו"ע תקלו, א בצרכי רכיבה רק אם לא ניסה ברגליו. ובמג"א תקמד, א – בתיקון מרחץ דאסור שאפשר שלא במרחץ ובשעה"צ שם ו, דהיינו גם במעשה הדיוט. שו"ת חיים שאל ב, מג להגי' ולתקן ס"ת של יחיד אף שהמנהג לקרוא בשלו לפי שאפשר בשל ציבור. שעה"צ תקיא, י לבקע עצים לחתיכות קטנות שאפשר לבשל בל"ז. והמנהג לשנות באגרות שלום ובפוסקים לחוש שאינו צורך המועד – ט"ז תקמה, לב ומג"א כא ועדוה"ש יג (אבל במשנ"ב שם לב שהוא חשש מעשה אומן). א"ר תקמד, ו לבנות ספסל לצורך קריאה ליל הושע"ר גם במעשה הדיוט. שלחן עצי שטים תופר ג, שרק אם אין לו מה ללבוש הותר תפירת בגד חדש. ואולי שם טירחא גדולה וקרוב הוא למעשה אומן. וכעי"ז במג"א תקמא, ח ופמ"ג שם ולבושי שרד שם ומשנ"ב שם יג שאסור לתפור לקטן לברית שאפשר לכרוך בשיראין. (אבל ראה א"ר שם ח, שבריב"ש רכו מיירי במעשה אומן ושאין להתיר משום כבוד הבריות).

וכן מצינו יש שהחמירו בקיפול טלית. ואולי ה"ט דהחומרא בצילום.

וכבר כתבנו שכן יש לבאר מש"כ באו"ר תס, ו בשם אמרכל שלא לצייר בדפוס בלחם – שאינו משום מעשה אומן, אלא שאינו צורך המועד.

והנה, במו"ק י, א: כיון דאפשר לממלייה במאני לא טרחינן. וכתבו התוספות – משמע דאין מותר אלא לצורך המועד. ולכאו' כוונתם שאין מותר אלא בדבר שמוכרח המלאכה בשביל צורך המועד משא"כ באופן שאפשר את אותו צורך בלי המלאכה. אמנם, לא קייל"ן הכי לדינא. וגם התם הוא משום טירחא. וברמב"ן שם שההיתר לסרג משום מעשה הדיוט. ובדעת האוסר צ"ל משום טירחא.

ולהעיר בדברי התוס' דמשמע דקס"ד שהותר גם שלא לצורך המועד. ואולי כהשיטות שמלאכת הדיוט מותר שלא לצורך המועד. ובראשונים משמע בכמה אנפי אם ההיתר משום דבר האבד, ולפ"ז משמע שהוא מעשה האומן, או משום צורך המועד או מכשירי או"נ – ראה רא"ש מו"ק א, יח. (שהוא דה"א. ואולי רק בשי' ר"מ אמרה, שהרי לר"י הותר רק ממתחין ולא מסרגין. ועכצ"ל דלא ס"ל דהוי דה"א. ואולי משום טירחא יתירה. וכ"ה בפי' הר"ש בן היתום. וכ"ה בנשמ"א קי, א. וצ"ע אם הוא דה"א ולצורך המועד מדוע אסור במקום טירחא. ובשיטה שם משום עובדין דחול. וצ"ב). רי"ו הובא בב"י תקמא, ב. ריטב"א שם (מחמת הצורך לישן). רמב"ם יו"ט ח, יג (שהובאו בהדי דיני מכשירי או"נ. ולפ"ז הותר גם במעשה אומן לדידי'. וצ"ע הא דשוין שאין מפשילין. ולר"ש בן היתום ונשמ"א משום טירחא).

עוד דוגמא להמדובר לעיל – מג"א סוסי' תקלג שמספק לא טרחינן.

ויש שהגדירו שהוא כשאין צורך לעשותם דוקא במועד, או שנשארת התוצאה אחר המועד, ונראה שעיקרו משום אחר המועד.

במש"כ בנוגע לתלישת עשבים לזכר תחה"מ – הרי למבי"ט א, רנ אכן הוא צורך המועד. וי"מ גם בשו"ע דקאי לצורך בית הקברות ולא זכר לתחי' – א"ר תקמז, יא. ולחולקים אכן מוכרח שלא כל דבר הנאה בגדר צורך.

ומש"כ מדין גבשושית – הרי מפריע להליכה. ובראשונים שהוא בכדי שלא יכשל במועד.

ומש"כ בשם האג"מ בתקיעת מסמר – הרבה חולקים על הגרמ"פ. ויש שביאר דל"ד לגבשושית שמכוער בבית, וכאן הוי יפוי יתר. ובלא"ה, שם חשש שיכשל, כנ"ל

כן מצינו להתיר לאפות פת נקי' גם כשיש הדראה. ואיסור שכר חדש רק משום הערמה ולא בעצם.

והאריכו בכ"ז בכמה מלקטים בדיני חוה"מ. וראה גם בשמירת המועד כהלכתו. וגם אנן בעניותין הארכנו פעם בזה בדרשה בחוה"מ ב770.

מילואים יט (הערה 362)

ומה שכתבו בכ"מ מסברא, בכללות בגדר דחובת ברכה"ת, שאין איסור ללמוד ללא ברכה"ת כ"א חובת ברכה – להעיר מל' אדה"ז בסידורו (נעתק כאן בפנים. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב, ובמה שהובא שם משיחת אחש"פ תשל"א). ועד"ז הוא במג"א סמ"ו סקט"ו. חיי"א כלל ט ס"ג. משנ"ב ס"א סק"ח. סמ"ז סק"ב. בא"ח ש"א וישב סי"ב. ועוד. (וראה בחודש האביב לבעל פלא יועץ ברכות מח, ב. דברי מנחם בהגה"ט ס"א בהקדמה). ולהעיר מל' המדרש בדב"ר פי"א, ו: אין מותר לו לקרות עד שלא יברך. וראה גם שו"ת שלמת חיים סמ"ח. ומוכח כן מעצם השקו"ט באמירת תחינות לפני ברכה"ת, אף שאין דעתו לשם לימוד. וכן מדעת הגר"א לאסור להרהר, אף שאינו מברך על הרהור. כן ילה"ע שלפענ"ד מוכרח כן גם מהמענה להרב העכט (נדפס בתשורה העכט כסלו תשס"א. ליקוט מענות תשמ"ו ע' 144). ואכ"מ.

ובלא"ה, סברא זו כשלעצמה אינה מועילה, דסו"ס יש כאן חובת ברכה ואין לעשות מצוה ללא ברכה, וכדין ערום לא יתרום. ולהעיר מל' הט"ז סתרפ"ח סק"א שאף שברכות אין מעכבות עון גדול הוא. [אלא שמקום לומר שכיון שבפועל מברך אח"כ לית לן בה. אבל להעיר מפמ"ג או"ח ס"ח במ"ז סק"ט. ועוד, דלא מהני מה שיברך אח"כ, שהרי דינו שיפקיע א"ע, וכל תיבה ותיבה מצוה באנפי נפשה היא (משא"כ בשאר מצות שי"ב שיהוי שהברכה חלה גם למפרע לפי שמצוה אחת היא – ראה לבוש ס"ח סי"א). או"י בדעתם, דלית לן משום ערום לא יתרום בברכה"ת, שהוא בגדר ברכת השבח לדעתם (ראה שו"ת מהרש"ג שם. ועוד). אבל בלקו"ש חי"ד ע' 148 הערה 6* (וראה גם בהמשך השיחה) שבברכה"ת יש גדר ברכת המצוות (נוסף לברכה על גוף נתינת התורה, מעין ברכת הנהנין. וראה גם אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות שעז). וי"ל דחמיר טפי משאר ברכת המצוות, שהברכה שייכת לגוף המצוה, והברכה נכללת בגוף מצות ת"ת, והיינו שהברכה היא דין וגדר בלימוד התורה ולא משום דין ברכה קאתינן עלה, ומעכבת המצוה. וראה שו"ת דבר אברהם ח"א סט"ז סקכ"ז. ובארוכה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרב הנ"ל. ואכ"מ]. ולהעיר מאג"ק חי"ט ע' שצ בטעם אמירת ברכה"ש בבית, מחמת שכמה זמן בין הקימה לביאה לביהכ"נ, ובינתים אא"פ שלא יבטא דבר תורה.

ועוד ילה"ע, והוא העיקר כאן, מל' החינוך מ' תל: כל שקרא בתורה בשחרית קודם שיברך הברכות המתוקנות בתורה ביטל מצוה דאורייתא. ומ' להדיא דלא מהני מה שיברך אח"כ, והוא מעוות לא יוכל לתקון. וראה בדברי חמודות שהרא"ש ברכות פ"א סי"ג סקע"ט, בפי' "שלא ברכו בתורה תחילה": דש"מ שהיו מברכין אלא שלא הקפידו שלא ללמוד כלל קודם שיברך אבל כשבא לימוד לידם למדו ואח"כ כשזכרו היו מברכים על הלימוד שאח"כ ואפ"ה קפיד קרא וקאמר שע"ז אבדה הארץ. ועד"ז הוא בב"י רסי' מז: בתחילת עסקם בתורה בכל יום. (ולפ"ז אפשר שגם אותם שצידדו שאין איסור ללמוד ללא ברכה כנ"ל, מיירי במקום שאא"פ לברך מאיזה סיבה, או במקום ספק, שאין לימנע ממצות ת"ת מחמת ספק (ראה עד"ז בשו"ת גוו"ר סי"ד לענין הישן שינת קבע ביום, שלא ראינו מי שנמנע לקרות מפני הספק שלא יוכל לברך. אבל ראה שו"ת גוו"ר סי"ג. וי"ל, דמצות ת"ת שאני שמחויב בה תמיד ואין לבטל הימנה מחמת ספק בברכה), דאלת"ה הא ע"ז קאי הך דלא בירכו בתורה תחילה).

איברא, שיש המצדדים לקולא מכמה טעמים אחרים, שבספק אם עלה השחר יכול להקל, והרי כמה דעות בזמן עלוה"ש (אבל ראה בא"ח שם). ויש שהפליגו בדבר שעד נה"ח בספק קאי. ובאו"א, שכיון שנסתפקו הפוסקים אם חייב ברכה"ת בניעור כל הלילה, יכול לסמוך בענין זה על המקילים. [אלא שכ"ז רק להסברא שאין איסור עצמי בלימוד ללא ברכה"ת. אבל י"ל לאידך, שהאיסור הוא רק מחמת חיוב הברכה וכשא"י לברך (מחמת ספק בזמן עלוה"ש, או בגוף החיוב) ליכא איסורא. וראה שיחת אחש"פ תשל"א. ועדיין הדברים תלויים ועומדים בהשקו"ט אי קיי"ן סב"ל בברכה"ת, שלכמה דעות ה"ז מה"ת, ונפק"מ בספק אם בירך ברכה"ת אם חייב לברך (והארכנו בזה במק"א. ואכ"מ). ועוד איכא בגווה, דאיכא להנדז בסברא הנ"ל, דליכא איסורא כשא"י לברך, די"ל דל"מ סברא הנ"ל למ"ד דברכה"ת דאורייתא, וכדמוכח מבע"ק שמברך לאחרינ כיון שהוא דאורייתא, וא"ש ד' החינוך הנ"ל. ולהעיר ממאירי ברכות כ, ב ד"ה יש בטעם שלא חייבו לבע"ק להרהר בברכה"ת לפני ק"ש].

אמנם, ילה"ע בדעת כמה מהמקילים, דס"ל מעיקר הדין שבניעור כל הלילה פטור מברכה, ורק בכדי לצאת ידי ספק כתבו שיש לשמוע מאחר ולהתכוון לצאת. ואמטו להכי, כשאין מי שיוציאנו, כל כי האי לא החמירו עליו ולבטל מדברי תורה, ושפיר יכול להמשיך בלימודו. אמנם, לדידן שקיי"ן לעיקר שמברך ועד כדי כך שלכתחילה נוהגים בשופי לברך בעצמו, וה"ט שדינו כברכות השחר (לפי שמעיקרא לא היה דעתו לפטור רק ליום ולילה, או מצד ברי' חדשה, וכדלקמן), צ"ע לה'התיר להמשיך ללמוד בריוח. ובפרטיות יותר, שכיון שדעת אדה"ז (סמ"ז סק"ז) כשיטת ר"ת, שרק עלוה"ש מחייב בברכה"ת (אלא דס"ל בדעת ר"ת שגם המשכים לפני עלוה"ש מברך מיד), ואילו שינת קבע ביום וגם נמלך אינו מפסיק כלל, ממילא מוכרח לברך מיד (משא"כ בשיטת המג"א דס"ל שבניעור כל הלילה חובת הברכה בעלוה"ש היא מחמת שדעתנו לפטור יום ולילה, שמקום לומר שבכאן דעתו לפטור גם על זמן שאחר עלוה"ש. ויש להוסיף מחמת הסברא שבתר"י ברכות (ו, א בדפי הרי"ף) בטעם שבברכה"ת הלילה הולך אחר היום, שיצטרך לחזור ולברך שאף על פי שבשאר הדברים אנו אומרים שהיום הולך אחר הלילה גבי הקריאה הלילה הולך אחר היום דאנן יזפינן ביממא ופרעינן בלילא. וא"כ אפשר שהכל הולך אחר דעת האדם, והמשך לימודו ביום כשלא הפסיק באמצע נגרר אחר הלילה. אבל כ"ז לא יושיענו כשהפסיק בינתיים). וראה תהל"ד סמ"ז סק"ח. ועוד להעיר, שגם לסברא שהניעור כל הלילה אינו חייב בברכה, היינו רק כשלא הסיח דעתו מללמוד, כמ"ש אדה"ז להדיא, ולאו כו"ע צדיקי גמירי נינהו.

ואכתי איכא למימר, שגם לדידן שנתחייב בברכה"ת, חיוב הברכה מצד בריה חדשה (ראה גם שיחת יט"כ וש"פ וישב תשט"ז) הוא על הגברא ("כמו כל ברכת השחר" – ל' אדה"ז בסידורו. וכ"ה גם בשו"ע שלו סמ"ז ס"ז: "כמו שאר ברכות השחר שנוהגין לברך אף על פי שלא נתחייב בהן". וראה מה שביארנו בזה בעניותין במקורות להל' יומית אות שעז הנ"ל), אבל עדיין יכול ללמוד על סמך ברכתו מיום שלפנ"ז. עוד יש לצרף באומר תהילים מדין תחנונים (ראה א"א מבוטשאטש סמ"ו ס"ט – נגד"ד), או באמירת מנין המצות, ללא טעמי ההלכות. ולחד מ"ד א"צ לברך לתלמוד ולמדרש (ברכות יא, ב. ועיי"ש ברי"ף. וראה גם במקורות ועיונים הנ"ל).

ויש המביאים ראי' מההנהגה בעת ההתוועדויות (דפורים וכדומה) שנמשכו עד אור הבוקר, או מאמרי חגה"ש לפנות בוקר, וקשה לה"ר מכל כיו"ב, ובפרט – באופן של ידיעת השלילה, ובהעדר ידיעת כל פרטי הדברים על בוריין, ואין למדין הלכה מפי מעשה. ולפום ריהטא, בעיוניי ביומנים ובלוחות כמה שנים נראה שכמ"פ הי' לפני זמן עלוה"ש הנקוב בלוחות, ואדרבה – ניכר שלמרות האריכות נגמרו בהדגשה סמוך ממש לעלוה"ש, ולא אח"כ. ועוד זאת, שכמה שיטות ישנן בזמן עלוה"ש (והארכנו במק"א ואכ"מ בבירור זמן עלוה"ש לשיטת אדה"ז). ובלא"ה, גם את"ל דלא ככל הנ"ל, התם שאני משום ביטול ת"ת דרבים, ופשוט שאין להוכיח מזה. [והעיר ח"א ממעשה שהגש"פ שבאו תלמידיהם וא"ל שהגיע זמן ק"ש, ומדוע לא אמרו שצריך לברך ברכה"ת, ובפרט להגי' שעסקו בהל' הפסח. ובפרט שגם סיפור יצי"מ בכלל ת"ת. וגם איך קרה כדבר הזה שנכשלו בלימוד ללא ברכה"ת. והלנ"ל ל"ק שה"ז ת"ת דרבים, נוסף לזה שאפשר שכוונתם היתה שהגיע זמן סמוך לעלוה"ש. ובלא"ה אפשר באמת שאמרו ברכה"ת (או שיצאו יד"ח בשמיעה מאחר למאן דאית לי' הכי. אבל בכ"מ הגי' שאמרו הגיע

זמן עה"ש. ובתוספתא פסחים פ"י שהיו עסוקים בהלכות פסח עד קרות הגבר. ומפורש שהפסיקו בעלוה"ש (או קרות הגבר שזמנו בעלוה"ש או גם לפנ"ז), אף שזמן ק"ש משיכיר)].

ולהעיר, שגם את"ל כמקילים, צ"ע הסברא להקל ולא לברך, שע"כ לא מצאנו אלא באנוס וא"י לברך, אבל כאן הרי ברכה לפניו, ואמרינן לי' זיל וברוך, ולא להשתמט מקיום מ"ע דאורייתא (לכמה דעות). וגם למקילים, היינו רק כשהוא באמצע לימודו שיש כאן גם דררא דביטול תורה, ולא באופן שהרבה בטלים לפניו, מאחר דמפסיק ומבטל בלא"ה, וכגון שטבל כבר במקוה וכדומה. ועוד ועיקר, שהרי אפשר בהרהור, וליכא משום ביטול תורה. אבל כולי האי א"צ להחמיר, לבטל מלימוד התורה בזמן עלוה"ש הכי מוקדם. וק"ל.

ומה שעדיין י"ע, האם כדאי להמתין ולברך ברכה"ת רק אחרי שניעור משינתו לצאת דעת הסוברים שבישן שינת קבע ביום מחוייב בברכה"ת (שבפשטות כ"ה מעיקר הדין אלא שהמנהג אינו כן), וכן שהניעור כל הלילה אינו מברך רק כשישן לפנ"ז. ואף גם זאת, שגם למה שנהגו שלא לברך בשינת קבע ביום, מקום לומר שכ"ז רק ביישן שינת קבע בלילה, שלגבי שינת הלילה ה"ז בגדר שינת עראי (ולהעיר מחי' הרא"ה ברכות יא, ב בטעמא דמילתא שאינו מברך על שינת היום, שביום לאו זמן שינה היא. ועד"ז הוא בשבה"ל סוסי' ה). אבל בניעור כל הלילה שאני, ששינת היום היא שינת קבע שלו. אלא שהפוסקים סתמו בזה. (וכן אם נפרש ששינת היום אינה היסח הדעת גמור, הכא שאני. ותלוי בטעמי המנהג שלא לברך בשינת היום. וכן י"ל לסברת המג"א שם שדעתו שלא לפטור עד למחר, שבישן אח"כ דעתו שלא לפטור עד אחרי שינתו, ראה מהרש"ג שם. תוספת חיים שם. ועוד. ועוד זאת, שלסברת רעק"א שבהע' הבאה, בניעור כל הלילה וישן ביום שלאחריו, ממנ"פ מברך). ולאידך, נכון שיקרא ק"ש קודם שינתו, ואין לקרוא ק"ש ללא ברכה"ת לפני', ובפרט לפמשנ"ת אצלנו במק"א (נדפס בס' זכרון תפארת איש) שק"ש אינו בגדר תחנונים וחייב בברכה"ת לכו"ע (ולא נחלקו בגדר ק"ש רק לענין קריאתה אחר ברכת אהבת עולם שצ"ל "נראית ברכה לשם עסק התורה" (שו"ע אדה"ז סמ"ז ס"ו) ו"ק"ש ותפלה לא תשיבי לימוד לעניין זה" (כל' הב"י שם)).

והחושש שישתקע בשינה, נכון שיברך ברכה"ת מיד ויקרא ק"ש, וליתר שאת יכוון אח"כ באהבת עולם לצאת ברכה"ת למ"ד שמברך על שינת היום.

מילואים כ (הערה 385)

ומועתק כאן ממענה לשואל כעניין: הענין דאכילת הסעודה לפני חצות – שייך למש"כ כמה מהפוסקים שאף שמותר מעיקר הדין לקבוע סעודה עד שעה עשירית (וכש"כ כשזמנה קבוע) יש להחמיר להקדים לעשות בשחרית מפני כבוד שבת. ואף שאדה"ז לא הביאו – הובא ברמ"א בהל' פורים סתרצ"ה (אלא שי"מ בדבריו באו"א). וד' הרמ"א הנ"ל הובאו אצל כמה אחרונים במקומו בסרמ"ט. וגם נזכר בשיחות קודש בנוגע לסעודת פורים. ודון מינה ואוקי באתרין. וכש"כ בסעודה גדולה דהושע"ר. ומובא בפוסקים דשכיחא שכרות בסעודה זו. ולהעיר ממש"כ בערוה"ש סתרס"ד סי"ג וסרמ"ט ס"ז. אלא שדבריו צע"ג שהרי מצוה בדבר. וראה נהג כצאן יוסף פא, ב והובא במל"ח סכ"ד סכ"ז.

ובפרטיות יותר: הנה בפי' ד' הרמ"א נחלקו בשתים: פי' מלת שחרית – חצות או שעה עשירית (ראה הגהות יא"פ וביהגר"א לשם); האם ה"ז דין רק בנוגע לפורים. והנה, ידוע מכ"מ שאא"פ להוכיח דעת אדה"ז ממה שהשמיט פרטי דינים (ואכ"מ בזה), וכש"כ בדבר המובא שלא במקומו בשו"ע גופא. והרי גם הרמ"א הביאו רק בהלכות פורים, ובסרמ"ט לא נז' מאומה מזה. וה"ה והוא הטעם בדעת אדה"ז (שלא הגיעו לידינו הל' פורים שלו). ויתירה מזו, דאדרבה כש"כ הוא מדעת הרמ"א. ואיך אפ"ל בדעת אדה"ז שמהשמיטו ש"מ דלא ס"ל, דאדרבה – הרי אדה"ז מחמיר כאן יותר מהרמ"א, והרי הרמ"א עצמו – לפי הנראה מפשטות דבריו (וכ"מ מל' המג"א ועוד) – לא ס"ל כלל להאי דינא שמצוה להימנע מלקבוע סעודה משעה י' והלאה בסעודות שזמנן היום. (אלא שבמנוה"ט ר"ל ולפרש בהרמ"א דס"ל ג"כ מחומרת הב"ח). ואעפ"כ כתב הרמ"א שהמנהג לעשות הסעודה בשחרית. וכש"כ וק"ו בשי' אדה"ז שהחמיר טובא. ואם בנוגע לפי' ד' הרמ"א – הנה אף שבהגהות יא"פ מ' קצת שמפרש כוונתו לשעה עשירית (וג"ז יש לדחות שאין הכרח שכוונתו לפרש ד' הרמ"א), בכ"מ כתבו שכוונתו לחצות. וכ"ה פשטות משמעות דבריו. ויתירה מזו, שבד"מ כתב להדיא בבוקר. ועוד זאת שכשם שבד' הב"ח והמג"א שכתבו שעה עשירית – כתב המשנ"ב ד"לאו דוקא הוא" והכוונה לחצות (אף שצ"ב קצת) – הה"נ שיל"פ כן בד' אדה"ז. וק"ל. ואל תשיבני, מנ"ל להרמ"א להחמיר כ"כ – ד(נוסף למש"כ חלק מהאחרונים דפורים שאני דשכיחא שכרות, עוד זאת ועיקר) דז"פ שאין כוונת הרמ"א מדינא כ"א ממנהגא. וי"ל בטעם המנהג בכמה אנפי: שי' הראב"ד שהוא איסור מדינא; בב"ח (מקורו דהמג"א ואדה"ז שמצוה להימנע מלקבוע לאחרי שעה עשירית) כ' שאנשי מעשה נזהרים מחצות. ועוד ועיקר, שבדבר שהוא מנהג קבוע לרבים – זמן סעודת פורים (משא"כ שאר סעודות שהן כרצון איש ואיש) נהגו לקובעה לכתחילה בבוקר מפני כבוד השבת, אף שאי"ז מדינא כלל. (ואוי"ל (בדוחק עכ"פ) שז"כ הק' בשיחה דלקמן, שאף שצ"ל לפני חצות אין לדייק על השעון – את"ל שהרושם דייק בההעתקה – שר"ל שאינו הכרח גמור. אבל מחוורתא שחסר קצת בההנחה, כי הלשון אי"מ כ"כ בהשקפה ראשונה). וא"ש כהנ"ל והכל על מקומו יבוא בשלום.

ובכל אופן, איך שלא יהי' הפי' בכ"ז, בלוח כולל חב"ד מפורש בנוגע לפורים שהמנהג לעשותה לפני חצות, למרות ד' אדה"ז הנז'. ובשיחות קודש (שיחת ש"פ תצוה תשל"ז. ש"ת משפטים תשמ"א) נז' כן ג"כ בפשטות. וא"כ עכצ"ל כנ"ל.

וגם בקצוה"ש סס"ט בבדה"ש סק"ח שר"ל ולחלק בין סעודת פורים לשאר סעודות – גם הוא נזהר בלשונו בכותבו ש"מסעודת פורים אין ראי' כ"כ", ושמ"מ "פשוט דכל מה שמקדימה יותר עדיף טפי", וש"כן המנהג להקדים הסעודות (היינו שאר סעודות) כל מה דאפשר". (לאידך, מעשה רב כמ"פ שרבותינו נשיאינו לא נזהרו ב"כ בזה אפי' בסעודת פורים (ראה סה"ש קיץ ת"ש ע' 37. וכן נמסר בהנהגתו הק'. ולהעיר מאג"ק ח"ח ע' רמז. וראה ר"ד מינ"ד אד"ש תשי"ד). וכפה"נ – בדא"פ עכ"פ – מרוב הטירדות בצרכי הכלל ועניני קדושה וכו' וכו').

ובנוגע להשקו"ט בכוונת הרמ"א – אין הכרח לכאן או לכאן. וכבר מילתנו אמורה, מד' המג"א שנהגו להשתכר בהושע"ר (ובכלל – בכל סעודת יו"ט מפורש ברמב"ם ושו"ע אדה"ז דשכיחא שכרות, ושלכן חייבים בי"ד להעמיד שוטרים וכו'. והרי חייב לקבוע סעודתו על היין ולשמוח ביין וכו'. ואף דבהושע"ר יש רק מצות שמחה ולא עונג – כבר נהגו לקובעו כמו יו"ט. וראה פנ"י סוכה לח, א. מגדול עוז שביתת יו"ט פ"ב ה"ג. שו"ת קול אליהו ח"א סי"ג. ועוד. ובמכ"ש משבת – ראה עירובין סא, א. אבל ראה לבוש או"ח סרצ"ב. אבל אדה"ז השמיטו שם). וכ"ה המציאות לדאבוננו בכ"מ כהכנה לשמע"צ ושמח"ת. וד"ל.

ואף שיש להנדז בכהנ"ל ואין הכרח גמור – מ"מ יש ראי' להסוברים שבפורים המנהג לאכול לפני חצות – כמפורש בשיחות קודש. ולהסוברים שהטעם משום קביעות סעודה כנ"ל. וגם להסוברים שהטעם משום שכרות – הוכח שכ"ה להדיא בנוגע ליו"ט בכלל והו"ר בפרט. ומה"ט לא כתבנו ש"יש להחמיר" וכיו"ב, כ"א "אם אפשר". אבל במקום הצורך, ומשורת הדין, הרי יש שכתבו להקל גם אחרי שעה עשירית. וכ"מ קצת בבהמובא בסה"ש תש"ה – הועתק להלן – שנהגו בבית הרב להיכנס לסוכה לפנות ערב בהושע"ר, ולפעמים אכלו פת].

מילואים כא (הערה 477)

והרי באומר מוריד הגשם יוצא לכו"ע (באה"ט סי' קיד סוסק"א. הגהות רעק"א שם. משנ"ב שם סק"ב. **ועוד.** וכ"מ קצת מהמנהג שבמג"א שם סק"א. וי"ח. ואכ"מ. לאידך, גם אם לא הזכיר גשם יצא יד"ח כיון שאמר טל), ואין כאן בית מיחוש.

והרי יש מורים שגם אם מתפלל במנין אחר ה"ה נגרר אחר מנין הא', ודיינו להקל בזה ותו לא. ובסגנון אחר, שממש"כ בפוסקים שאומר מוריד הגשם בשחרית אא"כ **מתפלל** במנין אחר, מ' קצת שכל שאינו מתפלל עם המנין השני לא סגי, אף ברגיל להתפלל עמם וכדומה, דאל"ה עדיפא הול"ל, וק"ל.

ועוד איכא בגווה, שעיקר הדין שאין מזכירים גשמים קודם הכרזה הוא רק שלא יהא אגודות אגודות, ובאמת ראוי להזכיר בשחרית, אלא שאא"פ להפסיק להכריז בשחרית, אבל כל שהכריזו כבר במנין א' י"ל דל"ש לגבי היחיד דין אגודות אגודות (וראה גם מחה"ש סתפ"ח שם כעי"ז. ואפי' במעריב מצ"ע ראוי להזכיר לולא הטעם דלית עמא תמן. ולכן בדיעבד אינו חוזר אם הזכיר גשמים, כנ"ל).

ולכאו' אפ"ל דדמיא לקבלת שבת שנגרר אחר רוב אנשי העיר (שו"ע אדה"ז סרס"ג סי"ט במוסגר. ולהעיר, שבשו"ע אדה"ז מ' קצת שהעיקר ביהכ"נ שרגיל להתפלל בו אלא שהעדר הקבלה דרוב העיר אלים להפקיע הקבלה מחמת הרגילות. ואולי נפק"מ במחצה על מחצה. גם יל"פ בדעתו דתרוויהו לקולא, שאם בביהכ"נ שרגיל לא קיבלו שבת אינו נגרר אחר רוב העיר שקיבלו).

ובאמת, יל"ע בכ"מ שנז' שהתפללו הקהל ערבית ונגרר היחיד (לענין הפס"ט, אבילות, הזכרת יעו"י בברהמ"ז, אכילת סעודה שלישית בשבת, איסור בשר ויין מר"ח מנ"א, איסור בשר ויין בשבת שבתשעת הימים) אם ה"ה כשיש ב' ביהכ"נ בעיר. ובפשטות, גם בזה אין ביהכ"נ הא' נגרר אחרי הב'. ולהעיר ממג"א סי' תקנא סקכ"ו. וכן הבינו במחה"ש ועוד בכוונת המג"א. אבל ראה בלבו"ש וגליון מהרש"א. וראה זית רענן לשתילי זתים שם סקכ"ז. ועצ"ע כשאינו מתפלל בביהכ"נ בתר מאן גריר. וראה משנ"ב סתקנ"א בשעה"צ סקנ"ו. ויל"ע בדעת אדה"ז. ולכאו' תלוי גם אם היינו שלא לפרוש מהציבור (מצד הגברא) או שנעשה לילה (החפצא). וראה גם בשעה"צ שם סקנ"ז עפ"ד הפת"ש. וילע"ע.

לאידך, לא מצינו להדיא בד"ז דין גרירה, ואדרבה – היחיד אינו נגרר אחר הציבור ותליא בשמיעה מהש"צ (מג"א סתפ"ח סק"ד – למנהג שהציבור מזכיר בתפלת מוסף ורק הש"צ פוסק מלהזכיר) רק שהכרזת הש"צ מועלת גם למי שלא שמע. (כמפורש בשו"ע סי' קיד ס"ב ובשו"ע אדה"ז שם סוס"א. וראה פמ"ג בא"א סק"ה). ועצ"ע.

ותו, שבשאר דינים הנ"ל כשהתפללו הקהל ערבית, אין הדר בישוב שאין שם מנין נגרר אחרי הציבור, ורק בענייננו מצינו שגם הדר בישוב מזכיר גשם רק אחרי שהזכירו בקהילות. (ובפשטות כ"ה גם לענין אמירת מוריד הטל (וראה בלוח יומי לפסח עד"ז)). ומוכרח, שאין הנדונים שוים זל"ז.

ולכאו' מקום בראש לחלק יתירה מזו בין דין הזכרת גשמים, דאיכא איסורא להתחיל להזכיר לפני שהכריזו, והוא בכדי שלא יהא אגודות אגודות בהזכרה (ראה בטור בשם הראב"ד), וממילא עליו להמתין מלהזכיר עד שמתפללים בקהילות [ואולי איכא למשמע מהדא, דלא סגי כשרק מנין א' הכריזו], משא"כ בהפסקה שהיחיד רשאי להפסיק קודם הציבור (וי"א שגם לרבים מותר וראה בב"י), ול"ח בכה"ג לאגודות אגודות, ומה שצריך להפסיק אחרי שהציבור הפסיקו (ושצריך לחזור כשהזכיר גשמים) הוא מדין סימן קללה. אבל משמעות הפמ"ג בא"א סק"ב שלא לחלק. וראה גם בקיצור שו"ע רסי' יט.

קיצור דיני שכחה וטעות

סוכות עד שבת בראשית תשפ"ו

טעות	נזכר/ה	הדין
הדלקת נרות		
ליל יום-טוב		
אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת[1] [א]
אמרה "להדליק נר של שבת ושל יו"ט"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום טוב"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת[1] [ב]
שכחה ברכת שהחיינו	-	מכוונת בשעת קידוש
ערב שבת חול המועד ושבת בראשית		
אמרה "להדליק נר של יום יו"ט"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת קודש"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת[1] [א]
אמרה "להדליק נר של שבת ושל יום יו"ט"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת קודש"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת[3]
בירכה שהחיינו	-	אינה חוזרת[2] [ד]
קידוש		
ליל יום-טוב		
אמר הנוסח של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[ה] וקידוש
אמר הנוסח של יום טוב עם ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים"[3] [ו]
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[ה] וקידוש[ח]
לא אמר "זמן שמחתנו"	-	אינו חוזר[ט]
אמר "זמן חרותנו" או "זמן מתן תורתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[י]

1. כל זמן שהנרות דולקות.
2. ונכון שלאחר שנהנית מן האור תאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.
3. אבל אם חתם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור - אומר "מקדש[ז] ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה (וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[ה]).

טעות	נזכר/ה	הדין
ליל שמיני עצרת ושמחת תורה		
אמר "חג הסוכות הזה"[4]	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר בחר בנו"
שכח ברכת שהחיינו[5]	משך החג	מברך מיד
בירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש	-	אינה חוזרת[יא]
ליל שבת חול המועד ושבת בראשית		
שכח לומר "ויכולו"	לאחר שהתחיל בורא פרי הגפן	אומרו על כוס בתוך הסעודה[יב] [6]
אמר קידוש של יו"ט	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר קדשנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר קדשנו"[יג]
	לאחר שסיים הברכה[7]	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[7] וקידוש
אמר הנוסח של יום טוב עם ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	**בשבת חול המועד:** יצא ואינו חוזר
		בשבת בראשית: חוזר ל"אשר קדשנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש השבת"
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[7] וקידוש
אמר שהחיינו	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[7]
	לאחר שאמר "שהחיינו"	חוזר ומברך בורא פרי הגפן[7]
ברכת לישב בסוכה		
בסוכות		
השמיט "אשר קדשנו במצותיו וצונו"	תוך כדי דיבור	חוזר ואומר "**אשר קדשנו במצותיו וצונו** לישב בסוכה"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך כתיקונו
בירך לישב בסוכה כשהמכסה פרוס על הסכך	-	מברך שוב לישב בסוכה קודם האכילה[8] [יד]
בירך לישב בסוכה בקידוש, וטעה ובירך עוד הפעם לאחר ברכת המוציא	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך ברכת המוציא לחם מן הארץ[טו]
	לאחר שאמר "אלקינו"	פוסק וחוזר ומברך המוציא[טז]
שכח לברך לישב בסוכה	באמצע סעודתו	מברך מיד[9]
	לאחר סעודתו	

4. אם מסופק, אינו חוזר.

5. אפילו שכח רק בליל ב' של יום טוב.

6. אבל אינו מברך בורא פרי הגפן. אלא אם כן שבשעה שבירך על כוס של קידוש היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה.

7. לאחר כדי דיבור. אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש השבת" ויצא.

8. אבל אינו צריך לחזור ולקדש, או לחזור ולברך שהחיינו. וגם אם נזכר לפני שהתחיל לשתות מהיין, אינו חוזר ומברך בורא פרי הגפן. וכן הדין בנוגע לברכת לישב בסוכה על הפת.

9. בעודו בסוכה.

טעות	נזכר/ה	הדין
בשמיני עצרת		
טעה ובירך לישב בסוכה	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	ממשיך ואומר לישב בסוכה
בשמחת תורה[10]		
טעה ובירך לישב בסוכה	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש[11] [ט]
	לאחר שאמר "אלוקינו"	פוסק וחוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש[11] [ט]
ברכת המזון		
ביום-טוב		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	**ביו"ט:** חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[12]
		בחול המועד: חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[13]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	**בסעודות יו"ט:** חוזר ומברך ברכת המזון[יז]
		בסעודות נוספות ביו"ט[14]**, בחוה"מ, ובנמשך סעודתו למוצאי יו"ט:** אינו חוזר[19]
אמר "ביום ראש החודש הזה" או הזכיר חג אחר ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	**ביו"ט:** חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[12]
		בחול המועד: חותם הברכה ומברך "אשר נתן"[13]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	**בסעודות יו"ט:** חוזר ומברך ברכת המזון[יז]
		בסעודות נוספות ביו"ט[14]**, בחוה"מ, ובנמשך סעודתו למוצאי יו"ט:** אינו חוזר[19]
בשמיני עצרת ושמחת תורה: אמר "חג הסוכות הזה"[9]	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	אינו חוזר[15]

10. ובשמיני עצרת לבן א"י.

11. או ברכת המוציא או מזונות.

12. כנוסח שבסידור: **ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג הסוכות/שמיני עצרת החג הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים.**

13. כנוסח שבסידור: **ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג הסוכות הזה ואינו חותם.**

14. **לאחר שיצא** י"ח בשתי סעודות של פת בלילה וביום.

15. ונכון באם אפשר שיבקש ממי שלא בירך שיוציאנו בברכת המזון (ואף כשלא קבעו יחד)[יח].

טעות	נזכר/ה	הדין
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים"[יט]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים"[16]
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית[כ]
בשבת חול המועד ושבת בראשית		
שכח רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות"[17]
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות"[18] [19]
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון[20]
		בסעודה שלישית: אינו חוזר[18]
בשבת חול המועד		
אמר יעלה ויבוא לפני רצה	קודם שאמר ביום חג הסוכות הזה"[21]	פוסק ואומר רצה ואחר כך יעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא
מעין שלש		
שכח ולא אמר "ורצה" או "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ורצה" או ל"וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא[22] ואינו חוזר[כד]
טעה ובירך בורא נפשות על היין או מזונות	-	חוזר ומברך מעין שלש
שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות ושכח ובירך רק על המחי'	**ראה השלמה בסוף הטבלא**	

16. אם סיים ואמר "**בונה ברחמיו ירושלים**" יצא.

17. כנוסח שבסידור: **"ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת".**

ובשבת חול המועד, אם שכח גם יעלה ויבוא מברך: **"ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג הסוכות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים".**

18. אבל בשבת חול המועד אם שכח גם יעלה ויבוא כולל שתיהם בברכה אחת כנוסח שבסידור: **"ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ומועדים לששון ולשמחה את יום חג הסוכות הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים"**[כא].

19. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

20. וצריך לומר "יעלה ויבוא" שוב[כב].

21. ואפשר שגם בנזכר אחרי שאמר "ביום חג הסוכות הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.

22. אפילו ב"על המחי'" על פת הבאה בכיסנין וכדומה[כג]. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת יום טוב או סעודת שבת במיני מזונות, חוזר ומברך "על המחי'".

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה ערבית, שחרית ומנחה		
ביום-טוב		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה"[23] של ברכת "אתה חונן"	ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו'"
	באמצע ברכה[24]	גומר אותה ברכה ומתחיל "אתה בחרתנו"[25]
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים[כו] וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם **שסיים**[26] כז "יהיו לרצון" השני[27] כח	חוזר ל"אתה בחרתנו"[28]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה[31]
התפלל כל התפילה של חול[32]	-	**הזכיר יו"ט:** יצא
	-	**לא הזכיר יו"ט**: חוזר ומתפלל של יום טוב
	-	**ספק אם הזכיר יו"ט**: חוזר ומתפלל של יום טוב
	בשחרית: אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[לא]
התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו"[לב]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[26] כז "יהיו לרצון" השני[27]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[28]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה[33] 31
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[לא]

23. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.

24. ואפילו אם נזכר תוך כדי דיבור[כז]. בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.

25. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר אתה בחרתנו ונזכר אחרי שגמר "מקדש ישראל והזמנים", לא יחזור.

26. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה בחרתנו"[כח].

27. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה בחרתנו"[כח].

28. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו".

29. והסיח דעתו מלומר תחנונים.

30. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו'[כט].

31. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין[לא]. ואם טעה במנחה בשמחת תורה ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי יו"ט מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה[ל].

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

32. ואם מסופק אם התפלל של חול או של יו"ט יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

33. ואפילו הזכיר של יו"ט ביעלה ויבוא לא יצא.

טעות	נזכר/ה	הדין
הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר[34] לג
התפלל תפלת מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שחתם הברכה	**בשחרית**: מסיים התפילה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית
		בערבית ומנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו"[לד] ומתפלל תפלת ערבית או מנחה
הזכיר שם חג **אחר**	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם **שסיים**[26] כז "יהיו לרצון" השני[27]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[28]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה[31]
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[לא]
לא הזכיר שם החג	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם **שסיים**[26] כז "יהיו לרצון" השני[27]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[28]ח
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה[31]
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[לא]
בשמיני עצרת ושמחת תורה		
אמר רק "חג הסוכות הזה" ולא הזכיר "שמיני עצרת" כלל	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	מבקש מהש"ץ להוציאו בתפילתו
		בתפילת ערבית וכן כשהפסיד מלשמוע תפלת הש"ץ: חוזר ומתפלל
לא אמר "זמן שמחתנו"	-	אינו חוזר[ט]
אמר "זמן חרותינו" או "זמן מתן תורתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר[י]

34. אם חתם "מקדש ישראל והזמנים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. אם חתם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור - אומר "מקדש[י] ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר ל"אתה בחרתנו".

טעות	נזכר/ה	הדין
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "מקדש ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "המחזיר שכינתו לציון", קודם **שסיים**[26] כז "יהיו לרצון" השני[27]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[28]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה[31]
מסופק אם אמר "והשיאנו" או המשיך "ותחזינה"[35]	קודם **שסיים**[26] כז "יהיו לרצון" השני[27]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[28] לה
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה[31]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"והשיאנו"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "מקדש ישראל והזמנים"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו"	חוזר ל"אתה בחרתנו"[28] לו
בחול המועד		
שכח ולא אמר יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים
	קודם **שסיים**[36] כז "יהיו לרצון" השני[37]	חוזר לרצה[38]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה[39]
	בשחרית: לאחר שהתפלל מוסף	אינו חוזר
התפלל של יום טוב	קודם **שסיים**[40] כז "יהיו לרצון" השני[41]	חוזר ל"אתה חונן"[42]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה[39]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "והשיאנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "מקדש ישראל והזמנים", קודם **שסיים**[36] כז "יהיו לרצון" השני[37]	חוזר ל"רצה"[38]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה[39]
מסופק אם אמר "ותחזינה" או המשיך "והשיאנו"[35]	קודם **שסיים**[36] כז "יהיו לרצון" השני[37]	חוזר ל"רצה"[38] לה
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה[39]
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו"	חוזר ל"רצה"[38] לו

35. אם אינו מתפלל מתוך הסידור.

36. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"רצה"[כז].

37. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"רצה"[כח].

38. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".

39. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין[לא].

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

40. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה חונן"[כז].

41. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה חונן"[כח].

42. אם נזכר לאחרי שאמר השם בחתימת א' מהברכות, אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה חונן".

טעות	נזכר/ה	הדין
שבת חול המועד		
התפלל של יו"ט	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל של שבת[לז]
	סיים ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[43] [כד] "יהיו לרצון" השני[44]	**הזכיר שבת**[45]**:** אינו חוזר[לח]
		לא הזכיר שבת: חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת[46]
		ספק אם הזכיר שבת: חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת[46]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה של שבת[47]
התפלל כל התפילה של חול[48]	-	**הזכיר שבת ויו"ט**[45]**:** יצא
	-	**לא הזכיר שבת ויו"ט:** חוזר[30] ומתפלל של שבת[47]
	-	**ספק אם הזכיר שבת ויו"ט:** חוזר[30] ומתפלל של שבת[47]
	בשחרית אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר[לא]
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה"[23] של ברכת "אתה חונן"	**בערבית:** ממשיך "קדשת"
		בשחרית: אם יודע ששבת היום - ממשיך "ישמח משה". **אם שכח** ששבת היום - גומר הברכה ומתחיל "ישמח משה".
		במנחה: ממשיך "אחד וכו'"
	באמצע ברכה[24]	גומר אותה ברכה ומתחיל ברכה האמצעית[49]
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל ברכה האמצעית
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא[50] קודם מודים
	קודם **שסיים**[43] [כד] "יהיו לרצון" השני[44]	חוזר לברכה האמצעית[51]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה של שבת
		בשחרית אחרי שהתפלל מוסף: אינו חוזר[לא]

43. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת[כד].

44. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת[כה].

45. בין אם הזכיר של שבת רק בחתימה בין אם הזכיר בתוך הברכה ולא בחתימה.

46. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת הברכה האמצעית, "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת.

47. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם טעה בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין[לא]. ואם טעה במנחה ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי שבת מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה[ז].

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

48. ואם מסופק אם התפלל של חול או של שבת יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

49. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר ברכה האמצעית של שבת ונזכר אחרי שגמר **"מקדש השבת"** אינו חוזר.

50. בנוסח: **ביום השבת הזה וביום חג הסוכות הזה, זכרנו** וכו'.

51. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר לתחילת

טעות	נזכר/ה	הדין
שבת בראשית		
התפלל של יו"ט	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל של שבתל[1]
	סיים ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[43] כז "יהיו לרצון" השני[44]	**הזכיר שבת**[45]: אינו חוזרלח
		לא הזכיר שבת: חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת[46]
		ספק אם הזכיר שבת: חוזר לתחילת ברכה האמצעית של שבת[46]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה של שבת[47]
התפלל כל התפילה של חול[48]	-	**הזכיר שבת**[45]**:** יצא
	-	**לא הזכיר שבת:** חוזר[30] ומתפלל של שבת[47]
	-	**ספק אם הזכיר שבת:** חוזר[30] ומתפלל של שבת[47]
	בשחרית אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזרלא
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה"[23] של ברכת "אתה חונן"	**בערבית:** ממשיך "קדשת"
		בשחרית: אם יודע ששבת היום - ממשיך "ישמח משה". **אם שכח** ששבת היום - גומר הברכה ומתחיל "ישמח משה"
		במנחה: ממשיך "אחד וכו'"
	באמצע ברכה[24]	גומר אותה ברכה ומתחיל ברכה האמצעית[49]
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל ברכה האמצעית
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים[52]
	קודם **שסיים**[43] כז "יהיו לרצון" השני[44]	חוזר לברכה האמצעית[51]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה של שבת
		בשחרית אחרי שהתפלל מוסף: אינו חוזרלא
תפילת העמידה – מוסף		
ביום-טוב ובחול המועד		
לא אמר פסוקי מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר

ברכה האמצעית של שבת.

52. בנוסח: **ביום השבת הזה, זכרנו** וכו'.

טעות	נזכר/ה	הדין
אמר פסוקי חג אחר או יום אחר במקום פסוקי היום	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ויאמר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם **שסיים**[26] כז "יהיו לרצון" השני[27]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[28] לט
	לאחר שסיים "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה
בשבת חול המועד		
לא אמר פסוקי מוסף של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	**אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה":** אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": חותם "מקדש השבת וישראל והזמנים", ואומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף יום השבת הזה" קודם רצה
	באמצע רצה	**אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה":** אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף יום השבת הזה"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	**אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה":** אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה חג הסוכות הזה: אומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף יום השבת הזה" קודם מודים
	קודם **שסיים**[26] כז "יהיו לרצון" השני[27]	**אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה":** אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": חוזר ל"אתה בחרתנו"[28]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	**אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה":** אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום חג הסוכות הזה": חוזר[30] לראש התפילה

טעות	נזכר/ה	הדין
ביום-טוב ובחול המועד		
התפלל ברכות אמצעיות של חול	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	קודם **שסיים**[26] כו "יהיו לרצון" השני[27]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[53]
		בחול המועד - אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה[54]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה[55]
התפלל מוסף של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד וחוזר לאתה בחרתנו
	קודם **שסיים**[26] כו "יהיו לרצון" השני[27]	חוזר ל"אתה בחרתנו"[53]
	לאחר "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] לראש התפילה
התפלל תפלת יו"ט ולא מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר קודם רצה "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
	באמצע רצה	אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת המחזיר שכינתו לציון	**בחוה"מ:** חוזר ל"אתה בחרתנו"
		ביו"ט אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו"
		ביו"ט אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה[54]
	לאחר שסיים "יהיו לרצון" השני[29]	חוזר[30] ומתפלל מוסף[56]
בשבת חול המועד		
הזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יו"ט בלבד	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר[57] מ

53. אם נזכר לאחרי שאמר השם בחתימת א' מהברכות, אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"אתה בחרתנו".
54. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.
55. ובחול המועד (בחול) אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.
56. וביו"ט אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.
57. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

טעות	נזכר/ה	הדין
תפילת העמידה מעריב		
בשבת חול המועד ובשבת בראשית		
שכח ולא אמר "ויכולו" ומעין שבע	לאחר שהתחיל קדיש	מפסיק ואומר ויכולו וברכת מעין שבע
	כבר אמר עד "ואמרו אמן"	ממשיך ומפסיק לפני תתקבל (כמו בחצי קדיש)[מא] ואחרי ויכולו וברכת מעין שבע אומר קדיש תתקבל
	לאחר שאמר קדיש תתקבל	אומר קדיש תתקבל עוד פעם[מב] אחרי ויכולו וברכת מעין שבע
מוצאי שבת		
שכח ולא אמר "אתה חוננתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אתה חוננתנו"[מג]
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר[58]
		אכל לפני הבדלה: חוזר[30] ומתפלל
		עשה מלאכה לפני הבדלה: חוזר[30] ומתפלל נדבה
תפילת העמידה – ערבית, שחרית, מוסף ומנחה **בימות הגשמים - ממוסף שמיני עצרת עד שחרית יום ראשון של פסח**		
אמר מוריד הטל	תוך כדי דיבור	אומר "משיב הרוח ומוריד הגשם"
	לאחר כדי דיבור[59]	אינו חוזר
ברכת ההפטורה		
ביום-טוב		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר יו"ט	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה	חוזר לתחילת הברכה
הוסיף "ועל יום השבת הזה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל והזמנים" ויצא[60] [מד]
בשבת חול המועד ובשבת בראשית		
אמר הנוסח של יו"ט ולא הזכיר שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה[7]	חוזר לתחילת הברכה
בשבת חול המועד		
הוסיף "ועל יום חג הסוכות הזה"	-	אינו חוזר

58. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.

59. אפילו לא סיים הברכה.

60. אבל אם חתם "מקדש **השבת** וישראל והזמנים", אם נזכר תוך כדי דיבור - אומר "מקדש[ו] ישראל והזמנים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה.

טעות	נזכר/ה	הדין
חתם "מקדש השבת"	תוך כדי דיבור	חוזר וחותם "מקדש השבת וישראל והזמנים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר
חתם "מקדש ישראל והשבת והזמנים" או "מקדש ישראל והזמנים והשבת"	-	אינו חוזר[מ]
בשבת בראשית		
הוסיף הזכרת יום טוב	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש השבת" ויצא[61] [מד]
הבדלה		
לא הבדיל	לאחר שנטל ידיו קודם ברכת המוציא	מבדיל מיד
	לאחר שבירך המוציא[62]	טועמו מיד ואח"כ מבדיל
	לאחר שאכל	מבדיל מיד
	למחר	**במוצאי יו"ט:** אינו מבדיל[מה]
		במוצאי שבת: מבדיל עד יום שלישי[63]
אמר "המבדיל בין קדש לקדש"	תוך כדי דיבור	מתקן ואומר "המבדיל בין קודש לחול"
	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר[64] [מז]
השלמה – מעין שלש		
שתה רביעית יין ואכל כזית מזונות ושכח ובירך רק על המחי'	באמצע הברכה	חוזר ל"על המחי' ועל הכלכלה ועל הגפן וכו'"
	לאחר שחתם "על הארץ ועל המחי' ועל פרי הגפן"	יצא ואינו חוזר[מח]
	לאחר שחתם "על הארץ ועל המחי'"	מברך בורא פרי הגפן[מט] ושותה עוד רביעית יין[65] ומברך אחריו על הגפן, או מבקש מאחר ששתה יין שיוציאנו ידי חובתו בברכה זו[66] [נ]

61. אפילו אם חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים", אינו חוזר.

62. או כל ברכה על אוכל.

63. אם נזכר בליל ג' והוא יו"ט, ישמע קידוש מאחרים, ולא יטעום פרוסת המוציא עד שיבדיל על הכוס - בנוסח המבדיל בין קודש לחול - וישתה, ואח"כ יברך המוציא ויאכל[מו].

64. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן[נ].

65. או מיץ ענבים.

66. אם אין לו יין או אי אפשר לו בכך, יכול לאכול עוד כזית מזונות ולכלול על הגפן בברכתו (אף שלכתחילה אין לעשות כן). ואם גם זה לא שייך, יאכל כזית פירות משבעת המינים ויברך על העץ, שבדיעבד פוטרת את היין.

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

לסוכות, שמיני עצרת ושמחת תורה תשפ"ו

א. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' ג.

ב. ולא אמרינן דל מיני' תיבות "של שבת וכו'" דסגי ב"להדליק נר" לחוד – כדהארכנו במק"א.

ג. נתבאר בהערה בדין טעה בנוסח התפלה בשבת שאחרי יו"ט, ומשם תדרשנו.

ד. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' ה.

ה. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' ו.

ו. דומיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה מש"כ לקמן גבי ברכת ההפטורה. ועד"ז הוא בתפלה, ראה להלן הע' לב–לג.

ז. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' ח.

ח. כדעת אדה"ז שהזכרת שם חג פלוני מעכבת. ונת' באורך בקובץ באתרא דרב חו' ו ס"ד ובהערות לשם. ואם הזכיר זמן מתן תורתינו ולא שם החג לא מהני. דפשוט שאי"ז ענינו של יום. ואפילו בשבועות לא יצא דאינו ענינו של יום כדעת אדה"ז סתצ"ד שם, דלא כשלמי חגיגה הל' יו"ט דיני תפלת המועדות ס"ג סק"ב. וכש"כ זמן שמחתינו שאינו ענינו של יום.

ט. א"צ להזכיר – ראה אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאצ"ל אתה בחרתנו. ובמס' סופרים לא נזכר כלל וכן בנוסחאות קדומות אמרו "זמן שמחתנו" בכל המועדים.

י. כ"כ בשיח מרדכי וייסמאן ס"ב ס"ז. ובשש"כ פמ"ז הע' רז נסתפק.

יא. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' יב.

יב. ולא יאמרנו בין ברכה (הגפן או ברכת קידוש) לטעימה מחשש הפסק. ול"ד למקדש על הפת שאומר ויכולו אחרי נט"י (ראה קובץ תשובות חת"ס ס"י. ועוד). והרי י"א גם בקידושא רבה במקדש על הפת לומר הפסוקים אחרי נט"י.

ובהקדם, שמעיקר הדין אצ"ל ויכולו על הכוס, וכמ"ש בתוס' פסחים קו, א ד"ה זוכרהו וברא"ש שם פ"י סט"ו וברי"ו תולדות אדם וחוה ני"ב ח"א וחי"ט, וברמב"ם שבת פכ"ט ה"ב לא נזכר בנוסח קידוש היום, ורק להלן בה"ז הביא שהוא מנהג פשוט בכל ישראל. ובמ"מ שם שכן נהגו ויש להם סמך כו'. וגם ממנהגא, מקומו רק לפני בפה"ג. וראה ק"נ עהרא"ש שם, דמוכח שלא תיקנו לומר ויכולו על הכוס, דאי תקנו על הכוס ה"ל להזכירו כמו הברכה אחר בפה"ג שהוא תחלת קידוש. ומה"ט ל"ד לשהחיינו בקידוש דיו"ט שאף שאומרו אפי' בשוק, אינו הפסק כשמסדר לה אכסא, והרי בשכח לומר ויכולו אומרו באמצע הסעודה על הכוס, ונימא שאינו הפסק – דהכא תיקנו דוקא לאומרו לפני קידוש. ול"ד לאו"א קיים בברי"מ, שהיא בקשת רחמים. במשנ"ב סרע"א סקכ"ד וכה"ל סקל"ו בשכח ובירך המוציא לפני קידוש שיקדש על הפת ולא יאמר ויכולו. (ואף שיל"ד, דשאני התם שבירך המוציא משום ברכה"נ ולא לצורך קידוש– ראה קובץ מבקשי תורה עניני יו"ט תשנ"ז ח"א ע' קג ובמנח"ש פסחים סכ"ד – לא נהירא. ומש"כ שם ע' תפב, דשאני בקידוש על הפת, שעיקר ענין ויכולו על היין, אינו). וטקצת משמע כן מל' אדה"ז סרע"א סי"ט, שאם שכח לאומרו קודם קידוש אומרו בתוך הסעודה על הכוס, ומשמע שגם בשכח קודם קידוש ונזכר באמצע קידוש אינו אומרו רק בתוך הסעודה. וראה שש"כ פנ"ב הערה פה. ובברכת הבית שמ"ו סי"ט ר"ל שאי"ב הפסק. אבל שוב חזר בו בלוח התיקון שבסוה"ס. וכ"ה בשו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' ק, ודלא כמ"ש שם ח"ה סער"ד. וכן הורו כמה מאחרוני הזמן. ובמעורר ישנים ע' קמו כתב לטעום מעט אחרי קידוש ואח"כ לומר ויכולו. ויש שכתבו למלא שלא יהנה פגום. וצ"ע לסמוך ע"ז לכתחילה.

ובדיעבד כשאמר ויכולו מסתבר שאינו הפסק שסו"ס הוא מענין הקידוש.

יג. לכאורה י"ל דל"ד לתפלה דתליא בפלוגתא אם צ"ל הזכרה גם באמצע הברכה, והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'קפב, עיי"ש באורך – דהכא לכו"ע לא יצא, וכבכל ברכה שבמטבע ארוך כשאמר רק החתימה ושינה בפתיחה, וכפס"ד אדה"ז סנ"ט ס"א. אבל בתפלה ה"ז מדין הזכרת מעין המאורע, שהרי חובת תפלה אינה משום שבת ויו"ט, ובעצם הי' ראוי להתפלל י"ח ורק להזכיר של שבת, וכל שהזכיר המאורע באיזהו מקומן מקום לומר שיצא. אבל כאן כל עיקר הברכה הוא בשביל שבת ויו"ט, ולא בירך הברכה כהוגן. וכן מצינו לרעק"א סתפ"ז ס"א לגבי הפטרה.

אמנם, מצינו שנחלקו הפוסקים בברכת מעין שלש על כמה מינים שלא הזכיר כולם בתוך הברכה, והצבנו ציוני"ם לזה בדברינו שם. ואף בנדו"ד דמיא לה. והרי איכא למימר שטופס הברכה היא של שבת ורק שמוסיף להזכיר של יו"ט (או איפכא. ואכ"מ), וכל שקידש שבת ויו"ט בדברים על הכוס, וגם חתם כהוגן, עלתה לו. והה"נ לגבי הפטרה.

אמנם, אם לא הזכיר יו"ט באמצע ברכה גרע טפי שהרי צריך להזכיר שם חג פלוני, כאשר הארכנו שם.

ואחרי שאמר למדני חוקיך אינו חוזר לראש הברכה, כבשח באמצע שאר ברכה ארוכה. ואף שלכתחילה עליו לתקן בכל מאי דאפשר, בנדו"ד שהתחלת הברכה היא בא"י, אין לו להכנס לחשש ברכה לבטלה מחמת זה. וראה קצוה"ש סמ"ז סקכ"ה. ואף כשאמר למדני חוקיך אין לנו לחוש משום הפסק לגבי ברכת בפה"ג, כיון שהקידוש עלתה לו, והארכנו בהחילוק בין האופנים בדין יו"ט שחל בשבת וחתם רק בא' מהן.

יד. מוכרחני להאריך כאן, ובהקדים שדין הנז' הובא (בשינויים דלקמן) בבכור"י סתרל"ט סקמ"ט, והב"ד בכ"מ – במשנ"ב שם סקמ"ח. בקצה המטה סתרכ"ה ס"ק קג. ועוד.

ונתחבטו רבים בדבר זה מכמה טעמים: א. חדא שהרי לדעת ר"ת ודעמי' בפירש סדין להגן כשירה אם אינו מסייע בהכשר הסוכה, עכ"פ כשהסוכה קדמה לסדין, ודינו כפירש לנוי. והביא המחבר דעתו בשו"ע סתרכ"ט סי"ט בשם י"א. (ובלבוש שם סי"ט משמע שהעיקר כדעה זו. וכ"כ בא"ר שם סקי"ח. ועכ"פ מידי ספק לא יצא – ראה בכור"י שם סקל"ד. משנ"ב שם בבה"ל ד"ה וי"א). ומכיון שלשי' ר"ת הסוכה כשרה מדוע מברך שוב לישב בסוכה.

ולכאו' מוכרח לומר, שכאן מיירי באופן שפסולה גם לר"ת, והיינו כשאינו מגין כעת מגשמים שכעת אינם יורדים,

או"י דמיירי שאינו תוך ד"ט לסכך. ועוד ועיקר, דשאני התם שהוא דבר קבוע, ראה פנ"י סוכה ט, ב (בהחילוק בין סדין לאילן, שאינו בטל לסוכה). וראה גם מש"כ בח"א או"ח סי' קנ סקט"ו בטעם דשאני מתקרה. (אלא שכ"כ ליישב הקושיא מ"ש מאילן. והרי בר"ן י, א וכן בריטב"א כתבו לחלק שתלוי מה קדם. ולב"ח ולמהרלב"ח שאני סדין שנעשה לצורכו. ולדבריהם אין הכרח לחילוק הנז'). והרי כתב דמיירי בלעטי"ן, שהם משל עץ או ברזל – ראה בבכור"י סתרכ"ו סקי"ב. (אבל להעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סתס"ז שגם לר"ת כיון שהסכך פסול מגין מפני הגשם ואין הכשר יכול להגן פסול גם לר"ת. וכ"כ עוד אחרונים. וראה קובץ קול התורה תשרי תשנ"ד). ואכן ראיתי למי שכתב, שלדעת הבכור"י כשהמכסה הוא עראי העשוי מבד, יחזור ויאכל יותר מכביצה, אבל לא יברך לישב בסוכה עוד פעם. ואיהו מיירי רק במכוסה בגג. אמנם, לדעת אדה"ז רסי' תרכו כשמכוון להגין גם ממטר פסולה, וא"כ בלא"ה פסולה. [ואילה"ק לפ"ז במש"כ המג"א שמוטב לפרוס הסדין כשיורדים גשמים – שכוונתו שיפרוס לשם צל. וכן מפורש בבכור"י סתרכ"ו שם שיסגור הלעטי"ן לשם סוכה. אבל בנדו"ד כשישב תחת המכסה שנפרסה מכבר לשם הגנה ממטר פסולה מעיקרא. ויל"פ הכי גם בדברי הבכור"י בנדוננו]. וגם פסולה מדין שסוכה שאין מטר יכול לירד לתוכה, שאי"ז סוכה אלא בית. [ומש"כ במג"א לפרוס הסדין, אף שכשאין מטר יכול לירד פסולה (וגם לר"ת. ואדרבה, מרא דהאי שמעתתא, שסוכה שאין גשמים יורדים לתוכה פסולה הוא ר"ת בעצמו) – י"ל דמיירי בסדין שהוא ארוג, וממילא גשמים יורדים לתוכו, אלא שיורד בטפטוף ואינו מונע הישיבה. [ולהעיר שבחכמת שלמה סתרל"ט ס"ה פי' מטעם אחר, וכ"כ בספרו שו"ת האלף לך שלמה או"ח סשס"ו, דהמג"א מיירי שהגשמים הפסיקו לירד ורק שנוטף מהסכך. וראה צפע"נ סוכה פ"ו ה"ב]. ובשו"ת שבה"ל (ח"ד סנ"ז וח"ז סי' ס. וראה ח"י סצ"ג) השיא הדברים לכוונה אחרת. וצ"ע. (ומה שהביא שם בשבה"ל להוכיח דבריו ממה שהקשו ראשונים שלה"ת יפרוס עור על הסוכה – המעיין בשו"ת מהר"ח או"ז קצד, יראה שקושייתו היא ש"יפרוס שטיחי עורות על שולחנו". אלא שקשה ליישב כפשוטו, דא"כ מאי שיאטי' דשי' ר"ת בפירס סדין על הסכך. ובכל אופן, נראה שכוונתו שעדיין גשמים יורדים למקום אחר בסוכה, ורק שניצול שלא תסרח מקפתו, עיי"ש בלשונו. ומתאים לדעת האחרונים שבכה"ג כשירה. ועצ"ע. וגם אם נפרש שלדברי מהר"ח או"ז בכיסוי בעור כשר כיון שאינו במסמרים ונסרים וכן שלפ"ז בסדין עראי מותר (ולהעיר מכעי"ז בט"ז סתרל"ה סק"ב, שגדיש מותר אף־שאין מטר יורד לתוכו, שאינו דומה לבית. אבל ראה פמ"ג במ"ז שם) – הרי בדעת ר"ת עצמו אין הדבר מוכרח. ומשמעות שאר הראשונים וכ"פ אדה"ז, שגם כשהסכך מעובה אינו בגדר סוכה, והיינו שגם ללא מסמרים פסול. וראה או"ז ריש הל' סוכה ובהגמי"י סוכה פ"ה סק"ט שגם במסמרים הטעם דמצלת מן הגשמים, ולא משום דהוי קבע). ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ה סמ"ג מפרש שהישיבה תחת הסדין הוא חומרא בעלמא. ומחוורתא כדברינו. ושו"מ כן בקובץ תשובות להגריש"א ח"ה סי' קיז. ובבכור"י כת"ש, שעדיף לישב תחת הלעטי"ן, לפי שלדעת הרבה פוסקים יוצא יד"ח גם כשאין מטר יכול לירד. וראה שבה"ל שם. אבל אדה"ז (סתרל"א ס"ה) הניחם אחרי הדלת, ופסק בסתמא שהסוכה פסולה].

ב. ועוד נתקשו לאידך, מדוע אצ"ל ברכת הזמן עוה"פ, שאא"פ לצאת יד"ח זמן כשאין כאן התעסקות בקיום המצוה. והאריכו בזה בשלמי תודה ס"י. אמרי יצחק מועדים ווייס ס"ג.

ג. כן הקשו, שלכאו' לא יצא יד"ח קידוש שה"ז מהבב"ע ששותה יין ובקביעות חוץ לסוכה. וראה משברי ים גלגל החוזר ח"א סנ"ו מש"כ ליישב בזה.

ד. ומה שחוזר ומברך לישב בסוכה, אף שמיד אח"כ יושב בסוכה, ביארו בכמה אנפי: לפי שאין הסוכה מזומנת לפניו, או שכיון שהסוכה פסולה אין לברכה על מה לחול, וכעת אין ע"ז שם סוכה, או שמעשה האכילה הוא בגדר הפסק לפניו (אבל בכ"מ שבהתחיל לשתות יין, וראה שיש בו מים אינו הפסק). וכש"כ כשהפסיק בדיבור. וראה שו"ת עצי הלבנון או"ח סכ"ה. מקראי קודש סכ"ו. עדות ביעקב סוסי' קכו. ועוד.

ובאמת, בשו"ת עמק התשובה ח"ג סנ"ד ואילך, יצא לחלוק על הנ"ל וס"ל דדמיא לשוחט שנתנבלה בידו שאינו חוזר ומברך. אבל אינו דומה לנדו"ד, דשאני התם שיודע שהברכה אינה חלה כשלא נמצאת כשירה אבל הכא חשב שהסוכה כשירה, והסיח דעתו מברכתו (וראה עמק התשובה שם סנ"ה. שו"ת קנין תורה ח"ב סי' קי. ועוד).

ה. והעיקר, שצ"ע, דלדבריו שמברך עוה"פ לישב בסוכה, לכאו' ברכת לישב בסוכה הראשונה ה"ז הפסק בין ברכתו בפה"ג לשתיית הכוס. ובשלמא בנוגע לקידוש – קיי"ן שגם במפסיק בדיבור בין קידוש לטעימת הכוס אינו חוזר ומקדש. אלא, שבפשטות ליכא לאקשויי מידי, דהרי קאי התם כשנזכר אחרי שכבר שתה מהיין. וכלשונו: קודם שהתחיל לאכול. ואין להשיב הנעשה כבר. [ויש שר"ל בדעתו שאם לא התחיל לאכול עדיף שאין כאן הפסק, לפי שמעשה האכילה הוא ההפסק. או שבכגון דא עדיין לא חלה הברכה]. אבל בנזכר לפנ"ז יל"ע. ומצינו בכ"מ שגם כששייך לברכה, ה"ז הפסק כשא"צ לאומרו כעת, אף אם לפי טעותו עליו לאומרו עכשיו. וראי' מוכחת ממש"כ בראשונים שברכת אשר נתן או מקדש השבת בקידוש היום ה"ז הפסק בין ברכה לשתי'. והארכנו מזה במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז.

ויותר נראה דדמיא לקידש על היין ונמצא מים, שאין הקידוש שבינתיים הפסק בין בפה"ג לשתי', כיון שבאמת עליו לקדש כעת אלא שטעה שיש בידו יין. (משא"כ במברך ברכה שאינה ראוי' כעת בכלל – ראה להלן בלוח ללילי שמע"צ בטעה ובירך לישב בסוכה בשמע"צ).

ו. ועוד להעיר, שמש"כ בבכור"י ובמשנ"ב וכו' שיאכל כזית – צ"ל שכזית לאו דוקא, שהרי השיעור הוא יותר מכביצה. וראה באו"א בקונטרס ירח איתנים (שפירא) ס"ה (ע' נא). ושם, דמיירי בלילה ראשונה דוקא, ומחד גיסא, כיון שאוכלו בסעודת קבע חייב בכל שהוא, ולאידך כיון שהוא לילה הראשונה חייב בכזית. ולכאורה אינו עולה יפה עם אדה"ז שמותר לאכול כזית בסוכה ולהשלים ולאכול כביצה מצומצמת חוץ לסוכה, אף שבפשטות ה"ז תוך כדא"פ. אבל י"ל שבאוכל באותו מקום ה"ז חלק מסעודת קבע.

טו. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יז'תריג.

טז. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' יד.

יז. סידור. ראה שעה"כ פל"ד סי"א. ולדעת רוב האחרונים

– כ"ה גם בנוגע לנשים. ובפרט למש"כ אדה"ז סי' קפח ס"י שחיוב אכילת פת משום שמחה. וראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה מצה. ולענין חיוב שמחה אצל נשים – לרוה"פ חייבת בעצמה. וראה מש"כ אצלנו בלוח יומי בהערה, לענין גדר שמחת יו"ט בנשים. ואכ"מ.

יח. שבדלית ברירה יש לסמוך על האומרים דבדיעבד מהני להוציא יד"ח, אף שהעיקר כדעה דלא מהני – ראה שו"ע אדה"ז סי' קסז סי"ז.

יט. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סקכ"ה מטעם אחר, עיי"ש.

כ. וראה חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה.

כא. ראה קצוה"ש סמ"ז סקי"ד. ונשאר בצ"ע. ולכאו' מוכרח הוא לפמ"ש בהגה בשו"ע אדה"ז סי' קפח סי"ג.

כב. ראה שו"ע אדה"ז סקפ"ח סי"ג–יד. ס' המנהגים ע' 60.

כג. ראה במ"מ בלוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' כא.

כד. מג"א סר"ח, סקי"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כלה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

כה. במאמ"ר רסח, ב נסתפק אפילו בגמר כבר התפלה, שחייב להשלים. ופשיטא לי' שאם לא חתם עדיין ברכת מקדש השבת, שחייב להשלים ברכת חול. וגם במח"ב שם ג, חולק רק בסיים הברכה, אבל באמצע הברכה מוכח מדבריו שעליו לחזור. ושקו"ט בדבריו, דלאו ריישא סיפא. ועכ"פ, הבנת האחרונים בדעתו, (וראה גם שו"ת שבט הקהתי ד, צ) שבאמצע הברכה חוזר. ודלא כברכת הבית מא, א. וכ"כ כו"כ אחרונים לדינא, שרק בחתם כבר (או בסיים התפלה) אינו חוזר – חסל"א שם ג. שע"ת ג. ערוה"ש ח. ועוד.

אמנם, בתהל"ד רסח, ה ר"ל שכל שהפסיק ברכת אתה חונן והתחיל בשל שבת אינו חוזר. ולא הביא ראי' לדבריו. ומש"כ שהוא כשח באמצע תפלה שצריך לחזור לראש, וממילא ה"ז כאילו לא התחיל של חול – צ"ע, חדא שלכמה דעות גם בשח אינו הפסק. ועוד, שה"ז מענינו של יום ואינו הפסק לכל הדעות. (וכנראה ס"ל דשאני הכא שהתחיל ברכה אחרת לגמרי, והו"ל כהסיח דעתו מברכת אתה חונן. ואכתי לא תברא, שהרי ברכה אמצעית של שבת אינה ברכה אחרת לגבי ברכת אתה חונן, שהרי לפום סברא הדין שהי' ראוי להתפלל י"ח ברכות, יכול להזכיר של שבת גם באתה חונן. ומשו"ה יצא יד"ח בהזכיר של שבת בתוך ברכות אמצעיות – כ"מ בשו"ע אדה"ז רסח, ז) אלא שמעיקרא היו קובעים אותה בעבודה (ראה שם ב). ועוד שלכמה דעות גם בברכה אחרת ממש אינו כשיחה באמצע התפלה וא"צ לחזור לראש (ראה שו"ת מהרש"ם ד, קמח שהכריע כן מספק וראה דע"ת קיד, ו ד"ה ג' ברכות)). גם צ"ב, היאך פקע חיובו לגמור הברכה, שכבר נתחייב בה תחילה. ואדרבה, משמעות האחרונים למיסבר סברא שאפי' בסיים תפלתו חוזר. ומדברי שו"ת הלק"ט ב, מא, בטעה בברכת השנים בשבת, משמע שגם בסיים תפלתו חוזר. ועכ"פ כל שלא סיים ברכת מקדש השבת (וראה גם במאמ"ר ומח"ב שם). ואף דלא נקטינן הכי, אין לנו לאפושי פלוגתא, ולומר שאינו חוזר כשהפסיק והתחיל של שבת. ובכל אופן, ברירא מילתא דליכא קפידא אם יגמור, והכי ודאי עדיף טפי.

ונראה פשוט שגם בנזכר תוכ"ד משלים הברכה, דשאני משאר טעות, שבאמת הי' לו להתפלל י"ח בשבת. ובסגנון אחר, שכיון שבעצם הי' ראוי להתפלל ח"י ברכות, כל שהתחיל בברכה חלה כבר ברכתו, ואין בכוחו לחזור מזה. וכן מוכח משתיקת כל הפוסקים בד"ז, ולא כתבו שיחזור ויתקן מיד. וכ"מ גם במשנ"ב רסח בבה"ל ג ד"ה ושלא בכוונה. וכש"כ אם נפרש בגדר תוכ"ד שהיא הוספת שבח ולא עקירה, ונמצא דאכתי לא נסתלק מברכת אתה חונן. [ולהעיר גם מהשקו"ט אם תוכ"ד מועיל גם לקלקל. וההי"נ הכא שכיון שבאמת אי"ז טעות ל"מ תוכ"ד לעקור, שה"ז קלקול להפסידו מחובת ברכה שעליו]. ודלא כשו"ת שביבי אש או"ח ב, ז.

כו. ראה במ"מ בלוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לד.

כז. ראה במ"מ בלוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לה.

כח. ראה במ"מ בלוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לו.

כט. שוע"ר סי' קח סי"ז.

ל. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

לא. ראה במ"מ בלוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לז.

לב. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ.

לג. ראה במ"מ בלוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' לט.

לד. ולא מהני שיחזור לותתן לנו לפי שקלקל הברכה שהזכיר שקר לפני המקום – הקרבת קרבן מוסף.

לה. ע"פ שו"ת גוו"ר או"ח כלל ד סי"ט – הובא בהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א. ערוה"ש שם ס"ד. כה"ח שם סק"ל. וראה תשובות הפוסקים (כ"ץ) סכ"ג – באו"א. והנלענ"ד כתבנו.

לו. ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ב. לקט הקמח החדש סי' קכ סק"ב (השני). חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה.

לז. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ. ובלא"ה, בנדו"ז אינו שקר כיון שחוזה"מ מישך שייכא לתפלת יו"ט, וכדלקמן בהערה שלאח"ז.

לח. כמפורש בראשונים – ראה מט"מ סתרע"ט בשם שבה"ל סוסי' ריט. תניא רבתי סוסי' נג. והובא בכ"מ – פר"ח סת"צ ס"ז. שכנה"ג שם בהגה"ט סק"ו. א"ר שם סק"ח. מקו"ח שם ס"ט. חק יוסף שם סקי"ב. שולחן גבוה סקי"ט. שלמי ציבור (רמא, ד). והו"ד בכה"ח שם סקס"ו ובסרס"ח סקי"ח. וכ"כ מדנפשי' בשו"ת מעיני הישועה הירשהורן ח"ב סט"ו. וראה מש"כ לבאר בשו"ת בצה"ח ח"ד סמ"ג. והוא דלא כשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ג. ובתשו' שם גופא כ' להדיא שלא עיין בספרים ואם ימצאו באיזה ספר שלא כדבריו יודיעוהו. ולפלא על כמה מלקטים שלא הרגישו בד"ז. וכדברי אג"מ כ"כ בשו"ת האלף לך שלמה סשכ"ו. [ופשוט, שכ"ז ל"ש בחוה"מ שחל בימות החול שצריך להתפלל י"ח ברכות. וראה שו"ת הלק"ט ח"א ס"ד. שו"ת לב חיים ח"ב סמ"ו. יבי"א ח"ד או"ח סנ"א סק"ו. יחו"ד ח"ה סל"ז. שרה"מ ח"ג סי' קח סק"ד. ודלא כשו"ת איש מצליח סל"א]. והארכנו בד"ז בלוח לדין טעה בשבת שאחרי יו"ט וחתם מקדש השבת וישראל והזמנים.

לט. ראה במ"מ בלוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' מה.

מ. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'תרמו.

מא. ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תתד. וש"נ. ולהעיר מכעי"ז בהשקו"ט בליל פסח שחל בשבת כשהתחיל הלל

(ראה אצלנו בלוח לפסח תשפ"ב), שאין מפסיקים אותו משום הקדמת ויכולו שהיא תדירה, לפי שהקדמת תדיר היא למצוה בעלמא. אבל אין הנידון דומה דהכא נחתינן לשקו"ט באמירת קדיש לפני מעין שבע, וגם בענין אמירת תתקבל. ומ"מ, הדין אמת כנ"ל, שכל שהתחיל קדיש (היינו עד "ואמרו אמן") אין להפסיק.

מב. ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד ס"ע סקי"ג. אבני ישפה או"ח סנ"ז ואילך. רבבות אפרים ח"ב סצ"ו (ולא ראה דברי רבו בשו"ת אג"מ). ואף שיל"ד שמעין שבע אינו בגדר תפלה וחזרת הש"צ (וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יח'תקסו), מ"מ לו יהא שספק בדבר, יש לאומרו עוד פעם. וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' טז'רמב, בענין שלילת אמירת תתקבל ב"פ. ומובן, דהכא שאני מטעם הנ"ל. וק"ל.

מג. שו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין שכח לומר ועל הנסים בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג. בענין הזכרת השמות שלא לצורך. ואכ"מ.

מד. ראה במ"מ ללוח שכחה וטעות תשרי ח"א הע' מט.

מה. נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו (ראה שד"ח אס"ד מערכת ה סקט"ו (והובא בשש"כ ח"ב פנ"ח הע' צז. וראה שם פס"ב הע' י)). וספק ברכות להקל, ובמק"א הארכנו במשמעות דעת אדה"ז בזה.

מו. ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"ט סי"ב. וראה מג"א שם סק"ט. אדה"ז שם סי"א. וראה גם אצלנו בקונטרס באתרא דרב חו' ג הע' 40 ואילך.

מז. נתבאר באריכות בכינוס תורה דחוהמ"פ תשע"ד וי"ל בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

מח. ראה שו"ת באתרא דרב סי' טו'פו.

מט. כיון שהסיח דעתו שבדעתו היה לברך ברכה אחרונה ראה שוע"ר קצ, ז.

נ. יש בזה ספק אם חוזר ומברך על הגפן, ואפרש שיחתי: בלוח ברה"נ פ"א הי"ז, שי"א שתמרים ויין נפטרים בברכת על המחי'. אבל בסדר ברה"נ פ"א הי"ח השמיטו רבינו. ופשוט של"ש לפרש כאן שהשמיטו לפי שאינו מצוי (כבפרטים אחרים שהשמיט בסדר שם – ראה קצוה"ש סי' ס בבדה"ש סק"ט, והועתק בתורת מנחם לסדר ברה"נ פ"א הי"ז. ועוד כיו"ב). ולהעיר שגם במשנ"ב השמיט ד"ז. ולפלא שבקצוה"ש סי' ס סוס"ו העתיק ד"ז לדינא, ולא העיר כלל שהשמיטו אדה"ז בסדר ברה"נ.

ומריש הו"א שבכלל מאתים מנה, והשמיטו רבינו לפי שמוכח הוא מדין ברהמ"ז, וכפי שמצינו בלבוש סר"ח סי"ז דפשיטא לי' טפי שיצא בעל המחי', והוסיף ולא עוד אלא אפי' אמר ברהמ"ז יצא. (אלא שהלבוש כ"כ לפי דרכו, שהכל תלוי אם הוא שבח יתירה, יעו"ש). וכמ"פ מצינו כן בפוסקים שהשמיטו דין מסויים לאהבת הקיצור כיון שמוכח מדין אחר כיו"ב. אבל דוחק גדול לומר כן, שהרי במחלוקת שנוי הדבר, ובלוח גופא הביא כן רק בשם י"א, ואיך יוודע הדבר להבין דבר מתוך דבר כשלא נזכר להדיא.

ולכאורה י"ל, דה"ט לפי שלמסקנא הכריע לדינא כדעת הט"ז סר"ח סקט"ז שלא יצא רק בברכת המזון שנזכר בהם "הזן", משא"כ בעל המחי' ששם "מזונות" לא נזכר שם. (ראה בדעתו בפמ"ג שם במ"ז. מאמ"ר סקל"ה. הגהות רעק"א בהוצאת הדרת קודש ונדפס גם בשו"ת רעק"א מכת"י סי"ב. אבל איהו ס"ל שגם להט"ז אפשר דיין שאני מתמרים. ולהעיר מראל"צ ברכות לה, א, שהאריך להוכיח שגם בברהמ"ז יצא רק איין ולא אתמרים. אבל בפמ"ג מפורש דהט"ז קאי גם ביין. ומסברא אפ"ל גם לאידך גיסא דיין גרע טפי, דסעיד ולא זיין. וראה חי' הצ"צ ברכות פ"ו אות ג (ז, א). וראה קובץ בית ועד לחכמים (שע"י בית הועד דביהמ"ד ערוך לנר), חו' ו ע' 82 ואילך בדעת הרשב"א).

[ומצינו כסברא זו לחלק בין נוסח ברהמ"ז לנוסח על המחי', אבל לאידך גיסא, בריטב"א ברכות יב, א, שכתב שרק בתמרים יצא בשלש ברכות, אבל בשאר מינים לא יצא, ד"לא אמרינן מעין שלש לא עדיף משלש, דכיון דשאר פירות לא זייני מברך עלייהו "על הארץ ועל המזון" [כנראה כך נוסחו במעין שלש על הפירות (שהרי במיני דגן ל"ש לומר דלא זיינ)] – ולא "מכין מזון לכל בריותיו"" עכ"ל. ואף שצ"ב החילוק והסברא, מוכח דס"ל לחלק מחמת נוסח הברכות. ולהעיר גם מהחילוק בכ"מ בין "מזון" ל"זן" (ראה ברכות לה, ב. ולכמה דעות אינו יוצא אפי' על תמרים ויין בברכת במ"מ. וראה קר"א ברכות רפ"ו ד"ה נחזור לראשונות. העו"ב הל' ברכה"נ (כולל צ"צ) ח"ב סי' קעד סקמ"ג (ע' 148)). אבל בשטמ"ק (ברכה משולשת) שם הנוסח הוא באו"א "לא מברך עלייהו על הארץ ועל המזון ולא מכין מזון וכו'", וגי' זו מובנת יותר, וא"צ לחדש בנוסח מעין שלש. ולהעיר, שבלוח מספק"ל לאדה"ז גם בבירך ברהמ"ז על מיני מזונות אם יצא. אבל בסדר הכריע בפשיטות שיצא, דלא שנא לי' בין מעין שלש לשלש ברכות].

וכבר כתבו לבאר, ש"מחי'" היינו רק דבר שעליו יחי' האדם כמיני דגן, וגם ל' "כלכלה" קאי אצרכי האדם בכלל ולאו דוקא מידי דזיין. ובפרט לנוסח (אדה"ז) שאין חותמים על הכלכלה. וראה גם שו"ת מהר"י לבית הלוי כלל ה סמ"ז, והובא גם בקדושה וברכה (לבעל סמיכת חכמים) ברכות יב, א שכתב גם הוא (בין הדברים) בטעם שפירש"י (ברכות שם ד"ה היינו בעיין) דקאי לענין ברכה אחרונה, דלישנא דהזן ומפרנס מועיל גם לתמרים. ובמכתב לחזקי' בחי' לברכות שם, הב"ד מהר"י הלוי, וכתב עלה דלא תיקשי עליו דלא נקט דקאי במעין שלש, לפי שכל הפוסקים ביארו דין זה בברהמ"ז.

וכ"כ במלבושי יו"ט שם סקי"א שלא יצא רק בברכת המזון או הזן. וראה א"ר שם סקכ"ו שמדברי רבינו יונה (ברכות ח, א – בדפי הרי"ף) משמע שלא יצא (אף שדחה הראי', והו"ע ס"ל לדינא דיצא. ומה שהביא כן מפירש"י על הרי"ף – הרי הביא שוברו בצדו, שלא נודע אם ראוי לסמוך עליו. וכ"ה ביד מלאכי כלל רש"י ס"ה. ובכ"מ – נסמנו במתנת ידו על יד מלאכי הוצאת מכון ירושלים. וראה לקו"ש חי"ט ע' 129 הע' 8. ולאחרונה הוכיחו שבד"כ הוא לר"י זוסלין מגדולי חכמי אשכנז. ומש"כ בחכמת שלמה למהרש"ל ברכות שם, לדייק מל' רש"י שם שנקט בל' "ברכת הלחם" – כבר העירו שבפירש"י ברכות יח, א (ד"ה ואין) נקט כי האי לישנא וקאי אברהמ"ז). ולהעיר שכן מצינו גם לכמה ראשונים שפי' בגמרא שבירך ברכת המזון על התמרים כרבינו יונה (ראה מלחמות פסחים כד, א. רא"ש ברכות פ"א סי"ד. תר"י ברכות יב, א. רי"ן נט"ז ח"ב. מאירי מכתם ומאורות ברכות שם. ועוד. ולהעיר גם מד' הרא"ש ברכות פ"ו ס"ז לגבי דברים הבאים בתוך הסעודה שברהמ"ז פוטר כל מילי דזיין "דעדיף טפי ממעין שלש לפוטרן"). וכבר כתב בישועו"י שם סק"י שמסתימת לשון הקדמונים לא נראה כן [וכנ"ל מד' המכתב

לחזקי' שכל הפוסקים ביארו דין זה בברהמ"ז]. ועיי"ש שהכריע שלא יצא, עיי"ש טעמו באו"א, שבעל המחי' ה"ז בגדר שינוי מטבע.

וכ"כ לדינא בפתחי עולם סקל"ו. (וראה בדברות מרדכי שפירא סוסי' ח שהוכיח בדעת המשנ"ב סר"ח בבה"ל לסי"ח ד"ה מספק, וכן בדעת החיי"א כלל נ ס"כ, שלא יצא. ולהעיר שמש"כ במשנ"ב סר"ט סק"ו דמחי' נמי מזון הוא – אינו סותר, דהתם מירי בברכה אחרונה על הלחם וסיים ובירך הזן, ור"ל שתיבות על המחי' בתחילת הברכה אינן סותרין להברכה,יעו"ש. ותו, דאיכא לפרושי בדבריו שגם חזר ותיקן תחילת הברכה שתהא כהוגן).

[ולכאורה י"ל גם באו"א, שבמברך ברכת המזון שאני, שכיון שברכתם מעין שלש יוצא גם בשלש ברכות, וכיון דאינהו נמי זייני מתאימה הברכה גם להם. אבל על המחי' ברכה אחרת היא, ותיקנוה רק על דגן ולא על תמרים ויין. (וכעי"ז כתב בישועו"י שם, באו"א קצת). ובפרט לסברת הראל"צ ברכות לה, א שלחם שבתורה קאי על כל מידי דזיין, ושייך ברהמ"ז מה"ת ע"ז. אלא שד"ז נסתר מזה שיוצא גם בברכת הזן לחוד].

ולהוסיף, שגם בלוח כ"כ רק בשם י"א וספוקי מספק"ל בד"ז, ומשמע שם שהוא רק בגדר "טוב לחוש בספק ברכות". ושפיר אפ"ל שבסדר ברה"נ חזר והכריע במוחלט שלא יצא, ומה גם שבהקדמה לסדר ברה"נ כתב אדה"ז שבסדר נטה ממש"כ בלוח ע"פ דעת אחרונים, בהתאם למה שמצינו בספרי הקדמונים. וכיון שכל הראשונים פירשו בסוגיין דקאי בברהמ"ז דייקא, ולא בעל המחי', הכריע כן. וראה א"ר שם סקכ"ג שגם הוא סיים בצ"ע. וראה גם בא"א מבוטשאטש סוסי' רח.

כמו"כ מצינו בדין האוכל דייסא בשר ודגים ואמר על המחי', ששינה אדה"ז לשונו בסדר ברה"נ מבלוח, שבלוח כתב ש"בשר ודגים ושאר מיני לפתן אע"פ שזנים ומשביעים אינן בכלל מחי' כמו תמרים ויין", ואילו בסדר הי"ח שינה וכתב "בשר ודגים אע"פ שמשביעין קצת אינן בכלל מחי'". ונראה, דהא בהא תליא, והכל תלוי בהבנת ד' הטור באכל מיני לפתן, דסק"ד דהטור שברכת על המחי' פוטרתו דאף הוא זיין, אלא שהביא שאביו הרא"ש לא הודה לדבריו. ולדעת הב"י כוונתו דאע"ג דזיין לא סעיד. והקשה הב"ח מזה שברהמ"ז פוטרת תמרים כיון דזייני, אע"ג דלא סעיד. ומיישב הב"ח דשאני תמרים שגדולו מהארץ מלפתן שהוא בשר ודגים. (וכ"ה ע"פ דא"ח – ראה לקו"ת אמור לט, ג. ועוד). ובט"ז לא ניחא לי' בהכי, דסתם לפתן לא קאי אבשר ודגים. ועוד שלפ"ז בשאר לפתן שגדל מהארץ יפטור אותה ברכה מעין שלש. ומבאר הט"ז החילוק בין ברכת הזן לעל המחי' כנ"ל. ונמצא לפ"ז, שבלוח נקט כדעת הב"ח, ומשו"ה נקט לישנא ד"לפתן" כבל' הטור, ומפרש כדברי הב"ח, דאע"ג דזיין לא סגי בהכי כיון שאין גדולו מהארץ, ומשו"ה אינו בכלל מחי' דקאי רק אגדולי קרקע. (וקושיית הט"ז בנוגע לשאר גדולי הארץ – צ"ל שצ"ל תרתי, מיזן וגדולי קרקע, ושאר לפתן אינו בגדר מיזן). ומה"ט נקט נמי בל' "שזנים ומשביעים", דבשר ודגים זייני נמי כתמרים, אלא שאינן בגדר מחי' כתמרים ויין מחמת שאין גדולן מהארץ. אבל בסדר נגרר אחר ד' הט"ז, ומה"ט השמיט ל' לפתן, שלהט"ז סתם לפתן לא קאי אבשר ודגים, ונקט בל' "שמשביעים קצת", שלדבריו החילוק בין תמרים ויין לשאר מינים לענין ברכת הזן הוא שהם משביעים יותר, ומ"מ, אינו מועיל לענין "מחי'", דקאי רק על מין דגן.

ובנדו"ד בפרט, שיש לברכה מקום לחול על המזונות, בלא"ה י"א שלא יצא לכו"ע. אבל יש חולקים גם בזה. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תלח. ועוד שקו"ט כיון שלא נתכוון להדיא לפטור יין בברכתו, אף שבברכת הזן על תמרים ויין ל"כ אדה"ז שצריך להתכוון לכך.

[ויש שכתבו לקשר ד"ז בהפלוגתא אם בברכה אחרונה מהני כוונה לפטור רק מין אחד – ראה פמ"ג בא"א סר"ז בא"א סק"א. פתיחה כוללת להל' ברכות אות י, ד"ה מריש. הפלאה ברכות מד, ב. שו"ת שער אשר קובו ס"ד. רב פעלים ח"ב או"ח סל"ב. אר"צ סי' ק. הר צבי או"ח ח"א סצ"ו. ועוד. וכבר העירו מס' הבתים שערי ברכות ש"ט ס"ב בשם הראב"ד דמהני כוונה שלא לפטור. וכבר העירו ממנ"א סי' קצ סק"ג ושו"ע אדה"ז שם ס"ז, בטעה ובירך ברכה אחרונה ודעתו לשתות עוד, שאי"ז סילוק. אמנם, גם להסברא דלא מהני, שאני הכא שאי"ז ברכתו הראוי', והכי מוכח בפמ"ג שם גופא].

(והנה, מאן דס"ל הכי ה"ר מברכת על הגפן על יין הבדלה שאינו נפטר בברהמ"ז על פתו (שו"ע או"ח סרצ"ט ס"ח). וכ"ה להדיא בביהגר"א סי' קעד סקי"א שרק בבירך להדיא על היין לחוד או נתכוון לכך. וכ"כ במשנ"ב סי' קצז בשעה"צ סקי"ג. ולענין תמרים – ראה אהעו"ז סר"ח סי"ז, הובא בבה"ל שם ד"ה והי'. אבל דעת אדה"ז גם ביין הבדלה שברהמ"ז פוטרת (ראה סי' קעד ס"ו. סדר ברה"נ פ"ד סי"ב. וגם בשו"ע הנ"ל – מקום לדחוק דמיירי שלא בירך ברהמ"ז עדיין ור"ל רק שיברך ללא כוס). וראה גם כה"ח סרצ"ט סקמ"ז. שם סי' קעד סקל"ז. וראה בירורי ברכות מיר ע' שסה ואילך.

ונראה שמקום לחלק בין תמרים ויין בברכת הזן – ולפ"ז גם בעל המחי' להסוברים כן – דהיינו הך לפי שהוא מידי דזיין, שכיון שבלא"ה מברך ברהמ"ז מועילה לו לכל מידי דזיין, ובסגנון אחר שבעצם הי' צריך לברך ברהמ"ז גם על היין מחמת חשיבותו דזיין וסעיד, משא"כ בברכת על הגפן על ענבים. אבל לאידך גיסא מקום לומר שכ"ז בברהמ"ז דוקא, שברכה זו נתקנה על מידי דזיין, ועד שי"א שאפשר אפילו לכתחילה לברך כך על התמרים ויין כשאכל לחם אח"כ, משא"כ בעל המחי'.

ואדאתאן להכי, אולי אפ"ל באופן מחודש בטעם ההשמטה בסדר ברה"נ, שבכל הלכות אלו בסדר ברה"נ מיירי דוקא בבירך ברכה אחרונה על דבר המתאים לברכתו, והדיון הוא אם עלתה לו גם עבור מין השני, וכבנדון הנ"ל, שבירך ברהמ"ז על לחם ועולה לו לתמרים ויין. ואדה"ז השמיט בסדר ברה"נ דין הטועה ובירך ברכת הזן לכתחילה על תמרים ויין שנז' בלוח (לפי שאינו מצוי, כנ"ל). וכן הזכיר דין המברך ברכת מעין שלש כשאכל דייסא ובשר ודגים (משא"כ בלוח שנז' בדוגמא שאכל בשר ודגים בפ"ע). וכן נז' דין ברכת על הגפן על אכילת ענבים ושתיית יין ביחד (זולת דין הטועה ובירך בפה"ג על הענבים לחוד שנז' גם בסדר). ואמטו להכי לא נחית לפרט דין מעי"ג על תמרים ויין, שבאופן שאכלם ביחד עם מין דגן אה"נ שאינו עולה לו, וכנ"ל בטעמא דמילתא, ולא רצה להזכיר דין הטועה ובירך רק עליהם, שאין כאן מקומו בסדר מאיזה טעם שיהי'. (ולהעיר ממ"ש בפתיחה לסדר ברה"נ שסדר ההלכות כאן מסודרים באופן נאות ויותר מתוקנים).

עוד אעירה ע"ד סברא שנשמעה בין כותלי ביהמ"ד, שיש מקום לומר בדוחק, שברצה לברך על הכל אלא שטעה בדיבורו דאישתקיל מילולי' מחמת הרגילות לברך על המחי', ג"ז בגדר כוונה לכך, ואדה"ז שכתב שאין ברכת על הגפן עולה

לו עבור ענבים ללא כוונה – מיירי רק בשכח שאכל ענבים. וראה שו"ת ויען דוד ח"ד או"ח ס"כ באו"א).

ולפי שאין הדבר מוחלט, שהרי כמה פנים לתורה, ומצינו כמ"פ שנשמטו פרטים בפוסקים מטעמים אחרים, ואין אתנו יודע עד מה בטעם ההשמטה בסדר ברה"נ, בשגם שי"ל דאילו ברירא לי' לאדה"ז מילתא שלא יצא, הו"ל לפרושי הכי בהדיא (אף שכמו"כ י"ל איפכא לאידך גיסא) – הרי מידי ספק לא יצא, ואין הכרח לפרש שזה דבר ההשמטה בסדר ברה"נ. ומה"ט כתבנו כבפנים. וכיון שהעיקר נראה לדינא שלא יצא, ואף גם זאת שי"א שברכת מעי"ג מה"ת, כשאכל כדי שביעה עכ"פ, נכון להחמיר כבפנים. ועליו לברך מחדש על היין, שכן כבר גמר בלבו שלא לשתות עוד. ובפרט שגם בירך ברכה אחרונה אף שטעה בנוסח הברכה, ול"ד למי שטעה ובירך ברכה אחרונה דלעיל). ומ"מ עדיף שלא לכלול דבר אחר בברכתו אא"כ בדלית ברירה (וכאן חמור מספק אכל כשיעור שיש לו חזקת חיוב). וכן ברכת על העץ על היין תליא בפלוגתא, אף שבדיעבד קיל"ן שיצא. ואכ"מ.

ופשוט שאין לומר שנפטר בברכת מעי"ג מטעם אחר, לפי ששייך לסעודה שאין קידוש אלא במק"ס – דד"ז ל"ש רק בסעודת פת, לפי שברהמ"ז פוטר דברים הבאים מחמת הסעודה. אמנם, אם ישתה יין בתוך הסעודה ולא יצא ממקומו, שפיר אפשר שברהמ"ז שלאחמ"כ תפטור היין שלפני הסעודה. אלא שבקו"א סי' קעד סק"ה בנוגע להבדלה (שהיא רק למצוה ולא לפתוח תאות המאכל, והרי כ"ה גם בקידוש) שיברך מיד ולא ימתין. וצ"ע בדעת אדה"ז בסדר ברה"נ פ"ד הי"ב שלא נתפרט החילוק בין מבדיל קודם שקבע עצמו או לא.

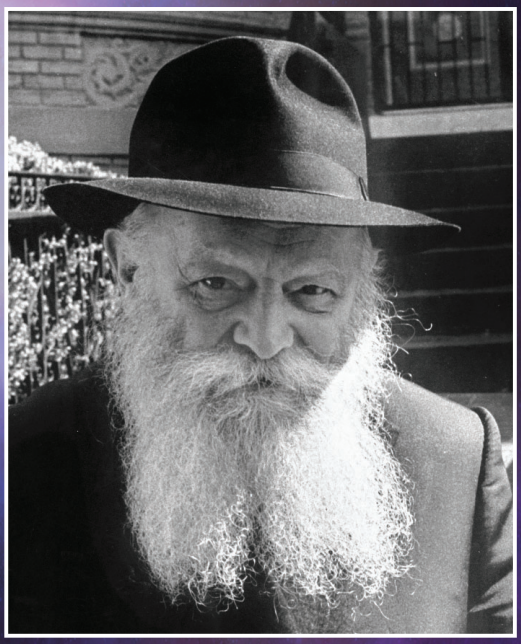
מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם
י"ד תשרי – כ"ו תשרי ה'תשפ"ו

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ב'	**י"ד בתשרי**	הל' שאר אבות הטומאות.. פרק ט-יא.	פרק טז.	מ"ע צז.
ג'	**ט"ו בתשרי**	פרק יב-יד.	פרק יז.	מ"ע קה.
ד'	**ט"ז בתשרי**	פרק טו-יז.	פרק יח.	מ"ע קה.
ה'	**י"ז בתשרי**	פרק יח-כ.	פרק יט.	מ"ע צח.
ו'	**י"ח בתשרי**	הל' טומאת אוכלין.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק כ.	מ"ע צח.
ש"ק	**י"ט בתשרי**	פרק ד-ו.	פרק כא.	מ"ע צח.
א'	**כ' בתשרי**	פרק ז-ט.	פרק כב.	מ"ע צח.
ב'	**כ"א בתשרי**	פרק י-יב.	פרק כג.	מ"ע צח.
ג'	**כ"ב בתשרי**	פרק יג-טו.	פרק כד.	מ"ע צח.
ד'	**כ"ג בתשרי**	פרק טז. הל' כלים.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	פרק כה.	מ"ע צח.
ה'	**כ"ד בתשרי**	פרק ג-ה.	פרק כו.	מ"ע קז.
ו'	**כ"ה בתשרי**	פרק ו-ח.	פרק כז.	מ"ע קח.
ש"ק	**כ"ו בתשרי**	פרק ט-יא.	הל' טוען ונטען.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע קא.

ב"ה

Answer YES to the families of CH

before asking Hashem for what you need

WE SHOULD ADD IN THE PERFORMANCE OF CHARITABLE DEEDS PARTICULARLY IN THE DRIVE TO PROVIDE THE NEEDY WITH THEIR YOM TOV REQUIREMENTS – IN GENEROUS AND AMPLE PROPORTIONS

KERENANASH.COM

Zelle: KerenAnash@770shul.org

PayPal: MaosChitim@770shul.com